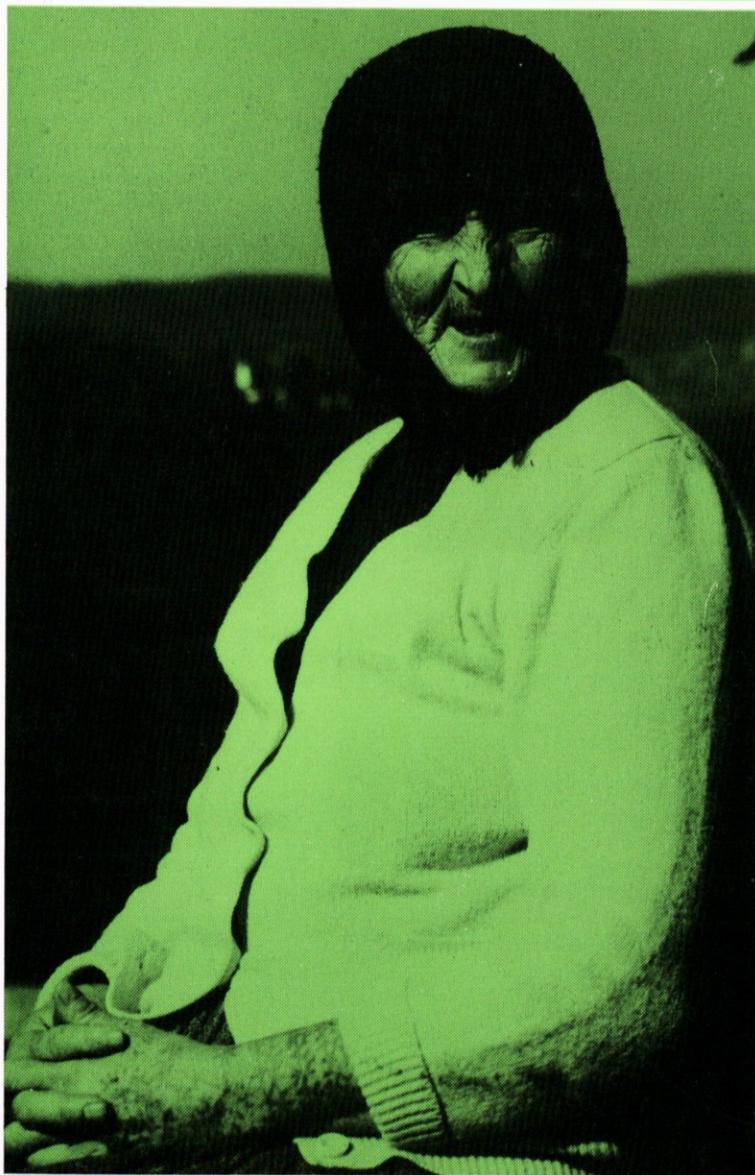

RAST – L. IV,
ŠT. 1–2 (15–16)
APRIL 1993

R A S T

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

82

RAS

D2007/1937

	VSEBINA	str.	RAŠ
UVODNIK	Z dvojno številko v četrti letnik O »domu« in suverenosti	3 4	Jože ŠKUFCA Ivan GREGORČIČ
LITERATURA	Ostajaš	7	Dragica DANI
Poezija	Ne morem reči Sejalca ni Lakota Urškina pesem Teti Mari Kar tako Iskanje Zakaj sem tu Soba je tiha Tišina noči	8 9 9	Franci ŠALI Dušanka KNEŽEVIČ Špela MIKUŽ
	Zbito in iz ostankov zakrpano Spet je minilo, tokrat težje Razodetje Mir Dve roki Skozi okno prihaja J Elegija	10 10 10 11	Polona Mrvar Smiljan TROBIŠ Antonija BAKSA-SRNEL Željko PEROVIČ Milan ANIČIČ Tomislav ŠKRBIČ
	Zemlja, zemlja na obzorju Smerokaz, svetilnik	12	Jadranka MATIČ- ZUPANČIČ
Proza	Bom še slišal glas ponirka? Trinajst stopnic in kaktus	14 22	Franc ŠETINC Rudi ROBIČ
KULTURA	Beseda o akademiku Francetu Berniku Ob tristoletnici slovenskih akademikov Petsto let novomeškega Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu Število 237 v Gallusovi gematrični kompoziciji »VI. Gallus mat Venerem Cur?« »Nihče ne ve ničesar o nikomer« (Pogovor s Stojanom Pelkom)	26 27 31 41 47	Jože ŠKUFCA France BERNIK France BARAGA Tine KURENT Milka BOBNAR
NAŠ POGOVR	Na poti znanja in ustvarjalnosti (Pogovor s prof. dr. Miho Japljem)	57	Milan MARKELJ
DRUŽBENA VPRAŠANJA	Volitve 1992 Zrna znanja in ščepci srca za otroke nesrečne Bosne in Hercegovine Ni preživetja brez solidarnosti Osnovna šola začasne begunce iz BiH v Novem mestu Naša majhna – velika šola	66 74 74 76 77	Alfonz ŠTERBENC Franci ŠALI Mirko JELENIČ Mira MATIJAŠEVIČ Helena DUGOJNIČ

	Kako otroci begunci doživljajo šolo, vojno in tuje okolje V središču obrobnege	81 84	Iris FINK Jadranka MATIČ- ZUPANČIČ
	Literarni prispevki iz begunskega centra v Novem mestu	86	
RASTOČA KNJIGA	Soodvisnost kakovosti, inovacij in poslovnega uspeha	90	Matjaž MULEJ in Miroslav REBERNIK
ODMEVI IN ODZIVI	Prazgodovinsko grobišče na Kapiteljski njivi v Novem mestu	97	Borut KRIŽ
	Upanje v uspeh je pol zmage	100	Jože ŠKUFC
	Prebuja se turizem na kmetijah	102	Helena MRZLIKAR
	Japonski obrazi	103	Biba DOBOVŠEK-SETHNA
	Reševanje zavezniških letalcev med NOB na Slovenskem	105	Zdenko PICELJ
	Dragotine kapiteljske cerkve v Novem mestu	109	Bojan BOŽIČ
	M. Dražumerič, A. Hudoklin, M. Ivanovič:		
	Krajinski park Lahinja	111	Danilo BREŠČAK
	Novosti Dolenjske založbe	112	Franci ŠALI
	Kronika	119	Peter ŠTEFANČIČ
	Sodelavci te številke		
SLIKOVNO GRADIVO	Marija DAROVEC-LAVRIČ	100	
	Miha JAPELJ	55, 56, 57	
	Stojan PELKO	47	
	Motivi iz begunskih centrov na Čatežu (Trebnje) in v Šmihelu (Novo mesto)	6, 13, 25, 65 73, 81, 86, 89 118	
	Reka Krka v okolici Žužemberka	16, 20, 30	
	Ustanovna listina Kolegiatega kapitlja v Novem mestu	40	
	Raziskovalna izkopavanja prazgodovinskih grobišč na Kapiteljski njivi	97, 98, 99	
	Z razstave Reševanje zavezniških letalcev med NOB	106, 108	

Z DVOJNO ŠTEVILKO V ČETRTE LETNIK

Po zaporedju izhajanja začnemo četrti letnik in zavoljo utemeljenega obsega kar z dvojno številko. Izdajanje oziroma izhajanje revije je zelo konkretna in neredko celo bridka stvar. Na srečo pa je optimizem vseh, ki jo spravljajo na noge, komponenta, močnejša od silnic, ki imajo zakonitosti rakovih poti. Razgibani zagon ji dajejo zlasti mnenja bralcev, ki v povzetku pomenijo to, da ustvarjalni nemir ob reviji in za revijo neutajljivo raste. Utrip novih moči ji zagotavlja sveži dotok imen sodelavcev. Tudi mladi se jim pridružujejo in to je za revijo izjemno dobro znamenje, za urednike pa povečana odgovornost za mentorske naloge in spodbude, prežete s težnjami po rasti in potrjevanju kvalitete.

V tem letu bo revija s pridobitvijo novih naročnikov še povečala svojo naklado. Naročniška mreža se bo širila v njeno ožje in širše zaledje, zlasti pa v kraje, kjer je revija še premalo znana in pričujoča. Večina naročnikov pravočasno in skrbno opravi svoj dolg do te publikacije. Ta posluš zanj je vreden iskrene zahvalne besede tudi na tem mestu.

Sleherna odpoved revije pomeni za uredništvo neljubo sporočilo, zlasti če se to zgodi zaradi drugačnih pogledov na posamezna vprašanja. Različnost presoj oziroma mnenj je skladna s koncepcijo revije, zato ji take držbe ne gre šteti v minusna početja.

Če bodo obveljale obljubljeni besede o minimalnih finančnih zagotovilih za obstoj revije, bo možno program za ta letnik tudi uresničiti. Verjetno pa bo premalo tovrstnih moči za to, da bi začeli prispevke in opravljeno delo nagrajevati tudi po njihovi kvaliteti. Uravnilovka, izmerjena samo po obsegu, pa je zoprna in predvsem krivična stvar.

Vsebinska razsežnost te dvojne številke je dokaj raznolika in sleherni prispevek v njej ji daje utemeljenost za panoramsko preglednost in upravičenost za podobo celote.

Ivan Gregorčič razmišlja o pomenu slovenskega jezika pri potrjevanju naše narodne in državne identitete ter zastavlja v globlji premislek vprašanje, ali »naša ekonomska šibkost lahko zamaje našo jezikovno, duhovno in narodno samozavest«. Mnenja o tem so v javnosti različna, zato bi bilo prav, da jih v prid slovenski samobitnosti v prihodnjih številkah prinaša tudi naša revija.

V literarnem delu se srečamo z novimi imeni, tako v poeziji kot prozi, od prispevkov na kulturnih straneh pa izstopajo pričevanja o ustanovitvi novomeškega Kolegiatnega kapitlja pred petsto leti, razmišljanja Stojana Pelka o filmski umetnosti in prispevek Tineta Kurenta, vezan na zanimivo razkrivanje gematrične zakonitosti. O naši pretekli in sedanji kulturni in znanstveni tvornosti pa razmišlja akademik dr. France Bernik, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

V Naš pogovor je bil tokrat povabljen dr. Miha Japelj, znani raziskovalec in inovator v tovarni zdravil Krka, univerzitetni profesor in dolgoletni mentor mladim raziskovalcem. V pogovoru se je razkril tudi kot človek izjemnih kulturnih dimenzij in kritičnih pogledov na aktualna vprašanja preteklega in današnjega časa.

Vojna v BiH pa neusmiljeno ruši in ubija. Mnogo ljudi je v begunstvu, ker so morali ubežati nasilju ali celo smrti. Zaradi tiranije zmotnega uma. Del utripa mladih pregnancev je ujetega v predstavitvi njihove šole na naših tleh. S tožbami in obtožbami. Otroci ne lažejo in ne marajo vojn. Iznašli so jih odrasli ljudje, ker so premostljiva človeška hotenja

zamenjali z nasilnimi egoističnimi interesi. Zapisi pričajo, obtožujejo in opominjajo.

Soodvisnost kakovosti, inovacij in poslovnega sveta je analitično-sintetični prispevek o pogojih sodobnega uspešnega trga, katerega avtorja sta dr. Matjaž Mulej in dr. Miroslav Rebernik, univerzitetna učitelja iz Maribora. Razmišljanja bodo dobrodošla vsem, »ki se ubadajo z vprašanji medsebojne povezanosti in soodvisnosti kakovosti, inovacij in poslovnega uspeha«.

Že nekaj časa v reviji ni bilo zapisov v obliki kronike. Molk v zvezi s tem je prekinjen, kronika je oživiljena in malo drugače zastavljena. Zaželeno je, da bi imela čimveč informatorjev.

Uredništvo se je odločilo, da na straneh revije zaključi polemiko, ki se je začela s kritičnim pretresom knjige Naši kraji. Argumenti so bili povedani z ene in druge strani, vse drugo pa namenu polemike prej škoduje kot koristi. Francè Režun je uredništvu poslal še zapis z naslovom Zgodba Ivana Gregorčiča o zamenjevanju hrušk z jabolki, toda v njem so v glavnem odklonilna mnenja na račun zapisovanj kritika, dodatnih argumentov za stvar samo pa ne prinaša. Francè Režun v imenovanem zapisu celo sam preudarno ugotavlja, »da nadaljnje prerekanje nima nobenega smisla in tudi ničemur ne služi«. Soglašamo.

Da bi prihodnja številka lahko izšla brez zamude, prosimo za prispevke do 5. maja. Želimo, da bi jih prejeli tudi iz krajev, od koder do sedaj ni bilo pogostih odzivov. Dobrodošli so avtorji iz naših logov, torej iz brežiške, krške, sevniške, litijske, grosupeljske, ribniške, kočevske, črnomaljske, metliške, trebanjske in novomeške občine, pa tudi od drugod. Zakaj pa ne. Revija pa vztrajno čaka, zato da bo dočakala. Tudi že dalj časa obljubljene prispevke; celo od avtorjev iz našega prestolnega mesta.

Jože Škufca

O »DOMU« IN SUVERENOSTI

Materni jezik je človekov najpristnejši dom: iz njega in z njim odhaja človek na duhovno miselne pustolovščine, vanj se vrača, vanj odtiskuje sledi svojih duhovnih poti, vanj odlaga svoj raziskovalni »plen«. Za vse to ima – tako kot v svojem lastnem domu, v lastnem žepu – pri roki pripravljene besede, da z njimi niansira in barva mavrico svojih duhovnih pustolovščin; za vsak komaj slišen zven, za vsak rahel vzdih, še tako tih, bo najlažje (čeprav ne vedno lahko, pogosto celo ne brez prijetno blažene ustvarjalne muke) našel besede in iz njih napravil ustrezno tvorbo v maternem jeziku; kajti v njem se je nabrala največja zaloga izraznih sredstev ne le za poglobitve barve, ampak za celo paletu drobnih nians. Vse je tu blizu – na dosegu roke – jezik smo steguješ in že v besedah prepoznaviš tiste začimbe, ki jih rabiš za jed, ki jo pripravljajš, ki jo boš izrekel. Vse, kar jemlješ v usta, na jezik, je tako domače in zato tako tvoje in pristno; ker je izpod tvojega duhovnega in jezikovnega neba.

Je mogoče sploh kdaj najti tolikšno udomačenost svoje misli v nematernem, to je »tujem« jeziku? Lahko človeška misel, čustvo, razpoloženje, spoznanje – katerakoli duhovna vsebina – tako virtuožno zapleše v posodi nematernega jezika, kot je to zmožna v domu svojega: razposajeno lahkotno, ostro bridko, presličasto grenkosladko, kristalno svetlo in čisto. Ob tem pa prijetno domače: da se ti blaženo razleže toplina po vseh celicah telesa, kajti iz takih celic se je skozi stoletja natočila neka genska vsebina, usedlina, ki je ne misliš, ampak jo intuitivno slutiš in

jasno čutiš; neka mrmrajoča šepetajoča trepletlikajoča drhtavost, na katero se useda in gosti patina časa z odsvitom bleska in zvena sodobnosti. (In ki ji nobena jezikovna znanost ne more priti do živega konca.)

V maternem jeziku so neke skrivne korenine, ki razcvetajo drevo v tisočeri lističih in cvetovih v tisočeri niansah. Je neka skrivnostna nevidna zakoreninjenost; je mogočno deblo in mogočna trdnost, je toplo zavetje.

Slovenci smo to drevo svojega doma skozi zgodovino s svojo značilno prilagodljivostjo na eni in trmo na drugi strani gojili, zalivali in »dorasli« kot enega konstitutivnih elementov svoje nacionalne prepoznavnosti in samozavesti, vključno s kulturo, ki smo jo vanj vtisnili in s tem nase udarili neizbrisen pečat slovenstva: da smo in da smo svoji. A ob tem smo vedno znali prisluhniti okolici in v svoje zeleneče veje ujeti duha Evrope, ga zadihati in s svojo »fotosintezo« precediti v lastno deblo nacionalnosti, čeprav ne mogočnega, a razpoznavnega drevesa; včasih celo bolj vitke prožne bilke, ki se pod premočnimi viharji tudi prilagodljivo upogiba.

Toda to prilagajanje ima najbrž tudi meje svoje prožnosti, meje pri prekoračitvi katerih se vitalni krogotoki lahko kronično zastrupijo ali celo popokajo.

Naredimo v tem razmišljanju korak h konkretnjšemu: Odprtost, komunikacija s svetom, pretok znanj je naša potreba in nujnost, če hočemo z njim držati korak in dosegati ustrezen nivo zahtevnosti. In popolnoma jasno je, da naše komuniciranje s svetom na ravni znanosti, ekonomije, poslovnštva itd. ne more potekati drugače kot v »velikih« svetovnih jezikih. Visokostrokovni strokovnjak bo nujno postal jezikovna dvoživka. Toda bistveno je, kakšna dvoživka: ali taka, ki bo visoko strokovnost svoje stroke mislila in izražala v tujem jeziku, se v svojem domačem publicističnem pisanju lenobno zadovoljila kar z gostim citatnim pisanjem, slovenščino pa rabila samo na ravni »narečja«, to je za svojo vsakdanjo splošnosporazumevalno rabo – ali pa bo s širjenjem svoje visoko strokovne vednosti v domačem jeziku duhovno širila meje svojega »najpristnejšega doma«.

(Da o neorganskem vstopanju tujega na drugih, masovnih ravneh rabe jezika niti ne govorimo!)

Toda ne samo strokovno-znanstvena šibkost (v primerjavi z »razvitim« svetom seveda), ki nujno pogojuje pretok idej visokostrokovnega znanja k nam, ampak predvsem naša ekonomska šibkost lahko zamaje našo jezikovno, duhovno in narodno samozavest.

Večinski delež tujega kapitala, ki rešuje (?) (še?) naše gospodarstvo, že terja od naših »domačih« delavcev komuniciranje v jeziku lastnika večinskega kapitala. (Da o verjetnem reduciranju odtoka sredstev za tako imenovane vsedružbene nacionalne dejavnosti ali verjetnem še drugačnem omejevanju delavskih pravic niti ne govorimo.)

Je to združena Evropa ali sodobna jeklena robotična, hladna kapital-ska roka, ki nam stiska vrat in kviri slovesno predstavo o najvišji točki svoje nacionalne suverenosti in jo kaže kot relativizirano lepo laž in utvaro?

Nas bo univerzalna tehnično-ekonomska vročičnost posrkala v svoj vrtnec? Se bodo zganili obrambni mehanizmi, nam ohranili najpristnejši dom in na njem temelječo »domovino«?

Kakšna vprašanja so zdaj to: jezikovna, kulturna, izobraževalna, »ekološka«, gospodarska, politična...?

«O, Bog, kdor si že, vrni nas v naše kraje!» (foto: Marko Kapus)

Dragica Dani **OSTAJAŠ**

Ves vsakdanji
se me dotakneš.
Klepetava.

Nič narejenega,
a tudi nič velikega.

Ko odideš,
opazim,
da si ostal.

NE MOREM REČI

Ne morem reči,
kod se potočim.

Vnesena v krog
napredujem
sanje.

Vedno bom
ostala.

Le prst bi rada
v naslon,
srce odprla
in razdala,
ničesar spraševala,
le dih postala.

Ne morem reči,
kje se čakam.

Vsemir pretakam.

SEJALCA NI

V praznini jutra
še en
lačen dan.

V kapilarah
kalček,
v sredini srca
korenina.

V pregibu dlani
žitno zrno.

Tleče bogastvo
v žalostni iskri
oči.

LAKOTA

Zavržena
v odsevu
večera

kot reka
izlita
v brezimnost

naplavljam
lačno
morje

Franci Šali **URŠKINA PESEM**

O, kako dolge so samotne noči,
in trudne so veke, ure brez spanja,
v boli telo mi nemočno leži,
a srce, mlado še, še mi posanja.

Ah, daleč so zdaj tvoje oči,
le mesec kameni k meni se sklanja;
kot mrzlo rezilo blistavi me sij,
votleno bolšči mu žolta lobanja.

In meni v muki pekleni se zdi,
kot da me vabi, že kliče, priganja:
»Urška, pridi že, čas je, se mi mudi,
slišiš kokota, že proč me odganja.«

O, nerada bi šla, a telo trpi,
kruta usoda le bol mi poklanja:
»Čakaj, morda pojdem na tvoje poti,
dovolj mi je s Smrtjo crkljanja.«

Ko mesec spet šel je čez Uršljo goro,
že našel je v zemljici Urške telo.

* Ob osemdesetletnici **TETI MARI***

Na Srobotec spet sonce je zalezlo,
zidanice odpirajo že duri,
roke k trtju stegajo se nežno,
vas pod njim že gre k pomladni uri.

Že dolgo ni Te več v našem kraju,
kjer v mladosti so Ti leta tekla;
in bilo srce Ti je kot v raju,
ko še ni bridkost življenja pekla.

Med nama so vezi se ohranile,
večkrat namesto matere, očeta
dobroto Tvoje so dlani delile.

LITERATURA
Rast 1–2/1993

Naj teko Ti osemdeseta leta
v miru. Za srce, besede mile,
8 o, hvala Ti, predraga moja teta.

Dušanka Knežević **KAR TAKO**

Živim kar tako,
v tri dni,
brez cilja in smeri.
Brez dežnika
hodim po dežju,
kar tako,
za zabavo.
Čofotam po lužah,

voda mi
curlja v čevlje,
kar tako,
za zabavo.
Gripa na pohodu,
jaz pa pišem pesem,
kar tako,
za zabavo.

ISKANJE

Moja duša je razvlečena
po kozmosu.
Čutim vsak atom,
ki se upira
in beži.

Čutim vsak atom,
ki si želi vrnitve
v hladno praznino.
Čutim se in se vidim.
Mlečna meglica v kozmosu.

ZAKAJ SEM TU

Kdo pa pravi,
da sem?
Kakšne dokaze
ima?
In kje je to,
tu?
Ni me.

Pravzaprav sem.
A le teoretično.
V bistvu sem tam.
In to je to.
Zakaj sem tu?
Nesmisel,
ker sem tam.

Špela Mikuš

Soba je tiha.
Odmevi nečesa daljnega,
minulega
bivajo v kotu.
Rože so ovenele.
Tišina –
z vso težo pritiska
nanjo bolečina.

Tišina noči,
z zvezdami posuto nebo,
o, kako daleč je vse to,
kako daleč,
neskončno in nedotakljivo.
S trepetajočimi prsti
tipaš temo,
neskončno temo.
Tesno se te oklepa,
kot trava zemlje,
kot voda struge.
O, kako blizu je vse,
kar teži,
teži in neskončno boli.

Polona Mrvar

Zbito in iz ostankov zakrpano,
vseeno pa po sreči razpršeno.
Nikoli dokončano,
še manj dokončno.
Ukrade trenutek.
Zapusti zabrisane sledi.
Blagoslovi mavrico misli,
zadržuje me na poti,
katere sence ustvarjajo
kristalno vzdušje.

*

Spet je minilo, tokrat težje.
Vendar kot navadno
so malenkostni prebliski
vrtali možgane.

Spet mineva, tokrat težje.
Vendar kot navadno
me čudovite prikazni
vlečejo v sanjsko opojnost.

Spet bo minilo, tokrat težje.
Vendar kot navadno
se bodo sončni pogledi
smehljali v novo Jutro.

Smiljan Trobiš **RAZODETJE**

Neka tiha misel
mi ne da miru;
vem, da je,
da sem daleč od nje,
da sem jo že doživel,
da sem jo že imel,
to tiho misel
rožnatega duha;
kot topla svetloba
mi krade mir,
ta tiha misel je
tako preprosta.
Zaradi nje grem zgodaj spat,
zaradi nje sem
srečen in nesrečen,
in tako čudovito pomirjen:
Bog je ljubezen.

LITERATURA
Rast 1–2/1993

10

MIR

Mir.
Mir noči v temnomodri barvi.
Mir noči v moji duši.
Zvezde le žarijo
in drevesa rahlo se krivijo
v vetru mojih bolečin.

14. srečanje literatov drugih narodov (Novo mesto, 24. in 25. oktobra 1992)

Antonija Baksa Srnel **DVE ROKI**

Dve roki.
Sami.
Usta stisnjena
v tenko črto kljubovanja.

Nabira se
umazana posoda,
dnevi enako teko.
Med prsti
polahkoma drsi
možnost zблиžanja.

Željko Perović

Skozi okno prihaja
nočni zrak
drhtiva skupaj
list papirja in jaz.

Milan Aničić **J**

(kot jutro ali kot Josipina)

krila se jim od solz na vratu raztapljajo
mesečino in jo prelivajo s horizonti teles
ko kaplja jutra pada na tvoje ustnice...

Tomislav Škrbić **ELEGIJA**

Se spominjaš, kako je bilo tiste dni.
A ti je ostalo nekaj od tistega poznopoldanskega sonca,
ko sva podredila žalost svobodnim mislim.

Vse je bilo na pravem mestu.

Park, hiše, poletje, želje in glasba.

In vse je bilo pomalem pomešano
v naših očeh.

Vsakdo od naju je slutil te odtrgane
trenutke življenja.

Bil je to srečni preludij naših življenj.

In vedeli smo,

da, vedeli smo, prijatelj,

vse bo odšlo v nepovrat.

A ko se je to tudi resnično zgodilo,

bili smo trezni in daljni.

In nič nas ni več povezovalo

kot некоč,

prijatelj,

nič.

Samo so nam oči ostale polne
poznopoldanskega sonca.

Iz hrvaščine prevedla
Jadranka Matić-Zupančič

LITERATURA
Rast 1-2/1993

In tako stopam po tleh
neke neznane zemlje
obkoljena z nevidno džunglo
z mogočnimi plameni
v Gaughenovi maniri
široko razpiram roke ožarjena
z notranjo predanostjo
moja koža drsi brezšumno po
tebi in ne vem kam naj odpeljem
mogočno brodovje ali so tihi
skrivnostni zalivi ali je vse v
siju opoldanske vročine zastalo
rišem vznemirljive pismenke v
neznanim jeziku po
sipkem pesku
Polinezija Polinezija
da bi mogla odpotovati spet
s to milo glasbo
čvrstega ritma
v ta že odkrita morja
južna z žarečo zvezdo
vodnico na čelu

SMEROKAZ, SVETILNIK

Stoji na otoku obdan
z neizmerno vodo
pošilja svetlobne signale
morda tudi magnetna sporočila
tukaj se dotikajo svetovi
na ozkem prerezu zemlje
sredi vode ki je nema
razen v razdiralnih trenutkih
ko besni in se upira
ti svetlobni signali
ne morejo prodreti skozi
strašno vodno lupino
morja le brezšumno drse
po površju hitrih valov
do krajev kamor so namenjeni
smerokazi ali sporočila razni signali
o nenadnih nevarnostih
o mnogih srečanjih z
drugimi ladjami na obzorju
toda vedno brez besed
o tisti temi spodaj
o svojem razdiralnem morju
navidez ukročenem
12 med dolgimi bedenji na odprtem morju

Iz hrvaščine prevedla
Nataša Petrov

LITERATURA
Rast 1-2/1993

Bridka misel, kam (foto: Marko Kapus)

BOM ŠE SLIŠAL KLIC PONIRKA?

Že dolgo imam doma na polici knjigo Pesmi dolenske dežele. Začel sem jo brati, potem pa sem jo, ne vem zakaj, odložil in pozabil nanjo. Ob smrti pesnika Severina Šalija, s katerim sem pred davnimi tridesetimi leti ustanavljal Dolenjsko založbo, sem se spet spomnil nanjo. Ob branju se mi je nenadoma zazdelo, da vnovič doživljam Suho krajino, kakor sem jo bil spoznal pred desetletji. Nenadoma sem razumel, kaj je mislil urednik Janez Menart, ko je v uvodu h knjigi citiral tele besede pisatelja Cirila Kosmača: »Nikjer na svetu se ni nikdar dogodilo ničesar človeško bistvenega, kar se ne bi dogodilo tudi v moji dolini.«

»Je Suha krajina sploh še tvoja?« me je zazebljo v srce, ko sem se spomnil, da sem zidanico, ženino doto v gorci blizu Ajdovca, prodal, vse, kar je bilo v njej, pa razdal. Medtem je umrl tast, brez katerega je zidanica brez življenja. Ni več sive glave, ki sem jo zagledal, ko sem bil še na poti, spodaj pod vinogradom. Kadar je govoril, mu je Adamovo jabolko poskakovalo na tankem vratu.

Ko sem se poročil, sem mislil, da je žena pristna Krajincanka, pa sem odkril, da je po očetu izpod Gorjancev, po dedu pa Moravka s Češkega. Njen ded je bil kot kovač na Dvoru ponosen na svoje rokodelske spretnosti, pa tudi na dobro plačo, ki mu je omogočala, da si je ob praznikih prižgal dolgo viržinko in z njo ponosno hodil po vasi. Če je koga posebej zanimalo, mu je pokazal cesarsko potrdilo, s katerim je dokazoval, da je prebil trinajst let, dva meseca in trinajst dni v najemniški cesarski vojski. Potem je kar se da hitro zarodil nekaj otrok in umrl prej, preden je otročad porastla.

Ded je otrokom pravil, da so srbski uporniki v dvorskih fužinah naročili šestdeset topov in možnarjev. Prišlo je celo do diplomatskega zapleta med Avstro-Ogrsko in Turčijo, a so topovi vseno prišli srečno do cilja.

»Pravijo, da so bili to zlati časi, a ne...« je včasih vzdihnila ženina babica. »Kolca se nam za časi, ko je bilo na Dvoru zaposleno kakih dvesto delavcev – od gozdarjev in rudarjev do kovačev in furmanov. Stopi v žužemberški valjalnici so tolkli do pet vrst platna. V Krki in njenih pritokih je bilo toliko rakov, da so nekateri ljudje od lova obogateli... Potem pa je prišla železnica v slovenske dežele in Suha krajino seveda obšla. Pokrajina je ostala bogu za hrbtom. Celo knez Auersperg je bil v skrbeh, ko je moral ob izteku prejšnjega stoletja tovarno zapreti...«

Iz starih časov je ostala tudi zgodba o kovaču, ki je imel nenavadno podolgovato glavo. Na vprašanje, zakaj ima takšno glavo, so nagajivci veselo odgovarjali: »I, zato, ker jo včasih namesto železa pomotoma potisne pod norca...« Dotlej nisem vedel, da je »norec« mehanično kovaško kladivo za grobo obdelavo kovine. V tistih časih so na Dvoru imeli mehove in vetrila na vodni pogon, kar je bil takrat vrh napredka.

Med ljudmi je včasih krožila zgodba o graščakinji Ani Turjaški, ki je bila na grajskem dvorišču, ko je iz pragozda prihlačal medved in jo surovo pokončal. Mrcina je bila kriva, da je izumrla žužemberška veja Auerspergov – Turjaških.

Malokdo pa ve, da je imel Žužemberk imenitnega častnega občana: diakovskega škofa Jurija Strossmayerja, ki bi lahko bil s samim papežem na ti, saj je leta 1870 nasprotoval njegovi nezmotljivosti. Njegovega izreka, sposojenega pri samem Jezusu, 'Ljubi svojega sovražnika, če se hočeš razlikovati od njega!' med vojno žal niso upoštevali.

Bil je oktober leta 1950, suh in sončen, razkošen v svojih barvah, vse naokrog je dišalo po suhokranjski zemlji, ko sem prvič prišel v Suho krajino. Na ajdovski planoti med Dvorom in Žužemberkom nad Krko sem odkril nov svet, deviško čist, skoraj nedotaknjen, lep, čeprav neznansko reven. Kamorkoli sem pogledal, povsod je trepetala ena sama lepota, povsod naokrog se je zlatilo drevje in povsod je bil sam kamen. Krka pod hišo je bila čista kot studenčnica in zelena, da se je po barvi komaj ločevala od sosednjih livad.

Kadar sem bil tista leta na počitnicah v Suhem Dolu, sem tastu nosil v kangleci obed. Ko sem se po bregu spuščal proti Javornikovi žagi, sem čutil, da sem nekako zraščten s to pokrajino. Z odprtimi čutili sem vpil podoba slikovite doline in hribov nad njo ter vonj po suhokranjski zemlji: valovito planoto, travnike, strme gorice, polne šmarnice, in stari mlin v globeli, le malo stran od razvalin žužemberškega gradu. Pogled na Krkine slapove na Dvoru mi je vzvalovil srce. Oči so mi zablodile proti streham hiš, nad katerimi je štrlel vrh cerkvenega zvonika, ovešen s postovkami, ki jih zdaj skoraj ni več.

Ko sem položil kanglico pred Johana, kakor so klicali mojega tasta, je sedel na kak hlod in zajemal z žlico, pri tem pa skrivaj pogledoval proti gatrju, kakor bi mu bilo žal, da je moral zaradi obeda prekiniti delo. Tam ga je čakal bukov hlod, ki ga je bil maloprej zagozdil in pripravil, da bi ga razžagal v deske. Do lesa je imel tak odnos, kot bi bil živ. Hlodovino je obračal, da je dobil iz nje čimveč desk in čimmanj krajcev. Javornik ga je zaradi tega cenil in spoštoval. Če je moral kdaj zaustaviti žago in jo kasneje spet pognati v pogon, je bil Johan prvi, kateremu je sporočil, naj se vrne na delo.

Zdaj se mi zdi podoba kanjona in Krke kot oddaljen spomin na tista leta. S sanjami zbiram ostanke, da bi spet zlepil skupaj svojo pot. Rad bi izsanjal življenje, kakor ga v tekmih s časom nisem mogel dovolj užiti: iščem stezice, skrite med pšenico in koruzo, ki vodijo do mojih najlepših sanj.

Pod Žužemberkom se bregova razširita, postaneta bolj položna in dolina pri Dvoru doseže širino poldruga kilometra. Na levem bregu se razteza planota, kjer se širijo valovite ravni in kjer ljudje nočejo biti Suhokrajinci, ker mislijo, da je to druga beseda za revščino: »Suha krajina je tam za Ambrusom,« so ljudje nekdanj poučevali nevednega popotnika in mu pripovedovali o suhih dolinah, suhih dolih in kraških jamah, kjer je večno primanjkovalo vode, celo deževnice, čeprav so imeli na vse strani razpeljane lesene žlebove. Takrat so utihnile žabe v izsušenih mlakah in razpokana zemlja je zahrepenela po dežju. Pogosto je prihajalo do požarov, ki jih je bilo tod precej več kot drugje.

»Zakaj trdite, da so naše vasi v Suhi krajini, čeprav leži na levem bregu Krke?« se žena spominja pogovora otrok z učiteljico v osnovni šoli.

Učiteljica se je nasmehnila:

»Že imena vaših vasi povedo, da živite v Suhi krajini. Če si, na primer, iz Suhega Dola, potem si Suhokrajinec in tvoj kruh je suhokrajinski...«

Učiteljica se je jezila, ker so poznali ljudje Suho krajino samo po kamenju, slabih poteh in zakrpanih bajtah, pozabljali pa so na pridne ljudi, ki so bili lahko tudi dobri in prijateljsko naklonjeni, če si znal pridobiti njihovo prijateljstvo.

»Suhokrajinec ima upanja samo za groš; če ga zastaviš, ga nikoli več ne najdeš!«

Od vsega začetka so me zanimali prečudoviti Krkini slapovi, čeprav pravijo, da so bili pred vojno še lepši. Pod Suhim Dolom so bile pred vojno brzice, katerih šum je bilo včasih slišati tja gor do vasi, z njim vred pa tudi žalobne glasove ponirkov. Lepega dne pa so prišli zidarji in razžagali lehnjake na tanke plošče, ki so jih uporabljali za stropovje svojih hiš. Apnenec je v dolgem, skrivnostnem kemičnem procesu s pomočjo bakterij povezoval mahove, prod, pesek in magnezij v lahko luknjičavo apneno kamenino. Ko se je lehnjakova pregrada stanjšala, so brzice izgubile svojo nekdanjo moč in vasi zgoraj so bile prikrajšane za njihovo prijetno šumenje.

Včasih, ko še ni bilo vodovoda in je ljudi pestila suša, so kmetje prihajali po vodo na tisti del Krke pod ajdovsko planoto, kjer je bilo mogoče z vozom zapeljati v strugo. Škripanje voz in mukanje goveda je bilo slišati daleč proti Ajdovcu. Na vsakem vozu je bila velika kad, sod ali čeber. Okrog voz so vzklikali otroci. Najbolj oddaljeni kmetje so se morali odpraviti na pot ponoči, da so ob svitu že polnili sode, pred sončno pripeko pa so morali biti že doma, če niso hoteli, da jim voda zavre.

Kmetje v Suhi krajini so trdo garali, če so hoteli preživeti. Zemlja je bila plitva in jo je vroče sonce hitro posušilo, zato pa je bila na cestah praha na pednje.

Franc Šetinc
BOMŠESLIŠALGLAS
PONIRKA

Kadar so orali, so odnašali kamenje na rob njive. Vsceno ga nikoli ni zmanjkalo, kakor da sproti raste in se razcveta. Čuček, posebnéž v vasi, je rad takole salamental: »Salament, Johan, zakaj smo se morali naroditi tu, kjer kamen podnevi in ponoči raste in kjer vode zmeraj zmanjka...« Potem pa se je potolažil, ko se je spomnil, da je na drugi strani reke še huje. Tam so ponekod njive podobne pokopališčem s sivimi nagrobniki nepravilnih oblik. Če zaide človek med skalovje fantastičnih oblik, se ustraši, da ga morda ne nosi usoda po puščavah sosednjih svetov.

Ko berem pesmi, se mi zdi, kakor bi bral spesneno zgodovino Suhe krajine. Pripovedujejo, kako prva leta po vojni mladi zapuščajo zemljo, ker jih mami blišč mestnega življenja in industrije. Spominjam se časov, ko so bila mnoga polja nema in gluha, opuščeni mlini so vzdihovali in jokali za domačim kruhom. Vzrok niso bila sežgana in suha polja, temveč prazne njive in prazne dlani, kot je zapisal Jože Dular. Kdor je imel rad zemljo, je bil zares žalosten zaradi njiv, ki jih nihče ni oral, in poti, po katerih ni hodil nihče. S tantom sva ponujala kos zemlje vsakomur, če bi si le hotel postaviti hiško tam gori, pa ga moji znanci in prijatelji niti zastonj niso marali.

Potem so prišla leta, ko so se mladi spet začeli zanimati za zemljo, čeprav na nov, drugačen način. Tako je le imel prav Tone Pavček, ko je zapisal, da bo nekdo moral ostati na tej zemlji, na teh kamnih, komu mora zemlja – storoška mati dati sad prednikov davnih; nekdo bo moral ljubiti ajdo in brajde, koruzne late; nekdo bo moral ostati in držati na plečih razmajani krov; nekdo bo moral predati zanamcem štafeto rodov. Zato je Ivan Zoran povsem upravičeno vzdihnil: »Bog mi odpusti... to zaljubljenost v mali, s kamni obrobljeni svet! Zemljo moraš ljubiti, nositi jo moraš v sebi, sto klafter globoko, v srcu...«

Ko sem služboval v Beogradu in nisem mogel v kraje ob Krki, sem se zgledoval po pesniku Ladu Smrekarju in, le da bolj prozaično, spraševal taščo: »Povej mi, ali še cvete mak med žitnim klasjem sredi polja? Še ptice gnezdiijo za našo hišo? Je luna nad Krko še tako sanjava? Ali še zrak bronasto diši po zvonovih in njihovih glasovih?«

Pesmi Severina Šalija so me spomnile, kako vroče sem si vedno želel, da bi prižgal petrolejko. Rad sem imel večere, ko je na vseh oknih zadišalo po pokošenem senu in je bil zunaj zlat večer. Ko pa sem bil na kakem potovanju v tujini, sem čutil podobno kot Lojze Krakar, ki je v eni izmed pesmi zapisal, da je še osat na domači njivi sinjejši od tujine, naš hrib lepše zeleni in sonce naše bolj blešči.

Lehnjakovi pragovi na Krki; foto:
M. Šimič; iz fototeke ZVNKD Novo
mesto

LITERATURA
Rast 1–2/1993

Ko prebiram pesmi, vidim v duhu pokojnega Čučka, kako z mirnim korakom hodi za plugom. Za njim se vleče temna črta in brazda na njivi sveže kot jutro zadiši, kot bi rekel pesnik Avgust Gregorčič. Janez Kolenc mi s svojo pesmijo pomaga, da ponovno doživljam Čučka, ki je bil res tak kmet, da je v njem seme dozorevalo: sejal je svojo kri in žel svoje življenje. Bil je kot bog, ki je ustvaril sebe iz jablan in trt z te grenke, težke zemlje!

Nazadnje sem ga srečal pred leti, ko sem si nekega jesenskega dneva zaželel sprehoda po bregovih Krke. Na poti v Suhi Dol sem si ubral daljšo pot: povzpel sem se na pokopališče. Potem sem se sprehodil okrog razvalin cerkve in župnišča. Spomnil sem se na tastovo pripoved o tem, kako so partizani na juriš napadali trdnjavo. Pod njegovo hišo v Suhem Dolu so namestili top, da bi z njim streljali proti farovžu, spremenjenem v trdnjavo.

Johan, ki je poznal komandirja partizanskih topničarjev, je zgroženo vzdiknil:

»Lepo te prosim, premakni top kam drugam! Ko bodo Nemci odkrili, od kod streljate, bodo te hiše njihova prva tarča. Tja više ga prestavi! Morda h križu, tja zagotovo ne bodo streljali!«

Žena mi je pravila o dnevu, ko so proslavljali napeljavo elektrike. Ko je visoki gost dr. Marko Natlačen obrnil stikalo in slovesno zaklical: »Bog je rekel: 'Bodi luč!'«, bi moral šantavi Nec sprožiti možnar, a se je tako zagledal v venec svetlih žarnic, da je pozabil na svojo dolžnost in je ustrelil z zamudo.

Po bregu nad zeleno Krko sem se napolil proti Suhemu Dolu. Od daleč sem zagledal mogočen hrast na robu gozda. Nebo se je čez dan zjasnilo, da ni bilo nikjer nobenega oblaka. Zahajajoče sonce je obrobilo Kočevski Rog z ognjem in videti je bilo, kot da krvavi iz globokih ran. Zrak je bil čist, dehtel je po grozdju, drevesih, zelenju. Vse živo se je umirilo, vse je prepadla čudna tišina, dokler se niso oglasili zvonovi, vsi po vrsti, kolikor jih je v dolini, kakor bi si podajali roke.

»Moj dom je sredi naše vasi, naša vas je sredi sveta,« sem v duhu ponavljal Kasteličevo pesem.

Ponujala se mi je pravljíčna podoba reke, vasic in cerkvic, pa hribov v ozadju, ki so kmalu potonili v spanje. Sonce se je kmalu poslovilo, beli hrami sredi vinogradov so umolknili, le pesem čričkov je dokazovala, da bo gorica vso noč bedela.

Še dolgo bi tako sanjaril, če ne bi zagledal starca, ki se je premikal po potki čez polje. Hodil je počasi in tolkljal s palico po kamniti cesti, rimski, kot pravi davno izročilo. Kdaj pa kdaj je malo postal, se razgledal okoli sebe in spet odrsel naprej.

»Saj to je Čuček? Prepoznam ga po hoji,« sem se ga razveselil. »Samo včasih ni hodil tako sključeno,« sem sam zase pripomnil. Odkar se ga spominjam, sem ga poznal samo pod tem vzdevkom, nikoli nisem nikogar vprašal, kako se v resnici piše. V daljši odsotnosti mi je spomin na Čučka pomenil rumeno hišo sredi vasi in veselo mežikajočega možaka, ki ga je bila nekoč sama radovednost. Ob počitnicah sem ga vsako jutro videval na dvorišču, kjer je mežikal proti nebu, da bi ocenil, kakšen dan se obeta, preden bo dal vola pod jarem in se odpravil na njivo. Na sebi je imel zamaščene hlače, ki jih že dolgo ni slekel. Po vasi so govorili, da jih sleče samo takrat, kadar ga kmet povabi, da mu obreže svinjo. Obleče si zakmašno obleko in bel plašč čez, kajti ne mara, da bi mu kdo očital nečistočo pri tem opraviilu.

Veljal je za radovednega človeka: kot antena je lovil na uho vaške govornice. Z roko na ušesu je spraševal: »Salament, kaj pravijo? Je kaj novega?« Med vojno je dodal še vprašanje: »Šment, je kaj militera na cesti?« Govoril je počasi, vsako besedo je trikrat prežvečil, preden jo je izrekel.

Starčevske kosti so zaškripale, ko je sedel k meni v travo. Zadišalo je po gnoju, kar je pomenilo, da Čuček še vedno spi v hlevu. Če bi ga sodil samo po očeh, je bil še vedno isti možak, ki sem se ga spominjal iz časov pred nekaj desetletji, le telo se mu je sključilo in noge so ga slabo držale pokonci.

Nekoč mi je pripovedoval šaljivo zgodbo o tem, kako se je med vojno godilo Suhokrajčinčanu, kadar je šel v mesto. Ujeli so ga belogardisti, preoblečeni v partizane, in ga vprašali, za koga navija. »I, za rdeče,« je odgovoril in bil tepen. Drugič je srečal partizane v domobrantskih uniformah. Spet jih je dobil po grbi, ker je rekel, da je za bele. Ko so ga tretjič ustavili neznan vojaki, jim je že od daleč klical: »I, kar udarite, saj je tako vseeno, kaj rečem, tepen bom v vsakem primeru!«

Pred vojno je malo manjkalo, da ga niso žandarji zaprli. V vaški družbi je rad govoril, da je Jugoslavija ušiva, ciganska država, ki je sama sebi v napoto. Ni vedel, da njegove besede lovi na ušesa plačanec bližnje žandarmerije.

Čuček je bil na njivi, ko je zagledal orožnika, kako se v hudi pripeki maje proti njemu. Bajonet na puški se je bleščal v soncu.

»Salament, saj vem, zakaj prihajaš,« mu je že od daleč vpil. »Tisti trenutek, ko mi je nekdo šepnil, da je ovaduh v gostilni, sem začel jemati besede nazaj...«

Potem mu je na dolgo in široko razlagal, da ni imel namena žaliti ciganov, s čimer je hotel reči, da cigane spoštuje bolj kot oblastnike. Jezi da se le na pijavke, ki kmetu pobero ves dohodek in ga pretočijo malo v državno kaso, še več pa v svoj žep. »Komu naj dopovemo svojo bedo? Kakšno prošnjo naj napišemo, da nam bodo odpisali davke in dolgove, saj v teh naših krajih ni denarja? Kako naj spremenimo svoj položaj, ko pa v beograjskem parlamentu sede sami kapitalisti, veleposestniki, bankirji in kurbirji?«

Žandar je držal eno roko na ušesu, da bi bolje slišal, z drugo pa je že vlekel notes iz gornjega žepa svoje bluze, da si bo zapisal podatke vanj. »To, kar si rekel, je corpus delicti...«

Čuček se je naredil, kakor da ne sliši žandarjevega godrnjanja.

»S prošnjo sem se obrnil naravnost na kneza Pavla, pa mi še odgovoril ni, salament, da je res. Potem sem pisal kmečkemu časopisu: 'Vsa revščina gre na kmeta... Plačuje deželni, šolski, okrajni, občinski, prihodninski, užitninski, cerkveni pa še pasji davek. Vrh tega ga tepejo razne nadloge: hrošči, trtna uš, toča, ogenj... Kako naj si tedaj kupi boljše živino in orodje, da bi več pridelal?' Odgovorili so mi takole: 'Prejeli smo vaše pismo in se vam zahvaljujemo zanj. Res, hudo je, kar pišete. Ampak malo ste tudi sami krivi, ker ne berete našega časopisa, v katerem vam iz številke v številko svetujemo, kako si z umnejšim kmetovanjem lahko izboljšate svoj položaj...'«

Med vojno je Čuček vedno govoril: »Saj vem, da je hiša po Johanu partizanska, po njegovi ženi pa je tudi malo domobrantska. V vasi ne sme biti nobenega medsebojnega obračunavanja! Danes boš ti izdal partizane, jutri bo njegova sestra tebe. Le kam bi nas to pripeljalo? Do konca vojne bi se pobili med seboj...«

Vseeno je nekega dne Čuček pobaral Johana: »Hodijo ponoči hostarji k tebi, salament?«

Tast je bil doma iz vasi pod Gospodično na Gorjancih. V šali je pravil, da so ga dali od hiše kot odvečno mačko. Morda bratov sploh ne bi več videl, če se ne bi med vojno kot partizani zglasili pri njem in ga poskušali pridobiti za sodelovanje.

Johan je moral zajeti sapo in počakati, da se mu je umirilo srce, preden je rekel:

»Za božjo voljo, ne nori! Kakšni hostarji neki! Pa k meni – po kaj bi le hodili v mojo krščansko hišo?«

Čuček se je zvito nasmehnil:

»Kaj se boš delal nevednega, da bi te salament? Vselej, kadar se psi zaganjajo na verigah, vem, da so hostarji pri tebi... Psi že od daleč zavohajo duh po hosti, dimu in vetru...«

Menda so ga hoteli celo ubiti. Čuček je slišal, ko je Finkov hlapec, pomembna šarža pri domobrantskih, rekel:

»Pojdite po Johana in mu recite, naj vpreže Čučkove vole v voz, ker bo peljal proviant v postojanko!«

Nenadoma se je začel na ves glas rezati:

»A naj ne pride dlje kot do križa! Ampak tega mu nikar ne povejte, ha, ha, ha!«

Taka je bila tudi Čučkovka. Skrila je vsakogar, ki mu je bila smrt za petami, ne glede na to, kakšne barve je bila njegova uniforma. Čeprav so njene mobilizirali k domobrantscem, je rada pomagala enim in drugim. Nekega poletnega dne, ko so

se domobranci in partizani preganjali od hiše do hiše, jih je skrivala kot po tekočem traku. Domobranca je imela skritega v kleti za krompir, partizana pa na podstrešju. Ko so boji prenehali, je zaklicala 'belemu': »Ala, hitro steci, če hočeš ujeti svoje, in pazi, da ti krogla ne preluknja glave!« Ko so se približali hiši partizani, je poklicala še 'rdečega' s podstreška: »Brž, brž, pohiti, če nočeš krepati tam gori!«

Če bi Čuček doživel prizadevanja za spravo med živimi in mrtvimi, bi zanesljivo rekel:

»Po teh vaseh se je bilo sovrašтво že poleglo, ko so naenkrat začeli govoriti o spravi.« S kozarcem v roki, ki bi mu ga ponudil, bi mežikal proti meni. Zadovoljno bi mlasknil z ustnicami, še malo pocmokal z usti, nato pa nadaljeval: »Jaz pa pravim takole: salament, kdor se je hotel spraviti, je to že storil. Tisti, ki sovražijo, so od sprave dlje kot nebesa od zemlje. Sprava je bila, ko so se hiše rdečih in belih poženile med seboj. Skupaj so lažje pokopali preteklost in jeza v njihovih pesteh se je sčasoma ohladila. Zakaj ponovno odpirati že zaceljene rane? Le kdo je še mislil na maščevanje? Komu bi s tem koristili? Tistim v jamah najmanj... Utrujeni smo od sovrašтва. Sovrašтво je samo sebe zasovražilo...«

Čuček namreč ni maral ljudi, ki se jim smrt prižiga v očeh, brž ko spregovorijo o preteklosti. Bil je tudi edini, ki je imel celo za vlasovce kako lepo besedo.

»To je bila enota, ki so jo pošiljali tja, kjer je bilo najhuje. Komandant je nekoč dejal: 'Kadar je treba zamesiti krvavo testo, pošljejo nas, ker vedo, da smo za vse čase odpisani!' Bil je spomladi, ko so se razcvetele oparnice ob poti. Vojaki so bili razigrano veseli: okrasili so se z belimi cvetovi, povsod so si jih zatikali, da so bili videti, kot da se odpravljajo na jurjevanje. Ponoči so nenadoma odšli v hajko. Vračali so se zjutraj. Na velikem vozu so pripeljali dvajset trupel. Poravnana v vrsti so dolgo ležala za mojim skednjem. Čakali so, da pripeljejo krste...«

Čuček me je privlačil tudi zaradi njegovega kozolca, ki je, kakor bi rekel pesnik Ladislav Lesar, kot lesena harfa. Bil je na moč imeniten, lepo zgrajen, simbol trdnosti in ponos nekoč trdne kmetije. Bil je pravi toplar na šest štantov in vezan v križe. Stebri, tramovi in late so bili stesani iz hrastovega lesa. Ko so ga postavili, ga je blagoslovil sam župnik. Čuček je rekel: »Če mi pogori kozolec, sem ob ves trud enega leta, zato mora biti zavarovan v božji zavarovalnici...« Včasih je bil do zadnje late nabit s pšenico, pozno jeseni z ajdo, včasih tudi s senom, če ga ni bilo mogoče posušiti na travniku.

Kozolcu so rekli tudi postelja ljubezni, ker so se tja radi zatekali ljubezenski parčki, bil pa je tudi zavetje beračev, postopačev in naključnih popotnikov. Mislil sem, da bo kljuboval zobu časa, ker so stebri, tramovi in late stesane iz hrastovega lesa, dovolj trdnega, da se kozolec zlepa ne more podreti. Toda ko sem ga nazadnje videl, se mi je zdelo, da stoji poševno, kakor da čaka na zadnji sunek vetra, ki ga bo docela podrl. Povsod okrog njega zaudarja vonj po trohnečem tramovju in gnijoči slami.

»Zakaj s Krke ni več slišati klica ponirkov?« sem vprašal Čučka, ko sva se po dolgem času spet srečala. »Zakaj ni več malih račk, ki naznanjajo nevihto? Nobene rance ne vidim, kako na hrbtu prevaža mladiče, in nobenega gnezda, ki plava po vodi?«

»Ponirki?« se je začudil Čuček, ki ni mogel verjeti svojim ušesom, da me bolj kot hiša zanimajo male račke potapljalke. Ni mogel doumeti moje neuresničljive želje, da bi se kot jutranja zora vrnila sreča moje mladosti.

»Umaknili so se drugam, na bolj oddaljene in samotnejše vode. Odkar so asfaltirali cesto, teče tod živahen promet in tudi voda ni več tako čista, kot je bila včasih...«

Zaokrožil sem dlan, da bi dal od sebe glas, močno podoben ponirkovemu:

»Bibibibibi, dre-dre-dre-dre-dre, viiii in kittt...«

Ponirka sem prvič slišal kmalu po prihodu v Suho krajino. Bil je lep pomladni dan, že malo zamaknjen v poletje. Nekaj časa sem čemel pri tašči v kuhinji in opazoval svetel ogenj, ki je buhal iz krušne peči. Potem sem stopil na potko na bregu in z reke spodaj nenadoma zaslišal čuden ptičji glas. Klic je bil žalosten in drhteč, kakor da nekakšna skrivnostna sila poziva ljudi na preplah.

Franc Šetinc
BOMŠE.SLIŠAL.GLAS
PONIRKA

Po strmi potki sem se spustil do ceste, nato pa sem se po travniku previdno približeval gostemu grmovju, ki je obraščalo Krkino strugo, najbolj tam, kjer se je voda zažrla v kopno skoraj do ceste. Stopal sem tiho, korak za korakom, dokler nisem skozi 'okno' med vrbovimi vejami uzrl mirne gladine reke. Kot kamen sem otrpnil, ko sem motril zeleno površino vode. Tedaj se je nenadoma pokazalo nekaj temnega, kot kak čolniček, ki skoraj neslišno brzi po vodi in pušča za sabo peneco se svetlo črto. Bil je ptič z dolgim vratom in nazaj potegnjenimi nogami. Za njim je izpod vrbja priplavalo še več ponirkov, ki so široko zaplahutali s perutmi in začeli vreščec nemirno begati po vodi. Njihov glas je bil žalosten in boleč, kakor da tožijo v boli. Nizko nad njimi je priletel kragulj, kakor bi se jim ponujal, da se mu obesijo na peruti in skupaj z njim poletijo v smrt.

»Kaj je to?« sem zadrževal dih, ko so se račke nenadoma potopile tako globoko, da se jim je tudi repek skrnil v vodo. Ko sem že mislil, da so utonile, so se čez čas spet dvignile, da bi zajele zrak, in hkrati veselo zaplahutale s krili, ko so začutile, da nad njimi ni več ubijalske ptice.

Reka Krka pri Žužemberku; foto:
M. Pelko; iz fototeke ZVNKD Novo
mesto

* * *

Na Suho krajino me spominja tudi Černivec, mož brez desne roke, ker je rad pel staro, že pozabljeno pesem:

»Trinajst je vasi, ki po fari stoje,
najlepša med njimi je Ratenska vas,
pa je ni večje, kakor je Žvirče...«

Desno roko mu je odstrelila granata iz ruskega topiča v prvi svetovni vojni. Kadar se je jezil, je na vse strani mahal s štrcljem desne roke. Včasih je imel rokav zavihan, včasih pa je visel kot zlomljena perut.

Ko sem se namenil k njemu v zidanico, se je pot vila najprej skozi gozd, prepreden z gosto meglo in mrakom. Preden sem dospel do vinogradov, me je pozdravila prijazna kapelica ob robu gozda, ki se je vojna začuda ni dotaknila.

Ko me je Černivec zagledal, je brž smuknil v zidanico, jaz pa sem si ogledoval strmine vinograda, ki so se v naglih padcih spuščale dol proti ajdovski cesti. Ob pogledu na staro trto sem se nehote spraševal: Kaj niso že Rimljani dokazali, da tod dobro rodi plemenita trta? Morda pa je preveč vinogradov tam, kjer sonce prehitro potone za bližnje hribe, in premalo na bregovih nad Krko, kjer zdaj rase samo grmovje, v rimskih časih pa se je bohotila tam žlahtna trta?

LITERATURA
Rast 1–2/1993

Černivec je kmalu prinesel polič zelenkastega vina, ga položil na tla in sedel na pručko nasproti mene. Ob njem je bila hčerka, ki so se ji oči čudno sverile od pijače.

Če sem se branil njegove šmarnice, je vzkipeł:

»I, molči, pa pij! Pa kaj povej; če ne bi vedel, da imaš jezik, bi mislil, da si mutast...«

Rad je vodil hčerko s sabo po gostilnah. Dokler je bil trezen, ji je naročal malinovce s sodo, ko pa se ga je napil, jo je nacejal z vinom. Ko sta se trudoma prek griča vlekla proti domu, so si ljudje šepetali: »Ni dovolj, da mu propada kmetija, še hčer bo ugonobil... Osirotel bo, potem ko bo znosil ostanke premoženja v gostilno...« Kakor bi jih slišal, se je obračal proti hišam, mahal z rokavom, v katerem je skrival svoj štrcelj, in vpil: »Kakor vas je volja, mene in mojo hčerko bo ta grunt že preživel...«

Iz tistih, ki so mu svetovali, naj pije po pameti, se je norčeval:

»Kaj pa bi imel od tega, če bi pil po pameti? Saj pijem, pa me vedno zanese čez rob, kjer ni več pameti...«

Po vojni so mu zaradi domnevnega sodelovanja z okupatorjem odvzeli invalidnino in državljanske pravice. Ko ga je sosed vprašal, če ga je kaj prizadelo, ker so mu odvzeli časti, je jezno vzkliknil:

»Ah, kaj časti! Naj gredo k vragu z njimi! Če imaš denar, se tudi časti pilepijo nanj...«

Včasih sta se s Čučkom v mislih sprehajala po hišah in klicala v spomin mrtve in žive.

»Je Ragljev Peter živ?«

»Saj veš, padel je...«

»Pa Viktor?«

»V Rogu je...«

»Pa Pavle?«

»Se ga spominjaš? Ali veš, kakšen kosec je bil? Ni maral, da mu žvižga kosa za petami. Vedno je bil v redek pred drugimi...«

»Vas pogreša moške roke. Gledam ženske, kako hitijo na polje,« je Čuček nadaljeval inventuro življenja in smrti. »Za njimi stopajo otroci, razvrščeni po letih, vsak za pol glave večji od drugega, kakor da so jih starši delali za štengce... Toliko garajo te naše ženske, da so pozabile jokati za možmi in fanti... Sčasoma se bodo že navadile na črnino...«

Morda je imel Milan Pugelj v mislih prav tisto staro vaško lipo sredi vasi, pod katero sta v pogovorih večkrat obujala preteklost:

»Tam nekje je tista jama, kjer trohniijo kosti naših fantov. Celo goro so zvalili nanje, ker mislijo, da tako ne bodo mogli prilesti na svetlo. Vidiš, kaj naredi slepo sovraštvo na obeh straneh!«

Če se je pridružila pogovoru še Čučkovka, je dodala:

»Toliko molim zanje, da bi morali od mojih molitev od mrtvih vstati.«

Pogovor je za nekaj minut pretrgal molk, nato pa je Černivec zagrnil svoj spomin:

»Vojna je bila, v vojni pa je nekaj narobe s človeško pametjo...«

»Da, vojna,« je pritrjeval Čuček. »Človeka še bolj počloveči, žival pa še bolj poživini...«

Pesnik Jože Udovič je že pred vojno napovedoval, da prihaja čas, ko se ne bo vedelo, kdo brat je in kdo je volk. In zdi se, da v listih drevesa še zdaj grozljivo odmeva druga svetovna vojna.

Potem pa se mi je naenkrat zazdelo, da le ni tako nagrobna, ko sem v duhu zaslišal Černivčev glas:

»Po teh naših krajih so se kar naprej premikale vojske, kdo bi se jih mogel odkrižati. Čeprav so govorili, da je Suha krajina od ljudi prekleta in od boga pozabljena, so k nam prihajali vsi: rdeči, beli, zeleni, črni, rjavi... Mi v žetev, oni pa v ofenzivo. Mi v košnjo, oni pa v hajko. Enkrat so našigali proti vinogradom, ko smo ravno začeli s trgatvijo. Bemti, takšno življenje! Ampak vseeno se ni zgodilo, da ne bi obrali koruze ali poželi pšenice. V vseh štirih letih se ni pripetilo, da bi nam vinogradi gnili ali da si ne bi pripravili kolja za trte in drv za zimo. Čudno, kaj?«

Ko sem se nazadnje sprehodil po bregovih in vzdolž Krke, sem bil vesel, ko sem ugotovil, da drevja ob reki na tem mestu še niso posekali in je tudi voda še vedno čista in zelena kakor zrcalo mojih želj. Po ribah sem sodil, da je v reki še polno življenja in da njene vode niso samo še molk, kakor pravijo pesniki.

Sonce se je na vso moč upiralo vame, ko sem se po bregu vračal domov. Blizu svakove hiše sem zaslišal glasove, ob katerih sem se nagonsko spomnil ženskega vzklika: »Bežite, otroci, cigani gredo!« Najstarejša Rominja, oblečena v dolgo, široko nagubano krilo, je prosila:

»Gašpod, maš kako cigareto?«

Klicali so jo »phuri daj«, kar je pomenilo, da je uživala posebno spoštovanje. Ko je umrla, so sežgali njeno obleko. Zlili so vedro vode, da pokojnica ne bi odšla žejna na oni svet. Počeli so vse mogoče, da se jim »phuri daj« ne bi prikazovala v sanjah. Niso marali, da bi njeno dušo tlačila mora, ko bo plavala po morju večnosti.

* * *

Ko sem odložil knjigo, sem bil vesel ob misli, da so mi kraji ob Krki v dalji še vedno uteha. Verjamem Milanu Marklju, da te poti na Dolenjskem varno pripeljejo do ljudi. Skupaj z njim si želim, da Čučkov stari pod ne bi postal garaža in da v njej ne bi izginil naš rod in naša kri. Le za staro hišo ob Krki ne bi več mogel pritegniti Francetu Režunu, po katerem ostaja naše staro gnezdo, čeprav je vegasta od starosti in les vedno nekaj škriplje, nekaj godrnja, kot da se prereka s časom, ki se pretaka skozi črne tramove. In ne bo se mi izpolnila želja, ki jo je Ivan Gregorčič ujel v stih: v njej bo vedno praznik na belo pogrnjeni mizi, iz zapečka bomo jemali zaprašeno dedovo pripoved in vedno bo živ spomin na peharje, delo velikih, trudnih rok.

Rudi Robič TRINAJST STOPNIC IN KAKTUS

Bilo je neke decembrske noči, pravzaprav nekaj pred četrto uro zjutraj, ko je Skalarjeva Rezka rekla: »Zdaj pa ne bo dolgo« in odšla k bližnjim sosedom, da bi jim sporočila grenko novico.

Ostal sem sam, čisto sam. Sedel sem ob rob starega divana, na katerem je mati preležala slab teden, ko ni mogla več vstajati. Divan je bil v kotu kuhinje, kjer je bilo topleje, zakaj druge sobe so bile strupeno hladne. Bila je pač navada, da se v sobah ni kurilo, razen ob posebnih prilikah in nujah. Tako je bilo bolj zdravo in bolje se je spalo. Vedno, predno smo šli otroci spat, nam je mama pogrela postelje z vročo opeko, ki jo je prej zavila v debelo krpo.

Tisto noč je bila povsem pri zavesti. Gledala me je z neko čudno žalostjo. Njene oči so bile mirne, le od časa do časa je njen pogled objel kuhinjo, se ustavil nad vrati, kjer je že več desetletij, trdno prabit na zid, miroval lesen križ z bogcem. Potem se je mati obrnila proti dotrajanemu štedilniku, ob katerem je ure in ure stala, se vrtela s pomočjo svoje lesene palice in skrbela za svojo številno družino. Nato je s pogledom pobožala mali, stari radio, ki ji je ob samotnih večerih krajšal čas in prinašal stik z ljudmi.

Otroci, kot povsod, kjer ni kmetije, morajo kmalu od hiše. Nas pa je že vojna predčasno ločila.

Skozi dimnik je butnil veter, pomešan z dimom. Zadišalo je po ožgani smoli. Ustnice so se premaknile, pogledala me je in tiho rekla:

»Sine, zdaj, zdaj bom odšla. Odpri okno, vroče je.«

Govorila je počasi in razločno. Prijel sem jo za roko. Bila je hladna, da sem se skoraj ustrašil. Gledala me je nepremično in v njenih širokih zenicah sem ugledal svoje majhne oči. Streslo me je. Prav boječe sem povetil glavo. Njena roka – majhna in koščena, bela z rahlo modrico – me je krepko držala. Nekaj ledenega je šinilo skozi moje telo. Na čelu pa se je nabiral pot. Roka je postala potna. Hlad je povzročal vročico. Bil sem brez pravih besed. Neka lažniva tolažba je tekla iz mojih ust, ki so bila suha, lepljiva. Še sam nisem prepoznal svojega glasu. Ona pa je govorila, govorila počasi in me nepremično gledala.

»Še malo, še malo, še sine, pa bom odšla.«

Rahlo sem se presedel, najini roki pa sta bili sklenjeni. Hotel sem se je rešiti, pa ni šlo. Bil sem brez vsake moči. Njen obraz je bil siv. Črne obrvi so postale še bolj črne. Brez vsakega reda so štrlele na vse strani. Nos je bil oster kot nož, oči motne, steklene, kot staro oguljeno ogledalo. Ustnice so postale tanke in nežne-sinje, temnosinje. Vedel sem, da je to konec. Še nekaj trenutkov so njene oči kot pijane krilile, potem pa so se ustavile. Obraz je obmiroval z odprtimi ustmi in odprtimi očmi.

Minilo je vsega pol ure, a vseeno so to bili trenutki brez konca, trenutki umiranja. Strah me je bilo. V kuhinji je predla zimska temačnost, kajti brlela je ena sama malovatna žarnica. Vrata, ki so se slabo zapirala, so šklepetala zaradi prepriha. Tresla me je neka mrzlica. Nepremično sem sedel ob robu divana. Telo je postalo težko, kot bi bil prikovan že celo večnost. Hotel sem vstati... Za sabo sem potegnil mamino roko. Sedel sem nazaj in se je le s težavo osvobodil.

Medtem se je vrnila Rezka. Kot da bi vse vedela, je prižgala svečo, zaprla materina usta in oči ter ji na silo sklenila roki, jih nekajkrat ovila s črnim rožnim vencem in prinesla žegnano vodo z vejico. Zadišalo je po mrliču.

Obrnil sem materi hrbet in gledal proti vratom, ki so žalostno škripala. Veter je zajokal, na strehi je zaropotalo – padla je stara opeka in se razčesnila s topim pokom.

V očeh mi je ostal mamin zadnji pogled, v roki pa mrzli pečat njene mrtve roke.

Čez dva dni smo jo pokopali. Rezka je na pogrebu nosila »zadnjo luč«. Tudi ona, dobra Rezka, je kmalu odšla za njo.

* * *

Ker je pozimi že ob štirih popoldne mrak in ob peti uri že skoraj tema, sem se navadno že zgodaj ulegel v staro posteljo. Zadelal sem se s pernicami, ki jih je mati sama naredila že pred štiridesetimi leti, ko smo mi, otroci šele privekali na svet – takoj po prvi svetovni vojni.

Po njeni smrti sem še nekaj mesecev bival sam v zapuščeni, trideset let stari hiši. V dimniku je zavijal veter kot volk, ki od gladu išče svojo naslednjo žrtev.

Čprav je v kaminu moje podstrešne sobe, kjer sem spal, prasketalo in so suha bukova polena gorela kot za stavo, je bilo hladno, zakaj stene so bile lesene in tanke. Proti jutru se je soba popolnoma ohladila in v mrzlih zimskih nočeh so na oknih zacvetele bele ledene rože.

Težko je bilo vstajati, po stopnicah zdrčati v pritličje v mrzlo kuhinjo, kjer sem se na hitro oblekel in že ob peti uri v visokem snegu gazil do prve avtobusne postaje, ki je bila oddaljena od naše hiše približno dva

kilometra. Brez baterije je bila to prava muka. Mimogrede si se lahko znašel v kakšni kotanji in zašel s poti.

Tako je bilo dan za dnem. Najtežji pa so bili dnevi po materini smrti.

Še vedno sem jo videl ležečo na divanu. Še vedno sem jo poslušal in se z njo pogovarjal. Še vedno mi je zvenel njen glas in v ušesih odmeval njen podrsavajoči korak bolnih nog in trkanje palice po zlizanem ladijskem podu.

Pred spanjem sem vedno vestno pregledal, če je vse zaprto: okna, vrata... Potem sem skokoma zdrvel v svojo majhno podstrešno sobico, zaklenil vrata, se ulegel in bral – včasih tudi pozno po polnoči. Nato sem ugasnil luč in premišljeval. Često sem šele tik pred zvonjenjem velike, stare budilke utrujen zaspal.

Od prečutih nekaj zadnjih noči, od nekakšnega živčnega šoka po smrti matere nisem mogel zaspati tako kot včasih. Zato sem slišal vsak šum. Moj čut je bil izostren. Nič mi ni ušlo.

Gola brajda pred vhomom je pod udarci vetra monotono škripala. Bezgova rogovilasta veja je cvilila, ko jo je burja vlačila sem ter tja po strehi drvarnice za hišo. Čutil sem mrzlično tresenje sosedovega psa in njegovo striženje z ušesi.

Po stropu so se obešale sence kot majhni netopirji. Ogenj je že zdavnaj pojenjal, le od časa do časa je udarila ob pečna vratca žerjavica, ki se je počasi ohlajevala in umirala. V podstrešju se je predramil veter, ob nekaj zadela in stara šara se je z zvenom prevrnila. Oči so se mi zapirale, a vsak, še tako rahel šum jih je zopet odprl.

Spodaj v veži so se s trepetajočim glasom odprla kuhinjska vrata. Vedel sem, da so to prav kuhinjska, zakaj tisočkrat sem prijema za svetlo medeninasto kljuko. Vedel sem, kako so dihala, ko so se odpirala. Rahlo sem privstal.

»Ah, saj to je samo veter,« sem si prišepetaval in potem zopet legel ter priprl utrujene oči.

Noga je podrsavala in slišal sem udarec s palico ob prvo hrastovo stopnico. Tako je včasih hodila mati in brisala z vlažno krpo lesene rjave stopnice. Nič več me ni zeblo. Celo razkril sem se in poslušal. Vedel sem, da to ni nič. Nehote pa sem nekaj čakal, nekaj napeto pričakoval in štel:

»Drugi zven palice, drugo podrsavanje, druga stopnica. Tretji zven, tretje podrsavanje, tretja stopnica. Četrty zven...«

Nepremično sem sledil in štel, štel in pazil, da me ja ne bi kaj zmotilo, zakaj vedel sem, da je vsaka naslednja številka stopnice bliže k meni.

V temi sem nehote zamahnil z roko in zbil z nočne omarice kozarec z vodo, ki se je zdrobil ob steni kamina in se iskreče zarezal, potem pa utihnil.

Po mojem bi vendarle že morala biti trinajsta stopnica!

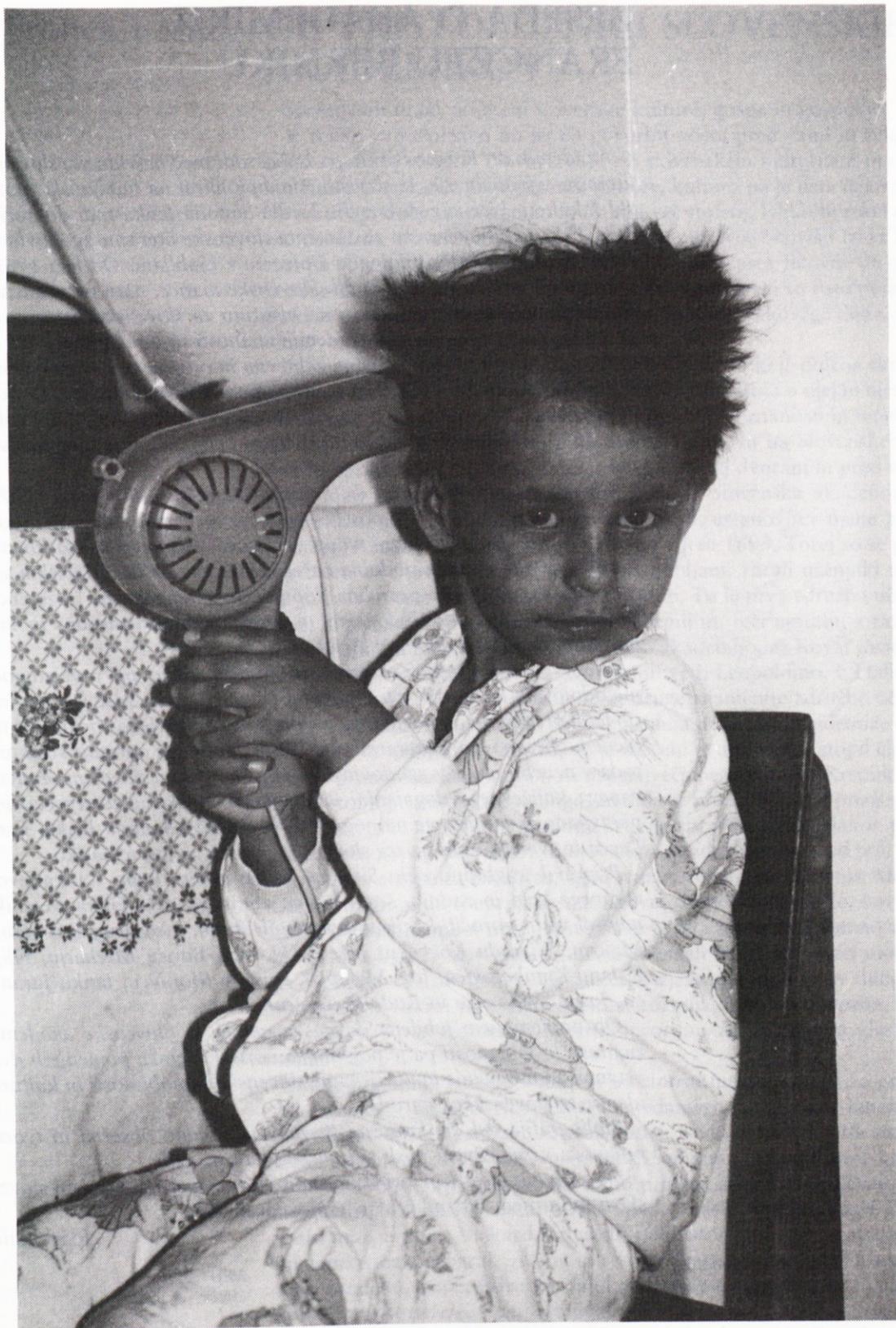
Vstal sem in skočil proti vratom. Zazdelo se mi je, da slišim hropeče dihanje in glas svoje matere.

»Sine, pote sem prišla,« sem še ujel in sunkovito odprl vrata. Malo je manjkalo, da niso zletela s tečajev.

Tedaj je nekaj zamolklo padlo ter se skotalilo po stopnicah.

V omotici sem prižgal luč. Stopniščno okno, z zdrobljenimi šipami, je bilo na stečaj odprto, spodaj pa je ležala črna razsuta zemlja, razbit glinast lonc in velik polomljen kaktus.

Hišo smo še tisto leto prodali. Spomini pa še vedno hodijo z mano.

Trenutek domačnosti (foto: Marko Kapus)

BESEDA O AKADEMIKU FRANCETU BERNIKU

Akademik dr. France Bernik (r. 1927) sodi med najvidnejše slovenske literarne zgodovinarje. Iz slavistike je diplomiral na ljubljanski filozofski fakulteti, kjer je z disertacijo *Lirika Simona Jenka* tudi doktoriral. Leta 1951 je bil imenovan za asistenta slovenske literarne zgodovine na Inštitutu za slovansko filologijo Univerze v Ljubljani. Od leta 1961 je bil urednik in kasneje tudi tajnik Slovenske matice, nato pa znanstveni sodelavec in znanstveni svetnik na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

Leta 1981 mu je bila zaupana zahtevna in odgovorna naloga: postal je glavni urednik Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev. Za dopisnega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti je bil izvoljen leta 1983, štiri leta kasneje pa za rednega člana. Zdaj je njen predsednik.

Glavno področje raziskav dr. Franceta Bernika je slovenska književnost 19. in 20. stoletja, še posebej obdobje realizma, moderne in književnosti po drugi svetovni vojni. Njegova znanstveno-raziskovalna misel sega tudi v druga obdobja našega slovstva, vse do Brižinskih spomenikov in, če je bila potrebna komparativna znanstvena razsežnost, tudi v območja literarnih dogajanj in dosežkov drugih narodov in naših narodnih manjšin v Italiji in Avstriji.

Njegove monografije, razprave in študije sodijo po prevladujočih metodoloških lastnostih v tok poveljne literarne vede, ki se je v petdesetih letih premaknil od pozitivistične, pretežno biografsko-sociološke tradicije k obravnavanju literarnih del samih in njihove notranje strukture, toda v nenehni zvezi z zgodovinskim in psihološkim zaledjem obravnavanega književnega dogajanja. Plod take teoretske in interpretacijske naravnosti so njegove monografske obravnave Simona Jenka, Frana Levca in Ivana Cankarja ter slovenske proze z vojno tematiko.

Pripravil je zbrano delo Simona Jenka, sedem knjig Cankarjevega zbranega dela in zadnjo, šesto knjigo zbranega dela Janka Kersnika, napisal vrsto poročil, kritik in portretnih študij, med drugim o Stanku Majcnu, Edvardu Kocbeku, Jožetu Udoviču, Borisu Merharju, Filipu Kalanu-Kumbatoviču, Joži Mahničju, Dušanu Moravcu, Janku Jurančičju, Josipu Vidmarju in Rudolfu Trofeniku.

Ob pomembnem jubileju Slovenske matice in Slovenske akademije znanosti in umetnosti pa je poglobljeno orisal izjemen pomen teh dveh ustanov za utrjevanje in potrjevanje slovenske samobitnosti in kulturne identitete slovenskega naroda.

Bibliografija del dr. Franceta Bernika je izredno obsežna in tvorno pričujoča v znanstveni misli slovenske literarne vede.

Objavljamo njegov avtorizirani zapis slavnostnega govora ob slovenskem kulturnem prazniku letos v Novem mestu.

Jože Škufca

France Bernik OB TRISTOLETNICI SLOVENSКИH AKADEMIKOV

Spoštovani dragi prijatelji slovenske kulture, gospe in gospodje!

V veliko zadovoljstvo mi je, da govorim nocoj pred vami in želim bi samo to, da bi se ujeli. Govoril bom ob slovenskem kulturnem prazniku. Kulturni praznik, to je praznik kulture, kultura pa je tista dejavnost človekovega duha, ki plemeniti in žlahtni več stoletij, lahko bi rekel celo več tisočletij, človeka in njegovo prvobitno naravo. Najvišji izraz kulture pa so umetnosti – vse umetnosti, od besedne prek likovne do glasbene in do najnovejših modernih umetnosti. Umetnosti so tisto področje, ki še posebej plemenitijo in žlahtnijo ne samo človekovega duha, tudi njegova čustva, njegovo duševnost.

Namenil sem se, da vam povem nekaj o ustanovi, ki je dolžna skrbeti prav za razvoj umetnosti, ki umetnost razvija in razsoja o njej in njenem razvoju na Slovenskem. To je Slovenska akademija znanosti in umetnosti kot najvišja znanstvena in umetnostna ustanova na Slovenskem in posebej prijetno mi je, da se začnemo prav v tej dvorani in pred vami spominjati tristoletnice naše Akademije, kajti Slovenska akademija je bila v današnji obliki ustanovljena leta 1938, ustanovitev njene predhodnice, *Academiae operosorum*, pa sega v leto 1693. Torej so se pred tristo leti na Slovenskem, bolj točno v Ljubljani, zbrali učenjaki tedanjega časa in ustanovili Akademijo delavnih. To je prva združba učenih mož, ki je nastala po vzoru drugih akademij in, reči moram, z razmeroma majhnim zaostankom za Francosko akademijo, za *Royal society* v Londonu ali za Akademijo naravoslovnih ved, Leopoldino, v Halleju.

V istem stoletju, ko so nastale te in druge znamenite združbe učenih mož, je nastala na slovenskih tleh Akademija delavnih, *Academiae operosorum*. In naključje je hotelo, da je na čelo te akademije stopil človek z istim priimkom, kakršnega nosi naš največji pesnik. Janez Krstnik Prešeren, stolni prošt, doktor teologije in doktor filozofije, je bil predsednik prve slovenske akademije in okrog sebe je zbral še 23 učenjakov tedanjega časa, največ pravnikov, duhovnikov in zdravnikov. Med bolj znanimi imeni sta Janez Dolničar, zgodovinar, znameniti zdravnik Marko Gerbec in drugi. In ti učenjaki so si za svoj simbol vzeli čebelo, kot simbol delavnosti, simbol marljivosti, in če je bila akademija ustanovljena pred tristo leti, so se v javnosti prvič pokazali leta 1701. Reči moram, da je bil ta čas ob koncu 17. stoletja izjemno razgiban in duhovno ustvarjalen. Takrat ni nastala samo akademija, o kateri govorim, temveč leta 1701 še *Academia filharmonicorum*, Akademija za glasbeno umetnost.

To je bila doba baroka v likovni umetnosti in literaturi in za primer naj omenim še imeni dveh velikih mož tedanjega časa. Prvi je Janez Svetokriški, znameniti pridigar, ki je ob koncu 17. in na začetku 18. stoletja izdal tako imenovani Sveti priročnik, *Sanctum proctuarium*, kjer je zbral vrsto svojih pridig, ki niso samo pridige, ampak odslikavajo tudi zgodovinsko dogajanje časa: turške vpade, vojske, lakoto, kugo. Drugi veliki mož je Janez Vajkard Valvasor, polihistor (polihistor zato, ker je bil zgodovinar, geograf, geolog in še marsikaj), ki je že pred ustanovitvijo *Academiae operosorum* izdal, kot veste, Slavo vojvodine Kranjske, opis Kranjske dežele, v petih knjigah, mož, ki je kot prvi Slovenec dobil čast akademika, in sicer je leta 1689 postal član britanske *Royal society*, kraljevske družbe naravoslovcev, a je žal umrl tik pred ustanovitvijo

Academiae operosorum, sicer bi se tudi on pridružil našim veljakom duha in srca.

Po letu 1725 se je Academia operosorum razšla in se obnovila spet proti koncu 18. stoletja, ko so na njeno čelo stopili naši preporoditelji Blaž Kumerdej, Jurij Japelj, Damascen Deu, Anton Tomaž Linhart in drugi. In če je bila prva Akademija, ki sem jo omenil, predvsem humanistična, njen jezik je bila latinščina, in če je bila nacionalna zavest njenih članov bolj regionalno kranjska, je bila druga Akademija ob koncu 18. stoletja že izrazito slovensko usmerjena. Njen jezik, v katerem so pisali slovnice ali prevajali sveto pismo in druge poučne knjige, je bila slovenščina, mišljenje preporoditeljev pa racionalistično. Bili so to razsvetljenci, ki pa se jim, in to je zanimivo, nista pridružila, ne vem iz kakšnih razlogov, dva velika moža, baron Žiga Zois in pesnik Valentin Vodnik. To je bila naša druga Akademija, ki je delovala nekaj desetletij, dokler nismo dobili Akademije v današnji obliki, na katero pa smo morali čakati dolgo, ne glede na to, da je bila ideja Akademije v vseh generacijah 19. stoletja živa in intenzivna.

Naša Akademija je bila ustanovljena leta 1938 po hudih zapletih in po močnem nasprotovanju tedanjega jugoslovanskega unitarističnega režima, pa tudi ob nasprotovanju tedanje Srbske akademije znanosti in Jugoslavenske akademije v Zagrebu. Z velikim veseljem lahko povem, da je bil prvi predsednik Akademije znanosti in umetnosti, kajti takrat se še ni imenovala slovenska, izvoljen v začetku leta 1939, vaš rojak Rajko Nahtigal, znameniti slavist in rusist, jezikoslovec, ki je Akademijo vodil dobra tri leta. Njegovo delo je nadaljeval znanstvenik svetovnega ugleda s področja elektrotehnike Milan Vidmar.

Akademija, ki je bila ustanovljena tik pred drugo svetovno vojno, seveda ni mogla zaživeti tako, kot bi morala ali kot bi hotela. Prišla je okupacija in potem povojno obdobje, in v tem povojnem obdobju je Akademija nekaj pridobila, nekaj pa izgubila, kajti takoj po vojni leta 1945 je eden od članov, filozof France Veber, izstopil iz Akademije, saj je čutil, da časi, ki prihajajo, niso njegovi časi. Enega svojih članov je Akademija isto leto celo izključila, matematika Riharda Zupančiča, zaradi domnevnega sodelovanja z nemškim okupatorjem.

Takrat je Akademija postala v celoti podrejena politični oblasti, saj je bila dolžna, citiram dobesedno, »polagati račune narodni vladi ljudske republike Slovenije«. In narodna vlada oziroma Ljudska skupščina je takrat novoizvoljene člane Akademije in vodstvo potrjevala, ali pa tudi ne. Leta 1948, ko je bil sprejet nov zakon o Akademiji, je npr. Ljudska skupščina Slovenije potrdila vse člane, redne in dopisne, razen dveh, Leonida Pitamica, diplomata stare Jugoslavije in profesorja ustavnega prava, ter filozofa Aleša Ušeničnika, ki ju je oblast izključila iz Akademije. Potem so se razmere nekoliko uredile, leta 1980 smo dobili nov zakon, ki je bil precej širši, čeprav je tudi po tem zakonu tedanja SZDL lahko dajala mnenje o novih akademikih. Reči moram, da se ta zakon ni kdo ve kako strogo izvajal. Če bi bilo tako, potem marsikdo v osemdesetih letih ne bi bil sprejet v Akademijo, tudi jaz ne.

Zdaj v novih razmerah in v novem času ima Akademija spet avtonomno vlogo, ki ji gre. Akademija je postala aktivnejša v javnem življenju, prevzema nove naloge, ki pa niso v zvezi z dnevno politiko, ampak služijo vitalnim in bivanjskim interesom slovenskega naroda in slovenske države. Vključuje se v tista dogajanja, ki so važna za vse Slovence doma in po svetu, in reči moram, da je Akademija kljub vsemu v

povojnem času opravila veliko delo, saj smo pred kratkim zaključili z vrsto temeljnih publikacij s področja humanistike. Dokončali smo Slovenski biografski leksikon, ki je začel izhajati že pred vojno, izdali Slovar slovenskega knjižnega jezika v petih zvezkih, Pleteršnika 20. stotja. Je že tako, da si slovenski narod ne more privoščiti več temeljnih slovarjev v enem stoletju. Akademija izdaja tudi Slovenski pravopis. Leta 1960 je izšel prvi povojni pravopis, zdaj je v pripravi novi. Izšla so že pravila pravopisa, njegov slovarski del je v pripravi. Izdajamo slovenske ljudske pesmi; trije zvezki te monumentalne zbirke so že izšli, pripravljajo se nadaljnji. Skratka, Akademija opravlja delo, pomembno za krepitev naše nacionalne istovetnosti, in prepričan sem kot novi predsednik, da bo to delo v prihodnje opravljala vestno, v korist slovenskega naroda in države.

Nocoj sem se tudi namenil, da vam povem nekaj o deležu Dolenjcev, znanstvenikov in umetnikov, v naši najvišji znanstveni in umetnostni ustanovi. Ker teh mož ni malo, dovolite, da vam naštejem vsaj najpomembnejše. Od umrlih članov Akademije, tistih, ki so rojeni na Dolenjskem in v Beli krajini, bi moral vsekakor najprej omeniti številno zastopanost v umetniškem razredu. To so: pesnika Oton Župančič in Pavel Golia, slikar Božidar Jakac, arhitekt Marjan Mušič in glasbenik Marjan Kozina. Razen njih so bili akademiki že pokojni znanstveniki kot Oton Berkopce, slavist, prevajalec in posrednik slovenske književnosti na Češkem in Slovaškem, doma iz Vinice pri Črnomlju, Stanko Škerlj, romanist, profesor v Beogradu in potem v Ljubljani, ter že omenjeni Rajko Nahtigal. Iz Bele krajine je bil član Akademije Janko Lavrin, ki se ga bodo starejši med vami morda še spomnili, in pa razmeroma mladi, zgodaj umrli slavist Jakob Rigler, rojen v okolici Kočevja, slavist in jezikoslovec, ki se je veliko ukvarjal s Trubarjevim jezikom ter dokazal, da njegov jezik ni bilo samo narečje Velikih Lašč oziroma Raščice, temveč splet tega narečja in ljubljanskega govora. Omeniti kaže še botanika Alfonza Pavlina, znamenitega meteorologa, klimatologa in seizmologa Ferdinanda Seidla, o katerem sem prebral zelo zanimiv prispevek v zadnji številki vaše revije Rast, potem je tukaj zdravnik Pavel Lunaček in še drugi. Na Dolenjskem se je rodil tudi zgodovinar Fran Zwitter.

Od živih članov, ki so po rodu z Dolenjske, je treba na prvem mestu imenovati arhitekta Eda Ravnikarja, ki je, kot veste, doživel že častljivo starost, dopolnil je petinosemdeset let, in arhitekta Milana Miheliča, ki po starših sicer ne izhaja z Dolenjskega, bil pa je rojen v Ribnici. Potem imamo znanega zdravnika otorinolaringologa Vinka Kambiča iz Bele krajine in zdravnico Lidijo Andoljšek-Jeras, rojeno v Grosupljem. S področja naravoslovnih ved bi omenil še biologa Alojza Šerclja in kot zunanjega dopisnega člana Rada Lenčka, rojenega v Mirni na Dolenjskem, ki pa že ves povojni čas živi in dela v Ameriki. Je profesor na Kolumbijski univerzi v New Yorku in z njim že dolga leta uspešno sodelujemo.

Na kratko bi lahko povzel, da so s področja Dolenjske in Bele krajine najštevilnejši akademiki, zavezani bodisi umetnostim ali humanističnim vedam, saj je teh članov še enkrat več kot naravoslovcev, zdravnikov in pravnikov. V normalnejših povojnih razmerah bi marsikateri umetnik in znanstvenik z Dolenjske še sodil v Akademijo, vendar se to iz ideoloških razlogov ni zgodilo. V Akademijo bi sodil kipar France Gorše, da ne omenim drugih. Sicer pripada Dolenjski, če gledam širše, ne samo z vidika Akademije, v razvoju naše kulture posebno, če ne osrednje

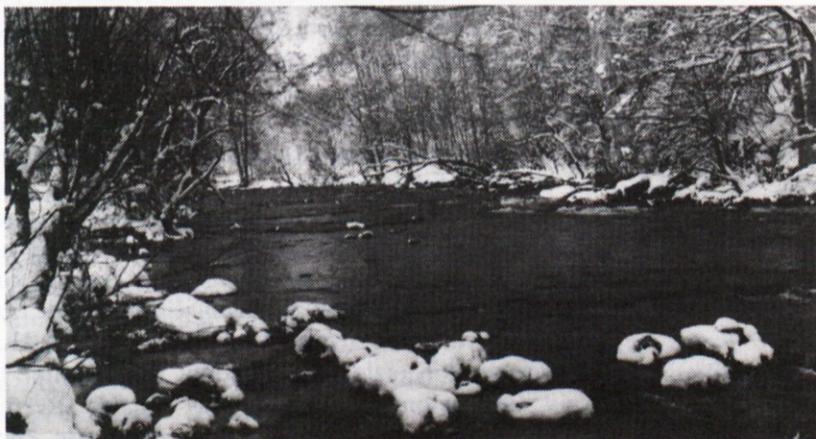
mesto. Tako imamo že v 16. stoletju Gallusa, velikega skladatelja cerkvene in renesančne posvetne glasbe, Primoža Trubarja, očeta naše književnosti, in še celo vrsto bi rekel ne obstranskih, temveč dovolj opaznih osebnosti s področja Dolenjske, vse do druge polovice 19. stoletja, ko nastopi plejada Josip Stritar, Fran Levstik in Josip Jurčič. Ti pisatelji, kritiki in esteti so po Prešernu dajali smer slovenski literaturi do moderne. Moderno zastopa z vašega področja ne samo dostojno, temveč vrhunsko Oton Župančič. Po prvi svetovni pa imamo tako imenovano novomeško pomlad, imena, kot so Anton Podbevšek, Jože Cvelbar, Miran Jarc, Marjan Mušič in druga, brez katerih si ne moremo misliti naše književnosti in umetnosti 20. stoletja.

Tik pred drugo svetovno vojno, imam občutek, bi se literatura Dolenjske pognala visoko, če ne bi krutost zgodovine to preprečila. In v posebno zadovoljstvo mi je, če tukaj lahko omenim vsaj dva literarna ustvarjalca, ki zaslužita ob Prešernovem dnevu in ob slovenskem kulturnem prazniku našo pozornost, naš spomin. To sta pesnik Severin Šali in še živечи pripovednik Jože Dular, oba bi pravzaprav sodila v združbo najuglednejših besednih umetnikov, če bi njuno delo vrednotili po estetskih merilih. Reči moram, da je Severin Šali takoj po vojni umolknil kot pesnik in je bil dejaven le kot prevajalec, dokler se ni v sedemdesetih letih spet oglasil kot pesnik. Približno takrat je nastopil tudi pisatelj Jože Dular.

Zdaj so novi časi, živimo v demokratični državi, v kateri nobena ideologija in noben pogled na svet ni privilegiran, nobeden ni postavljen zunaj zakona, v razmerah torej, ki so spodbudne za umetniško ustvarjanje. Pomembno vlogo in motivacijo za nov polet literarnega in umetniškega ustvarjanja ima v Novem mestu in na Dolenjskem oziroma v Beli krajini revija Rast, revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja. Od te revije bo, prepričan sem, odvisen prihodnji razvoj literature na Slovenskem, ne samo na Dolenjskem, in bila bi velika škoda, če revija ne bi mogla še naprej opravljati svoje vloge, to pa je spodbujati ustvarjalne sile vseh slogovnih smeri in vseh svetovnih nazorov ter jih osredotočiti v krepitev kulturne zavesti našega človeka. Prepričan sem, da je ob uspešnem gospodarstvu in pametni politiki predvsem izrazita kulturna samozavest tista, ki bo mladi republiki Sloveniji zagotovila nadaljnji razvoj in razcvet.

Hvala lepa!

Reka Krka pri Dračji vasi; foto: M. Pelko; iz fototeke ZVNKD Novo mesto

France Baraga PETSTO LET NOVOMEŠKEGA KAPITLJA*

* Ob petstoletnici Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu in v spomin petdeseti obletnici smrti umetnostnega zgodovinarja Jožeta Gregoriča

V počastitev tega pomembnega jubileja objavljamo dva teksta: Najprej **prevod notarskega prepisa obeh ustanovnih listin** na temelju originala, ki ga je Avstrija vrnila naši državi leta 1977 na podlagi arhivske konvencije iz časa po prvi svetovni vojni. Prevod je oskrbel nadškofijski arhivar France Baraga in je tu prvič natisnjen.

Drugi tekst je **spominski članek umetnostnega zgodovinarja Jožeta Gregoriča**, ubitega pred petdesetimi leti ob nemškem bombnem napadu na Novo mesto 13. oktobra 1943. Članek je bil objavljen v novomeškem župnijskem listu Križ, v 4., 5. in 9. številki leta 1943. Besedilo je vredno objave ne le zato, ker ga je napisal priznani zgodovinar Novega mesta, ampak tudi zato, ker je skoraj nepoznan. Celo odlična bibliografija Jožeta Mlinariča v spominskem zborniku Novo mesto 1365 – 1965 ga ne omenja. Puščamo ga nespremenjenega, le nekatera imena (Gorica–goriški, Videm, Oglej–oglejski, Benečani, Šentrupert, Šentjernej, Mirna Peč, Rudolf IV. Ustanovitelj, diakon, arhidiakon) smo posodobili in vstavili nekaj ločil. Imena proštov so nespremenjena, čeprav jih danes povečini drugače zapisujemo. Spustili smo tudi zadnji odstavek, ki pomeni uvod v drugo obdobje kapiteljske zgodovine, ki žal nikoli ni bila napisana. To je bila hkrati tudi zadnja številka Križa.

I.

Notarski prepis ustanovnih listin* Friderika III. in Maksimilijana I. iz leta 1493/94 (slovenski prevod)

Regest (kratka vsebina):

1493 IV/27 Linz. Friderik III. ustanavlja novomeški kolegiatni kapitelj in mu pridružuje tri druge župnije, Šentrupert, Mirno Peč in Poniško. Tu bodo duhovniki opravljali korne molitve, kakor je navada v kolegiatnih cerkvah, in vsak dan peli jutranjo mašo. (nemško)

1493 XII/21 Dunaj. Maksimilijan I. potrjuje ustanovo svojega očeta Friderika III. s podobno vsebino, kakor jo ima njegova listina. (nemško)

1494 II/28 Stična. Notarski prepis obeh gornjih listin. Priče tega prepisa so Andrej Krustan (Chrusstan), župnik na Krki, Gregor Zagorec (Zagoriz), kaplan v Šentrupertu, in Jurij Perenhauer, kaplan v Šentvidu pri Stični. Overovil s svojim znamenjem Mihael Sterleker, župnik v Šmarju in uradni notar. S podolgovatim pečatom pečatil stiški opat Tomaž. (latinsko)

Prevod listine:

V imenu svete Trojice in nedeljive Enotnosti Očeta in Sina in Svetega Duha. Amen.

Vsem, ki bodo ta javni prepis gledali, brali in poslušali, naj bo znano, da je leta tisoč štiristo štiriindevetdesetega zadnji dan meseca februarja okrog dvanajste ure (okrog šestih zvečer) v dvanajsti indikciji¹ in v drugem letu pontifikata našega gospoda papeža Aleksandra VI. stopil pred nas, Tomaža, opata stiškega samostana cistercijanskega reda, in

* Originalni notarski prepis listine, pergament; 46,5 x 58 cm, plika 6 cm; podolgovati pečat stiškega samostana; nemški in latinski jezik. Nahajališče: Arhiv Republike Slovenije, Zbirka listin, vrnjenih iz Avstrije po XIV. repertoriju avstrijskega arhiva Haus-Hof- und Staatsarchiva na Dunaju leta 1977. Objava: MHK 21 (1866), str. 21–24 (po uradnem prepisu, poslanem novomeškemu kapitelju iz Haus-Hof- und Staatsarchiva z Dunaja leta 1866) Regest: Albert Muchar, Urkunden-Regesten für die Geschichte Innerösterreichs vom Jahre 1312 bis zum Jahre 1500, v: Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen II/1, Wien 1849, str. 498–499 (št. 443).

¹ Indikacija je število, ki označuje določeno leto petnajstletnega obdobja, ki se po izteku ponovno začne. Pomembno je le kot dodatni element za preverjanje datuma.

² Samostanska družina oz. tisti člani samostana, ki imajo volilno pravico.

³ Dobesedno nadduhovnik, nemški izraz za arhidiakona iz časa oglejskega patriarhata. Danes bi rekli dekan. (Današnja služba arhidiakona se od takratne precej razlikuje.)

⁴ Beseda »collegium« ima danes specifičen pomen, prvotno pa pomeni zbor, skupnost, kakršna je npr. kapitelj. Ta pomen je ohranjen v sestavljenki »kolegiatni kapitelj«.

⁵ Transumirati = prepisati vsebino stare listine v novo.

⁶ Dobesedno proš, beseda je dodana kasneje na robu listine.

⁷ Beseda je dodana kasneje nad vrsto.

⁸ V pomenu »kolegiatni kapitelj«. Primerjaj op. 4.

⁹ Inkorporirati ali utelesiti neko župnijo pomeni priključiti jo nekemu samostanu, škofiji ali kapitlju, da potem le-ta v njej nastavlja svoje duhovnike, hkrati pa od nje dobiva določene dohodke.

¹⁰ Kanonik prvotno pomeni preprosto duhovnika, ki živi v skladu s kanoni, se pravi cerkvenimi odredbami. Kasneje so začeli uporabljati izraz za tiste duhovnike, ki so živeli v večji skupini (kolegiju) skupaj s škofom, to so stolni kanoniki, ali na kaki večji župniji pod skupnim predstojnikom (v latinščini »prepositom« ali po slovensko proštom), to so kolegiatni kanoniki. Poleg skupnega življenja so tudi skupaj opravljali molitveno bogoslužje (brevir). Molitveno bogoslužje so opravljali v cerkvi blizu glavnega oltarja. Ta del cerkve imenujemo prezbiterij ali tudi kor, zato imenuje naša listina na tem mestu kanonike preprosto »korne gospode«. Sama skupnost se imenuje »collegium« ali tudi »capitulum«, bodisi da gre za stolni bodisi le za kolegiatni kapitelj. Hkrati lahko ta izraz označuje tudi zgradbo, kjer taka skupnost živi. (Drugi izraz za to je »proštija«; izpeljan je od besede »prošt«, kar pomeni predstojnik.)

KULTURA
Rast 1–2/1993

pred njegov konvent² častitljivi mož, gospod Jakob Turjaški (Jacobus Awwerspergär) župnik pri sv. Rupertu (plebanus apud sanctum Rudper-tum), arhidiacon³ Dolenjske marke na Kranjskem, izvoljeni proš novega kolegija⁴, ki sta ga v Novem mestu (in oppido Rudolfswerd) pod oglejsko škofijo začela in ustanovila knez in gospod Friderik, rimski cesar srečnega spomina (umrl 19. avgusta 1493), in Maksimilijan, rimski kralj, ki zdaj vlada v deželi. V svojih rokah je imel in držal listini, ki sta ju omenjena kneza izdala za ta kolegij, pisani na pergament, zdravi in celi, nepoškodovani, neizbrisani, neprečrtani, nepotvorjeni v nobenem svojem delu dvomljivi, temveč povsem brez napake in sumljivosti. Prosil nas je z vztrajnimi prošnjami, da bi blagovolili omenjeni listini transumirati⁵, posneti in prepisati, tako da bi se v primeru, ko bi se izvirni listini zaradi nevarnih poti izgubili ali se zaradi krajevne razdalje ne bi mogli brez nevarnosti prenesti na primerna mesta ali pa bi se sicer po kakšni nesreči ali slučaju uničili, ta prepis bodisi na sodišču bodisi zunaj njega z vso verodostojnostjo upošteval, kakor če bi bili predloženi izvirni listini.

Vsebina (prve) listine pa se glasi takole:

Mi, Friderik, po božji milosti rimski cesar, vedno povečevalec države, kralj na Ogrskem, v Dalmaciji, na Hrvaškem itd., vojvoda v Avstriji, na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, gospod v Slovenski marki in Pordenonu, grof v Habsburgu, na Tirolskem, v Pfirtu in Kiburgu, mejni grof v Burgauu in deželni grof v Alzaciji, oznanjamo zase in za svoje dediče in potomce, da so nam spoštovani, častiti, nam dragi in pobožni Jakob Turjaški, župnik v Šentrupertu (pfarrar zu Sand Ruprecht), arhidiacon Dolenjske marke na Kranjskem in predstojnik⁶ bratovščine Rešnjega Telesa; Kancijan, župnik v Dobrnihu (pfarrar zu Douërnikh), predstojnik bratovščine svete Trojice; Klement in Jakob, kaplana⁷ iste bratovščine Rešnjega Telesa; in Pavel, kaplan bratovščine sv. Jakoba v Novem mestu, dali na znanje, kako hočejo in si želijo, da bi se skupaj z drugimi beneficiati v Novem mestu združili in dali skupaj vsak svoje dohodke in rente, ki jih dobivajo, in jih v skupnosti med seboj porabili. Ponižno so nas prosili za pomoč in podporo, da bi blagovolili ustanoviti v Novem mestu kolegij⁸, v katerem bi skupaj peli molitvene ure, kakor to počno drugi kolegiji, in da bi temu kolegiju inkorporirali⁹ in utelesili omenjeno šentrupersko cerkev, pa tudi župnijsko cerkev sv. Kancijana v Mirni Peči (sand Cancian pfarrkirchen zu Hönigstain) in župnijsko cerkev sv. Martina v Ponikvi (sand Merten pfarrkirchen zu Panikhel).

Presodili smo ponižno prošnjo in hvalevredni načrt omenjenega arhidiakona in drugih duhovnikov in smo jih s tem (pismom) in po posebni milosti z namenom, da se ustanovi in opravlja takšna božja služba, za katero upamo, da je bomo deležni tudi mi, dovolili in dopustili, da imajo v župnijski cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu kolegij, ki naj se imenuje in naj velja za našo ustanovo. Temu kolegiju smo tudi inkorporirali in utelesili župnijske cerkve sv. Ruperta, sv. Kancijana in Sv. Martina.

Dovoljujemo torej in dopuščamo, inkorporiramo in utelešamo kot rimski cesar in vladajoči gospod in kot deželni knez v Avstriji, na Štajerskem, na Koroškem in na Kranjskem z dobrim premislekom, pravočasnim posvetom in pravim znanjem, zavestno s to listino, tako da omenjeni arhidiacon, župniki in kaplani in drugi beneficiati v Novem mestu tokrat med seboj izvolijo prošta in kanonike¹⁰, združijo svoje dohodke

in rente, ki jih imajo – pa tudi (dohodke) določenih inkorporiranih župnij, kolikor so se uskladili in dogovorili z župniki cerkva, ki zdaj tam živijo – jemljejo od tega za svoje vsakdanje vzdrževanje in hrano, zato pa v župnijski cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu vsak dan skupaj z dnevno zornično mašo darujejo in pojejo vse kanonične ure, ki jih imenujemo molitveno bogoslužje, kakor je splošna navada v drugih kolegiatnih cerkvah, prosijo za dušni blagor za nas, naše prednike in naslednike in sploh vzpostavijo in vzdržujejo dobri red. Kadar se izprazni nadarbina¹¹ kakega kanonika, naj jo dodelijo in dajo drugemu primernemu duhovniku, pri čemer jih ne mi ne kdor koli drugi ne bo oviral in temu ugovarjal. Milostno jih bomo pri tem podpirali, varovali in ščitili, sebi, svojim dedičem in naslednikom pa pridržujemo podeljevanje novomeške prošnje, tako da jo bomo, kadar se bo to zgodilo, po svoji želji častno¹² podeljevali.

¹¹ Nadarbina ali beneficij je stalna pravna ustanova višjega cerkvenega oblastva, ki združuje sveto službo z dohodki. Tradicionalno so bili ti dohodki vezani na nepremičnine, t.i. cerkveno posest. Uživalec nadarbine se na splošno imenuje »beneficiat«, če gre za kanoniško nadarbino (za katero se navadno uporablja poseben izraz »prebenda«) pa kanonik (ali tudi »prebendar«).

¹² Beseda je kasnejši popravek notarja po izvorniku, dobesedno: brez zvižčnosti.

Zato resno zapovedujemo spoštovanim, visokorodnim, blagorodnim, častitim, plemenitim, nam dragim in zvestim, vsem našim knezom, duhovnim in svetnim, prelatom, grofom, baronom, vitezom in oprodom, glavarjem, deželnim odvetnikom in maršalom, upraviteljem, vice-domom, oskrbnikom, kastelanom, odvetnikom, uradnikom, deželskim sodnikom, občinskim predstojnikom, županom, sodnikom, svetnikom, meščanom, občinam in vsem drugim našim podložnikom, se pravi podložnikom svetega cesarstva, naših dednih dežel, kneževin in pokrajin, in hočemo, da pustite bodočega prošta in kanonike celovito in neokrnjeno uživati, kar smo jim podelili in jim dovolili, to je omenjeni kolegij in inkorporacijo določenih župnij, kakor je povedano, in da ne ravnate in ne delate proti temu ali na kakršen koli način dovolite, da bi kdo drugi kaj takega zahrbtno počel, če se hočete izogniti naši hudi nemilosti in kazni.

To mislimo resno in potrjujemo s to listino, pečateno z visečim pečatom našega cesarskega veličanstva, kakor ga uporabljamo v državnih zadevah, ker ni na voljo pečata našega veličanstva, ki ga uporabljamo v svojih dednih deželah, a ga tokrat nimamo pri roki.

Dano v Linzu, v soboto po dnevu sv. evangelista Marka, v štirinajsto in triindevdesetem letu po Kristusovem rojstvu, v dvainštiridesetem letu našega cesarstva ter v štiriinpetdesetem letu rimskega in v petintridesetem letu ogrskega kraljestva.

Listina je bila opremljena z velikim okroglim pečatom cesarskega veličanstva v zlatorumenem vosku, obešenim na način¹³ cesarskega dvora. Na pečatu je bila na eni strani slika človeka in je predstavljala cesarja, sedečega na prestolu svojega veličanstva. Okrog njega je bil napis, ki je prav tako označeval cesarja, sedečega v svojem veličastvu. Na drugi strani pa je bil dvoglavi leteči orol in okrog njega napis, ki se je takole začel:

¹³ Beseda je kasnejši popravek notarja po izvorniku.

¹⁴ Habsburško geslo, ki ga je menda cesar Friderik takole razlagal: »Aquila Electa Iuste Omnia Vincit« (Izvoljeni orol po pravici vse premaga), kar pa je le ena od številnih razlag, ki jih navajajo.

»Aquila Ezechielis
sponsa missa est de celis
volat ipsa sine meta,
quo nec vates nec propheta
evolavit alcuis. AEIOU«

(Orol, Ezekielova nevesta, je bil poslan z neba. Leta brez meja, kamor više ni poletel ne vedeževalec ne prerok. AEIOU¹⁴).

Druga listina presvetlega in preslavnega kneza in gospoda, gospoda Maksimilijana, rimskega kralja, ki zdaj gospoduje in vlada v kraljestvu, **pa se glasi takole:**

Mi, Maksimilijan, po božji milosti rimski kralj, vedno povečevalec cesarstva, kralj na Ogrskem, v Dalmaciji, na Hrvaškem itd., nadvojvoda v Avstriji, vojvoda v Burgundiji, Brabantu, Gelderlandu itd., grof v Flandriji, na Tirolskem itd., oznanjamo, da so se naši spoštovani in častiti, nam dragi pobožni Jakob Turjaški, župnik v Šentrupertu, arhidiacon Dolenjske marke na Kranjskem, (predstojnik¹⁵) bratovščine Rešnjega Telesa; Kancijan, župnik v Dobrničju, predstojnik bratovščine svete Trojice; Klement in Jakob, (kaplana) iste bratovščine Rešnjega Telesa, ter Pavel, kaplan bratovščine sv. Jakoba v Novem mestu, skupaj z drugimi beneficiati v Novem mestu, s privolitvijo in dovoljenjem našega dragega pokojnega gospoda in očeta rimskega cesarja častnega spomina lotili načrta, da v župnijski cerkvi našega mesta ustanovijo kolegij, v katerem bi, kakor v drugih kolegijih, peli kanonične ure. Ko je njegovo veličanstvo (kolegiju) inkorporiralo in utelesilo imenovano (župnijsko) cerkev sv. Ruperta, župnijsko cerkev sv. Kancijana v Mirni Peči in župnijsko cerkev sv. Martina v Ponikvi v skladu z listino njegovega veličanstva, ki je bila za to izstavljena in smo o njej poučeni, smo kot gospod in deželni knez zaradi gorečih prošenj in zaradi posebne milosti omenjeno podelitev in inkorporacijo imenovanih župnij potrdili in priznali, da se bo tako pomnožila božja služba, ki upamo, da je bomo tudi sami deležni.

Zavestno jo torej potrjujemo in priznavamo s to listino, tako da v celoti ostaja v veljavi vse, kar vsebujejo njene točke in členi, kakor da bi bili od besede do besede tukaj napisani, proti čemur nihče ne sme kar koli napraviti ali na kakršen koli način zvijačno storiti.

Zato resno ukazujemo našim plemenitim, nam dragim in zvestim, vsem našim glavarjem, grofom, baronom, vitezom in oprodom upraviteljem, vicedomom, oskrbnikom, kastelanom, deželskim sodnikom, županom, sodnikom, svétnikom, meščanom, občinam in vsem našim drugim uradnikom in podložnikom, in hočemo, da pustite neokrnjeno v veljavi omenjeno podelitev in inkorporacijo kolegiju in cerkvi in da ničesar ne napravite in ne storite proti temu in proti naši potrditvi in da tudi ne dovolite, da bi kdo drug kaj takega na kakršen koli način zvijačno storil, če se želite izogniti naši težki nemilosti in kazni.

To mislimo resno, vendar tako, da ta listina v ničemer ne ogrozi naše oblasti in veličanstva ali kogar koli v njegovih pravicah in nikogar ne oškoduje.

Dano na Dunaju v soboto na dan sv. Tomaža apostola v štirinajststo in triindevetdesetem letu po Kristusovem rojstvu, v osmem letu našega rimskega in v četrtem letu ogrskega kraljestva.

Tudi ta listina je bila opremljena¹⁶ z visečim okroglim pečatom na način kraljeve pisarne. Sredi njega je bil grb letčega orla, obdan s petimi drugimi grbi, okrog pa napis, ki se je glasil:

»Maximilianus, Dei gracia Romanorum et Ungarie rex, archidux Austrie, Burgundie, Bretonie etc., comes Tirollis etc.«

(Maksimilijan, po božji milosti rimski in ogrski kralj, nadvojvoda Avstrije, Burgundije, Bretonije itd., grof Tirolske itd.)

¹⁵ Cesar Maksimilijan je podatke o ustanoviteljih v svoji listini prepisal iz ustanovne listine svojega očeta Friderika III, zato tako kot v Friderikovi listini tudi tukaj manjkata besedi predstojnik in malo kasneje kaplan oz. kaplana.

¹⁶ Beseda je kasnejši popravek notarja po izvorniku.

Potem ko smo ti (dve) listini na željo in vztrajno prošnjo častitega moža in gospoda Jakoba Turjaškega, župnika pri sv. Rupertu in arhidakona Dolenjske marke vojvodine Kranjske, že omenjenega izvoljenega prošta, natančno pregledali, smo ukazali, da jo spodaj podpisani javni notar prepíše ter določili, da jo transumira in spravi v javno obliko z željo, da bo ta javni transumpt ali prepis potem užival polno verodostojnost na vsakem kraju in povesod, kjerkoli bo, da dá temu prepisu verodostojnost in da mu bo pristajala tako, kakor če bi se pokazali pravi izvirni listini. Da to izkažemo, potrdimo in izpričamo, smo ukazali, da se ta listina okrepi z obešenim podolgovatim pečatom našega že omenjenega opata.

Dano v našem stiškem samostanu, leta, dne in meseca, ob uri, v indikciji in v času pontifikata, kakor je navedeno zgoraj, v prisotnosti prič, spoštovanih in častitih mož in gospodov Andreja Krustana (Andrea Chrusstan), župnika župnijske cerkve sv. Kozma in Damijana na Krki (plebano parochialis ecclesie sanctorum Cosme et Damiani in Oberngurkh), Gregorja Zagorca (Gregorio Zagoricz), kaplana pri sv. Rupertu (apud sanctum Rudpertum), in Jurija Perenhauerja (Georgio Perenhawer) kaplana pri sv. Vidu blizu samostana Stična (apud sanctum Vitum prope monasterium Sittich), ki smo jih za to poklicali in piskali.

Pripis notarja:

In jaz, Mihael Sterlekar (Michael Sterlekher), duhovnik oglejske škofije, rektor župnijske cerkve sv. Marije v Lanišću (rector parochialis ecclesie sancte Marie in Harlandt / danes župnija Šmarje–Sap), javni notar s cesarsko avtoriteto, sem bil skupaj z omenjenimi pričami poleg pri prošnji in želji, prepisu in posnetku in pri vseh drugih posamičnih dejanjih, ki so se vršila in godila, kakor je povedano, in ker sem videl in slišal, da se tako dela, zato sem pričujočo javno listino, ki jo je napisala druga roka, medtem ko so mene zadrževale druge dolžnosti, napravil, podpisal, objavil in jo spravil v javno obliko, opremljeno z običajnim in ustaljenim znamenjem, imenom in priimkom, ter jo skupaj z obešenim podolgovatim pečatom častitega očeta in gospoda, gospoda Tomaža, opata stiškega samostana, signiral v potrdilo in očitno pričevanje vsega in vsake posamičnosti, ker so me prosili in to zahtevali.

Potrjujem tudi popravke, napravljene zaradi napake: v vrstah števíši od začetka proti koncu v štiriindvajseti besedo »častno«, v enaintrideseti besedo »na način« in v oseminštrideseti besedo »opremljene«.

Na levi strani pripisa je notarjevo znamenje, Davidova zvezda z napisom, ki se začena v sredini in gre v smeri urinega kazalca po krakih zvezde: »M I C H A E L«. Zvezda stoji na podstavku, ki ima v vnožju napis »Lanišče« in »Mihael Sterlekar«.

Podolgovati pečat stiškega opata Tomaža je podoben odprtemu dvo-krilnemu gotskemu oltarju. Na sredini je podoba opata, na levi in desni sta verjetno podobi dveh svetnikov, levo morda sv. Bernarda, desni sv. Tomaža apostola. Na obodu je napis z gotskimi črkami: »Sigillum fratris Thome, abbatis in Sittich« (Pečat brata Tomaža, opata v Stični).

Članek Jožeta Gregoriča ob 450-letnici novomeškega kapitlja

(Objavljen v Križu 13 (1943), str. 30/31, 43/44, 76/77)

V soboto po sv. Marku, 27. aprila 1493, je cesar Friderik III. podpisal ustanovno listino novomeškega kapitlja. Na ta dan bo poteklo letos 450 let.

Za ves ta čas pomeni zgodovina kapitlja najzanimivejše in najvažnejše poglavje zgodovine našega mesta. S tem dnem se je pričela v zgodovini našega, takrat še ne 130 let starega mesta, nova doba. Z vladarjevim aktom je dobilo naše mesto samostojno župnijo ter prenehalo biti podružnica matere – prafare v Mirni Peči. Še več, z novo cerkveno ustanovo je postalo mesto cerkveno središče Dolenjske in seveda tudi tistega dela Štajerske, katerega župnije so bile inkorporirane novoustanovljenemu kapitlju.

Tri skupne poteze imata ustanovitev mesta in ustanovitev kapitlja. Obe ustanovi sta prvič vladarjevi osebni ustanovi. Mestne pravice je podelil našemu mestu Rudolf IV. Ustanovitelj leta 1365. Friderik III. pa je ustanovitelj kapitlja. Drugič sta oba ustanovnika vladarja umrla v istem letu, ko sta podpisala ustanovitvena dekreta. Tretjič so pri obeh ustanovah soodločali politični nagibi vladarja ustanovitelja.

Politične špekulacije Rudolfa IV. so narekovala potrebo, da na skrajnem jugovzhodu svoje države utrdi oporišče ekspanzivne politike proti jugovzhodu, katere opora je postala nova mestna naselbina. Politične težnje po odtujitvi Kranjske izpod oblasti oglejskega patriarha kot ordinarija, ki so leta 1461. dovedle do ustanovitve ljubljanske škofije, so igrale važno vlogo tudi pri ustanovitvi novomeškega kapitlja.

Slovenske zemlje južno od reke Drave, ki so po razsodbi Karla Velikega leta 811. cerkvenoupravno spadale pod oblast oglejskega patriarhata vse do leta 1461., ko je bila ustanovljena ljubljanska škofija, niso imele svojega diecezanskega sedeža, prav tako ne svojega lastnega cerkvenega poglavarja. Razdeljene so bile na arhidiakonate z arhidiakoni na čelu, ki so zastopali škofa, imeli sodno oblast nad duhovščino in sklicevali sinode. Dolenjska in Bela Krajina sta tvorili dolenski arhidiakonot, iz katerega se je ob koncu 15. stoletja izločil ribniški arhidiakonot. Arhidiakon je bil najuglednejši župnik v deželi, zelo pogosto je to čast dosegel župnik v Šentrupertu. Arhidiakon je bil seveda podrejen patriarhu v Ogleju.

Tudi z ustanovitvijo ljubljanske škofije se razmere niso bistveno predrugačile. Novoustanovljena škofija ni obsegala strnjenegega ozemlja. Razbita je bila na tri dele: na koroško, gorenjsko in dve dolenski fari: Šentjernej in Svibno.

Posebno v dolenskem arhidiakonatu so ostale razmere iste, kot so bile pred letom 1461. Vladarjeva težnja, da bi z ljubljansko škofijo iziril iz Kranjske vpliv oglejskega patriarha, se je le delno izpolnila.

Ko so čez dobrih trideset let po ustanovitvi ljubljanske škofije zaprosili dolenski duhovniki vladarja, naj jim dovoli, da bi se zbrali v kolegij kanonikov, ki bi imel svoj sedež v Novem mestu pri cerkvi sv. Miklavža, je cesar prošnji toliko raje ugodil, ker je uvidel, da bo to nov korak k osamosvojitvi južnega dela države v cerkvenem oziru.

Zato je 27. aprila 1493 podpisal ustanovno listino in v njej določil, naj šteje novi kapitelj 13 kanonikov, med njimi dve digniteti, prošta in dekana. Za dotacijo je združil s kapiteljem fare Mirno Peč, Šentrupert in

Ponikve na Štajerskem in vse novomeške beneficije.

Na žalost pa je ustanovnik umrl prej, preden je mogel kapitlju zagotoviti trdno finančno podlago.

Njegov sin in naslednik Maksimilijan I. je na sv. Tomaža dan istega leta ustanovo svojega očeta ponovno potrdil in združil s kapitljem še fari Šmihel in Sv. Križ v Poljanah.

Cesar Maksimilijan je 16. oktobra 1509 izdal ponovno ustanovno listino, s katero je podelil kapitlju tudi grb zlatega konja. Kapiteljski dohodki so bili na novo urejeni, določene vse dolžnosti in pravice kanonikov in podana možnost, da se pomnoži število kanonikov, če se zvišajo dohodki.

Novo ustanovo je potrdil papež Aleksander VI. v buli 30. aprila 1494 in naročil kanonično umeščenje stiškemu opatu.

S tem dejstvom je v cerkveni organizaciji na Dolenjskem nastopil nov moment. Novomeški kapitelj prevzame vodstvo v cerkvenem življenju. Arhidiakonska čast se prenese takoj na novomeškega prošta sicer samo ad personam, toda le redko se dogodi, da arhidiakon ni iz vrste kapitularjev. V primeru odsotnosti prošta ali interregna sledi proštu v arhidiakonski časti kapiteljski dekan kot druga digniteta v kapitlju.

S tem, da si je vladar pridržal pravico imenovanja prošta, si je vsaj delno zagotovil, da bodo zasedle proštovsko stolico osebe, ki ga bodo podpirale v njegovi politični težnji po cerkveni osamosvojitvi Kranjske. Daljnovidnost cesarjeve politike se je v zgodovinskem razvoju večkrat jasno izrazila.

Novomeški prošt je bil prvi prelat v deželi, ki je bil pod jurisdikcijo oglejskega patriarha, kajti ljubljanski škof je bil izvzet iz neposredne oblasti patriarhove. In če so vladarji vedno stremeli za tem, da bi na tem visokem mestu imeli ljudi, ki bi znali uveljaviti svojo oblast proti patriarhu, je patriarh po svoji strani storil vse, da bi si v novomeškem proštu zagotovil zvestega sufragana in namestnika. Nekajkrat v zgodovini novomeškega kapitlja postane to nasprotje akutno, vselej tedaj, ko gre za to, da se stori korak dalje v osamosvojitvi novomeškega prošta.

Kakšno pa je bilo ozemlje in kolikšna je bila cerkvena oblast novomeškega prošta? Ker se je v zgodovinskem razvoju večalo ozemlje, ki je cerkvenoupravno bilo podrejeno kapitlju, se je vzporedno s tem večala tudi jurisdikcija prošta kot arhidiakona.

Če se ne oziramo na nekaj malenkostnih izjem, moremo za osnovo ozemlja, ki je bilo podrejeno kapitlju, vzeti najprej dolenski arhidiakon. Ta je ob koncu 16. stoletja, recimo v dobi prošta Polydorja de Montagnane, obsegal 35 fará. Vpogled v pravice in delavnost arhidiakona nam nudita dva dokumenta v kapiteljskem arhivu pod naslovom : »Extractus ex codice Archidiaconatus inferioris Carniolae« in »Instructio pro Archidiaconis«, izdano od oglejskega patriarha.

Poleg dolenskih fará so spadale pod arhidiakonsko jurisdikcijo novomeškega prošta-arhidiakona tudi štajerske, kapitlju inkorporirane fare.

Vendar se tudi število inkorporiranih fará spreminja. V obeh ustanovnih listinah iz leta 1493 in 1509 so našteje naslednje, za dotacijo kapitlju inkorporirane fare: Mirna Peč, Šentrupert, Šmihel, Sv. Križ v Poljanah in Ponikve na Štajerskem.

To število pa se stalno večja, in sicer na dva načina: s tem, da je vladar inkorporiral nove fare, ali pa na ta način, da so se iz teh prvotnih prafará izločile nove fare ali vikariati, ki so seveda juridično bili inkorporirani kapitlju zato, ker so izšli iz kapiteljskih fará. To so sekundarne

fare. V zgodovinskem razvoju je število inkorporiranih fará naraslo do leta 1819 na 20, od teh 11 v ljubljanski in 9 v lavantinski škofiji.

Cerkvene razmere v naših deželah v srednjem veku nikakor niso bile ugodne za razvoj verskega življenja. Prevelika oddaljenost ordinarija je slabo vplivala tudi na duhovščino samo. Cerkve so ostale neposvečene, primanjkovalo je tudi duhovnikov, kajti noben arhidiakon ni mogel umestiti podložnih duhovnikov »in spiritualibus«, ampak so morali do patriarha samega v Oglej ali v Videm. Posebno pereče je postalo to stanje, ko sta nadvojvoda Karel in Ferdinand prepovedala patriarhu cerkvene vizitacije v svojih deželah. Patriarhi so si pomagali na ta način, da so imenovali razne prelate za svoje zastopnike – vikarje.

Tako so poleg arhidiakonske časti imeli mnogi novomeški prošti čast in jurisdikcijo generalnega vikarja oglejskega patriarha in izvajali na svojem ozemlju jurisdikcijo quasi episcopalem. Poleg tega so nosili še posebni naslov najvišjega komisarja.

Največje je bilo ozemlje, ki je bilo kdaj podrejeno novomeškemu proštu kot generalnemu vikarju, ob času proštov Polydora de Montagnane in Marka Khuna ob koncu 16. in v začetku 17. stoletja, torej prav v dobi, ko sta nadvojvoda Karol in Ferdinand prepovedala cerkveno vizitacijo svojih dežel s strani patriarha.

Oba imenovana prošta sta bila arhidiakona za Dolenjsko in Štajersko, obenem pa generalna vikarja in najvišja komisarja za Štajersko, Koroško in Kranjsko.

Polydor Montagnana, ena najmarkantnejših oseb v dolgi vrsti novomeških proštov, gotovo ni skušal podpirati vladarja proti svojemu cerkvenemu gospodu – patriarhu iz Ogleja, nasprotno, bil je eden onih prelatov, ki so ostali zvesti svojemu ordinariju, zato pa je bil deležen najvišje časti generalnega vikarja. Za njegovo delo v korist oglejske cerkve pa je bil vidno odlikovan tudi s tem, da je zase in za vse kapitularje dobil privilegij nositi krzveno almucijo. V pismu mu patriarh daje javno priznanje, da je zelo zaslužen za oglejsko cerkev.

Protitip Polydorju Montagnani je njegov drugi naslednik na stolici novomeškega prošta, arhidiakon Albert Pessler. On je nosilec vladarjeve politike osamosvojitve Kranjske in Štajerske v cerkvenem oziru. Živel je največ v Rimu, kjer si je mnogo prizadeval, da bi se na vladarjevo željo ustanovila v Gorici nadškofija, kateri bi bile podrejene slovenske zemlje. Oglejski patriarh pa je znal to namero preprečiti, Gorica je ostala za enkrat brez nadškofije.

Albertu Pesslerju sledi njegov brat Karel Pessler, njemu pa trije škofje, in sicer Nikolaj Mrau, naslovni škof v Skardoni, Mihael pl. Chumberg, naslovni škof v Chrysopolu, in Ivan Andrej Stemberg, naslovni škof v Skopiji. Vsi ti so mogli zaradi škofovske časti tem lažje zastopati patriarha v slovenskem delu patriarhije.

Ivan Andrej Stemberg si je prizadeval, da bi bila v Novem mestu ustanovljena škofija, škof naj bi bil sufragani patriarhov, pod njegovo jurisdikcijo bi spadale vse dolenjske in gorenjske fare, ki niso bile v ljubljanski škofiji. Intrige patriarha in Benečanov pa so to preprečile. Ker je videl, da ne bo uspel, je hotel pridobiti vsaj infulo. Tudi vladar je z vso močjo iz že znanih vzrokov podpiral proštovo prošnjo. V prošnji na sv. stolico navaja cesar, da bo mogel prošt nositi infulo z vso častjo, kapitelj je popoln in šteje 13 kanonikov, proštu kot arhidiakonu pa je podrejenih 35 fará in preko 50.000 ljudi. Toda tudi ta prošnja je bila odbita.

Oglejski patriarh in Benečani so dobro vedeli, da bi bil to nov uspeh s strani cesarja v izrivanju oglejskega vpliva.

Šele naslednik škofa Stemberga, Germanicus comes à Turri et vallis Saxinae, je dobil infulo zase in vse naslednike.

Pod proštom I. A. Stembergom in grofom Thurnom Valsassino se zaostri borba za izvajanje arhidiakonske jurisdikcije nad farami, ki so bile inkorporirane stiškemu in kostanjeviškemu samostanu. Oba opata sta novomeškemu proštu odrekala to pravico in jo zahtevala zase. Zadeva pride pred cesarja, nuncija in pred papeža samega. Po dvesto letih se končno leta 1691 spor reši na ta način, da se iz stiških fará ustanovi nov stiški arhidiakonot, vendar je opat arhidiakon le »ad personam« in mora za to čast posebej prositi. Preden ni potrjen, vizitira fare novomeški prošt in arhidiakon.

Osemnajsto stoletje pričenjata brata grofa Lantierija. Njima sledi škof Jurij Franc Ksaverij de Marotti, njemu A. Gothard baron Erberg.

Sredi stoletja, leta 1751, pa zmaga v medsebojni borbi med patriarhi in vladarjem poslednji, ki doseže pri papežu, da se je ustanovila nadškofija v Gorici. Oglejski vpliv je bil popolnoma odstranjen, vse fare na Kranjskem in Koroškem, ki so bile doslej pod jurisdikcijo oglejskega patriarha, so prešle pod goriškega nadškofa. Z njimi seveda tudi novomeški kapitelj. Prvi goriški nadškof Karel Mihael grof Attems je obenem tudi prošt novomeški.

Z ustanovitvijo nadškofije v Gorici so dobile slovenske dežele novega diecezanskega poglavarja. Cerkevno-politične težnje avstrijskih vladarjev, da svojo južno posest iztrgajo vplivom patriarha v Ogleju, so se uredile značilno prav v dobi prosvetljenstva cesarice Marije Terezije.

Novomeški kapitelj je torej dobil novega cerkvenega poglavarja. Prvi nadškof K. M. grof Attems je tudi novomeški prošt. Nadomestovala sta ga kapiteljska dekana Anton Mateh in Martin Jožef Jabacin, ki je postal tudi njegov naslednik. Oba sta bila arhidiakona za vso Dolenjsko.

Absolutistična politika Jožefa II. pa je po doseženi cerkveni osamosvojitvi z novim nadškofijskim sedežem v Gorici stremela za novimi cerkvenimi reformami. Obseg škofij se namreč tudi po letu 1757 ni v ničemer spremenil. Teritoriji škofij so še naprej raztrgani na posamezne fare, ležeče večkrat kot samotni otoki sredi neki drugi škofiji pripadajočega ozemlja. Tako je tudi cerkvenoupravni položaj novomeškega kapitelja ostal nespremenjen. Izmenjal se je le cerkveni poglavar, vse drugo je ostalo zaenkrat pri starem.

Upravne reforme prosvetljenega absolutizma pa so silile Jožefa II., da je uredil tudi teritorije škofij. Leta 1787 so bile škofije zaokrožene. Ljubljanski škofiji je pripadla tega leta tudi vsa Dolenjska, z njo vred seveda tudi novomeški kapitelj. To je bila največja cerkveno-upravna reforma v zgodovini kapitelja. Prenehali so vsi arhidiakonati, nova organizacija škofij se je izvedla po farah in dekanatih.

Kapitlju je z izgubo arhidiakonske časti odpadla seveda tudi središčna vloga kapitelja kot cerkvenega gospoda pripadajočega mu ozemlja.

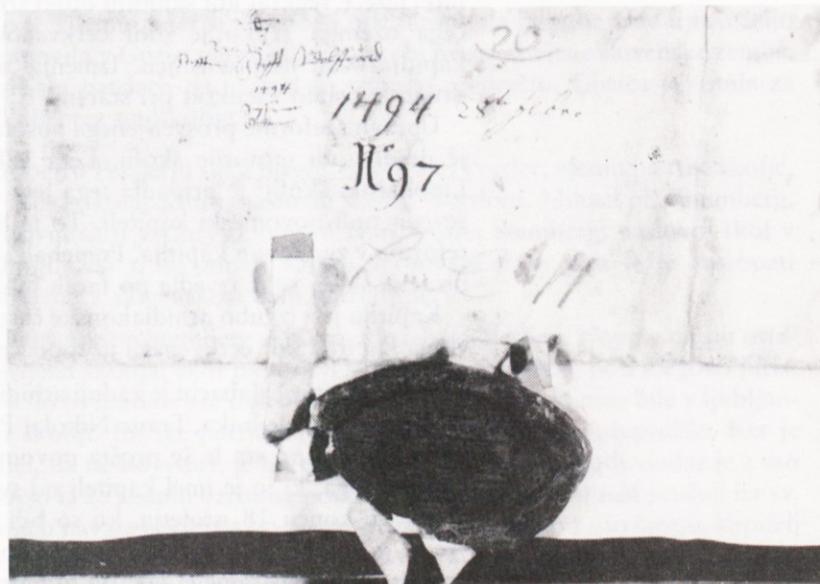
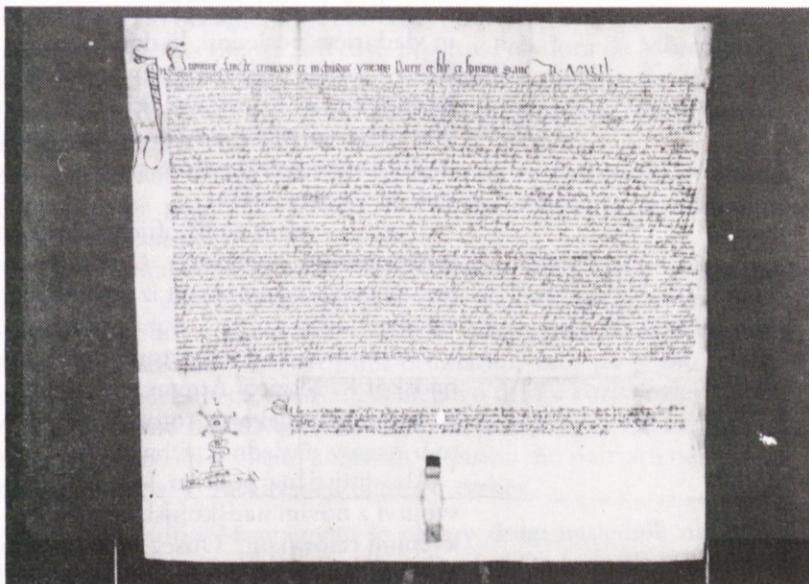
Prošt Martin J. Jabacin je zadnji arhidiakon dolenjskega arhidiakonata. Njegova naslednika, Franc Nikolaj Persič pl. Kästenhaim in Rudolf baron Zierhaim, sta le še prošta novomeškega kapitelja. Velika zgodovinska vloga, ki jo je imel kapitelj od svoje ustanovitve do preureditve škofij ob koncu 18. stoletja, ko so bili prošnje tudi cerkveni ne samo svetni gospodje in kot taki zastopali oglejskega patriarha v svojstvu arhidiakona, generalnega vikarja in najvišjega komisarja, je končana.

Prošt Rudolf baron Zierhaim pa je tudi zadnji plemič v vrsti novomeških proštov.

Po smrti barona Zierhaima leta 1802 je bil sicer določen za njegovega naslednika kanonik Mihael Hoffman, ki pa mesta ni prevzel. Kapitelj je ostal brez prošta vse do francoske okupacije.

Leta 1810 pa so Francozi kapitelj razpustili. Zaključeno je prvo veliko obdobje kapiteljske zgodovine. Sijajen razvoj, ki ga je nova cerkvena institucija doživela, je bil z reformami prosvetljenega absolutizma zaključen. Zdelo se je, da je potem, ko je kapitelj izpolnil svojo zgodovinsko nalogo, zgubil tudi upravičenost obstanka. Kapitelj se je izživel, shiral sam v sebi, saj so Francozi ob svojem prihodu našli le tri kanonike brez prošta. Prav to je bil vzrok, da so ga ukinili.

Ustanovna listina
(notarski prepis)

Tine Kurent ŠTEVILO 237 V GALLUSOVI GEMATRIČNI KOMPOZICIJI

»VI. GALLUS AMAT VENEREM. CUR?«

¹ *Harmoniae morales*. - Slovensko izdajo je uredil in uvod napisal Dragotin Cvetko, izdala pa Slovenska matica, Ljubljana 1966.

² Decifriranja te Gallusove kompozicije sem se lotil zato, ker že s svojim naslovom obljublja avtobiografske podatke o Gallusu.

³ Število 237 je pomembno tudi v Duererjevi in Plečnikovi gematriji. Glej moje razprave:

- Sporočilo Duererjevega bakroreza MELENCOLIA I, 1. del. *Katedra*, februar 1992.
- Plečnik in genius loci. *Zbornik ljubljanske šole za arhitekturo*, 1982
- Grobovi Plečnikov: gematrična sporočila. *Nova revija*, 75-76, 1988.
- Molitve za umrle v Plečnikovih nosilih za krste na Žalah. - *Tretji dan*, november 1989 (skupaj s Tatjano Cirnski).
- Mačkov rotovž, Plečnikovo pismo. *Katedra*, april 1991.
- *The Slovene Insurance House. Plečnik's Symbols*, Triglav, Ljubljana 1990.
- Plečnikova plošča: Vzajemna zavarovalnica 1900. *Zbornik LŠA*, 1990.
- Vzajemna zavarovalnica=237. *Zbornik LŠA*, 1990.
- Plečnikova vrata v direktorsko krilo Vzajemne. *Zbornik LŠA*, 1990.

⁴ Izraz »ideja« v pomenu gematrično sporočilo je v Plečnikovem stavku: »Če človek projektira kakšno stavbo, bi moral najti v njej tako idejo, da bi se tresel pred njo!« Glej: Omahen J., *Izpoved*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1976.

⁵ Kurent T., Gematrija v merah arhitekture na Slovenskem. - *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*, Slovenska matica, Ljubljana 1989.

⁶ Podrobneje sem gematrično slovnico razložil v razpravi *Gematria of Arts*, napisano februarja 1991 za dunajsko *Artibus et historiae*.

⁷ Konec dvoumnosti števil so prinesle šele arabske črke hkrati s filozofijo islama, da je Allah en sam in edini: *Allah Wahed Ahad*, 112. sura, *El Ihlas*.

Šesta kompozicija v Gallusovi zbirki *Harmoniae morales*¹ se imenuje VI. GALLUS AMAT VENEREM. CUR?, po slovensko '6. Gallus ljubi Venero. Zakaj?² Gematrična vrednost tega naslova, zapisana z masonsko abecedo, znaša 237.³ V istem številu pa je skritih še več »idej«, če naj uporabim za gematrično sporočilo Plečnikov izraz.⁴ Še preden nadaljujem, pa naj na kratko razložim, kaj je gematrija.

Gematrija

Hebrejska beseda »gematrija«, spačenka iz grške »geometrije«, označuje prevajanje črk v številke. Na Bližnjem in Srednjem vzhodu so namreč prej iznašli znake za glasove kot znake za števila. V hebrejskem, feničanskem in asirskem alefbetu, v številnih pisavah Indije in Tibeta so zato črke prevzele vlogo števil. Pozneje se je isto zgodilo z grškim, latinskim, cirilskim, glagolitskim in arabskim črkopisom. Tako je zapisana beseda dobila numeričen pomen. Že od nekdanj je le malo ljudi bilo posvečenih v cifre, po hebrejsko *sefira*, kot pravimo črkam – številkam.

Vzporedno s črkovno pisavo se je razvil še gematrični tajnopis. Tisti, ki so bili vanj posvečeni, so raje od drugih pisali tiste številke, ki so imele izbrani skrivni pomen. Tako kot vse, kar je skrivno, je tudi gematrija kmalu zašla v mistiko in magijo, zlasti na področju umetnosti, kot so arhitektura, slikarstvo, literatura in glasba.⁵ Za razumevanje tega prispevka bo zadostovalo, če poznamo pomen cifer in vsaj dve pravili iz slovnice Gallusove gematrične kriptografije.⁶

Prvič. Gallus je svoj naslov šestega moralija kodiral z masonsko abecedo, ki ima naslednji odnos med črko in številko:

A	1	K	11	U	21
B	2	L	12	V	22
C	3	M	13	W	23
D	4	N	14	X	24
E	5	O	15	Y	25
F	6	P	16	Z	26
G	7	Q	17		
H	8	R	18		
I	9	S	19		
J	10	T	20		

Drugič, mnogopomenska števila. Najstarejši način računanja, ko so števila ponazarjali s kamenčki, je vnesel v pomen števila dvoumnost. En *calculus* je sicer res pomenil, na primer, en cekin ali enega vojaka, toda lahko je predstavljal tudi en par volov (število 2) ali ducat jajc (število 12) ali eno miljo (število 1000) ali en teden (število 7). Zato tudi v gematriji ima število, ki je 2-, 3-, 5-, 7- krat večje ali manjše, lahko isti pomen. Tak način dojemanja števila velja tudi v krščanski dogmi, da je Sveta Trojica, Bog Oče, Bog Sin in Bog Sveti Duh – en sam Bog.⁷

A 1	V 22	I 9	T 20
B 2	E 5	N 14	E 5
C 3	N 14	C 3	M 13
D 4	E 5	O 15	P 16
E 5	R 18	N 14	L 12
F 6	E 5	S 19	U 21
G 7	M 13	P 16	M 13
H 8	C 3	E 5	S 19
I 9	U 21	C 3	A 1
J 10	R 18	T 20	N 14
K 11	-----	U 21	C 3
L 12	237	A 1	T 20
M 13		N 14	U 21
N 14		G 7	M 13
O 15		E 5	T 20
P 16		L 12	U 21
Q 17		O 15	U 21
R 18		R 18	M 13
S 19	V 22	U 21	E 5
T 20	I 9	M 13	T 20
U 21	R 18	P 16	C 3
V 22	G 7	S 19	O 15
W 23	O 15	A 1	N 14
X 24	D 4	L 12	F 6
Y 25	E 5	L 12	I 9
Z 26	I 9	A 1	T 20
	G 7	M 13	E 5
	E 5	T 20	B 2
	N 14	I 9	O 15
	I 9	B 2	R 18
VI 6	T 20	I 9	N 14
G 7	R 18	A 1	O 15
A 1	I 9	D 4	M 13
L 12	X 24	O 15	I 9
L 12	M 13	R 18	N 14
U 21	A 1	A 1	I 9
S 19	R 18	B 2	T 20
A 1	I 9	O 15	U 21
M 13	A 1	A 1	O 15
A 1	-----	D 4	-----
T 20	238		948

TABELA I

J 10	V 22	V 22	T 20	D 4
A 1	R 18	I 9	D 4	I 9
K 11	I 9	R 18	I 9	B 2
O 15	B 2	I 9	V 22	U 21
B 2	E 5	J 10	I 9	S 19
P 16	N 14	O 15	N 14	O 15
E 5	Z 26	H 8	A 1	B 2
T 20	E 5	N 14	T 20	R 18
J 10	D 4	D 4	I 9	U 21
A 1	A 1	E 5	O 15	E 5
L 12	M 13	E 5	N 14	N 14
N 14	A 1	E 5	I 9	T 20
S 19	-----	T 20	S 19	E 5
K 11	237	E 5	E 5	O 15
R 18		D 4	S 19	S 19
A 1		D 4	T 20	S 19
J 10		Y 25	S 19	A 1
N 14		K 11	P 16	N 14
S 19		E 5	I 9	G 7
K 11		L 12	R 18	U 21
I 9		L 12	I 9	I 9
G 7	M 13	E 5	T 20	S 19
A 1	U 21	Y 25	U 21	E 5
-----	S 19	I 9	S 19	O 15
237	I 9	N 14	M 13	R 18
	C 3	Q 17	O 15	U 21
	A 1	U 21	R 18	M 13
	N 14	I 9	T 20	S 19
	O 15	B 2	E 5	I 9
	S 19	U 21	M 13	T 20
J 10	T 20	S 19	O 15	S 19
A 1	E 5	P 16	R 18	U 21
K 11	R 18	Y 25	I 9	P 16
O 15	A 1	T 20	A 1	E 5
B 2	M 13	H 8	N 14	R 18
P 16	O 15	O 15	T 20	I 9
E 5	R 18	N 14	U 21	L 12
T 20	J 10	I 9	R 18	L 12
J 10	P 16	C 3	L 12	O 15
A 1	G 7	U 21	A 1	S 19
L 12	-----	S 19	P 16	-----
N 14	237	E 5	I 9	1659

TABELA II

⁸ V Tolstojevi *Vojni in miru* novo-pečeni prostozidar grof Pierre Bezuhov v svoji onomatomantiji prerazdeli črko »e«, ki gematrično šteje 5, ter zapiše *L' Russe Besuhof in Le Empercur Alexandre*. Tako zapisano prvo in drugo ime šteje po francoski abecedi 666, kar mu velja za dokaz, da bo on sam za carja pregnal Napoleona iz Moskve. Grofova francoščina je sicer skregana s pravopisom, ampak Pierre je spojeno pošteno vrnil. Glej razpravo Gematrija. *Limina*, Filozofska fakulteta. Ljubljana 1991. Ponatis v reviji *Življenje in tehnika*, april 1992.

⁹ Kurent T., Gematrija Gallusovega moralija Gallus amat Venerem. Napisano za *Zbornik občine Grosuplje*, spomladi 1991.

¹⁰ Kurent T., Gallusova gematrična predstavitev. Predavanje na Mednarodnem simpoziju *Gallus Carniolus in evropska renesansa, oktobra 1991*. Objavljeno v Ljubljani, 1992, z istim naslovom.

¹¹ Psalm 138. slavi sicer Gospoda, toda Gallus z njim smiselno moli tudi k Mariji, zvezdi Danici, in k angelom, zvezdam na nebu.

¹² Gematrik lastno izjavo praviloma podpiše, citat pa označi z avtorjevim in svojim imenom. Molitev in citatov iz Biblije pa ne podpisuje. Teh pravil se je držal tudi arhitekt Jože Plečnik.

¹³ O obeh čarovnikih glej enciklopedije in leksikone, kakor tudi knjigo Cavendish R., *A History of Magic*, Weidenfeld and Nicolson, London 1977.

¹⁴ John Dee, 1527–1608, angleški znanstvenik, astrolog in matematik. Bil je izšolan v St. John College, Cambridge in v Trinity College. S svojim čaranjem se je zgledoval po Trithemiju in Agrippi. Zapustil je knjigo o kabali, alkemiji, astrologiji in numerologiji, *Monas Hieroglyphica*, 1564. V tem prispevku nas zanima njegovo ukvarjanje z okultnimi vedami.

Tretjič, prerazdeljevanje števil. V gematriji je dovoljeno prerazdeljevanje števil. Seveda je spojeno vedno treba vrniti, tudi v gematriji.⁸

Tri skupine sporočil

S številom 237 Gallus sporoča, da petelin poje Veneri, to je zvezdi Danici. Gematrija ostalih števil v tej kompoziciji pa govori, kako petelin kikirika na čast vesoljnim zvezdam.⁹ Ni težko videti v petelinu samega Gallusa, v zvezdi Jutranji Device Marije in v zvezdah nebeških angelov.

Da je v petelinu res treba videti samega avtorja, potrjuje Gallus s svojo predstavitevjo v številu 237.

Tretja skupina sporočil v številu 237 pa je prekletstvo, ki ga Gallus kliče nad dva najpomembnejša čarovnika, ki sta v tistem času delovala v Pragi. Na prvi pogled se zdi, da prekletstvo nekako ne sodi v kontekst Gallusovih molitev na čast Mariji in angelom. Potrebno bo natančno proučiti vse tri skupine Gallusovih sporočil v obravnavanem moraliju, da bomo našli njihovo smiselno povezanost.

Molitev k Mariji, zvezdi Jutranji

V številu 237 je gematrično prisotna VIRGO DEI GENITRIX MARIA, 'Devica Bogorodica Marija'. Gallus jo nagovarja s pozdravom AVE MARIA, STELLA MATUTINA, 'Zdrava Marija, zvezda Jutranja'. Toda ta pozdrav velja 238, za 1 več od našega števila 237. Gallus je spojeno vrnil s tem, da je neko drugo gematrično število v isti kompoziciji zmanjšal za 1.¹⁰ S štirikratnikom števila 237, torej s številom 948, pa Gallus obljublja Mariji: IN CONSPECTU ANGELORUM PSALLAM TIBI, ADORABO AD TEMPLUM SANCTUM TUUM, ET CONFITEBOR NOMINI TUO. Po slovensko: 'Vpričo angelov bom prepeval, se priklanjal v tvojem svetem templju in slavil bom tvoje ime'.¹¹

Gallus se predstavi

S številom 237 se je Gallus predstavil kot JAKOB PETJALN S KRAJNSKIGA in kot JAKOB PETJALN V RIBENZE DAMA. V istem številu je tudi avtobiografsko sporočilo MUSICA NOSTER AMOR. J. P. G. Po slovensko 'Muzika je naša ljubezen', signirano z začetnicami J. P. G.¹²

Dee in Kelley

Tretje skupine Gallusovih sporočil, prekletstva dveh slavnih evropskih magov, ne moremo razumeti, če ne vemo, s kakšnimi čarovnjamami sta se ukvarjala John Dee in Edward Kelley. Zato najprej nekaj besed o tem.¹³

John Dee¹⁴ je bil resen znanstvenik. Za angleško mornarico je načrtoval hidrografske in geografske karte novoodkritih dežel v Ameriki, pomembni so tudi nekateri njegovi matematični traktati. Toda za njegovo kariero je bilo še bolj pomembno, da je za princezo Elizabeto sestavil horoskop, s katerim ji je napovedal, kdaj se bo povzpela na prestol, na katerem je tedaj še sedela njena polsestra, kraljica Marija I., imenovana Bloody Mary. Sestavljanje horoskopa ni bilo v 16. stoletju

¹⁵ Vera v čarovništvo je v Evropi 16. stoletja bila živa. Z magijo so se ukvarjali vsi po vrsti, duhovniki, plemiči, pisмени meščani, zlati arhitekti, ki so že po poklicu morali operirati s števili. Magi so bili spoštovani člani družbe. Ženske, ki so se izkazale kot zeliščarice in babice (splav!), pa je kot hudičeve sodelavke Cerkev pošiljala na grmado.

¹⁶ Edward Kelley, 1555–1595, angleški goljuf, ki je znal nad vse domiselno izkoriščati splošno praznovornost. Za tega iznajdljivega copernika ne moremo reči, da je bil *a gentleman-magus*.

¹⁷ Edith Sitwell, 1887–?, angleška pesnica in pisateljica. Kelleya je predstavila v svojem delu *The English Eccentrics*, 1933.

¹⁸ *Zombie* je v vudujski magiji oživljeni mrlič. *Woodoo* je afriški kult, razširjen med črnim prebivalstvom Srednje Amerike.

¹⁹ Gre za pravi jezik in ne za izmišljeno latovščino. Patriarh Enoh je mitska figura, ki ji pripisujejo tri knjige (*I Enoch, II Enoch, III Enoch*), ki spadajo med *pseudepigrapha* in obvladujejo nekatere veje hebrejske tradicije. Po eni od razlag izvira mit še od očaka Enoha, Metuzalemovega očeta. Ker je bojda živel 365 let (Gen. 5, 21–24), se da sklepati, da je bil solarni junak. Druga razlaga trdi, da je bil Enoh prvi človek, živel da je še pred stvarjenjem. Kje ga je takrat imel Bog spravljenega, ni razloženo.

²⁰ Kako sta na *menage a quatre* reagirali obe ženi, nisem dobil podatkov.

nič nenavadnega za matematika in zvezdoslovca. Ko je kraljica Mary ob predvidenem času leta 1558 res umrla, so Deeja obtožili regicida, kar je najhujši zločin, in črne magije, kar je smrtni greh. Na procesu je bil Dee oproščen, nova kraljica pa mu je naročila, naj ji določi najprimernejši datum za kronanje. Tako je Dee čez noč postal ena najbolj znanih osebnosti v kraljestvu. Shakespeare ga je ovekovečil s tem, da je po njem zasnoval Prospera v svojem *Viharju*. Dee se je v začetku ukvarjal z okultnimi vedami kot raziskovalec, toda ko mu je uspela horoskopska prerokba, je njegova vera v magijo izgubila vse pomisleke. Hkrati je bil dovolj pohlepen, da se je spetljal z Edwardom Kelleyem. Po neki uspeli seansi, na kateri so priklicali angele, je začel verjeti, da ga bo Kelley spravil v zvezo z nebeščani. V upanju, da ga bodo angeli posvetili v skrivnosti narave in celo samega Boga,¹⁵ je vzel Kelleya za partnerja. Tako je prišlo do združitve Deejevega znanja, premoženja in ugleda s Kelleyevo iznajdljivostjo, pohlepom in brezvestnostjo.

Edward Kelley¹⁶ je bil strašna osebnost. Edith Sitwell¹⁷ piše, da je bil obseden od zlega duha, in ga opisuje kot »*a zombie-like figure*«. ¹⁸ Dokler se ni leta 1582 pridružil Deeju, se je malopridni Kelley ukvarjal z okultizmom in ponarejanjem denarja. V Lancasteru so ga leta 1580 vtaknili v klade in mu kot ponarejevalcu počipali ušesa. S to operacijo je njegov obraz postal še bolj grozljiv, a ravno to mu je dajalo videz prepričljivosti pri nekromantiji – trupla je baje izkopal sam – in pri gledanju v kristalno kroglo. Skupaj z Deejem sta kristalomantijo razvila do viška, znala sta priklicati angele in se z njimi pogovarjati v 'enohianščini'.¹⁹ Deeja je angelomantija spočetka zanimala iz čiste znanstvene vedoželjnosti in verske gorečnosti, sčasoma pa se je spričo ugleda in dohodkov iz magije tudi sam sprijaznil z goljufanjem lahkovernežev. V španoviji s Kelleyem je dosegel več, kot se mu je kdaj sanjalo, toda zaradi družabnikove predrzne prefriganosti, s katero je skubil svoje vernike, so obema tla v Angliji postala prevroča. Leta 1583 sta se skupaj z ženama umaknila na Kontinent. Najprej sta poskusila ujeti v svoje mreže poljskega kralja, češ da znata delati zlato. Toda na Poljskem jima niso nasedali. Vsekakor se jima je zdelo bolj varno, če pobegneta, in obe družini sta se preselili v Prago, ki je bila tedaj cesarsko mesto.

Medtem je doma na Angleškem razjarjena množica opeharjenih razdejala Deejevo hišo skupaj z naravoslovnim in kartografskim laboratorijem ter knjižnico. Toda angleška vlada se ni menila za ljudski glas, še vedno je verjela v alkemijo in je zato poklicala Deeja, naj se vrne domov delat zlato. Da gre za obrambo domovine pred grozečo špansko armado. Vendar se pridaniča nista odzvala vabilu, bolj varno in donosno se jima je zdelo v Pragi, kjer sta že ponudila svoje usluge cesarju Rudolfu II.

V tem času je prišel v stik z magoma tudi Gallus.

Na Češkem sta Dee in Kelley v začetku kar uspešno delovala kljub pogostim preprirom, ki so se med njima razvneli zlasti ob Kelleyevi zahtevi, da bi si delila ženi, češ da to naročajo angeli. Dee je po daljšem obotavljanju na predlog le pristal.²⁰

Sklepam, da je bil Gallus med prvimi, ki je spregledal oba pajdaša. Njegova vernost pač ni mogla sprejeti njune angelomantije. Sčasoma je njuno zločinsko dejavnost spoznala tudi oblast. Kelleya so zaprli v mestno ječo. Tam je sedel do leta 1595, ko je bil pri poskusu bega ubit, Dee pa se je še pravočasno vrnil domov na Angleško in tam leta 1595 postal *warden*, to je nadzornik študentov na Manchester College. Leta 1608 je umrl obubožan v Mortlakeu, v ječi za dolžnike.

Jakob Petelin-Gallus-Carniolus
(1550—1591)

M 13	M 13	J 10	H 8	M 13
A 1	A 1	O 15	A 1	A 1
L 12	G 7	H 8	N 14	L 12
E 5	U 21	N 14	D 4	E 5
F 6	S 19	D 4	L 12	D 4
I 9	J 10	E 5	-----	I 9
C 3	O 15	E 5	552	C 3
U 21	H 8	E 5		E 5
S 19	N 14	T 20		N 14
E 5	D 4	E 5		T 20
D 4	E 5	D 4		E 5
D 4	E 5	W 23		S 19
K 11	I 9	A 1		N 14
E 5	N 14	R 18		O 15
L 12	C 3	D 4		N 14
L 12	A 1	K 11	M 13	P 16
E 5	R 18	E 5	A 1	A 1
Y 25	N 14	L 12	L 12	T 20
A 1	A 1	L 12	E 5	I 9
N 14	T 20	E 5	F 6	E 5
A 1	I 9	Y 25	I 9	R 18
T 20	O 15	M 13	C 3	I 9
H 8	D 4	O 15	O 15	S 19
E 5	I 9	R 18	S 19	V 22
M 13	A 1	T 20	D 4	I 9
A 1	B 2	E 5	E 5	V 22
S 19	O 15	M 13	E 5	E 5
I 9	L 12	O 15	E 5	R 18
T 20	I 9	R 18	T 20	E 5
G 7	E 5	I 9	K 11	H 8
A 1	S 19	A 1	E 5	A 1
L 12	T 20	N 14	L 12	N 14
L 12	G 7	T 20	L 12	D 4
U 21	A 1	U 21	E 5	L 12
S 19	L 12	R 18	Y 25	-----
H 8	L 12	G 7	A 1	635
A 1	U 21	A 1	N 14	
N 14	S 19	L 12	G 7	
D 4	-----	L 12	E 5	
L 12	394	U 21	L 12	
-----		S 19	U 21	
			S 19	

TABELA III

VI. Altus.

C Allus amat Venerē, cur? cucuri curit, cucuri curit, ij cucuri cu-
 rit, cucuri curit ad illam. ij Et post confectum, ij confectum,
 cucuri curit opus, cucuri curit opus, o- pus, cucuri curit opus, cucuri curit, cucuri
 curit opus, ij cucuri curit opus.

Gallus je umrl štiri leta pred Kelleyem, star samo devetinštirideset let. Vsiljuje se mi misel, da Kelley pri tem ni bil nedolžen.

Prekletstvo

S sedemkratnikom števila 237, torej s številom 1659, je Gallus obsodil gematrično na smrt oba copernika in obsodbo tudi potrdil s parafo. VIRI JOHN DEE ET EDDY KELLEY, IN QUIBUS PYTHONICUS ET DIVINATIONIS EST SPIRITUS, MORTE MORIANTUR; LAPIDIBUS OBRUENT EOS; SANGUIS EORUM SIT SUPER ILLOS. J. G. Po naše: 'Moža John Dee in Eddy Kelley, ki imata v sebi duha mrtvih in vedeževalnega duha, morata umreti; s kamenjem naj ju posujejo; smrt zaslužita. J. G.' Sodba je parafraza svetopisemskega prekletstva čarovnikov in čarovnic, ki se glasi: *Vir, sive mulier, in quibus pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur; lapidibus obruent eos; sanguis eorum sit super illos.*²¹ V slovenščini: 'Če bi imela mož ali žena v sebi duha mrtvih ali vedeževalnega duha, morata umreti; s kamenjem naj ju posujejo; smrt zaslužita.' Ker ne gre za dobeseden biblični citat, je Gallus s podpisom prevzel njegovo avtorstvo.

Sinonim gematričnega števila 237 je njegova tretjina, število 79. S petkratnikom števila 79, zmanjšanim za 1, torej s številom 394, je Gallus posamezno pokazal na oba čarovnika. MAGUS JOHN DEE INCARNATIO DIABOLI EST. GALLUS. Po naše: 'Mag John Dee je učlovečen hudič. Gallus.' In še: MALEFICUS EDD KELLEY ANATHEMA SIT. GALLUS HANDL. Po naše: 'Zlodej Edd Kelley naj bo preklet. Gallus Handl.' Podpisani izjavi veljata vsaka po 394. Gallus ima v dobrem že 2.

Oba čarovnika je zapisal smrti še s skupno sodbo: JOHN DEE ET EDWARD KELLEY MORTE MORIANTUR. GALLUS HANDL. Po slovensko: 'John Dee in Edward Kelley morata umreti. Gallus Handl.' Latinska eksekucija velja sedemkrat več od števila 79, ali 553, zmanjšanim za 1, torej 552. Gallus ima v dobrem že 3.

Gallus je potreboval prihranek 3, da bi dopolnil razliko pri najpomembnejšem prekletstvu, iz katerega šele izvemo, zakaj sta se mu copernika tako zamerila: MALEFICOS DEE ET KELLEY, ANGELOS MALEDICENTES, NON PATIERIS VIVERE, HANDL. Podpisana obsodba, ki pravi, da naj 'zlodeja Deeja in Kelleja, ki preklinjata angele, ne pusti živeti. Handl', je parafraza bibličnega citata: MALEFICOS NON PATIERIS VIVERE.²² Po naše: 'Zlih čarovnikov ne pusti živeti.'

Gallusa, ki je pel, kako petelin kikirika zvezdi Jutranji, to je, kako Gallus ljubi Devico Marijo in angele, je zloraba angelomantije tako prizadela, da je oba copernika pogubil.

Sklep

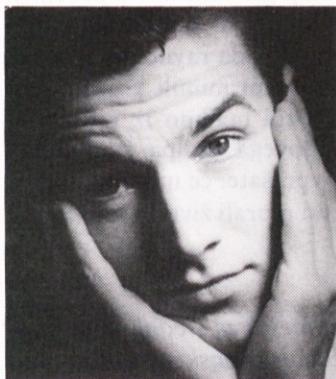
Tudi za Gallusovo glasbo velja Kasiodorova²³ definicija: *Musica est disciplina, quae numeris loquitur*, ali: Glasba je disciplina, ki govori s števili. Menim, da Kasiodor nima v mislih samo pitagorejskih glasbenih proporcij, ki so izrazljive s celimi malimi števili, ampak tudi tajnopis z gematričnimi ciframi.

²¹ Leviticus, 20, 27.

²² Tako pravi *Vulgata* v Exod. 22, 28. Ekumenska izdaja *Svetega pisma stare in nove zaveze (Slovenian Bible R.73, CESF – 1974, 20 M)* pa v 17. vrstici pravi: »Čarovnice ne puščaj pri življenju.« V slovenski različici torej množico čarovnikov zamenja čarovnica. V 18. vrstici pa govori to, kar navaja *Vulgata* v 19. vrstici.

²³ Cassiodorus, Flavius Magnus Aurelius, četrto stoletje po Kristusu, je bil rimski državnik in pisatelj. Ustanovil je vrsto samostanov s skriptoriji, kjer so menihi prepisovali antične tekste.

»NIHČE NE VE NIČESAR O NIKOMER«

Stojan Pelko; foto: Jane Štravs

Pogovor z glavnim urednikom Ekрана, esejistom, kritikom in prevajalcem STOJANOM PELKOM

»Nihče ne ve ničesar o nikomer.« Citirani stavek si velja dobro zapomniti, saj obstaja realna nevarnost, da ga bodo ponavljale še generacije naših vnukov. Tedaj vam brskanje po zgoščenih priročnikih antične filozofije ne bo nič pomagalo, če ne boste vedeli, da gre avtorja teh besed iskati pod rubriko »Film konec XX. stoletja«. Izreče jih namreč Gabriel Byrne v vlogi Toma Reagana, glavnega junaka filma *Miller's Crossing*. Da bo omenjeni film v marsičem zapečatil zadnje desetletje tega stoletja, je namreč več kot jasno že ob prvem srečanju z njim.

Tako začenja Stojan Pelko razmišljanje o filmu *Millerjevo križišče* bratov Coen v *Ekranu* marca 1991, zato je prav, da s temi zanimivimi ugotovitvami uvajamo tudi mi pogovor z njim.

STOJAN PELKO je rojen 27. septembra 1964 v Brežicah. Osnovno šolo in gimnazijo končal v Novem mestu. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani študiral filozofijo (a) in sociologijo kulture (b). Januarja 1989 z odlično oceno obranil diplomsko nalogo *Kako misliti film?* (mentor dr. Slavoj Žižek) in si tako pridobil izobrazbo profesorja filozofije in sociologije kulture. Od maja 1989 do decembra 1990 samostojni kulturni delavec, odtlej mladi raziskovalec na oddelku za sociologijo kulture. Končuje magistrsko nalogo na temo *Filozofija in film* in vodi ciklus seminarjev *Sociologija kina*.

Od oktobra 1989 do oktobra 1990 podiplomski študij filmske teorije na Université de la Sorbonne Nouvelle – Paris III (UFR cinéma & audiovisuel). Oktobra 1990 obranil nalogo *Les images d'un penseur* (mentor Jean-Louis Leutrat) in tako pridobil DEA (*diplome d'études approfondies*). Na istem oddelku vpisan na doktorski študij *Recherches cinématographiques & audiovisuelles*.

Glavni urednik revije za film in televizijo *Ekran*, član uredništva revije *Problemi-Razprave*, stalni sodelavec revij *Ars vivendi* (Ljubljana) in *Vertigo* (Pariz).

Sodelavec in soavtor več scenarijev za celovečerne igrane filme in televizijske oddaje. S strategijami in copyrightom občasno sodeluje z različnimi propagandnimi agencijami.

Aktivno obvlada francoščino in angleščino. Iz obeh jezikov tudi prevaja.

– *Dom, šola, fotografski aparat, knjige, filmske predstave in še kaj so nedvomno dragoceni temelji vaše osebnosti, ki ste jih postavljali v objemu radožive mladosti, sanjarjenja, iskanja, navdušenja, razočaranja, ustvarjanja, podiranja in odločanja v provincialnem Novem mestu, za katerega Filip Robar v Stezicah 1991 pravi, da je »duhovno osiromašeno, sprofanirano in da je umetniški poklic še vedno skorajda psovka pri nas«.*

»Sprašujem se, če danes oznaka »provinca« sploh še kaj pomeni. Dokler so se razdalje merile s prevoženimi kilometri, je bila ena ura blizu. Torej je bila Ljubljana že tedaj blizu Novemu mestu. Toda če ste sedli na letalo, ste bili v tem času skoraj že v Parizu ali Londonu, da o Milanu in Dunaju niti ne govorim. Toda tudi letalo danes ni več merilo. Danes je ena ura že neskončno daleč. Če naj odgovorim z naslovom zadnjega Wendersovega filma: V eni uri lahko pridete do konca sveta!

Danes tako ljudje kot misli potujejo s telefaksi in računalniškimi modemi. Seveda se lahko nostalgичno oziramo po časih gosjih peres in pošt-nih kočij, toda sveta, ki se je tako zelo skrčil, pač ne moremo več raz-tegniti. Zato pravim, da je provinca danes lahko povsod in nikjer. Naj-enostavneje bi bilo seveda za sabo podirati mostove in vsakič, ko se preselite v večje središče, o vaši prejšnji postaji govoriti kot o provinci. Toda meni je bliže Bergsonova metafora retrovizorja: o točki, na kateri ste, pravzaprav ne morete reči ničesar razen tega, da ravnokar mineva. Šele v retrovizorju, v vzratnem ogledalu, se vam minuli kraji in časi jasno zarišejo. Tako se morda Novo mesto zdi majhno iz Ljubljane, toda v trenutku, ko se s pariškega Eifflovega stolpa neskončno pomanjša tudi podoba Ljubljane, se seveda vprašate, če ni vse skupaj le optični efekt. Če bi sklepali tako, bi seveda vsi morali živeti v Ciudad de Mexico!«

– *Več kot dvajset let smo imeli v Novem mestu za srednješolce film-ski abonma, petnajst let smo organizirali teden slovenskega filma (edini v Sloveniji), nepozabna so srečanja s pomembnimi režiserji, igralci in drugimi ustvarjalci filma. Programi so obsegali priznane starejše in naj-sodobnejše stvaritve. Pripravili in razmnožili smo na tisoče filmskih listov, Biltenov. Vrsto let je bilo toliko mladih navdušencev, da smo morali imeti predstave v obeh kinodvoranah. Debatni filmski krožek na ekonomski šoli je imel več kot dvajset naročnikov Ekрана. Gimnazijski filmarji so pod mentorstvom prof. Horvatove uspešno sodelovali z last-nimi filmi na mladinskih festivalih. Ker ste bili takrat tudi sami med kreativnimi ustvarjalci zagretil ljubiteljev filma, me zanima, kaj je prev-zemalo mlade v tistih časih in kaj se dogaja danes z njimi, saj jih je vedno večje število, ki brezbrizno sprejemajo vse, celo film, čeprav ga ima večina še vedno v prvem planu svojih interesov.*

»Zdi se mi, da lahko kar nadaljujem prejšnji odgovor. Namreč, tisti del o spremembi meril: če sem v srednješolskih letih hotel videti kak antologijski film, sem sedel na avtobus in se odpeljal v ljubljansko Kino-teko. Ponavadi sem vzel sedež na robu vrste, ker je bilo treba ujeti avto-bus ob 22.15 nazaj za Novo mesto. To je bil torej čas razdalj in prevo-ženih kilometrov. Danes so na mesto prevoznih sredstev stopila komu-nikacijska sredstva: za skok v kinoteko zadostuje preklopiti kanal na daljinskem upravljalcu. Zato nisem čisto prepričan, če gre govoriti o brezbriznosti. Navsezadnje danes že čisto običajen komercialni film zahteva precejšnjo raven vizualne kulture. Ste gledali film *Popolni spo-min*? Vsak pravoveren cinefil se bo seveda zgrozil že ob sami omembi filma, v katerem glavno vlogo igra Arnold Schwarzeneger. Pa vendar je morda prav ta film najlepši dokaz tega, da sodobni film zahteva vse kaj drugega kot brezbriznost na strani gledalca.«

– *Vsaka novomeška generacija ima nekaj uspešnih ustvarjalcev, ki opozore nase v kakem pomembnejšem delu, mimo katerega ne bo smela še tako kritična kulturna zgodovina. Brez dvoma je bilo vse pozornosti vredno mladinsko glasilo *Valj*, ki je že po svoji avantgardni zunanosti in kvalitetni likovni opremljenosti zahtevalo, da so morali celo njegovi »sovražniki« pogledati vanj. Bili ste med prvimi v uredniškem odboru in prispevali svoj delež s kvalitetnimi članki. Najbolj mi je ostal v spominu*

intervju z režiserjem Robarjem. V njem so jasni zametki resnega razmišljanja, presojanja, vrednotenja filmske ustvarjalnosti, s katero se ukvarjate tudi danes. Kako gledate na tisti čas?

»Valj je ena izmed stvari, ki se jih z veseljem spominjam. Navsezadnje se tedanji kolofon bere kot seznam kakšnega rekrutnega centra za bodoče javne delavce: Janez Pezelj je vladni glasnik, Gregor Golobič drugi človek svoje stranke, Matjaž Berger se je uveljavil v teatru, Igor in Andrej Lukšič sta izbrala akademsko kariero, Mateja Cekuta pričinja kariero na televiziji, Bojan Radovič je uspešen fotograf in podjetnik... Tudi sam sem prav v *Valju* objavil svoj prvi »resnejši« tekst o filmu – esej o Fassbinderjevi nadaljevalki *Berlin, Alexanderplatz*. Morda me je še bolj od samega pisanja in objavljanja »okužilo« urejanje tega glasila. Še danes se tu in tam, ko na uredništvu *Ekрана* nestrpno čakamo kombi iz tiskarne s prvimi izvodi, spomnim na tisto mizo v grafični pripravi Dolenjskega lista, na kateri smo lepili skupaj članke za VALJ. To čakanje na prve natisnjene izvode je sploh ena od teže pojasnljivih stvari: v bistvu ste ves čas priprave zraven, skorajda fizično gre vsaka beseda skozi vaše roke, pa vendar z neverjetnim pričakovanjem čakate na izid nekega postopka, ki pravzaprav ni drugega kot mehanski odtis. Kot bi vas potihem vendarle bilo strah, da se na tej poti med tiskarskimi stroji ne bo kaj izgubilo ali pa se v vaš izdelek kaj nepričakovanega priplazilo. To strašljivo, a obenem tako nezadržno zapeljivo pričakovanje, je tisto, kar sem prvič okusil prav pri *Valju*.«

– *Vsakdanje življenje, vse raznolikosti znanosti, posebno pa sodobne umetnosti črpajo ideje, usmeritve, spoznanja, vizije iz filozofije in sociologije, ki ste ju uspešno študirali na ljubljanski filozofski fakulteti. Kako vrednotite to obdobje svojega izobraževanja in kakšno mesto dajete filozofiji v filmu danes, ko smo objeti v uničujoče tokove nekega postmodernističnega anahronizma in ko cveti anarhija pri iskanju smisla – nesmisla velikih idealov številnih nacij, a predvsem posameznikov?*

»Nič posebej novega ne bom odkril, če rečem, da se mi študij filozofije zdi smiseln le, kolikor od njega pričakujete sistematizacijo metod, ne pa korpusa zaključenega znanja. Vedno sem z veliko skepsjo gledal na ljudi, ki se vam sami predstavijo kot filozofi. Kot bi brada in karirasta srajca že zadostovali za to, da se vam odkrijejo vse skrivnosti tega sveta! Zame je bil študij filozofije zanimiv kot svojevrsten sprehod skozi misli drugih ljudi. Na tem sprehodu se včasih ob kakšnem prizoru ustavite malo dlje, drugega spregledate, pri tretjem pa preprosto zaprete oči. Zato mi je morda v času mojega študija toliko pomenil Hegel, saj se je s prav neverjetno lahkoto sprehajal skozi cele epohe človeške zgodovine. Drugi tak sprehajalec, še boljše: nomad, je nedvomno Gilles Deleuze. Blizu mi je njegova misel, blizu mi je njegovo pojmovanje same filozofije: zanj je filozofija kreacija, kreacija konceptov – in kot taka ena od disciplin misli, tako kot sta kreacija tudi umetnost in znanost. Kajti ko govorite o kreaciji, govorite o neki nuji, ki vas v to kreacijo vodi in celo sili: govorite o ustvarjalni nuji. Zanimajo me tisti kreatorji filozofije, ki so iz te nuje naredili vrlino: Hegel, Nietzsche, sam Deleuze. Toda zaradi tega se nimam za filozofa, kvečjemu za pozornega sprehajalca, za intelektualnega nomada. Ustavim se tu in tam, uporabim tisto, kar se mi ponuja, spletam svoja gnezda iz že obstoječega materiala...«

– *Govoriti in pisati o filmu ni mogoče brez vsestranskega poznavanja umetnosti in sodobnih svetovnih dognanj o teoretičnih spoznanjih znanstvenikov, a tudi umetnikov, ki se ukvarjajo z zahtevno ustvarjalnostjo filmske izpovedi na gibljivih sličicah. Leto dni ste študirali v Parizu, kjer so brez dvoma zapeljive možnosti za radovednega mladega kritika, teoretika in ljubitelja filma. Kaj Vas je tam prevzelo, navdušilo, razočaralo?*

»Preden strnem vtise enoletnega študijskega bivanja v Parizu, bi vam rad z nekaj besedami opisal situacijo, ki je prav tako zvezana s tem mestom, le da je nekoliko novejša, stara komaj dobro leto, in ki povzema prav vsa občutja, o katerih me sprašujete: prevzetost, navdušenje in razočaranje. Naključje je hotelo, da sva s – tedaj še bodočo – soprogo odpotovala v Pariz prav na dan proglasitve slovenske samostojnosti, 26. junija predlani. Tako so naju prve podobe vojne zalotile povsem nepripravljena tisto četrtekovo jutro sredi Latinske četrti. Letala niso letela, zato se nisva mogla vrniti. Moj pariški mentor je prav tedaj odhajal na dopust v Italijo in nama ponudil stanovanje. Zakaj vam to pripovedujem? Zato, ker je bilo na prvi pogled videti, kot bi se realizirale moje mladostne sanje: krasno stanovanje sredi Pariza, do vrha polne police izbranih knjig in video-kaset... Človek bi pričakoval, da bom v teh pičlih štirinajstih dneh vsrkal vase vsa znanja tega sveta. V resnici pa sva z Natašo pol dneva prebila pri telefonu, pol pa pred televizijskimi podobami slovenske vojne. Nobeno umetniško delo in nobena misel ni tiste dni mogla nadomestiti neke druge nuje, nuje po, preprosto rečeno, resnici o tem, kaj se dogaja doma. To ni noben patriotizem, to je kvečjemu zavedanje o tem, da si od nekod drugod, iz nekega drugega filma! In prav to je navsezadnje temeljna izkušnja mojega enoletnega bivanja v Parizu. Ta »drugodnost« ni drugotnost, nima absolutno nobenega slabšalnega prizvoka. Konec koncev je vse moje predhodno filmsko-teoretsko vedenje bilo do te mere zavezano francoskim izvorom in avtorjem, da sem se tam počutil bolj doma kot mnogi moji kolegi. Veste, vsakič, ko se nekdo vrne iz tujine in trdi, da je prave stvari treba početi tukaj, obstaja realna nevarnost, da ga je nazaj prignal neuspeh. Vendar je v nekem daljnosežnem pomenu ta ugotovitev še kako pravilna. Bolj nevarni so tisti, ki se vrnejo z zvrhano mero hvale in domnevnih uspehov. Le čemu so se tedaj sploh vrnili! Naj zveni še tako pretenciozno: sam sem si obljubil, da v Pariz ne grem več kot študent s štipendijo, temveč le kot profesor z vabilom! Za to pa je treba prej še marsikaj postoriti tukaj.«

– *Vaše kritike, komentarji, intervjuji, eseji, portreti se v časopisih in revijah pojavljajo že skoraj deset let. Največ ste prisotni v Ekranu, za katerega je dr. Duško Stojanovič, prof. Visoke šole za film v Beogradu, na svojih odličnih predavanjih v Sloveniji trdil, da je najboljša filmska revija pri nas. Zadnja leta se je ob njej zbirala strokovno podkrovana skupina filmskih teoretikov in kritikov, ki so skrbeli za raznoliko in bogato vsebino. Leta 1991 ste glavno uredništvo Ekranu prevzeli Vi in svoje delo napovedali z zanimivo mislijo: »Ekran bo skušal pokukati povsod, kjer se spleta vez med gledanim in gledajočim, med videnim in vidcem.« Ali so Vam ti načrti uspeli?*

krhko in težko ujemljivo od vseh umetnosti, zato se mu ta vztrajno izmi-ka. V tem iskanju izgubljenega filma je morda glavni čar našega početja. Pri tem ne mislim na nostalgичno oziranje v preteklost, temveč na kuka-nje nazaj v kinodvorano, iz katere ste ravnokar prišli. Ves čas se prav-zaprav trudimo tako ali drugače ujeti film, ki se nam je ravnokar izmu-znil med rokami ali pobegnil pred očmi. Zato mislim, da ni naključje, da med junaki Wendersovega filma – posvetila filmski umetnosti, *Stan-ju stvari*, kroži prav knjiga z naslovom *The Searchers, Iskalca*. Po njej je John Ford posnel enega svojih najlepših filmov – in filmski pisci smo na las podobni junakom te mojstrovine. Iščemo in se vrtimo v krogu, da bi tu in tam vendarle naleteli na bisere, jih morda celo sami malo zloš-čili. Pri tem iskanju in najdovanju pa je ena ključnih razsežnosti prav ta, ki jo omenjate v vprašanju: vez med gledanim in gledajočim, med vide-nim in vidcem. Če ste pozorni, jo najdete tako v režiji prenosa olimpij-skih iger kot v najbolj stupidni reklami, tako v najbolj okrutnem prizoru bosanske vojne kot v najbolj osladnem hollywoodskem filmu. Prav pred kratkim me je s svojo preprostostjo in obenem presunljivo resnič-nostjo močno zadela neka trditev, s katero je ameriška fotografinja Jana Schneider opremila serijo svojih fotografij iz Sarajeva. Približno takole pravi (citiram po spominu): hollywoodski filmi se trudijo v kar najkraj-šem času strniti kar najbolj intenzivno dogajanje in tako gledalcu zago-toviti kar največ emocij. V Sarajevu je sleherna ura hollywoodski film! Zato moramo, to dodajam jaz, gledati tudi v Sarajevo, četudi bi si naj-pogosteje najraje prav dobesedno zatisnili oči.«

– *Slovinci glede na razmere in možnosti nismo toliko zaostajali pri produkciji in distribuciji filmov, ampak imamo veliko praznino na področju strokovne literature, saj nam ni uspelo priti do kvalitetne kri-tike, teorije in zgodovine filma. Če ponazorim malo ironično, lahko trdim, da je še pred desetimi leti najbolj len študent AGRFT v nekaj popoldnevih prebral vse o filmski umetnosti, kar je bilo dobro napisa-nega v slovenskem jeziku. V zadnjih letih smo vendarle dobili več knjig iz zbirke Slovenski film, nekaj samostojnih del in zbornikov, kjer ste sodelovali. Kaj bi nam lahko povedali o problemih, uspehih in načrtih na tem področju?*

»Če bi hotel biti malo ciničen, bi rekel, da bi se ta vaš hipotetični štu-dent tudi tokrat lahko zmazal v enem samem popoldnevu. Temeljne strokovne literature, prav po učbeniško preprosto napisane, namreč še vedno močno primanjkuje. Tudi sam se srečujem s tem problemom pri predavanjih, ki jih imam za tretji letnik slušateljev sociologije kulture. Srčno rad bi se namreč posvečal detajlnim analizam piscev o filmu, a je pogosto treba improvizirati najbolj osnovne lekcije o pojmih, kot so, denimo, plan–kontraplan, naracija ali igralska metoda. Skratka, tovr-stne strogo pedagoške literature nam primanjkuje. Mislim pa, da ni pre-več smelo trditi, da bi jo bili sposobni napisati, le pobuda in motivacija bi morala biti od tam, od koder se takšne knjige ponavadi naročajo: enciklopedije, založbe, zavodi za šolstvo... Vrsta knjig, ki so v zadnjih letih izšle okrog *Ekrana in Filmskega in gledališkega muzeja*, pa ima pedagoško funkcijo bolj po sili razmer, ker pač slednje tako zelo pri-manjkuje: v resnici so te publikacije zastavljene kot prikaz kolektivnih raziskav in individualnih avtorskih poetik piscev – in tudi prav je tako! Tako smo sicer pred paradoksom, da ni prave osnove, je pa izvrstna

nadgradnja (kar nam navsezadnje zelo radi poočitajo tudi sami filmski praktiki – češ, filmov nobenih, vi pa še kar teoretizirate!), vendar si upam trditi, da ta paradoks v ničemer ne ogroža nadaljnega razvoja filmske teorije na Slovenskem – če bo le, tako kot doslej, izhajala iz kreativne nuje samih avtorjev!«

– *Ljudje gledajo največ filmov po televiziji in videokasetah. Pri tem so prikrajšani za petdeset odstotkov umetniške vrednosti posnetkov, saj dobijo le zgodbo, akcijo in morda glasbo, vsa magija gibljivih podob pa gre žal mimo njih. Ne morem razumeti, zakaj nimamo izobraževalnih oddaj za film, ampak nas večkrat odpravijo kar z labirintom hitro nametanih informacij. Kako bi komentirali to področje filmskega programa na naši televiziji?*

»Ena od fascinacij filma je zagotovo v tem, da je njegova produkcij-ska, čisto obrtno-industrijska plat pogosto enako atraktivna in glamurozna kot tista, o kateri film sicer govori. S tega stališča je seveda sleherna oddaja o filmu verjetno na televiziji dobrodošla. Vzemite, denimo, zgodovino filma. Tega podviga se lahko lotite na način *BBC-serij*, ki slovijo po prav osupljivi natančnosti in sistematičnosti; lahko jih po ameriško zdinamizirate in zdramatizirate; lahko pa navsezadnje naredite avtorski umetniški projekt, kakršne so Godardove *Histoire(s) du cinéma*. Vsak od teh pristopov je po svoje zanimiv – in vsak po svoje izobraževalen! Razlog aktualnega stanja filmske kritike na naši televiziji pa je precej bolj prozaičen: film je pač tržna roba, ki ga distributerji prodajajo tako, kot drugi trgovci prodajajo avtomobile ali predsedniške kandidate. S tega stališča je labirint hitro nametanih informacij, o katerem me sprašujete, seveda najelegantnejša oblika prisotnosti aktualnega filmskega sporeda na tv ekranih. Ta del programa zato gledam, kot gledam epp program: da bi zvedel, kaj je novega na trgu. Veliko bolj turobno pa se mi zdi stanje samega filmskega programa. Televizija si je dolgo časa prizadevala, da je uveljavila nekaj standardnih terminov za film, kot so, denimo, sredi zvečer, petek opolnoči, pa tudi nedeljsko popoldne. To so trenutki, ko ljudje preprosto pričakujejo dober film. No, in v teh terminih si televizija zadnje čase privoščila take napake, da bo marsikdo temeljito preveril, predno bo znova zaupal glasu zapeljivih napovedovalk, ki vam obljublajo antologijske mojstrovine, dobite pa nekakšne polizdelke. Skratka, najprej je treba temeljito preveriti sam filmski program na televiziji.«

– *Zapravili smo filmsko podjetje Viba, ukinili distribucijo Vesna, imamo pa celo vrsto režiserjev, snemalcev in drugih filmskih ustvarjalcev. Lansko leto so posneli štiri igrane celovečerce: Babica gre na jug, Srčna dama, Triangel, Operacija Cartier in dokumentarec Rogenrol – za resnični konec vojne Filipa Robarja-Dorina. Kaj snemamo letos, kje je slovenski film danes in zakaj ima tako malo gledalcev?*

»Letošnji hit slovenske filmske produkcije je – filmski trak! Natančneje, tista njegova čisto posebna inačica, ki se ji reče super 16. Ker so bila finančna sredstva močno omejena, je prišlo do sodelovanja Ministrstva za kulturo in TV Slovenija, ki sta skupaj vložila denar v nekaj projektov, kar je narekovalo tudi izbiro super-šestnajstke. Zato je letos nekoliko težje razločiti klasično celovečerno produkcijo od tv projektov, saj praktično ni razlike. Tako je poleti svoj film posnel Franci

Slak, pred kratkim je z *Zrakoplovom* poletel tudi Jure Pervanje – v to kategorijo pa po produkcijski zahtevnosti sodi sicer tv projekt dvojca Tomašič–Cavazza, *Predsednik*. Zdi se, da bo pravzaprav edini uradno financirani projekt, ki bo letos posnet na 35-mm trak, film *Morana* v režiji Aleša Verbiča. Tu je še nepredvidljivi Vinči Vogue Anžlovar, ki v času mojega pisanja zapira še zadnje oklepaje finančne konstrukcije, od katere je odvisno, ali bo pričel snemanje že letos. Številčno torej zadeva sploh ni kritična, videli pa bomo, kako bo z vrednostjo teh projektov. Sam sem optimist, saj se mi zdi, da projekte vendarle dobivajo pravi ljudje. Ključne zadeve v zvezi s slovenskim filmom pa se ta hip vendarle dogajajo »za odrom«. Gre namreč prav za trajnejše rešitve problemov, ki ste jih nanizali na začetku vašega vprašanja: produkcija, distribucija, pa še promocija in prodaja. Večina teh reči je tako ali drugače v pristojnosti Ministrstva za kulturo, ki skuša zadeve rešiti sistemsko in dolgoročno. Zato se morda lahko celo zdi, da se zadeve prepočasi premikajo – toda če bodo realizirane, bo njihov učinek segel precej dlje kot zgolj do naslednjih volitev.«

– *Že vrsto let ameriška filmska industrija preplavlja Evropo (posebno Slovenijo in z njo tudi Novo mesto) s svojimi komercialnimi uspešnicami in njenim stilom življenja. Filmski festivali v Benetkah, Berlinu, celo v Cannesu tega niso ustavili, čeprav nas je veliko, ki mislimo, da zlata palma globlje in dalj časa sveti kot kak oskar. Kje so vzroki za to in kaj mislite o »evropskem« filmu in njegovem »feliksu«?*

»Vprašanje je klasično, zato tudi moj odgovor ne bo posebej inventiven. Ničkolikokrat je že bil potegnjena enačaja med Ameriko in Hollywoodom, ta konstrukt pa je bil nato zoperstavljen »ubogemu, ogroženemu« evropskemu filmu. Toda ta navidezni boj proti ameriškemu imperializmu preprosto spregleda, da se najbolj antihollywoodski filmi snemajo prav v sami Ameriki (newyorška neodvisna produkcija, filmi lokalnih skupnosti), da ameriški filmi zapovrstjo zmagujejo v Cannesu (Soderberg, Lynch, brata Coen, Ivory)... Saj ne da bi bil posebej zagrižen zagovornik ameriškega filma, toda tovrstno antiameriško križarstvo se mi zdi popolnoma zgrešeno. Spominja me na Brechtovo izjavo, ki gre nekako takole: Kaj je vendar rop banke v primerjavi z ustanovitvijo banke! Slednje bi naj bil po Brechtu neprimerljivo večji zločin. Hollywoodski film je vztrajno postavljen v pozicijo tovrstnega zločinca, ustanovitelja banke filmske imažerije – in zdi se, da so zato vsi ropi dovoljeni! Drugi del odgovora pa je še manj inventiven: prav pred kratkim sem v *Sobotni priligi* bral prevod nekega teksta o aktualnem stanju duha v ZDA. Namesto »talilnega lonca« je zdaj aktualna metafora »sklede za solato«: če prvi vse sestavine stali v neprepoznavno zmes, tedaj jih druga le združuje na istem mestu, sleherna od sestavin pa ohrani svoj okus in mamljivost. No, evropski film je zame tovrstna skleda za solato, v kateri se izmenjujejo vonjave in okusi francoskih, nemških, italijanskih, španskih, slovenskih, ruskih in še številnih drugih sestavin. Čim to skušate »oplemeniti« s kakšnim vseevropskim prelivom ali majonezo, tedaj vse »zapacate«! Če torej obstajajo filmi–limonade, bi morda veljalo izumiti tudi naziv »film–majoneze« in jih prilepiti tistim koprodukcijam, ki imajo ponavadi na špici napisan cel zemljevid Evrope, v resnici pa nimajo absolutno nobenega okusa. Tudi *Feliksu* tu in tam še vedno rado spodrsne na takšni majonezi.«

– *Ogledala sem si nekaj filmskih uspešnic, med njimi tudi Ko jagenjčki obmolknejo (pet oskarjev), J. F. K. (dva oskarja), Bugsy (dva oskarja in zlati globus) in druge. Veliko bolj me je pretresla grozljivost kot umetniška prepričljivost teh del. Ali je res toliko brutalnosti v ljudeh ali gre za duhovno razrvanost v času terorizma, mafije, nerazumljenih vojn, vsakdanjega sovraštva in medsebojnega nasilja?*

»Nedavno sem imel intervju s francoskim filozofom in misleцем sodobnih fenomenov Paulom Viriliojem. Morda je treba ob tej priložnosti povedati, da prav njemu dolgujem del razmišljanj o spremembi meril, s katerimi sva začela najin pogovor. Saj veste, komunikacija namesto transporta, informacija v živo itd. No, Virilio je med drugim predlagal tudi pojem »svetovne državljanske vojne«, ki navkljub vsem lokalnim specifikam družī črnske upore v predmestjih ameriških megalopolisov, sarajevsko vojno, rasistične izpade v Nemčiji in roparske napade na vlake v Franciji. Vse skupaj je Virilio združil pod pojmom »stasis«, ki je zadnja faza pred razraščanjem metastaz, nekakšne vojne vseh proti vsem. To je torej en del debate, neke vrste ugotavljanje stanja stvari in učinkov. Če pa se lotimo vzrokov tega stanja stvari, bi bilo vse preenostavno omejiti vzroke zgolj na uprizarjanje nasilja na filmu in televiziji. Glede tega je Virilio izjemno jasen: obstaja stroga meja med fiktivnim in realnim nasiljem. Porast in pravi razcvet fiktivnega nasilja (tistega igranega, ki nam ga ponujajo filmi in serije) ni v neposredni zvezi, vsaj ne vzročno-posledični, z razsajanjem realnega nasilja. Virilio gre celo še dlje in predlaga nekakšno generacijsko razliko: medtem ko so oni kot prva povojna generacija globoko prezirali uprizarjanje nasilja, a so ga vseeno pojmovali kot način reševanja sporov, po katerem so tudi sami posegli, sedanje generacije ostajajo zgolj pri fiktivnem nasilju in se pred realnim raje umaknejo na varno! To seveda ne velja za vse tiste »ponižane in razžaljene«, ki pa jih je ravno vedno več. Sam bi k temu dodal, da je sicer mogoče – in celo več kot zanimivo – ugotavljati prenos določenih obrazcev in kodeksov iz filma v realnost (tipičen primer je bil imidž in celo samo-percepcija hrvaških »zeng«), vendar se strinjam, da ostajajo realni vzroki realnega nasilja onstran filmskega platna.«

– *Odbor za film pri ZKO Novo mesto se je resno prizadeval, da bi s posebnimi komentiranimi predstavami zbudili zanimanje širše javnosti za kvalitetne umetniške filme. Odločili smo se za »filmsko gledališče«, kjer ste nam z Robarjem ljubeznivo pomagala pri sestavljanju programa. Dragoceno je bilo tudi Vaše sodelovanje na aktivih učiteljev za filmsko vzgojo, ko ste predstavljali nove knjige s področja filma. Zadnje srečanje v Študijski knjižnici Mirana Jarca je bilo še posebno pomembno, saj je šlo za promocijo Vašega odličnega prevoda obsežne študije o filmu Podoba–gibanje, ki jo je napisal znani francoski filozof Gilles Deleuze. Prevod je izšel konec leta 1991 v zbirki Studia Humanitatis. Dodali ste mu zanimivo spremno besedo, iz katere povzemam: »Deleuze namreč s tem, ko govori in piše o filmskih podobah, dobresedno ustvarja podobe. Prav ustvarjalna dejavnost je po Deleuzu središčna os sleherne discipline, kolikor je vpeta v nujo, ki filozofe sili v izumljanje konceptov, znanstvenike v odkrivanje funkcij, umetnike pa v kreacijo senzacij.*

Nekako na mejni in obenem vrhunski točki soočenja dveh miselnih disciplin, filozofije in filma, se razvijajo koncepti podobe–gibanja in podobe–časa.«

Milka Bobnar
»NIHČE NE V ENIČESAR
ONIKOMER«

Vprašanje je preprosto: Kdaj bomo Slovenci dobili še prevod Podoba—čas, saj bi z njim dopolnili in obogatili našo strokovno filmsko literaturo?

»Podoba—čas že prevajam, saj bo ta prevod osnova mojega tečaja na sociologiji kulture v šolskem letu 1992/1993. Tudi z založbo *Studio Humanitatis*, ki je založila prvi del, je okvirno že dogovorjeno, vendar se bojim, da bo knjiga uvrščena šele v program prihodnjega letnika. Veste, prevodi osnovne humanistične literature so navkljub izjemnim prizadevanjem nekaterih založb, med katerimi zagotovo vodi prav *Studia Humanitatis*, še vedno predvsem zadeva osebne iniciative, skorajda nekakšnega fanatizma. Ker pa nas je tovrstnih fanatikov, ki čakamo v vrsti s »svojimi« avtorji, kar precej, denarja pa malo, stvari dolgo trajajo. Tako smo vedno malo v zamudi: navsezadnje je samo Deleuze od tedaj, ko je končal svoji dve knjigi o filmu, napisal že več del, ki bi jih prav tako nujno potrebovali v slovenskem prevodu, bodisi da gre za monografijo o Foucaultu ali pa za kapitalno delo, ki ga je napisal skupaj z nedavno umrlim Felixom Guattarijem, *Kaj je filozofija?*«

Naj končam z vprašanjem, ki ga je Pelko postavil svojemu strokovnemu sogovorniku pri prevajanju študije Podoba—gibanje v Spremni besedi:

»Katera je bila potemtakem tista neizprosna nuja, ki je kreatorja konceptov pognala v labirinte filmskih podob, v temo kinematografske dvorane in med zaprašene strani filmske teorije, ki je skozi soočenje konceptov in podob zaplodila njihove mejne in vrhunske točke?«

Za Deleuza je Pelko našel odgovor, zase pa nam ga bo poskušal posredovati v svojem, brez dvoma plodnem delu prihodnjih let. Pri tem želim, da bi mu v trenutkih porazov in razočaranj pomagala čudovita ustvarjalna ptica, ki v avstralskih deževnih pragozdovih ponazarja popolno umetnost.

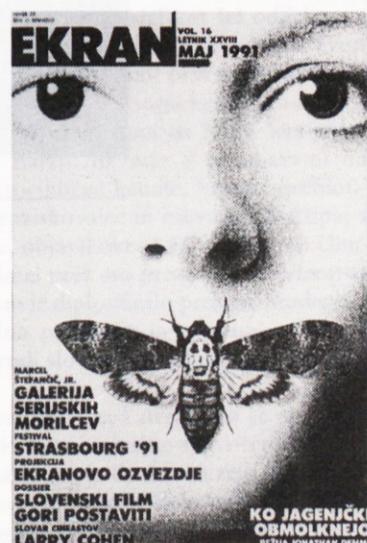
Upam, da film ne bo ostal v zadnjem planu našega kulturnega dogajanja in da bo dobil kako pomembnejše obeležje.

Pogovor pripravila
Milka Bobnar

* Pogovor je nastal lansko jesen.

Naslovnici revije Ekran

KULTURA
Rast 1–2/1993

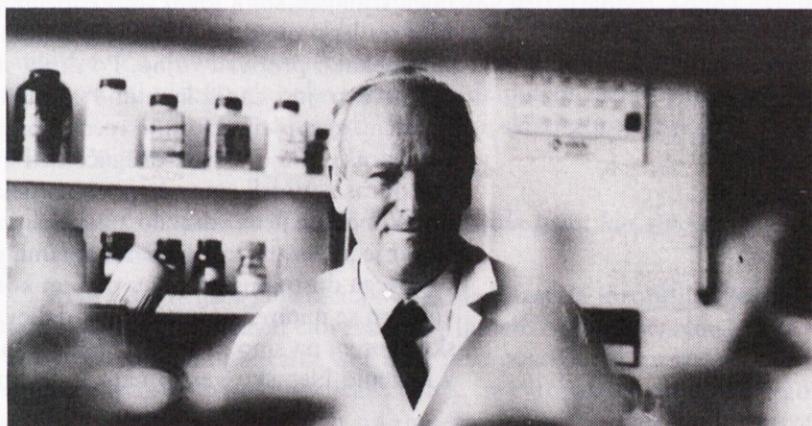
M. M. M. M. M.

NA POTI ZNANJA IN USTVARJALNOSTI

Pogovor s prof. dr. MIHO JAPLJEM

Nekoč, tega še ni tako dolgo, sta živela bratec in sestra. Sestra je imela nebeško lep nasmeh in čudovite iskrive oči. Bratec jo je imel od vseh v družini najraje. Lepega dne je sestra zbolela, dobila je pljučnico in umrla. Nič ni pomagalo, pljučnica je bila tistikrat še nepremagljiva morilka in sestra se je pridružila dušam milijonov otrok, ki so tiste čase umirali za okužbami. Bratec se je, ko je odrasel, odpravil iskat živo vodo, da bi otroci nebeško lepih nasmehov in iskrivih oči ne umirali več.

Tako se je po trnovi poti znanja in raziskav odpravil prof. dr. Miha Japelj, kemik, raziskovalec, inovator, redni univerzitetni profesor, dolgoletni vodja Krkinega inštituta in sedanji pomočnik generalnega direktorja tovarne Krke. Titul in nazivov bi lahko naštel veliko, vsi pa odražajo mejnike na njegovi življenjski poti, ki jo je od vsega najgloblje zaznamovala znanost.

Miha Japelj se je rodil 4. avgusta 1935 v Ljubljani v številni učiteljski družini. Otroška leta je preživel v Hinjah, na Smedniku in Primskovem. Osnovno šolo je obiskoval na Vrhniki in v Šentjanžu, gimnazijo v Ljubljani, Stični in Novem mestu, kjer je maturiral. Šolanje je nadaljeval na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo na ljubljanski univerzi, leta 1959 diplomiral za inženirja kemije, se zaposlil najprej v tovarni Induplati, nato v Tovarni volnenih izdelkov v Majšperku in leta 1962 v novomeški Krki, kjer je najprej delal kot šef oddelka za kemijo, nato kot namestnik in potem kot direktor Inštituta. Krki je ostal zvest vse do danes. Ob delu je izredno študiral in leta 1964 kot prvi na oddelku za kemijo opravil magisterij, leta 1969 pa doktoriral za doktorja kemijskih znanosti. Leta 1973 je postal docent, leta 1979 izredni profesor in 1984. leta redni univerzitetni profesor. Pri svojem delu se največ ukvarja z raziskavami na področju medicinske kemije, predvsem heterociklične kemije, kemije antibiotikov in organske kemijske tehnologije. Kot raziskovalec in inovator je skupaj s sodelavci prijavil več kot 90 patentnih prijav, objavil okrog 65 strokovnih člankov v domačih in tujih strokovnih revijah, imel prek sto predavanj in referatov doma in na tujem, pod njegovim mentorstvom je diplomiralo prek sto študentov kemije. Za opravljeno delo je prejel številna priznanja in nagrade, samo za izume in tehnične izboljšave 28, med njimi tudi slovensko nagrado za vrhunske dosežke na področju inovacij.

To je nekaj suhoparnih, a impresivnih podatkov, za katerimi pa se ne skriva raztreseni samotarski in čudaški znanstvenik, kot si raziskovalce rišemo iz uveljavljenih stereotipov; prav nasprotno, Miha Japelj je družbeno zelo dejaven in svojemu strokovnemu in pedagoškemu delu zelo predan človek, ki pa ob tem globoko doživlja kulturo, naravo, slovenstvo in slovenskega človeka.

NAŠ POGOVOR
Rast 1-2/1993

– *Ko ste v otroštvu izgubili sestrico, seveda niste vedeli, da boste nekoč uveljavljen raziskovalec v farmacevtski industriji in boste imeli tako rekoč vsak dan opravka z zdravili, ki bi, če bi jih takrat poznali, rešila vašo sestrico smrti. To doživetje iz otroštva vas ni usmerilo na kasneje izbrano življenjsko pot, sta pa gotovo družina in vzdušje v njej vplivala na oblikovanje vaše osebnosti in na kasnejše odločitve.*

»Sem član številčne učiteljske družine. Čeprav sem se rodil v Ljubljani, pa sem od malih nog najprej živel v najrazličnejših slovenskih krajih, odvisno pač od političnih okoliščin, ko so očeta pošiljali zdaj sem zdaj tja. Ko se je začela vojna, sem bil star šest let. Našo družino so kot vse učiteljske družine Nemci hoteli izseliti v Srbijo. Oče je za to zvedel in odločil, da pobegnemo v italijanski okupacijski del, kjer Slovencev niso izseljevali. Mati je nas, bili smo trije otroci, oblekla v vse, kar smo imeli – bilo je poleti, mi pa v plaščih – in zbežali smo v Ljubljano. Oče je ušel s kolesom. Nastanili smo se na Vrhniki in tam sem preživel otroška leta. Igrali smo se okrog Cankarjevega spomenika, pod mostom smo imeli trinajsto šolo, lovili smo kapeljne; kljub lakoti in pomanjkanju je bilo res lepo otroštvo. Mati je bila zelo varčna in praktična ženska, pa smo nekako preživeli vojno. Po drugi strani pa se je vojna v moje otroško srce trajno zapisala tudi s temnimi toni. Naša generacija je bila nesrečna generacija, bolj nesrečna kot generacije, ki so vojno doživljale kot odrasli ljudje. Otrok drugače čuti in drugače doživlja vojne grozote kot odrasli. Videli smo, da je vojna nekaj groznega, razumeli pa nismo nič. V meni se je to odrazilo z nekakšnim antivojaštvom. Vse, kar je bilo in kar je povezano z vojsko in vojnami, po mojem mnenju ni vredno človekovega dostojanstva. Sicer pa sem kot otrok videl veliko Slovenije. Po vojni so se namreč naše selitve nadaljevale: najprej ponovno na Gorenjsko, potem pa smo se selili v Šentjanž na Dolenjskem, od tu v Dobrnič, v Dolenjo Nemško vas in nato v Trebnje.«

– *Kako ste doživljali Dolenjsko in njene ljudi?*

»Moj oče je bil globok poznavalec naših ljudi, predvsem kmetov. Hodili so k njemu na pogovore, pisal jim je pritožbe in podobno, poznal jih je v globino duše. Pri takšnih pogovorih in srečanjih se je razkrivala dolenjska kmečka prirodna inteligenca in iskrivost. Opazoval sem ravnanje starih kmečkih očakov in pri njih odkrival veliko zrele modrosti. Na kmetih in podeželju človek veliko lepega doživi, predvsem človeško pristnost in predanost slovenskega človeka naši zemlji. Kaj takega, take pripadnosti, ni v drugih državah. To je pravzaprav slovenska značilnost, ki nas povezuje v bolj čvrsto celoto. Pripadnost slovenski zemlji in narodu se je izkazala tudi med zadnjo desetdnevno vojno. V nji sem začutil prav to kot našo resnično moč. Žal tega ne znamo bolje izraziti, kar sramujemo se, kot da bi bil greh, da smo Slovenci.«

– *Vzdušje v vaši družini je bilo globoko prežeto s kulturo. Kako, da se niste pri izbiri svoje življenjske poti odločili za kulturo?*

»Moj oče je bil velik kulturnik, predvsem izvrsten režiser. Družbeno je bil zelo aktiven, politično pa nikoli, zaradi česar sem ga še bolj cenil. Spominjam se družinskih večerov, ko je oče pogosto vzel knjigo v roke in nam prebiral slovenske klasike. Tako je v nas budil ljubezen do slovenstva, slovenščine in do vsega, kar je slovenskega. Kjerkoli je služboval, je postavljal na oder številne uprizoritve iger, od Finžgarjevega

Divjega lovca, Župančičeve Veronike Deseniške do Miklove Zale in Kreftovih Celjskih grofov. Seveda sem pri teh igrah sodeloval tudi jaz in z velikim veseljem igral. Še na gimnaziji sem rad recitiral in nastopal. Nekaj časa me je močno vleklo, da bi šel študirat za poklicnega igralca, vendar je bila mama ostro proti taki odločitvi. Z vso silo se je uprla in nič ni bilo iz tega.«

– *Ob zavzetosti za kulturo se je kmalu pokazalo tudi, da imate v sebi raziskovalni duh in da vas zanima kemija, ki je potem postala vaša stroka in poklicna ljubezen.*

»Da, hkrati ko me je mikalo igrilstvo, me je zanimala tudi kemija. Ko je bil oče šolski upravitelj, sem imel dostop do šolskega kemijskega laboratorija. S svojimi poskusi sem skoraj uničil sicer skromni laboratorij. Vse živo, kar je bilo v njem, sem preskusil. Ko sem kombiniral različne reakcije, je pogosto pokalo. To so bili sicer banalni poskusi, ki pa se jih nisem loteval z željo, da bi počilo, ampak da bi preskusil različne kombinacije. Veste, kemija je v bistvu velika ustvarjalnost. Dober kemik je predvsem tisti, ki zna veliko kombinirati, razmišljati in ima veliko fantazije. Za dobrega kemika moraš biti ustvarjalen. To je neke vrste umetnost, ki te tako globoko prevzame, da potem zaživiš v njenem svetu. Kot kemik gledam na svet skozi naravo, skozi prirodne pojave, skozi vedenje o materiji.«

– *Kako ste sprejemali šolo? Vam je dajala tisto, kar ste kot radoveden duh iskali?*

»V času, ko je naša generacija odraščala in začela razmišljati, je bil na delu režim, ki je uničeval človeški jaz v ljudeh. Naša generacija je bila v šoli v bistvu zmanipulirana, ker nam niso posredovali pravega zgodovinskega in predvsem kulturnega znanja, ne evropske ne slovenske zgodovine nismo poznali, morali pa smo na primer poznati vse ofenzive. Učili smo se, kot da se je vse začelo s komunizmom, prej pa ni bilo nič. Temu bi lahko rekli pranje možganov. Storjena je bila velika škoda za naše generacije. Mislim, da je najhujša napaka, če se maltretira človeško ustvarjalnost z nezadostnimi znanji. Veliko sem sicer sam študiral, a še danes se čutim krivega, da nisem bil toliko vztrajen in tečen, da bi prišel do podatkov, da bi več vedel o zgodovini, o naši kulturi, o naših prednikih.«

– *Šola, še posebno na srednji in višjih stopnjah, naj ne bi bila samo posredovalka znanja, ampak naj bi tudi vzgajala mlade v ustvarjalne in samostojno misleče ljudi. Kakšne so vaše izkušnje?*

»Mislim, da je bila takratna novomeška gimnazija v tem pogledu še razmerno široka, kasneje pa je vse ostalo le pri prizadevanjih posameznih profesorjev. Tendence, ki so se kasneje še bolj jasno pokazale, so bile grozljive. Kot višek 'traparije' sem videl usmerjeno izobraževanje. Beseda gimnazija je bila takrat bogokletna. Grozno so me kritizirali, ko sem nekoč kasneje zagovarjal, da je treba gimnazijo obdržati. Mislim, da mora šolstvo stati na trdni in močni osnovi. Vse se namreč gradi na mladem človeku, na njegovi ustvarjalnosti. Mlad človek mora postati kakovosten, širok in globok, kajti le s takim se da orati ledino. Pri vzgoji bi zato morali upoštevati tudi katero od starih zgodovinskih načel, kot jih, denimo, pozna kitajski mislec Konfucij. Vzemimo za primer spošto-

vanje do starejših ljudi. Pri njih mladi lahko najdejo napotke, navodila in izkušnje, to pa kombinirajo s svojo ustvarjalnostjo, mladostno zagnanostjo in sposobnostjo tveganja. Tega pri nas ni. Včasih se dogodi, da starejše ljudi kar odrežejo, čeprav imajo dragocene izkušnje, in jih ne poslušajo. Pri nas res pogrešam to medsebojno prepletenost generacij.«

– *Izobrazba dolgo ni bila kaj prida cenjena. Kako, da ste vi vztrajali na stalnem izobraževanju tudi potem, ko ste se zaposlili in imeli dobro delovno mesto?*

»Vedno sem imel pred seboj jasen cilj, ki me je navdajal s ponosom, vero in lepim občutkom. Včasih so bili cilji težko dosegljivi, a sem zmožel. Kot študent sem imel pred očmi, da bom nekaj postal, da bom takrat in takrat diplomiral, potem sem si zadal cilj, da bom magistriral in doktoriral. Ves podiplomski študij sem praktično opravil ob rednem delu v tovarni. O tem ni skoraj nihče nič vedel, izobraževanje med delom takrat niso spodbujali. Jaz sem tiho študiral in tiho naredil svoje.«

– *Po končanem študiju ste bili osebno prej idealist kot kaj drugega. Kako je bilo, ko ste se srečali s prakso? Se je vaš idealizem skrhal?*

»Začel sem v Induplatih in Majšperku. V obeh tovarnah sem spoznal tehnologijo in industrijski način mišljenja. Kot edini inženir v tamkajšnji proizvodnji sem začel postavljati stvari na svoja mesta, izboljševati tehnologijo, opremljati laboratorije z novo opremo. A namesto spodbud sem bil deležen nerazumevanja. Takrat so proizvodnjo vodili neprimerni in neizobraženi ljudje, zato je prihajalo do napak. Ko sem v tovarni uresničeval nove tehnične izboljšave, sem moral prepričevati mnoge ljudi, predvsem vodilne kadre, da so mi verjeli in dopustili spremembe v tehnoloških postopkih. Takšno nespodbudno okolje me ni več motiviralo, saj nisem opravljal svojega resničnega strokovnega dela v kemiji in tehnologiji. Odločil sem se, da nadaljujem svojo pot v kaki drugi slovenski tovarni. Poslal sem prošnjo v tri slovenska podjetja. Hitro sem dobil telegrame, naj se oglasim na pogovore, kemikov tiste čase pač ni bilo. Od treh podjetij sem nato izbral Krko. Impresioniral me je predvsem mag. pharm. Boris Andrijanič, ker je bil edini direktor s fakultetno izobrazbo, kar sem jih dotlej spoznal, drugače so bili vodilni predvsem prvoborci, komunisti in režimski ljudje.«

– *Krka je bila takrat v intenzivni rasti. Kako ste se vključili v novo okolje; ali vam je nudilo, kar ste želeli?*

»Ko sem prišel v Krko, sem se znašel v povsem drugačnem delovnem okolju, kot sem ga poznal iz Jarš in Majšperka. To je bilo sodobno okolje, kjer je bila vsakomur odprta samoiniciativnost. V Krki te ni nihče zaval; če si bil zadosti velik entuziast in zadosti delaven, so te spoštovali in te podpirali, ne pa ovirali. Prav v tistem času, od leta 1962 naprej, je trajal pri nas silen zagon. Delal sem v raziskavah in razvoju. Cele dneve smo bili v službi, nismo poznali prostih dni, delali smo tudi ob sobotah in nedeljah. Res smo garali, a delovno vzdušje je bilo odlično, odlikovalo ga je medsebojno razumevanje. Kemiki, farmacevti, komercialisti, vsi smo gradili Krko in vsak ji je dal delček sebe. Posameznik in kolektiv sta se lepo ujela. V tistem času je bila naša ustvarjalnost na vrhunski ravni, kar je logično: bilo je enkratno delovno vzdušje in mladi smo bili. Mlad človek je pač bolj ustvarjalen in produktiven.«

– Sledila so tudi številna priznanja in nagrade za vaše in skupne dosežke. Kaj vam pomenijo?

»Osebnostno so mi takrat veliko pomenile vse tiste zlate plakete, diplome za inovatorstva in razna druga priznanja, zdaj mi ne več toliko. Za širšo okolico pa te nagrade že takrat niso kaj dosti pomenile. Zdaj razumem priznanja kot nekaj, kar pripomore, da te širša družba razume, so nekakšna potrditev, da greš po pravi poti. V zvezi s priznanji je zanimiva tale podrobnost. Ko sem se pogovarjal s svojimi sosedi iz mladih dni, sem spoznal, da so tudi oni vedeli za moje strokovno delo in moja priznanja. Kmeta, kot je videti, kar zanima, kaj se dogaja na področju industrije, znanosti in razvoja, prvinsko slutiti, da je to nekaj pomembnega. Da me neizobraženi kmečki ljudje poznajo po mojih dosežkih, mi je na nek način lepše priznanje, kot če bi mi ga izrekel kak akademik.«

– Krka je vsekakor pozitiven primer, kako znanje uporabiti v praksi, kako se opreti na lastne moči in kako graditi zdrav razvoj. Imate morda le kakšno kritiko na njen račun?

»Če kritično pogledam, menim, da je bila v Krki kemija in kemijska tehnologija le nekoliko preveč zapostavljena, saj ni dosegla tistega, kar sem si želel. Morda sem tudi jaz nekoliko kriv za to, morda nisem bil dovolj prepričljiv. Mislim, da bi lahko imeli še večje uspehe, če bi uspeli uresničiti večji delež osnovne kemijske proizvodnje posameznih farmacevtskih surovin. Vedno sem si želel, da bi bilo v vrednostih naših proizvodov lastnega znanja čim več in čim manj licenc. Zmeraj sem največ dal na domače znanje, več kot na tuje, čeprav se seveda zavedam, da povsem sami ne bi nič naredili brez sodelovanja s tujino. Oboje je potrebno, vendar pa bi se morali bolj opirati na lastne moči.«

– Spoznanje, da je treba graditi na lastnih močeh, je rodilo tudi Krkine nagrade, ki danes uživajo ugled in jih dostikrat navajajo za zgled spodbujanja mladih k raziskovalnemu delu. Z njimi je tesno povezano vaše ime.

»Sem predsednik Sveta sklada Krkinih nagrad. Do ideje, da bi na tak način spodbujali mlade k raziskovalnemu delu, nas je prišlo več ljudi iz Krke, direktor mag. pharm. Boris Andrijanič pa je bil glavni motor. Krkine nagrade smo lani podelili že dvaindvajseto leto zapored. Dosedaj smo nagradili že 1314 mladih študentov dodiplomskega in podiplomskega študija na univerzah in dijakom iz dolenskih in zamejskih srednjih šol. Tudi današnje vodstvo Krke, predvsem njen generalni direktor mag. pharm. Miloš Kovačič, posveča posebno skrb in pozornost Krkinim nagradam pa tudi širšemu spodbujanju in motiviranju mladih. Tako smo stalno vodili intenzivno politiko izobraževanja in neposrednega štipendiranja mladih strokovnjakov in skušali privabiti kar največ mladih strokovnjakov k nam, vendar je težko, ker ne gredo radi iz Ljubljane.«

– Tudi v občinski raziskovalni skupnosti ste si prizadevali za večjo veljavo raziskovalnega dela. Kako je bilo takrat? Ste težko prodrli s svojimi zahtevami?

»Bil sem predsednik novomeške občinske raziskovalne skupnosti, ki je bila takrat pojem za napredno usmerjeno skupnost. Takrat je naša

občina dajala največ za raziskave. Mislim, da sem k temu nekaj pripomogel tudi jaz. Šel sem k številnim tedanjim novomeškim politikom in jih na vse možne načine prepričeval, da so podprli financiranje raziskav v naši občini. Takrat se je v Novem mestu premaknilo na boljše, zlomila se je miselnost iz obdobja ekstenzivnega gospodarstva, ki ni dajalo kaj dosti na domačo ustvarjalnost. Najbrž so se takrat ljudje na položajih bali za svoje stolčke in zato niso dali znanju in novim idejam priložnosti. Krka je bila v tem pogledu izjema.«

– *Ustvarjalni posameznik se v vsakem okolju prav zaradi svoje ustvarjalnosti, ki ga loči od ostalih, znajde v nekakšni opoziciji in ga okolje pogosto poskuša hote ali nehoti onemogočiti. Kako ta odnos opazate v Krki?*

»V Krki je kar nekaj zelo ustvarjalnih strokovnjakov iz različnih področij razvoja in raziskav. Pri svojem angažiranem delu morda res ne najdejo vedno pravega razumevanja okolja. Nekaj pa je treba spoštovati in to počasi v Krki doumevamo: pomembno je delo v razvojnih skupinah, v katerih so si ustvarjalni posamezniki enakovredni. V teh skupinah pride do izraza sinergija med raziskovalci, tako da so rezultati večkrat presenetljivo večji od pričakovanj. Takih skupin je pri nas premalo. Res pa je, da tudi skupino strokovnjakov kot ustvarjalno jedro včasih okolje težko razume. To je pač stalna bitka. Včasih morda dodatno vpliva na nerazumevanje to, da rezultati niso vedno pozitivni. Uspeh inovacije se pravzaprav meri le s tržnimi rezultati, kako se kaj prodaja, prav te neposredne korelacije pa ni bilo vedno. Inovacij še nismo poskušali dovolj tržiti. Ljudje, ki so bili odgovorni za komercialni del, morda niso bili dovolj tesno povezani z razvojniki. Prav v zadnjem času povezovanje razvoja in trženja prinaša v našo Krko več spodbudnega delovnega vzdušja in nove izzive za našo prihodnost.«

– *Mladi raziskovalci pogosto odhajajo drugam, kjer imajo boljše razmere za svoje delo, in so za nas izgubljeni. Ste vi poskušali to spremeniti?*

»Vedno sem si prizadeval, da se je Krkin inštitut opremljal s številnimi sodobnimi inštrumenti in dobro opremo. Lahko rečem, da so delovne razmere v tem pogledu pri nas odlične, imamo precej najmodernejše opreme, s katero lahko razvijamo in analiziramo naša zdravila in, kar se tega tiče, našega raziskovalca ne more vleči drugam, kjer bi imel boljše razmere za delo.«

– *Kaj pa nagrajevanje inovatorjev? Je takšno, da spodbuja?*

»Na Zahodu so rezultati bistveno drugačni tudi zaradi tega, ker imajo inovatorji neposredne koristi od tega, kar naredijo. Pri nas ni tako. Za primer vzemimo naš prvi patent za proizvodnjo diazapana. Po novem postopku izdelave, ki smo ga odkrili, smo delali diazapan po 100 dolarjev, cena v tujini pa je bila takrat 1500 dolarjev. Ogromna razlika je prinesla Krki pri prodaji tega zdravila velik zaslužek. Naredili smo še cel kup podobnih patentov, ki so močno znižali ceno proizvodnje in tovarni prinesli dobiček. Dobro smo shajali na osnovi lastnega znanja, z novimi patenti izdelovali bistveno ceneje in tako tudi osvajali trg. Ali so bili naši inovatorji za to svoje delo dovolj plačani, pa ostaja seveda odprto vprašanje.«

– *Vzpostavlja se nov družbeni sistem. Kaj menite, ali bosta v njem imela znanje in inovativnost v gospodarstvu tisto pravo mesto, ki jima gre?*

»Po moje bi ga nujno morala imeti. Ravnati moramo preudarno in pametno. Če se samo priklopljamo Evropi, brez našega lastnega 'jaza' in lastnega znanja, nič ne pomenimo. Treba je vedno čim dražje prodati svojo kožo. Če gremo v Evropo, ne smemo iti kot 'banana država', ampak kot ustvarjalna in enakopravna država. Ponuditi moramo svoje znanje in izkušnje, ki jih imamo. Čim več dajmo nase, a ostanimo pri tem objektivni in realni! Mislim, da so slovenske možnosti dobre, ker se znamo hitro prilagajati svetovnim razmeram, dobro doumevamo dogajanja v svetu. Imamo tudi dobre delovne navade pa še slovenska trma je zraven. Današnja in sodobna farmacevtsko-kemijska industrija daje ogromen poudarek na kakovost končnih proizvodov in na ustrezne predpise v zvezi z njihovo proizvodnjo in medicinsko registracijo. Te predpise v svetu harmonizirajo in internacionalizirajo. V Krki bomo morali postoriti še marsikaj, da bomo lahko konkurenčno stopali v razviti svet in Evropo.«

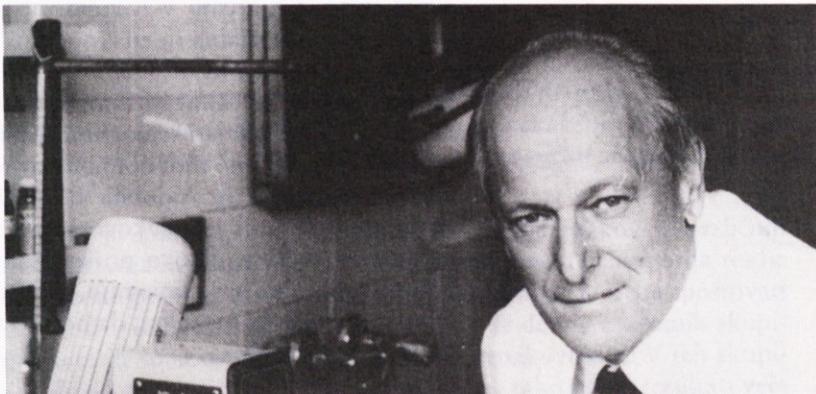
– *Torej se ne bojite, da bi Slovenci izgubili svojo identiteto in se utopili v svetu?*

»Ne, nikakor ne. Naša možnost za preživetje je velika, ker smo ustvarjalni in ker imamo poleg ustvarjalne tudi trgovsko žilico. Moramo pa se znebiti slabih navad, ki smo se jih navzeli v nekdanji Jugoslaviji. Preveč smo se razvadili, kar se pozna še povsod, od vsakdanjega obnašanja na osebni ravni do vzpostavljanja sistema, ki temelji na tem, da se da vse doseči z 'bleferstvom'. Potrebujemo pa tudi novo generacijo poštenih in sposobnih menedžerjev. Poštenih in sposobnih, po tem vrstnem redu. Sposobni, a nepošteni nas ne bodo reševali. Potrebujemo ljudi, ki bodo znali pravilno presojati in delati z veliko ljubeznijo do slovenstva in naše države. Ne smemo se kar tako predajati tujcem! Pametni in preudarni bodimo! Poskušajmo si najti optimalne oblike sodelovanja z izbranimi tujimi partnerji, vendar le v manjšem obsegu, prednostno na področju novih in sodobnih tehnologij in integralne kakovosti proizvodov. Zdaj pač v kakovost slovenskih proizvodov svet še ne more verjeti oziroma verjame vanjo le toliko kot v nekdanjo jugoslovansko. Slovenija je žal danes še vedno v očeh sveta le del Jugoslavije. Moramo si ustvariti svoj nov obraz. Mislim, da smo že na tej poti, vendar projekta slovenske kakovosti ne bo mogoče doseči čez noč. Svetovna gospodarska igra ni prav nič prijazna. To je kruta igra, v kateri bodo ostali le uspešni. Tisti, ki niso uspešni, bodo odleteli. V prihodnje naj velja samo uspeh! Kot pravi ameriški strokovnjak Richard Green – dvakrat je že bil pri nas v Novem mestu – ne velja več sintagma: zmagati ali zgubiti, zdaj velja samo: zmagati in zmagati.«

– *Dandanes se zmaguje predvsem z znanjem, močno je gospodarstvo, ki gradi na njem, ki vlaga dovolj denarja v raziskave in razvoj. Kako v tem pogledu vidite položaj pri nas?*

»Mislim, da imajo prave možnosti pri nas srednje velika in manjša podjetja, se pravi taka, ki bodo lahko razvila čim več novih proizvodov v čim krajšem času. Edino z novimi proizvodi, se pravi z razvojem in

raziskovalnim delom, se da držati tempo. Napovedi farmacevtike za prihodnost so, da bo najmanj 50 odstotkov ljudi delalo v razvoju, nekaj v komerciali, v proizvodnji pa najmanj. Že zdaj najbolj napredne firme vlagajo 18 odstotkov vsega, kar zaslužijo, v razvoj in raziskave. Pri nas pa gre za to največ 5 odstotkov. Toliko vlagamo, denimo, v Krki in Leku, drugje pa še manj, en ali dva odstotka, kar nikakor ni dovolj.«

— *Ali te resnice naše gospodarstvo noče sprejeti ali ne verjame vanjo?*

»Mislim, da se naši ljudje samo bojijo. Narediti nov proizvod je zelo drago. V farmacevtski industriji, če jo ponovno vzamem za primer, stane razvoj novega zdravila 200 do 300 milijonov dolarjev. To je veliko in zahteva ogromno interdisciplinarnega in multidisciplinarnega raziskovalnega dela na številnih strokovnih področjih, od kemije, biokemije in farmakologije do genetskega inženiringa, medicine in drugih panog. Naše raziskovalne dosežke in raziskovalni potencial naj bi ustrezno povezovali z izbranimi večjimi tujimi farmacevtskimi firmami, s katerimi bi skupaj dosegali nove ekonomske in finančne uspehe. Slovensko perspektivo gledam tudi skozi očala naše dosedaj uspešne farmacevtsko-kemijske industrije. Del naših proizvodnih kapacitet in našega znanja trženja na nekaterih izbranih tržiščih bi lahko povezovali enakovredno in ne podrejeno z zahodnim kapitalom. S partnerji bi se medsebojno komplementarno dopolnjevali. En del pa bi vseeno moral ostati samosvoj, da bomo uspešno tržili preparate, ki so pod našo patentno zaščito.«

— *Za konec samo še tole. Menda je priznanje občine Novo mesto edino od vaših mnogih priznanj, ki ste ga obesili na zid v svojem stanovanju. Je to znak, da vam Novo mesto in Dolenjska veliko pomenita?*

»To o priznanju drži. Vesel sem, da živim in delam v Novem mestu. Veliko prekolesarim po okolici in vem, da je Dolenjska tako prijetna dežela, da je malo takih. Mislim, da drugje sploh ne bi živel. Izredna je tudi prijaznost naših ljudi, njihov humor je čudovito enkratno, zdi se mi tako značilen in naraven. Zdaj ga je sicer manj, rekel bi, da ga družba uničuje. Silno všeč so mi tudi slovenski pregovori. Kratki so in jedrnat, polni kmečke modrosti. V njih vedno najdem kakšno koristno misel. Denimo tale pregovor: ‚Kdor se na tujo moč zanaša, v situ vodo prenaša.‘ Kot nalašč za premislek v današnjih časih, kajne.«

»Kako dolgo bomo še tako?« (foto: Marko Kapus)

Analiza volitev v državni zbor 6. decembra 1992

Volitve so same po sebi institucija, ki odkriva kompleks družbenih in političnih razmerij. Če so demokratično izpeljane, omogočajo zastopanje in uresničevanje interesov vseh družbenih skupin. S tem pa so podane podlage, da se vsi člani družbe nemoteno razvijajo in uveljavljajo svoje posebnosti. Onemogočena je dominacija enih nad drugimi. V vsaki družbi pa težijo posamezne družbene skupine po tem, da v čim večji meri prevladajo njihovi interesi in pogledi na družbo. Zato govorimo tudi o volilnem boju, volilni zmagi ipd., skratka, o tekmovanju, ki ni niti najmanj prijazno.

Naše zadnje volitve so bile izpeljane resnično demokratično. To so nam priznale – želele ali ne – tudi tuje delegacije, ki so spremljale zadnje volitve. Čeprav so bile na Miklavžev dan, nimajo nikakršne zveze z obdaritvami in dobrohotno naklonjenostjo volilcev. Do izraza so prišle vse slovenske specifičnosti in povsem oprijemljivi, pragmatični interesi posameznikov in družbenih skupin, pogojeni z zelo resno slovensko družbeno stvarnostjo. Zato te volitve nedvomno lahko uvrščamo med zgodovinske in bodo močno zakoličile nadaljnji razvoj naše države. Nedvomno tudi zato, ker so to prve volitve samostojne države Slovenije.

Volilci so pokazali resnost, pragmatičnost in poznavanje realnosti. Volitev v državni zbor se je od 1.491.374 volilnih upravičencev udeležilo 1.277.604 volilcev. To predstavlja 85,67 odstotka slovenskega volilnega telesa. Če ta rezultat primerjamo z volitvami na Zahodu, kjer imajo že utečeno dolgoletno demokratično tradicijo, smo lahko zadovoljni, saj v teh demokracijah ne dosegajo tako visoke volilne udeležbe. Nekoliko manj smo pa lahko zadovoljni z razmeroma visokim deležem neveljavnih glasovnic (89.226 ali 6,98 odstotka oddanih glasovnic), kar je zmanjšalo dejanski delež volilcev na 1.188.378, kar pomeni, da je dejansko veljavno glasovalo 79,68 odstotka slovenskega volilnega telesa.

V šesti volilni enoti, kamor spada tudi novomeška občina, je bila volilna udeležba celo nekoliko višja (86,35-odstotna), nekoliko več pa je bilo neveljavnih glasovnic (10.952 ali 7,03 odstotka oddanih glasovnic, vendar je na koncu veljavno glasovalo 80,28 odstotka volilnega telesa šeste volilne enote.

Podobna udeležba na volitvah je bila tudi v novomeški občini (2. in 3. volilni okraj), le da je bil delež neveljavnih glasovnic opazno višji, 8,96-odstoten.

Podrobnejša analiza po voličih bi pokazala, katera stranka ali skupina strank je bila s tem najbolj prikrajšana. Večinoma so bile glasovnice neveljavne zato, ker so volilci obkrožali dve ali več strank oz. kandidatov. Če se je to zgodilo le pri nekaterih strankah, so le-te brez dvoma prikrajšane.

Zanima nas še, na podlagi česa so se volilci odločali za konkretno oddan glas. Anketa SJM/3 je pokazala, da bodo volilci na volitvah predvsem pozorni na imena strank in imena kandidatov (41,8 %) ter na imena kandidatov, ki bodo uvrščeni na strankarske liste (31,9 %), ime stranke pa ni toliko pomembno (7,6 %). Ta napoved se je dejansko v veliki meri tudi uresničila (Drnovšek, Peterle, Jelinčič itd.). Tudi odgovori na vprašanje, kaj bo najbolj vplivalo na odločitev ob volitvah v

omenjeni anketi, so dovolj zgovorni. Kot najmočnejši vplivi so se izkristalizirali: nezaposlenost, socialni položaj, gospodarski položaj ter plače, pokojnine in standard (program strank komaj 3,7 % !?). Če k temu dodamo še podatek iz omenjene raziskave, da le 23,7 odstotka volilcev ostaja zvestih svoji stranki, je povsem jasno, da so šli volilci na volišča predvsem iz povsem konkretnih interesov in da so se odločali na podlagi treznega premisleka. To pa seveda tem volitvam daje toliko večjo težo in izvoljene poslance močno zavezuje. Sklepamo lahko, da predvolilna propaganda ni toliko vplivala na volilce, kot so vplivale družbene razmere in vera volilcev v to, kdo jih je sposoben razrešiti v prid večje blaginje.

Katere stranke so si priborile zaupanje volilcev?

V volilni boj se je to pot pognalo 35 strank oz. strankarskih list, v parlament se jih je prebilo le 8. Izid volitev je dovolj zgovoren. Pokazalo se je, da so volilci slovenski politični prostor temeljito »počistili«, s čimer smo v Sloveniji dosegli tako politično sceno, ki je primerljiva srednjeevropskim družbam. S tem so podani – kar je zelo pomembno – ugodni pogoji za učinkovito delo parlamenta in še posebej slovenske vlade. Čeprav je izid volitev marsikoga razočaral, kar je pri volitvah običajen pojav, pa je za poznavalce našega družbenega življenja pričakov in pomeni odraz realnih družbenih odnosov v tem trenutku.

Graf 1: Izid volitev

Pomen kratic:

ZL: Združena lista (Delavska stranka, Demokratična stranka upokojencev, Socialdemokratska unija, Socialdemokratska prenova Slovenije)

SLS: Slovenska ljudska stranka

SNS: Slovenska nacionalna stranka

LDS: Liberalnodemokratska stranka

SDSS: Socialdemokratska stranka Slovenije

SKD: Slovenski krščanski demokrati

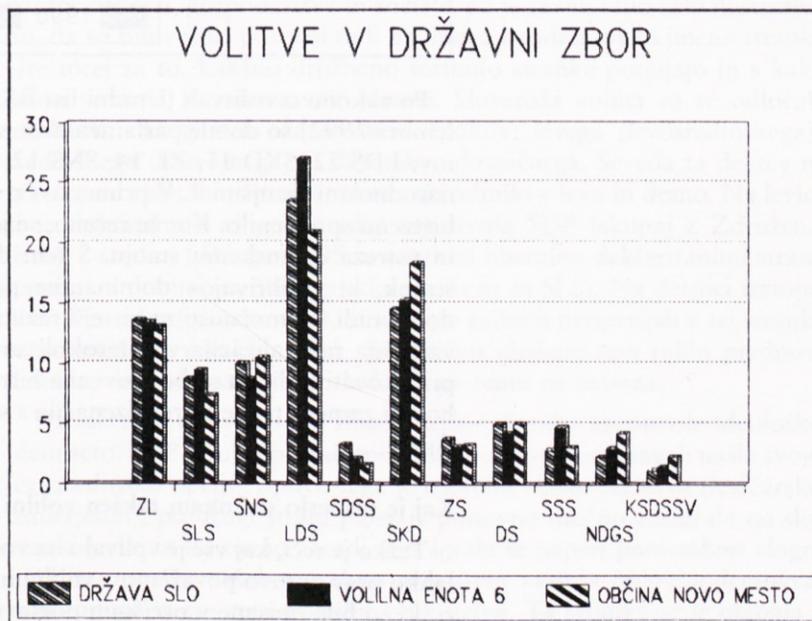
ZS: Zeleni Slovenije

DS: Demokratska stranka

SSS: Socialistična stranka Slovenije

NDSGS: Narodni demokrati in Slovenska gospodarska stranka

KSDSSV: Krščanski socialisti, Delavska stranka, Naprej, Svobodna stranka

Glede na volilni izid je mogoče stranke razvrstiti v pet skupin: LDS s 23,46 odstotka – ena skupina; SKD s 14,51 odstotka in ZL s 13,58 odstotka – druga skupina; SNS z 10,02 odstotka in SLS z 8,69 odstotka glasov – tretja skupina; DS s 5,01 odstotka, ZS s 3,70 odstotka in SDSS s 3,34 odstotka – četrta skupina ter kot peta skupina: stranke, ki niso dosegle »praga« za uvrstitev v parlament, skupno so zbrale (27 strank, list) 17,69 odstotka veljavno oddanih glasov. Vladno

politiko odslej krojijo stranke, ki so dobile zaupanje 82,31 odstotka glasov volilcev. Ta delež glasov omogoča vladanje brez hujših družbenih pretresov. S tem izidom smo dosegli pogoje za družbeno stabilnost!

Graf 2: Primerjava mandatov

Po zakonu o volitvah (Uradni list RS, št. 44–2068/92 z dne 12. septembra 1992) so dobile parlamentarne stranke naslednje število mandatov: LDS 22, SKD 15, ZL 14, SNS 12, SLS 10, DS 6, ZS 5, SDSS 4 in narodnostni manjšini 2. V primerjavi z volitvami 1990 se je razmerje sil bistveno spremenilo. Kot že rečeno, se je politični prostor prerazporedil in ustreza dejanskemu stanju. S tem da smo dobili močan blok treh strank, ki »pokrivajo« dominantne politične struje v Sloveniji, smo dobili tudi vse možnosti za hitrejši razvoj Slovenije. Ker je onemogočena vsakršna radikalizacija v katerokoli smer (v levo ali v desno), smemo pričakovati tudi, da se bo Slovenija hitreje notranje »očistila starih grehov in zamer« ter se hitreje izenačila s sodobnimi evropskimi demokracijami.

Kaj je prineslo strankam takšen volilni rezultat?

Težko je reči, kaj vse je vplivalo na volilni rezultat. Nekatere vplive pa lahko prav gotovo povežemo z volilnim izidom. V prvi vrsti gre za stvari, ki so bile opisane v prejšnjih poglavjih o strankah. Če se ozremo na konstitutive elemente stranke, lahko po posameznih segmentih analiziramo tudi uspešnost – rezultate posameznih strank.

Organiziranost: Tu so največjo stopnjo dosegle: SKD, ZL, SLS in LDS. V razmeroma kratkem času (če izzamemo SDP) so si te stranke uspele zagotoviti široko strankarsko telo z razmeroma številnim članstvom. Zagotovile so si tudi soliden strankin aparat (sveti, IO itd.) in razmeroma solidno institucionalizacijo odnosov z institucionalizacijo hierarhičnih odnosov pooblastil in odgovornosti. Vse to je vplivalo na

učinkovitost in prodornost omenjenih strank. Pravo nasprotje tem strankam pa so ostale parlamentarne stranke, ki jih je šele volilni izid postavil na realna tla. V prvi vrsti je treba tu omeniti DS in NDS, ki po razpadu skupne stranke SDZ nista uspeli zagotoviti organizacijske discipline. DS je večina svojih poslancev, ki so bili med drugim vidni predstavniki bivše vlade in vidni tvorci slovenske pomladi, pridobila šele preko t. i. strankine liste (93. čl., drugi odstavek Zakona o volitvah), kar jim poslansko kredibilnost močno zmanjšuje. Ostre očitke na račun organiziranosti DS zasledimo pravzaprav iz vrst lastne stranke same in jim lahko le pritrdimo (npr. B. Gradišar): Hudič je v detajlih, Delo, Pisma bralcev). Tudi za ZS velja reči, da je organizacijsko zelo ohlapna združba različnih ljudi, za SDSS pa je težko reči, kaj se v tej stranki dogaja, da nima večjega družbenega vpliva. Pripomniti velja še, da si vodilne stranke prizadevajo še povečati svoj vpliv in sprožajo povezovalne procese z drugimi sorodnimi strankami. SDP je že uspelo ustvariti Združeno listo (Delavska stranka, Demokratična stranka upokojenecv, Socialdemokratska unija, SDP), še naprej pa vabi druge, levo usmerjene stranke. Podobno si prizadeva SKD ustvariti močan desno orientiran strankarski blok. Pogovori potekajo z narodnimi demokrati in SLS. V ne tako odmaknjenem času lahko pričakujemo močnejše strankarske povezave, ki pa bodo (upajmo) slovenski politični prostor le stabilizirale in utrdile.

Ideologija, transformirana v programe strank, ki so nastopale v zadnjem volilnem boju, je, kot kaže, le odigrala pomembno vlogo. Čeprav so volilci, kot že rečeno, glasovali predvsem glede odnosa strank do nezaposlenosti, gospodarstva in sociale, pa je ravno tako zelo ilustrativno, da so bili volilci pozorni tudi na imena kandidatov in imena strank. Gre torej za to, kakšno družbeno formulo stranke ponujajo in s kakšnimi sredstvi jo nameravajo doseči. Slovenski volilci so se odločali predvsem okrog treh »ideoloških« blokov: levega (levosredinskega), sredinskega (liberalnega) in desnodemokratičnega. Seveda ta delitev ni tako ostro začrtana v praksi, obstojajo odmiki v levo in desno. Na levici si je dominantno vlogo za zdaj zagotovila SDP (skupaj z Združeno listo), v sredini LDS (pred DS in ostalimi liberalno deklariranimi strankami), na desnici pa SKD (pred demokrati in SLS). Na desnici izstopa SNS, fenomen (pričakovan!), ki jo je po zadnjih peripetijah v tej stranki težko uvrščati v kakšen blok. Statistično gledano ima rahlo prednost desnica, dejanska stvarnost vladanja pa temu ne ustreza.

Po začetnih težavah so si zlasti vodilne stranke zagotovile ideološko identiteto. SDP (ZL) je po začetnih hudih odporih in težavah našla svojo levosredinsko opcijo. Spričo tega je izgubila veliko članstva (levičarsko usmerjenih), po drugi strani pa se je ponovno močno zasidrala na slovenski levici in bo ravno zaradi tega igrala še naprej pomembno vlogo. LDS je prav Drnovšek z osebno avtoriteto »vsilil« liberalnodemokratično opcijo in ji s tem pridobil velik ugled. Ta stranka se je otepala z nemalo težavami, ki so jih povzročali ekstremistični člani (»jezni mladeniči«). Iz stranke z anarholiberalnim prizvokom se je sedaj prelevila (upajmo, da trajno) v liberalno stranko evropskega ranga, ki ni (vsaj v vodstvu ne) več podvržena kadrovskim in ideološkim vplivom preteklosti (ZSMS). Kako pravilna je bila taka usmeritev, šo pokazale volitve!

Stranka SKD je od svojega nastopa pa do volitev prešla podobno genezo. V začetku je bila prav tako podvržena fundamentalizmu in nestrpnosti posameznikov. Ideološko ni imela izkristaliziranih programov.

Uspelo pa ji je v razmeroma kratkem času izdelati ideološko dovolj jasen in profiliran program, temelječ na krščanskih načelih in vrednotah. Ker ni nasedla ekstremizmu, ji je uspelo zbrati tudi številno članstvo, s čimer je po teh volitvah postala druga najmočnejša stranka. Če se izrazim v marksistični terminologiji, se je pod vodstvom SKD velik del slovenskih kristjanov prelevil iz kristjanov politično an sich v politično für sich kristjane. Sodoben program s sodobno organiziranostjo ji je prinesel tudi eminentno članstvo v evropski krščanski demokraciji, ki je zelo pomemben politični partner v zahodnih demokracijah.

SLS je ideološko skoraj identična SKD, vendar ohranja svojo identiteto in moč predvsem na interesih kmečke populacije, ki je bila v prejšnjem režimu zelo prizadeta in si sedaj skuša povrniti svoj status in vlogo v družbi, pri tem pa nikomur kaj dosti ne zaupa.

Ilustrativen primer ideološke nedorečenosti je SNS. Globok razkol, ki je nastal že ob prvih, niti ne tako pomembnih odločitvah, govori o tem, da stranka nima jasno izdelane ideološke vizije. Gre torej bolj za radikalno (?!) politično akcijo, ki se kaj hitro »zalomi«, če ni utemeljena vsaj na določenih vrednotah, ki družbeno akcijo vzdržujejo pri življenju, če ji že ne dajo poleta. Podobno velja reči za ZS (Plut za levo opcijo, poslanci za desno), SDSS in celo za DS.

Volitve so vsekakor dokazale in potrdile, da ideološki vpliv (prepričanje) nikakor ni zanemarljiv. Stranke, ki so to upoštevale, so žele tudi dobre rezultate, volilci namreč ne verjamejo zgolj besedam!

Koliko so norme kot standardi vedenja v stranki uveljavljene, je brez sociološke raziskave težko ugotoviti. Na razpolago pa imamo vendarle nekaj primerov, s katerimi lahko vsaj delno ponazorimo njihov pomen. Ponovno stopa v ospredje omenjena SNS. Če bi imela vsaj do neke mere razvit normativni red v stranki, bi ne prišlo že na samem začetku parlamentarnega delovanja do tako globokega razkola, ki ima verjetno predvsem ideološko ozadje. Podobnim pretresom so podvržene tudi DS (omenjeni Gradišar), SDSS (ne ve se, kdo je vodilni) in zlasti ZS, ki nikakor ne morejo zadobiti resne strankarske fizionomije (sprto vodstvo, ohlapno članstvo itd.). Vodilne stranke pa imajo razmeroma solidno utrjen normativni red, ki jim zagotavlja večjo kohezivnost in zato tudi večjo akcijsko usposobljenost. Zelo sodobno, evropsko pa se vse stranke obnašajo pri uporabi simbolov. Prav nič ni prisotne t. i. ikonografije, ki je tako priljubljena na jugu nekdanje Jugoslavije in presega že vsak dober okus.

Taktika in strategija osvajanja in ohranjanje oblasti

V predvolilnem boju so si stranke, vsaka na svoj način, prizadevale na kar najboljši način pridobiti volilce. V ta namen so spretno uporabljale predvsem slogane, ki naj bi pritegnili pozornost volilcev. Priznati je treba, da so bili večinoma posrečeni in sporočilno bogati. Toda tudi v tem primeru je opaziti, da so si vodilne stranke (ZL, LDS, SKD) znale najbolj posrečeno izbrati tako slogane kot tudi predvolilno taktiko. V ospredje prav gotovo stopa slogan LDS »Ne levo, ne desno. Na bolje!«, s katerim je LDS pritegnila veliko število volilcev, ki se niso hoteli »obremenjevati« z zgodovinskimi izkušnjami, ampak so si želeli predvsem miru in boljšega življenja. Zelo odmeven je bil tudi slogan SKD o vrnitvi »duše, srca in nasmeh«, ki je našel plodna tla pri vseh tistih, ki nikakor niso mogli sprejeti vladavine t. i. socialistične zavesti. Dvoumen pa je bil slogan DS »Razlika je očitna med YU in SLO«, ki je

deloval precej samovšečno in že arhaično, kajti Slovenci zrejo predvsem v prihodnost in ne več v preteklost, ki je v mnogih pogledih sila neprijetna in kontroverzna, pa jo zato Slovenci hočemo čimprej pozabiti. Manj opazni so bili slogani ostalih strank. Z gotovostjo lahko trdimo, da so si priborile zaupanje volilcev tiste stranke, ki so znale izbrati času primerno taktiko. Kdo je npr. pred volitvami pričakoval tak volilni uspeh povsem nove in do nedavnega še neopazne stranke SNS? S svojo predvolilno prefinjeno taktiko – Slovenijo Slovincem – trkanja na slovenski nacionalni ponos, je ta stranka požela nepričakovano velik uspeh, čeprav organizacijsko še ni bila stabilizirana. Na drugi strani pa so stranke času in slovenskemu značaju neprimerno taktiko celo izgubile volilce (ZS, DS, SDSS, predvsem pa SSS).

Ali je vladna koalicija odraz razmerja političnih sil?

Načeloma lahko na to vprašanje odgovorimo pozitivno. Tri stranke (LDS, SKD in ZL) so si namreč zagotovile zadostno število glasov volilcev, da lahko med seboj ustvarijo trdno koalicijsko vlado. Pa ne gre toliko za zadostno število glasov poslancev, da ne bo prihajalo do blokad v parlamentu, ampak, da te tri stranke v zadostni meri »pokrivajo« različno usmerjene politične struje in različne interese. Gre torej za to, da so v vladi zastopane vse pomembnejše družbene skupine. Sedanja Drnovškova vladna koalicija zato zagotavlja učinkovito vladanje in, kar je za Slovenijo v tem času izredno pomembno, stabiliziranje slovenske družbe. Ni naključje, da so ravno ekstremistične sile (fundamentalisti) v dobesedno vseh političnih strujah tako vladno koalicijo razdraženo napadle in jo skušale tudi »minirati«. Na srečo sta zmagala modrost in pragmatizem. Če bi šle določene stranke v osvajanju oblasti tako daleč, da bi porušile politično ravnovesje, ki ga zagotavlja sedanja vladna koalicija, bi slovenska družba zagotovo zašla v huda konfliktna stanja in nazadovala. Glede na zgodovinske ostaline v kadrovanju pa še zmeraj kljub podpisanim koalicijskim pogodbam obstoja nevarnost, da si skuša katera od strank s kadrovanjem pridobiti prednost in na ta način spraviti druge partnerje v goli glasovalni stroj. Obstaja pa še druga nevarnost, da si vodilne tri stranke (LDS, SKD, ZL) po načelu »cuius regio, eius religio«* prilastijo interesne sfere v posameznih družbenih segmentih in v njih izvedejo svojo dominacijo. To bi sprožilo huda trenja in nadaljnja ločevanja, s katerimi imamo slabe izkušnje v preteklosti ob zloglasni družbenopolitični diferenciaciji. Kot že rečeno, je Drnovšku uspelo strniti prevladujoče politične sile v slovenski družbi in tako zagotoviti trdno vlado. Če bo taka vladna koalicija vzdržala, bodo skozi čas nakopičena nasprotja polagoma sama po sebi usahnila. Seveda brez uravnotežene kadrovske politike ne bo šlo!

* Formula Augsburškega verskega miru (1555), ki pripisuje dežel-nemu knezu pravico, da odloča o verski pripadnosti svojih podložnikov.

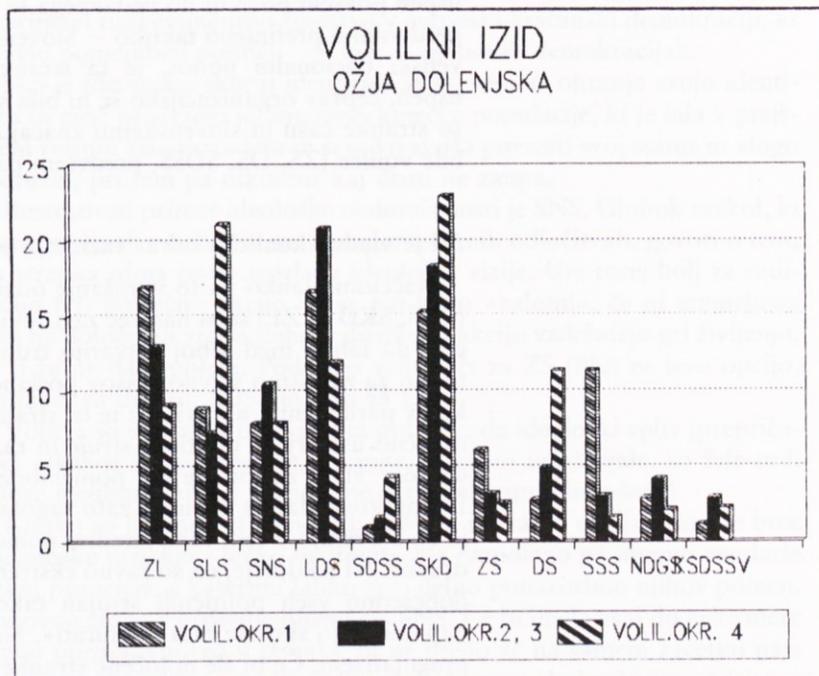
Kakšno je politično razmerje sil v našem okolju?

Če motrimo zadnje volitve na lokalni ravni, nas zanima volilni izid v šesti volilni enoti (Brežice, Hrastnik, Krško, Laško, Metlika, Novo mesto, Sevnica, Trbovlje, Trebnje, Zagorje ob Savi, Črnomelj), v ožji Dolenjski (Črnomelj, Metlika, Novo mesto in Trebnje) ter v sami občini Novo mesto.

Izidi volitev se od državnega izida po posameznih nivojih razlikujejo (glej graf 1). Že v šesti volilni enoti (enaest občin) je razmerje sil drugačno. Pridobili sta predvsem LDS in SKD, izgubile pa »male« stranke

(SDSS, DS, ZS) ter SNS. Od izvenparlamentarnih strank sta se »odrezali« predvsem SSS, ki bi na tem nivoju s 4,7-odstotnim volilnim izidom postala parlamentarna stranka, ter narodni demokrati s Slovensko gospodarsko stranko.

Graf 3: Volilni izid v ožji Dolenjski

VIRI

1. Zakon o volitvah v državni zbor (Ur. list RS, št. 44 – 2068/92) Predpisi o volitvah, časopisni zavod Uradni list RS, Ljubljana 1992
2. Zapisnik o delu volilne komisije volilne enote (6) pri ugotavljanju izida glasovanja za volitve poslancev državnega zbora na volitvah 6. decembra 1992, 7. 12. 1992
3. Mandati za državni zbor v 6. volilni enoti
4. SJM 92, Center za raziskovanje javnega mnenja in množično komuniciranje, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
5. Dr. Franc Grad, Novi volilni sistem, Inštitut za javno upravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana 1992

DRUŽBENA VPRAŠANJA
Rast 1–2/1993

Še večji volilni razkorak zasledimo v občini Novo mesto. Pridobila je predvsem SKD, ki se je z 18,3-odstotnim izidom približala vodilni LDS, ki je v občini »padla« na 20,9-odstotni volilni izid. Ojačala se je tudi SNS z 10,5 odstotka. Veliko glasov so izgubili socialdemokrati (SDSS) in zeleni (ZS), ki bi na tem nivoju izpadli iz parlamentarne skupine strank. Od izvenparlamentarnih strank so močni predvsem narodni demokrati (4,2 %), socialisti (3,0 %) in lista s krščanskimi socialisti (2,2 %). Razmerje sil je torej v novomeški občini precej drugačno!

Če nadalje opazujemo volilni izid v ožji Dolenjski, opazimo razlike tudi na tej ravni. V prvem volilnem okraju (Metlika, Črnomelj) si vodilne tri stranke delijo skoraj enako število glasov (LDS 16,6 %, ZL 16,9 %, SKD 15,3 %, DS in SDSS pa sta stranki z majhnim ugledom. Z 11,4-odstotnim izidom je močna SSS, ki pa zaradi negativnega izida na državni ravni tem krajem ne more kaj prida koristiti. Pravo nasprotje pa predstavlja volilni izid v občini Trebnje, kjer sta daleč v ospredju SKD (23 %) in SLS (21,1 %), vodilna stranka LDS ima komaj 11,9 % in ZL 9,1 % glasov. Močna je še DS (11,4 %), ki preseže število glasov ZL.

Ob tako različnih volilnih rezultatih po občinah se pojavi vprašanje, ali je temu prilagojena tudi izvršilna oblast po občinah. Odgovor je seveda negativen, kar pa lokalne skupnosti (občine) postavlja v neugoden položaj. Če bi hoteli dobiti »stabilne vlade« tudi na lokalni ravni, so potrebne lokalne volitve, in to čimprej, ker tudi tako nesorazmerje s stvarnostjo povzroča tenzije.

«Kje so zdaj moje igrače?» (foto: Marko Kapus)

ZRNA ZNANJA IN ŠČEPCI SRCA ZA OTROKE NESREČNE BOSNE IN HERCEGOVINE

Že polni dve leti (kako čas beži!) so na Slovenskem pregnani ljudje – starci, žene, bolehní, otroci, ki jih je kruta balkanska razprtija pognala iz domačih krajev, ognjišč, bog ve kam in do kdaj (čas, kakor brezčasje!), tudi k nam na Dolenjsko. Skrb zanje je del našega vsakdana, marsikdaj in marsikomu skrita in neočita, za nekatere pa razvidna od blizu in skoraj v vseh razsežnostih in globlini.

V uredništvu smo se odločili več pozornosti posvetiti pribeglim otrokom, predvsem njihovemu šolanju in doživljanju. Odbrali smo eno od njihovih šol, da bi поблиže spoznali, kako poteka učenje, življenje v njej in kakšna izkustva ter doživetja se porajajo, bodisi pri učiteljih ali učencih bodisi pri tistih ljudeh, ki po svoji dolžnosti ali srčni kulturi tesneje sodelujejo z njo. Izbrali smo torej šolo, ki domuje v Šmihelu pri Novem mestu, in sicer v prostorih tamkajšnjega Dijaškega doma ter Osnovne šole Šmihel. Takšne šole na območju organizacijske enote Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in šport Novo mesto so še v Črnomlju, Krškem, Sevnici, Brežicah, Metliki in Trebnjem. Iz slednje so tudi fotografije Marka Kapusa, objavljene v tej številki Rasti. Upamo, da bomo v prihodnjih številkah objavili kaj več tudi o življenju in delu na teh šolah. Za uvod k obravnavi enega od najvažnejših problemov beguncev na Slovenskem ali kjerkoli po svetu sploh smo zaprosili sekretarja Rdečega križa Slovenije, v želji, da o beguncih oziroma begunstvu poprej nekoliko širše na kratko spregovori.

Franci Šali

NI PREŽIVETJA BREZ SOLIDARNOSTI

Z veseljem sem privolil Franciju Šaliju, da za revijo RAST prispevam nekaj misli o beguncih na Slovenskem – s poudarkom na otrocih. V zadnjih dveh letih je sprejem oziroma namestitev beguncev, ki so si zaradi vojne na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini poiskali zatočišče pri nas, naše osrednje človečno in tudi politično dejanje. Kot funkcionar Rdečega križa Slovenije lahko rečem, da je leto in pol intenzivnega dela na programu pomoči za begunce pustilo v organizaciji globoke sledi. Namreč, prvič v zgodovini te organizacije je bilo njeno članstvo in vodstvo pred zahtevno nalogo in veliko preizkušnjo. V skladu z mednarodnim humanitarnim pravom, sprejetimi ženevskimi konvencijami in drugimi sporazumi naj bi storili vse, kar je v naši moči, za ljudi, ki so pribegli k nam ali pa so prek našega ozemlja bežali oziroma odhajali drugam. Šlo je torej za to, da se, kolikor je mogoče, olajša gorje in trpljenje prizadetim civilom, ranjencem, skratka vsem, ki jim je vojna surovost, sovražnost in divjaštvo prizadelo bolečine: uničilo domove, pobilo njihove najbližje in jih pahnilo na tuje.

Že prvi dan vojne v Sloveniji smo opozorili vse vojaške, oblastne in druge organe na njihove obveznosti do ženevskih konvencij. Postavili smo se v vlogo zaščitnika teh in varuha znaka in imena Rdečega križa. Ena vojskujoča stran je to našo opozorilo v celoti dojela in tudi upoštevala. Niti enega primera kršitve konvencij ni bilo s strani slovenskih vojaških, policijskih ali drugih organov. Povsem nekaj drugega pa je bilo obnašanje jugoslovanske armade. Ni reagirala na naše pozive, ni sodelovala z nami in ni sporočala podatkov o ujetih, ranjenih, ubitih vojaki in civilistih. Zlorabljala je znak Rdečega križa za označevanje transportnih sredstev za prevoz orožja in vojakov. Na srečo vsaj ni napadala objektov in ciljev, ki so bili pod njegovo zaščito, tako, kot je to počela na Hrvaškem in še vedno počenja v Bosni in Hercegovini.

Ne mislim opisovati vojnih dogodkov ali podrobneje popisovati aktivnost in opravljeno delo Rdečega križa Slovenije. Želim zgolj nekaj reči o begunstvu kot najbolj tragični posledici sedanje vojne ali vojskovanja na Balkanu. Prav gotovo je ta vojna nekaj posebnega po krutosti, brezobzirnosti, zverinskosti do civilnega prebivalstva in uničevalni sli do kulturne dediščine in civilizacijskih standardov sodobnega življenja. Raznoliki, nasprotujoči nacionalni interesi so pahili ljudi v skrajnosti in tragično, nepomirljivo sprtost. Od tod tudi boji za etnično čista področja. Zato toliko krvavega nasilja in množični pobegi nemočnih v varnejša okolja. Begunstvo je pravzaprav množični pobeg nemočnih pred nasiljem močnih. Tako si morajo milijoni nesrečnikov iskati začasna zatočišča v naši in sosednjih državah ter po vsem svetu. K nam jih je doslej prišlo precej več, kot pa smo jih bili pripravljeni sprejeti glede na naše možnosti, da za njih dostojno poskrbimo. V letu in pol je število naraslo nad sto sedemdeset tisoč. Begunci torej že predstavljajo osem odstotkov vsega prebivalstva na Slovenskem. Najprej za njih ni bilo najbolj poskrbljeno. Prihajali so trumoma, po nekaj sto dnevno, in ljudje v občinskih centrih niso zmogli vsega dela in skrbi, kljub veliki vnemi in požrtvovalnosti. Že poleti 1992 se je v njih zadrževalo okrog osemnajst tisoč oseb, trikrat več pa še pri sorodnikih, znancih, poslovnih partnerjih. In prav v teh sredinah so se kmalu začele kopičiti težave in napetosti med gostitelji in prišleki, kar smo morali reševati s pospešenim urejanjem starih in novih begunskih centrov, da bi tako razbremenili dobrotne družine socialnih, prostorskih in psihičnih stisk. Zagotovili smo jim solidno namestitvev, primerno prehrano in brezplačno osnovno zdravstveno skrb ter organizirano povezavo z okoljem. Za storjeno so nam večkrat izrazili vse priznanje tudi predstavniki raznih mednarodnih institucij, recimo, ljudje iz Visokega komisariata za begunce, mednarodnih zvez Rdečega križa in Rdečega polmeseča, čeprav so hkrati tudi malce nezaupljivo sprejemali naše ocene, kako ne moremo in ne smemo povečevati deleža le-teh na naših tleh. Morda tudi zato, ker so bila med njimi precej močna prizadevanja, da se begunce ne razseljuje in poseljuje po vsej Evropi, pač pa bližje njihovim zapuščenim in opustošenim ognjiščem, kar bi bili pripravljene tudi gmotno omogočiti, se pravi, globlje seči v žep in prevzeti odgovornost za celotno financiranje takšnih naselitev. Vendar smo vztrajali pri svojem, na principu omejenega števila beguncev, nenazadnje tudi zato, da ne bi med Slovenci še bolj vznemirjali in prebujali skrajnostnih pogledov in stališč, ko bi jim eni kar na stežaj odprli vrata, ne glede na naše dejanske možnosti, drugi pa bi jim jih takoj in v celoti zaprli.

Med begunci je precej starejših, ostarelih ljudi, žensk, največ pa otrok – več kot šestdeset odstotkov. Zato je samoumevno, da se mladim namenja največ skrbi in srčne ali duhovne pozornosti. Med njimi je kar šestnajst tisoč šoloobveznih, za katere smo uspeli organizirati izobraževanje v številnih centrih na Slovenskem. V zvezi s tem so pretežni del stroškov prevzele razne mednarodne ustanove (UNESCO, UNICEF, UNHCR in drugi). Strokovno vse vodi in usmerja Ministrstvo za šolstvo in šport – skupaj z regijskimi enotami Zavoda za šolstvo, ki neposredno sodelujejo pri uresničevanju skrajšanih programov izobraževanja otrok, pribeglih k nam.

Lepo je videti te učence, kako jih tiščijo šolske torbe k tlom, kako se na poti v šolo ali iz nje poslužujejo podobnih iger in vragolij kakor njihovi domači vrstniki. Še lepše je bilo doživeti njihove vesele in hvaležne poglede ob božičnih in novoletnih praznikih. Radost in veselje takrat ne preveva le otrok, pač pa tudi tiste, ki takšne obdaritve pripravljajo. Menda ni lepšega občutka, kot je ta, ki ga doživiš, ko storiš kaj dobrega, humanega, ko pomagaš nekemu ali ga razveseliš!

Tudi Slovenija je bila v preteklosti deležna velike mednarodne solidarnosti, humanitarne pomoči in podpore. Tako samo vračamo ali dajemo tistim, ki so zdaj najbolj potrebni pomoči in človeške topline. To pa so begunci, brezdomci, pregnanci, skratka, žrtve nesmiselne, genocidne balkanske vojne, med katerimi so prav otroci tisti, za katere smo dolžni največ narediti.

OSNOVNA ŠOLA ZA ZAČASNE BEGUNCE IZ BIH V NOVEM MESTU

Na predlog Ministrstva Republike Slovenije za šolstvo in šport so bile odprte osnovne šole za otroke begunce iz BiH po vsej Sloveniji. V Novem mestu, bolje rečeno v novomeški občini, so sprejeli zelo odgovorno organizacijo takšne šole.

Precej priprav in dela je bilo opravljenega pri zbiranju potrebnih šolskih potrebščin, od svinčnikov, zvezkov do torb in oblačil, za šolske otroke iz BiH. V tej akciji, ki so jo vodile novomeška občina, Zveza prijateljev mladine, Rdeči križ in vsi dobri ljudje Dolenjske, posebno pa učenci osnovnih šol (18), je bilo zagotovljeno vse, kar je bilo potrebno za začetek dela nove šole. 12. novembra 1992 je bila organizirana »Vesela prireditev«, na kateri so nastopili otroci osnovnih šol Novega mesta in kjer so na posebno slovesen način razdelili našim otrokom šolske torbe s potrebnimi šolskimi potrebščinami. Niso pozabili niti predšolskih otrok, tudi oni so dobili igrače. Vsi, otroci, starši in učiteljice, smo občutili, da nismo pozabljeni, da je na svetu še veliko dobrih ljudi, ki bodo zagotovo poskrbeli, da bomo čimprej pozabili na težave, ki so nas doletele. To se na nek način že uresničuje na naši šoli.

S poukom smo začeli 13. novembra 1992. Le-ta je organiziran v osmih oddelkih, kar pomeni, da imamo učence v vseh osmih razredih. Največje število otrok je v 1. in 2. razredu (24 in 23), najmanjše število učencev je v 8. razredu (8).

Poučujemo po skrajšanem programu, osnova za izdelavo takih skrajšanih programov je bosansko-hercegovski Učiteljski plan in program za osnovne šole (Sarajevo 1988), ki je skrajšan od 60 do 70-odstotno (različno glede na razrede in predmete). Učenci imajo pouk vsak dan, razen ob sobotah in nedeljah, traja pa tri šolske ure.

Skrajšani program obsega vse pomembnejše predmete iz rednega programa. Izpuščene so izvenšolske dejavnosti, ki jih priporočamo ob sobotah in nedeljah. Od 1. do 4. razreda je pouk organiziran v Dijaškem domu Šmihel, od 5. do 8. razreda pa v Osnovni šoli Šmihel, in sicer od 14. do 16.30. Na začetku je bilo vpisanih v šolo 138 učencev. Do danes se je izpisalo 13 učencev zaradi odhoda v Bosno, Hrvaško ali druge države. Kasneje se je vpisalo osem otrok, ki so se doselili v Novo mesto ali njegovo okolico. V tem trenutku obiskuje pouk 132 učencev. Mogoče bi bilo zanimivo, če povemo, da šolo obiskujejo šolarji, ki so prišli iz 41 krajev – največ jih je iz Kotorskega (29) – oziroma iz 42 osnovnih šol Bosne in Hercegovine.

To govori o veliki heterogenosti učencev in tudi o zelo neizenačenem predznanju.

Poučuje trinajst učiteljic, ki to delo strokovno lahko opravljajo.

Moram priznati, da imamo srečo pri izbiri učiteljic, ki se maksimalno trudijo, da poučujejo brez improvizacij. Namreč, v sodelovanju z Osnovno šolo Šmihel smo uspeli skoraj popolnoma organizirati pouk z vsemi učnimi pripomočki in s strokovnimi nasveti uprave in učiteljic. Moralno in organizacijsko pomoč nam nudi Sekretariat za družbene dejavnosti občine Novo mesto. Ker je v naši šoli veliko učencev – vozačev, je organiziran prevoz z avtobusom iz naslednjih krajev: Otočca, Rateža, Zaloga, Straže, Podhoste, Podturna, Pogorelca, Dobindola, Žužemberka, Bršljina in s Trdinove ulice, kar zahteva dodatne stroške za prevoz. Največ učencev stanuje v Dijaškem domu Šmihel (37), nato v zbirnem centru Bršljin (30) in privatno na Trdinovi ulici (24).

Med našo šolo in kulturno-izobraževalnimi inštitucijami v Novem mestu je zgledno sodelovanje. Učencem in učiteljicam je omogočeno sodelovanje s Študijsko knjižnico, ki ima veliko knjig v hrvaškem ali srbskem jeziku, in z Domom kulture, kjer smo obiskali tudi lutkovno predstavo.

Tudi družabno življenje na naši šoli poteka kot na vsaki drugi redni šoli. Potrebno je poudariti zelo dobro organizirano prireditev ob obisku Dedka Mraza, ki so jo pripravili otroci z učiteljicami naše šole, pod naslovom Pojmo in imejmo se radi. Tudi to prireditev ter podelitev daril predšolskim in šolskim otrokom so nam omogočili krajanji in delovne organizacije Novega mesta.

Ob tej priliki se vsem zahvaljujemo.

Ni mogoče pisati o šoli, da ne bi omenili sodelovanja med šolo in starši. Temu smo posvetili veliko pozornost in do zdaj smo imeli dva roditeljska sestanka s predavanjem dr. Anice Kos iz Svetovalnega centra Ljubljana. Kako pomagati otrokom in staršem pri doseganju čimboljšega uspeha pri učenju v izrednih okoliščinah.

Veliko pomoč nam nudijo pri zmanjševanju čustvenih težav pri otrocih in pri starših. Naši otroci potrebujejo veliko ljubezni in topline, ki so jo našli pri svojih učiteljih in pri slovenskih prijateljih, ki vsakodnevno mislijo na njih.

Mira Matijašević

Prevedla: Jadranka Matić-Zupančič

¹ Majhna – samo po številu učencev (140) – velika po tem, kaj za to majhno število učencev predstavlja in pomeni.

² Čeprav šola zajema vseh osem razredov osnovne šole, večina razmišljanj in sklepov o našem delu izhaja iz dela s starejšimi učenci (od 5. do 8. razreda), kar ne pomeni, da to (ali večino tega) ne velja tudi za nižje razrede – posebno prva poglavja.

³ Rečemo veliko – ker to zares tudi je tako, če se spomnimo, da je od enega do drugega šolskega leta takega »praznega« (nešolskega) časa vsega dva do tri mesece.

⁴ Glede aktivnosti, dela in učenja.

⁵ Tudi strokovnjaki, psihologi, so pokazali, da se bolj pogosto javljajo psihične travme pri populaciji šolskih kot nešolskih otrok zaradi navedenih vzrokov, predvsem vojne, in to pogosteje, kot smo sami predpostavljali.

⁶ Ne absolutno na vse otroke in ne seveda v enaki meri – vsi ti otroci nimajo enakega temperamenta in ostalih enakih karakternih lastnosti.

⁷ V nekaterih drugih okoliščinah, npr. v rojstnem kraju in v mirnodobnih pogojih, bi verjetno bili zamenjani mesti staršev in pedagoškega delavca.

⁸ Predpostavka je, da je najverjetneje v takšnih okoliščinah dobremu učencu/osebi ustvarjena – odprta samo še ena od možnosti za afirmacijo, medtem ko slabši učenec/oseba dobi priložnost da: a) ali ostane slab, tj. takšen, kakršen je bil, b) ali da se tudi on na nek način, kot v nekem novem življenju, pokaže in dokaže.

Naš moto bi glede povedanega bil: Če sem bil včeraj slab, ne pomeni, da bom takšen tudi jutri (posebno, če mi je dana priložnost, da se popravim); ali: Če sem v nečem slab, zakaj sem a priori v vsem slab.

NAŠA MAJHNA – VELIKA ŠOLA¹

Šola

13. novembra je začela z delom Osnovna šola² za begunske otroke iz BiH v Šmihelu, Novo mesto na splošno zadovoljstvo pedagoških delavcev, staršev, najbolj pa seveda naših otrok.

Vojna in to relativno veliko³ »vakuumsko«⁴ časovno obdobje (skoraj sedem mesecev) sta pustili precejšnje, vidne sledove⁵ v življenju in pri znanju (pridobljenem do tedaj) teh naših otrok.

Čeprav je večina naših šolarjev zapustila svoj dom neposredno pred izbruhom vojne ali nekaj dni po njej (do enega meseca), mislimo, da so ta vojna dogajanja v določeni meri (kot to »empty« obdobje sedmih mesecev) vendar vplivala na psihično stanje (zdravje) teh otrok⁶, in to je tudi še en razlog več za ta prispevek.

Relacija učenec – ostali (učitelj, starši, sodelavci)

Znano je, da ogroženemu otroku lahko nudi osnovno pomoč predvsem njegov najbližji okoliš. Za našega šolarja so to starši, skrbniki, učitelji in tudi druge osebe.

Nekoliko širši okoliš za nudenje (bolj strokovne) pomoči so mentalno-higieniski delavci – psihologi in socialni delavci.

Hierarhična lestvica posameznikov in ustanov, ki so zainteresirani in specializirani za tako pomoč, je naslednja⁷:

1. pedagoški delavci – šola
 2. starši, oskrbniki
 3. socialni delavci
 4. psihologi
- razne posvetovalnice

1. Na vrh lestvice smo upravičeno (v takšnih okoliščinah) lahko dali pedagoške delavce, ker so le-ti pri ugotavljanju in delno pri reševanju travm in drugih problemov (nastalih zaradi poprej navedenih razlogov) pri šolarjih prva in osnovna »kontrolna lučka za alarm«, da nekaj ni v redu. Na tem mestu so zaradi naslednjih razlogov:

a) Prvič se srečajo s takšnimi otroki, to pomeni brez kakšnihkoli (pred)znanj o njih samih – o njihovi osebnosti, o njihovih (ne)spodobnostih in njihovih (ne)uspehih v šoli; drugače povedano: spoznajo jih, ne upoštevajoč njihove »preteklosti«.⁸

b) Do teh otrok imajo drugačen odnos, kot bi ga imeli (ali so ga nekateri imeli) v »normalnih« okoliščinah⁹. Ta kontakt med učiteljem in učencem tukaj ni povsem uraden in povsem »hladen«, ampak prežet z določeno mero bližine in skrbi za bližnjega¹⁰ in kot takšen ni več enosmeren, ampak vzajemno-povraten kar zelo dobro deluje na otroke in na učitelje.

c) In končno, to je pogojeno s predhodnimi razlogi, otroci kažejo do učiteljev veliko zaupanje¹¹ in to je majhna inverzija oziroma nelogičnost v zaporednosti stvari:

⁹ Normalne okoliščine bi v tem primeru pomenile življenje v miru oziroma življenje od rojstva do začetka te vojne.

¹⁰ Skrbi jih, čeprav v mejah učiteljevih možnosti, o otrokovih posebnih potrebah, dana jim je možnost, da pokažejo svoje probleme (žalost, strah, nezadovoljstvo, skrb), da ni strahu, nedorečenosti in nerazumevanja na relaciji učitelj – učenec, otroku poskušamo dati ali vrniti vero v ljudi, vliti mu optimizem in vero v jutrišnji dan.

¹¹ Od učitelja iščejo nasvet, pomoč in sodelovanje na vseh življenjskih področjih (šola, družina, ljubezen...) in eden od osnovnih razlogov za to večjo vero v učitelja je ta, da je tudi učitelj s svojim statusom kot učenec – v begunstvu.

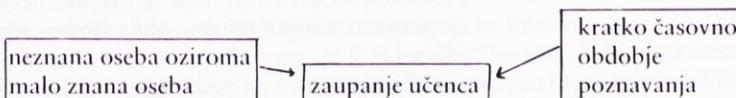
¹² Večina otrok je samo z materjo, manjše število je z obema staršema in najmanjše število otrok je s skrbnikom.

¹³ Zavzeti so s svojimi osebnimi čustvenimi težavami, navadno s skrbjo za očeta in sorodnike, ki so jih pustili v krajih, kjer divja vojna; z organizacijo »normalnega« življenja v danih okoliščinah, financami in podobnim.

¹⁴ Glavna taka ustanova, ki sodeluje z nami in nudi pomoč našim otrokom, je Vzgojna posvetovalnica Novo mesto ter posebej psiholog Marjan Stokanovič in socialna delavka Mojca Papič.

¹⁵ Do zdaj nismo imeli nobenega primera odklanjanja, da bi starša z otrokom zavrnila obisk v tej ustanovi.

¹⁶ Bilo je pričakovati, da se bodo pojavile težave oziroma ovire pri znanju jezika, vendar jih v glavnem ni bilo, in če so že bile, so se reševale praktično – z dajanjem neverbalnih nalog, z igro in podobno.

2. Kot vidimo, pripada na tej lestvici komaj drugo mesto staršem/skrbnikom¹². Zakaj?

V glavnem zato, ker je precejšnje število staršev/skrbnikov v teh okoliščinah bolj zaposleno s samim seboj (s svojimi problemi)¹³ in ne namenjajo dovolj velike pozornosti otrokom (posebno starejšim) in ti so (v času bivanja »v hiši«) prepuščeni sami sebi. Ker nimajo ali jim ne želijo ustvariti potrebnih pogojev za opravljanje šolskih obveznosti (pisanje nalog, učenje in podobno) pogosto ni tudi želenih rezultatov (ne glede na delo in skrb učiteljev ter voljo in pripravljenost otroka – učenca).

Razen srečevanja z dvema glavnima neizpolnjenima pogojema (pomanjkanje prostora in odgovornost za otrokovo delo doma) starši še na nek način dosti negativno vplivajo na otroka.

S svojim čustvenim stanjem in obnašanjem vplivajo tudi na psihično stanje svojega otroka. Pogosto tega stanja in obnašanja ne držijo »pod kontrolo«, nekateri ga tudi »umetno« potencirajo in s tem otroka peljejo do deviantnih obnašanj – prevelika vznemirjenost, depresivnost, nezmožnost koncentracije in memoriranja, pretirana (pogosto brez »pravega« vzroka izzvana in sprejeta) agresivnost in sovraštvo. Sreča je (za vse nas – za otroke, starše, učitelje), da je takšnih otrok in takšnih vplivov v naši šoli zelo malo (v nasprotnem bi bilo stanje lahko zelo alarmantno) ter da se tudi učitelji po svojih možnostih trudijo, da otrokom, ki so izpostavljeni takšnim vplivom, s pomočjo razgovora predstavijo tudi lepšo in bolj svetlo plat življenja ter omogočijo, da prav razmišljajo in zdravo odraščajo.

S tistimi starši, ki imajo otroke s slabšim uspehom v šoli ali s problemi podobne narave, so učitelji – razredniki vzpostavili dobro sodelovanje na relaciji otrok – starši – ustanove¹⁴, ki so specializirane za dejavnosti, vezane za reševanje teh otroških problemov.

3. Na tretjem in četrtem mestu te naše hierarhične lestvice so specializirane ustanove za reševanje teh in podobnih otroških problemov ter nudenje pomoči tem otrokom. Le-te iz razgovora z otrokom, z njegovimi starši/skrbniki in drugimi osebami, ki poznajo otroka (v našem primeru z učiteljico), poskušajo odkriti vzroke slabega uspeha v šoli in eventualnega deviantnega obnašanja in podobno. S pomočjo tega razgovora (ki ga na začetku opravi socialna delavka, kasneje tudi psiholog) in z reševanjem ustreznih inteligenčnih testov (verbalnih in neverbalnih), z igro in podobnim, ti strokovnjaki sklepajo in predstavljajo rezultate o izpraševancih staršem, otroku in seveda učitelju.¹⁵

Ko so učitelji seznanjeni s potekom takega spraševanja in z ocenami izpraševanca, se trudijo, da skladno s svojimi sposobnostmi pomagajo otroku tako, da bodo skupaj z njim odvrnili ali vsaj ublažili težave, s katerimi se otrok srečuje (ali se je srečeval).¹⁶

Pouk – učenec

O tem odnosu v posebnih pogojih šolanja ni enostavno govoriti. Na začetku pouka smo se srečevali (poleg zagotovljenega prostora in učnega osebja) z velikim in pomembnim problemom – s pomanjkanjem učbenikov. Čeprav je bil to velik problem, nam ni vzel poguma in ni bil nepremagljiv. Moramo poudariti, da smo pri pouku zelo malo improvizirali, ker so se učitelji trudili na vse možne načine pomagati otrokom in sebi, da bi obvladali programe za to šolsko leto.

Da ne bi tega »izgubili«, smo čas na začetku (meseč dni) izrabili za ponavljanje stare snovi, kar se je pokazalo zelo potrebno in koristno zaradi osnovnega

¹⁷ Samo nekaj učencev je bilo »spособnih« nadaljevati program za to šolsko leto, vsi ostali (večina) brez tega ponavljanja in stalnega pojasnjevanja ne bi bili »uporabni in koristni« niti sebi niti družbi.

¹⁸ Izrednim okoliščinam navkljub.

¹⁹ Prepričanja smo, da je takšen odnos oziroma sodelovanje rezultat želje, da premagamo vsiljene težave in probleme, in tudi dejstvo, da smo tudi mi, učitelji (večina nas) kot tudi naši učenci, soočeni z isto vrsto problemov.

²⁰ Zapisani pri uri materinščine, pogovarjali smo se na temo: Kako se počutim v novi šoli.

²¹ Tukaj – v Sloveniji.

²² Tam – v Bosni in Hercegovini.

²³ Zavedajo se svojega (ne)znanja in zanj hočejo adekvatne ocene; godrnjajo, če za lahka vprašanja dobijo višjo oceno: njihov komentar je: to ni ničemur podobno! Javno priznajo, da se nečesa niso naučili in da je negativna ocena edino, kar v tem primeru sledi. Redno pišejo naloge, a ko se zgodi, da je niso naredili, jo hočejo prinesiti naslednji dan in da jim jo pregledamo.

²⁴ Posamezniki so se izločevali tako, da so sedeli v zadnje klopi (čeprav razredi štejejo od 12 do 15 učencev in se vsi lahko vsedejo v prve vrste) in ta svoj postopek so komentirali z besedami: Tukaj ni mojih tovarišev, to ni moj razred, želim sedeti sam. Medtem so drugi samo molčali in gledali, kaj se okoli njih dogaja. Manjše število učencev je kazalo več strahu (nezmožnost govorjenja, drhtenje rok in podobno) ali agresije (verbalni konflikti brez razlogov z učiteljem ali pa so sami popravljali učiteljeve popravke v nalogi in kontrolnih nalogah, ker so bili nezadovoljni z oceno).

dejstva, da je bilo dolgo obdobje prekinitve (okoli sedem mesecev) med predhodnim in tem šolskim letom. Veliko od že naučenega se je pozabilo, celo elementarne stvari, kot so pisanje, branje, množenje in podobno. Dokler nismo dobili prvih učbenikov, so se učitelji znašli na različne načine: nabavljali so knjige v slovenskem ali katerem drugem jeziku z isto ali podobno vsebino, jih prevajali, potem pa jih prenašali učencem v skrajšani verziji. Relativno pogosto smo obiskovali tudi Študijsko knjižnico, uporabljali smo tudi osebne knjižnice (razne priročnike, enciklopedije, monografije in podobno).

Veliko podporo in pomoč smo dobili od Osnovne šole Šmihel (od ravnateljice Bukovčeve in njenega učnega osebja), ki so nam pomagali pri zbiranju učbenikov, brošur ali nam dali na voljo svoje zemljevide in globuse, diapozitive, grafoskope, učila za geometrijo idr.).

Trenutno imamo večino učbenikov in upamo, da bo pouk potekal nemoteno.

Brez utrjevanja verjetno ne bi mogli vzpostaviti pravi, adekvatni odnos med učencem¹⁷ – gradivom – učiteljem.

In še to. Mislimo, da bi bolj kritičen odnos učiteljev do učencev¹⁸ (glede ocenjevanja in zahtev pri pisanju domačih nalog in učenja) prinesel tudi bolj seriozen odnos učenca do šole, ob tem pa rezultati gotovo ne bi izostali.

Učitelj – učenec

V 2. poglavju smo o tem odnosu že spregovorili, zato bomo samo še dodali, da menimo, da je med učiteljem in učencem vzpostavljeno pristno in dobro sodelovanje¹⁹.

Za ilustracijo zgoraj povedanega bo najbolje, če uporabimo nekatera razmišljanja²⁰ učencev 8. razreda:

– tukaj²¹ v tej šoli več dojamem in več znam

– tukaj sem se naučil to, kar mi tam²² nikoli ni bilo jasno

– tukaj so učitelji boljši kot tam; na vprašanje: v kakšnem smislu? je bil odgovor: imajo drugačen, boljši odnos do nas, učencev

– tam so učitelji »forsirali« samo boljše učence, ostale pa zanemarjali

– tam so me učitelji sovražili, če česa nisem znal, mi niso celo odzdravili, ko so me srečali na ulici

– učitelji so nam tam »vlivali strah v kosti«

– tukaj lahko vse vprašam – ni mi prepovedano vprašati in zaradi tega me ni strah vpraševati

– tam nisem smel povedati, kar mislim, tukaj je več svobode v razgovoru z učitelji

– dojel sem, da tudi učitelji lahko poglešijo in priznajo svojo napako

Po doseženem uspehu ob koncu prvega trimesečja lahko ugotovimo, da so bile negativne in pozitivne ocene (od 1 do 5). Interesantno je dejstvo, da kolikor so otroci kritični v odnosu do pouka, učiteljev in podobnega, ravno toliko so tudi samokritični²³.

Verjamemo, da takšne lastnosti lahko samo koristijo (nikakor škodijo) tej mladosti, mogoče še bolj za bodočnost.

Učenec – učenec

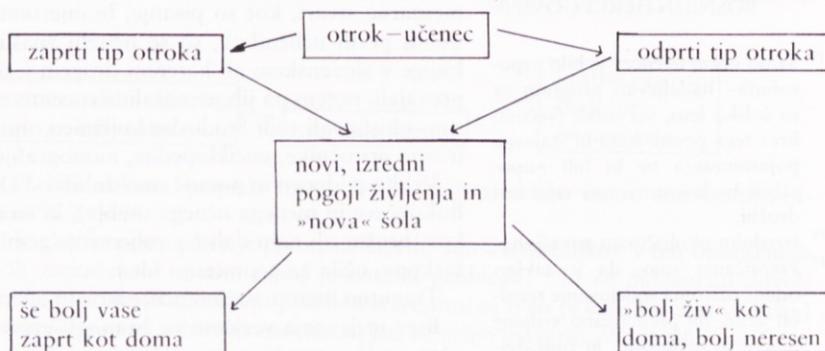
Tudi na začetku te šole (kot sicer na vsakem začetku) so bile težave pri vzpostavljanju medsebojnih kontaktov, ker se niso poznali, ali so se slabše poznali.

V vsakem razredu je bilo nekaj otrok, ki so se že od prej poznali, in rezultat tega so bile razne oblike odpora, alienacije²⁴ in podobno.

Toda, kakor se to ponavadi zgodi, skoraj vsi ti bregovi so premoščeni in med otroki so bila sklenjena lepa in, upajmo, trajna prijateljstva. Kot povsod tudi tukaj pomagajo drug drugemu v težavah, če je potrebno tovarišu nekaj pokazati, prišepniti, ga zaščititi, se zaljubiti, tožiti nekoga za nekaj pa dobiti vzdevek »tožibabe« ..., vse to so znaki, da je beseda o neki, v resnici majhni, ampak pravi šoli.

²⁵ To so, seveda, znane kategorije klasificiranja otroških karakterjev, ampak tukaj so navedene zaradi izrednih okoliščin in njihove nekoliko drugačne manifestacije.

Ko smo se ukvarjali s temi otroki, smo ugotovili, da v bistvu lahko govorimo o dveh tipih²⁵ otrok glede na njihovo obnašanje:

Bolj poredki so primeri, da je zaprti tip otroka v novih pogojih življenja postal bolj odprt in obratno (bolj pogosti so ti drugi).

Čeprav smo v začetku tudi imeli bolj preplašene in »neprilagojene« otroke, zdaj jih ni ali jih je težko na prvi pogled opaziti.

Vsak razred zase je postal mali kolektiv s svojimi karakteristikami, ki jih pri naša takšna oblika dela in življenja.

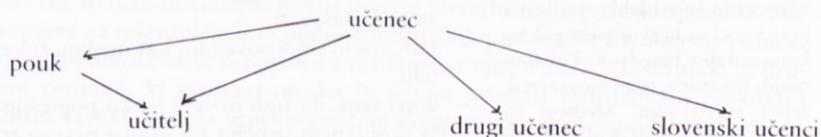
Naši učenci – slovenski učenci

Ker je pouk v prostorih Osnovne šole Šmihel, je bilo pričakovati, da bo prišlo do neke vrste kontakta (indirektnega) med otroki.

Na začetku so bila to malo neprijetna »dopisovanja« na šolskih klopih – v glavnem s politično in podobno vsebino²⁷ – ki so z obojestranskim prizadevanjem in razgovori z otroki prerasla to stopnjo in prešla s tega »bojnega« polja na polje razumevanja in ljubezni²⁸.

Sklep

V tem prispevku smo poskušali podati kratek vpogled v našo šolo, ne številčno oziroma s statistiko in z generalijami, ampak z relacijami, ki v njej obstajajo – in to so relacije direktnih udeležencev pri pouku (učitelj – učenec), »pomočnikov« za čim boljšo realizacijo in uspeh pri pouku (strokovno osebje: psihologi in socialni delavci – učitelji, učenci, starši, skrbniki, ter relacije

Prepričani smo, da le s takšnim, to je s skupinskim delom (vseh udeležencev pri realizaciji navedenih nalog in ciljev) lahko dosežemo želene rezultate.

Ravno tako mislimo, da sama vojna ne bi smela pustiti globljih sledi²⁹ oziroma psihičnih travm na naših otrocih; vsaj ne, dokler so tukaj v miru in v takšnih pogojih življenja.

In če je kakršnakoli pomoč potrebna tem našim otrokom, jo jim moramo mi, učitelji, starši in strokovno osebje, nuditi.

Hkrati moramo upoštevati, da so nekateri od teh otrok potrebovali pomoč strokovnega osebja tudi prej, v miru, a jim ni bila nudena iz nekaterih od navedenih razlogov:

- morda takšne pomoči ni bilo (večina otrok je z vasi in malo je verjetno, da so tam obstajale ustanove s takšnimi nalogami)
- ali, če so že bile, se ni posvečalo (ali zelo malo) pozornosti tem problemom.

Torej, zavedamo se, da samo z veliko volje, z ljubeznijo in s poštenim delom lahko pomagamo tudi tem našim otrokom in njihovim staršem; nazadnje tudi sami sebi.

Helena Dugonjić

Prevedla Jadranka Matić-Zupančič

²⁶ Slovenski otroci imajo pouk dopoldne, naši popoldne.

²⁷ Neprijetno tudi za otroke in učitelje ene in druge šole.

²⁸ Otrokom je pojasnjeno, da so teksti in risbe s takšno vsebino žaljivi, nepotrebni in nesmiselni. Mislimo, da so nas prav dojeli in da so naše sugestije obojestransko sprejete. Dokaz za to je prenehanje takega »pisanja« in nova (ljubezenska) pisma, ki krožijo po šmihelski šoli.

²⁹ Povedali smo že, da je malokateri od naših otrok doživel »prave« vojne strahote (bolj so pod pritiski staršev/skrbnikov in sorodnikov oziroma bolj so pod pritiski njihovih vsakodnevnih pripovedovanj in komentarjev ter pod vplivom medijev (radia, televizije, tiska idr.).

KAKO OTROCI BEGUNCI DOŽIVLJAJO ŠOLO, VOJNO IN TUJE OKOLJE

S torbico znanja (foto: Marko Kapus)

Vojna je izjemno ogrožujoč dogodek, ki je prizadel veliko število otrok na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Slovenija se je z vojno srečala leta 1991 na lastnem ozemlju. Danes pa se z njo sooča kot priča grozljivim dogodkom v sosednjih državah in z množico beguncev.

Vojna dogajanja sprožajo pri otrocih številne in močne čustvene reakcije. Dogajanja zajemajo predvsem neposredno življenjsko ogroženost otroka, ranjenje ali smrt oseb, ki jih ima otrok rad, izgubo dragih oseb, rušenje doma, nujnost zapuščanja domačega kraja in življenje v novem okolju, v katerem vladata napetost in tesnoba, skrajno neugodne razmere bivanja, neustrezno prehranjevanje in poslabšano zdravstveno stanje.

Odziv otroka na te udarce in neugodne okoliščine ni odvisen le od teže in narave dogodka ter od stopnje izpostavljenosti ogrožujočemu dogodku. Poleg stvarnih razsežnosti dogodka so pomembni še številni osebni dejavniki, kot so otrokov temperament, njegova občutljivost in zmogljivost obvladovati udarce, razumevanje nevarnosti dogodka in osebni pomen dogodka za otroka. Ti in mnogi drugi dejavniki vplivajo na to, kakšno bo otrokovo osebno doživetje in kakšen bo njegov odziv na neugodni dogodek.

Mnoge raziskave so skušale odgovoriti na to, zakaj so posledice stresnih okoliščin tako različne. Kot odgovor na to se je oblikoval pojem varovalnih dejavnikov – ti delujejo kot protiutež neugodnim dejavnikom, zmanjšujejo otrokovo prizadetost ob njih ali pa otroku omogočijo, da se v njem razvije zadovoljiv mehanizem obvladovanja nevšečnosti. Eden od pomembnih dejavnikov je **otrokov temperament** – prilagodljivost, kakovost, hitrost in napor, s katerimi se otrok prilagaja na nove okoliščine, še zlasti na neugodne spremembe v svojem življenju. Vir varovalnih dejavnikov je **otrokovo okolje**. Če ima otrok proti udarcem, ki ga zadevajo, protiutež v dobrih odnosih z ljudmi, v dobrem šolskem delu ali v zadovoljstvu na kakem drugem področju, ima veliko možnosti, da bo psihično nepoškodovan prenesel vse hudo. Otroku, ki mu okolje nudi oporo in pomoč, se bo lažje soočil z nevšečnostmi in izgubami.

Ko se otrok znajde v stiski in ko nastopijo čustvene motnje, je okolje vir podpore in pomoči. Ta pomoč je pomembna v vseh obdobjih preživljanja krizne situacije – v času udarca in ob poznejših posledicah. Marsikdaj je družina v celoti čustveno prizadeta in ne more nuditi otroku zadostne pomoči. Tedaj je pomembno, da se mobilizira širša socialna mreža – širša družina, prijatelji, sosedje, prostovoljci.

Mnogi otroci mislijo, da so čustvene, vedenjske, učne in somatske motnje, ki se pojavijo pri njih, znamenje, da je z njimi nekaj narobe in da drugi otroci nimajo enakih težav. Takšno videnje lahko poslabša otrokovo psihično stanje in zmanjša njegove napore za iskanje poti iz stresne situacije. Predelovanje in obvladovanje travmatske prizadetosti je težka naloga in zahteva veliko psihične energije. Zaradi tega lahko vsi vplivi, ki dodatno bremenijo otroka in slabijo njegove psihične in telesne moči, povzročijo slabe rešitve problema in podaljšujejo psihično travmo.

Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani se je uspešno vključil v nudenje pomoči beguncem v Sloveniji. S pomočjo raznih raziskav so prišli do dragocenih podatkov o doživljanju vojne in njenih posledic na osebnost posameznika.

Vprašalnik v obliki nedokončanih stavkov, ki smo ga izvedli v višjih razredih osnovne šole za begunce (s sedežem v Osnovni šoli Šmihel v Novem mestu), je zajel 44 učencev. Namen vprašalnika, ki zajema dvanajst vprašanj, je bil ugotoviti, kako otroci begunci doživljajo šolo, ustanovljeno za njih, kako doživljajo vojno oziroma kakšne posledice je pri njih pustila vojna in kako doživljajo tuje okolje, v katerega so bili prisiljeni priti.

Ker deklice drugače doživljajo dogodke in jih tudi drugače opisujejo, sem jih ločila od dečkov. Pomembna je tudi razlika doživljanja otrok v posameznih razvojnih obdobjih, zato sem jih razdelila na 5. in 6. razred ter 7. in 8. razred.

Rezultati (5. in 6. razred) (7. in 8. razred)

1. V tej šoli mi je...

- dečki: dobro, lepo; **dobro**
- deklice: dobro, zelo lepo; **lepo, vendar ni tako kot v moji šoli;**

2. V tej šoli me najbolj moti...

- dečki: nič; **nič; da sedimo stalno v isti učilnici**
- deklice: nič; **nič;**

3. V tej šoli mi je najbolj všeč...

- dečki: vse; moja učiteljica in prijatelji; **dober odnos z učiteljicami;**
- deklice: vse; moj razred; učiteljice; učenje; **to, da učiteljice ne vpijejo na nas;**

4. V tej šoli mi je najtežje...

- dečki: nič; biologija, nemščina, geografija; to, da ni mojih prejšnjih učiteljic; ko dobim slabo oceno; **tuji jezik;**
- deklice: nič; to, da ni učbenikov; to, da to ni moja šola; **ko dobim slabo oceno; to, da mi govorijo begunka – tudi jaz sem pred osmimi meseci živela normalno kot oni;**

5. V to šolo...

- dečki: grem rad, z veseljem; **grem rad;**
- deklice: grem rada, redno; hodijo tudi slovenski otroci; **hodim, da mi čas hitreje mine;**

6. Ko pomislim na vojno...

- dečki: se spomnim, kako so ljudje zlobni; postanem žalosten, ker nisem doma; se spomnim svoje porušene šole in mi je hudo; se takoj vznemirim; **pomislim na očeta; pomislim na to, da se ne bom več vrnil domov in ne bom več svoboden;**
- deklice: jokam, ker se vsega spomnim; mi je težko pri srcu; občutim neko žalost; mi je hudo, ko pomislim, da se ne bom mogla nikoli več vrniti domov; **zgubim voljo do življenja; se spomnim na lačne in prezeble otroke v BiH;**

7. Odkar je vojna, opažam pri sebi, da...

- dečki: sem zelo spremenjen, drugačen; sem nervozen in žalosten; se slabo počutim; ne bom nikoli mogel pozabiti vojne; **sem prestrašen; se drugače obnašam;**
- deklice: sem se zelo spremenila; nisem več vesela in da se mi v dnu srca skriva žalost; sem postala živčna; sem prej živela boljše; sem osamljena brez staršev; **sem izgubila voljo do življenja; sem jezna, ker umirajo nedolžni ljudje; me že majhna stvar vznemiri;**

8. V Sloveniji mi je najtežje...

– dečki: da nisem s svojim očetom in družino; da nisem tu doma in da je drugačen jezik; da sem begunec; ko vidim otroke, ki imajo svojo družino in dom; **ko se slovenski dečki norčujejo iz mene; da nimam tiste svobode, kot sem jo imel doma;**

– deklice: da nimam doma; da sem begunka; da nisem skupaj s svojo družino; da ne poznam slovenskega jezika; kadar vidim, kako gredo otroci iz šole domov – tudi jaz bi si želela takšno življenje; **da tu ne živim tako dobro kot doma; da sem brez svojih prijateljev;**

9. Najbolj me žalosti...

– dečki: ko pomislim na svoj dom; da mi je vojna vzela očeta; ko mi rečejo, da sem begunec; da nisem doma; ko slišim, da je nekdo umrl; **ko vidim, da ljudje umirajo;**

– deklice: ko vidim na televiziji, kako umirajo otroci in drugi ljudje; vojna; da ne živim tako dobro kot doma; **ko pomislim, da ne bom več imela tako lepega otroštva kot prej; ločitev od staršev;**

10. Ko mi je težko mi pomaga, če...

– dečki: pogovor in tolažba z materjo in prijateljem; **mi starši rečejo, da bo kmalu konec vojne;**

– deklice: pogovor z materjo, prijateljico; pospravljam, berem; grem na sprehod; **poslušam glasbo; se razjočem;**

11. V Sloveniji mi je lepo, kadar...

– dečki: se igram s prijatelji; grem v šolo; grem v mesto; **spoznam nove prijatelje;**

– deklice: sem v šoli; se igram s prijateljicami; **pomislim, da bomo šli kmalu domov; grem v šolo;**

12. Hotela oz. hotel bi še reči, da...

– dečki: se želim čimprej vrniti domov; preneha vojna; mi je lepo v Sloveniji; **v meni še vedno živi moj dom; sem vesel, da se je začela šola;**

– deklice: bi želela čimprej domov; rada hodim v šolo; bi se končala vojna v BiH; se zahvaljujem vsem, ste nas lepo sprejeli; **bi želela čimprej domov, čeprav je tu lepo.**

Sklep

Kot smo lahko razbrali, se otroci zelo dobro počutijo v šoli. Ta jim pomaga krajšati predolge dneve negotovosti in strahu pred slabimi novicami iz njihove domovine. Veliko jim pomaga pridobivanje novih prijateljev, katere tako obupno potrebujejo za pomoč pri reševanju svojih težav in za sprostitev. Kljub temu da jim je tukaj všeč, pa ne morejo pozabiti rojstnega kraja in imajo veliko domotožje po njem. Morda na skrivaj upajo, da jih bo tam še vedno čakala domača hiša in njihova šola, katero primerjajo s sedanjo, in ugotavljajo, da to le ni isto. S težavo se prilagajajo na novo okolje, saj so vsa njihova prizadevanja močno omejena: omejeno gibanje in nepoznavanje slovenskega jezika jim onemogoča navezovanje stikov z drugimi ljudmi v okolju; močno jih prizadene, ker jim na vsakem koraku damo vedeti, da so begunci. Slednje še posebej prizadene otroke in mladostnike, ker jim znižuje samozavest in spreminja samopodobo, saj to pomeni za njih nekaj poniževalnega in jim da vedeti, da jih drugi ljudje nimajo za sebi enake. Vsi bi se morali potruditi, da jim ponovno vrnemo vero v ljudi in v boljše življenje, kar velja še posebno za otroke. In samo upamo lahko, da ta vojna ne bo v njih pustila dolgotrajnejših psihičnih posledic.

Povedati moram, da se za slednje trudijo njihove učiteljice, ki so tudi same begunke in vedo, kakšne grozljive dogodke in stresne situacije so morali preživeti ti otroci. Po svojih najboljših močeh se trudijo, da bi jim pričarale vsaj bledo podobo njihove prejšnje šole in njihovih učiteljic, na katere so bili navezani, njihovega doma in načina življenja.

Kot lahko vidimo, jim to uspeva ob pomoči Branke Bukovec iz Skupščine občine Novo mesto, ker jim je v veliko moralno in organizacijsko oporo.

V SREDIŠČU OBROBNEGA

Seveda se je sprožilo. In to ob prebiranju prispevka Češnje so se šibile, ki je bil objavljen preteklo leto v Delovi prilogi Znanje za razvoj: o beguncih, o tistem hudem prebadanju v prsih, o grozni nemoči, o pregnanstvu in tujstvu.

Spet je sreda ali ponedeljek in treba bo na pot.

Sem bibliotekarka v novomeški študijski knjižnici. Delovna emigrantka. Študiralna sem v Zagrebu, smer jugoslavistika (med drugim tudi slovensko književnost, lektorat iz slovenskega jezika).

Udomljena sem v Novem mestu že skoraj 18 let in pol.

Doma sem s Hrvaškega, iz Karlovca.

Stara mama je Slovenka, ki je za možem, Medžimurcem, prišla na Hrvaško in tam za zmeraj ostala, oče je Hrvat iz Bosne, ki se je prišel tja šolat in tudi za zmeraj tam ostal.

Verjetno nam je ta razseljenost v genih. Kaj vem, kje bodo moji otroci končali, ali bo za njih Evropa zadosti velika...

K beguncem hodim že od decembra leta 1991, najprej k hrvaškim, zdaj pa k tem iz BiH. Odločitev je dvojna. Prvo je strokovna, da kot splošno-izobraževalna knjižnica reagiramo na izzive v okolju, kjer delamo. Ne moremo se delati, da te populacije na našem območju ni. Je pa tudi človeška, ti ljudje so mi blizu, tudi sama sem izkusila nekaj od te vrženosti v tujost. Govorimo isti jezik, lahko ponudim knjigo, ki bo vsaj za trenutek pregnala to otrplost, temno zagledanost v pot brez izhoda.

Pred odhodom imam še priprave. Knjižničarji to vedo.

Prebrskam kataloge, stikam po računalniku, potegnem knjige iz skladišča, naredim potrebne sezname, opremim knjige s knjižnimi listki. Potem se usedem v vozilo novomeškega centra za socialno delo in skupaj s socialno delavko in skatлами polnih knjig oddrvimo v Dijaški dom Majde Šilc. Tukaj prebiva okoli dvesto beguncev iz Bosne. To ni pravi begunski center, je premalo številčen.

Vem, da tudi druge slovenske knjižnice pripravljajo kolekcije knjig za begunce. Presenetljivo hitro se je že preteklo leto odzvala z vabilom k obisku beguncev Delavska, nekaj pozneje pa tudi Mestna knjižnica v Ljubljani.

Socialna delavka Mojca Papič gre opravljat svoje delo, jaz pa svoje.

Otroci mi pomagajo, da škatle s knjigami prinesemo v četrto nadstropje, tam je učilnica in tam tudi izposojamo.

Vsi so strašansko neučakani. Hlastajo za knjigami.

Te so v hrvaškem jeziku, nekatere tudi v srbsčini. So različne, namenjene so otrokom (slikanice, zgodbe, pravlјice, romani, nekaj je tudi poučnega branja) in odraslim (romani, publicistika), a tudi nekaj za šolajočo se mladino.

Otroci so vseh starosti, od dojenčkov z materami, malčkov, do šolarjev. Vrvež je tak, da je joj.

Nikakor jih ne morem disciplinirati. Zlasti mali govorijo vsi v en glas. Sem učiteljica, tovarišica, gospa, teta, profesorica, kakor nanese. Sporečejo se okrog zaželenih knjige, presodim tako (to sem se naučila od socialne delavke), da štejemo do določene številke, pa kdor zmaga. Govorim jim v njihovem in svojem jeziku.

Vsem se mudi, nekaj bodo gotovo zamudili.

Prosim jih, da se usedejo. Ne uspem. Po desetih minutah so spet nagnjeni okrog.

Ne moremo dihati.

Nekaj se deli in ne bo pravično razdeljeno. Nimajo ničesar, ničesar več nimajo in zdaj bojo spet ob to – kar se deli – izposojajo knjige.

Je tudi potreba po dotiku, strašansko so neposredni, klepetavi, nervozno situacijo sprostim v smeh. Delno uspem.

Starejše deklice se ponudijo, da mi bodo pomagale pri vračanju že izposojenih knjig. Sprejemem pomoč. One jih bolj pomirijo. Ampak ne za dolgo. Vprašam za Kemala, namesto katerega zdaj prijatelj vrača knjige.

Pravijo mi, da je odšel. Kam? Nazaj v Sarajevo kot prostovoljec v borbo. Koliko je star? Šestnajst let. Stisne me. Saj bo moj sin čez sedem let toliko star. Goden za borbo.

Oni že vedo vse odgovore in tako so mladi. Izkušenosť, ki zmaga nad otroškim svetom. Kaj še ostane?

Rešuje me, da so svoj čas slovenske založbe veliko tiskale za južne trge in da imamo (zaradi obveznega primerka, dosti tovrstnih knjig na zalogi.

Povpraševanje se zvišuje. Radi bi knjige iz psihologije, slovar sanj, knjige o negi otroka, teme iz psihologije, učbenike, slovarje, rešene naloge za sprejemne izpite na fakultetah, priročnike za učenje tujih jezikov angleščine, nemščine, slovenščine, italijanščine...

Obljubim uresničljivo.

Bojim se dneva, ko mi bo zmanjkalo literature, saj sem v preteklem letu izposodila okrog 3800 knjig.

Večkrat ostanemo z otroki in jim pripovedujem pravljice.

Moja hrvaščina je včasih že rahlo načeta od slovenskega jezika, davek asimilaciji.

Jezik pripovedovanja mi ni več tako samodejno tekoč, veliko je umetelnega, vse mora biti dobro pripravljeno, ampak ko se mi posreči, opazim, kako se jim oči zaškripijo, postanejo potegnjeni vase, v njih oživijo njihove nekdanje pravljice, ki so jih slišali v dedkovem naročju, obkroženi s temnim gozdom neznanega.

Opazim, da pripovedovanju pravljic prisluhnejo tudi bolj odrasli otroci. Želijo si, da tudi njim preberem katero.

Pogovarjamo se o doživetjih. Pripovedujejo mi, kaj vse so doživeli na snegu, katero moštvo je zmagalo pri kepanju.

Vprašam jih za kraje, odkod so doma, saj sem drugo poletje 3. letnika gimnazije končala v Bosni (zaradi očetove službe na gradbišču termoelektrarne).

Pripovedujejo o majhnih vaseh ali mestih, kakšne šole so obiskovali, kateri prijatelji so jim bili najbolj pri srcu, kdaj so odšli od doma, z velikim vprašanjem o trajanju tega bivanja tukaj pri nas.

Ko postanejo vesti z bojišč še bolj strašljive, postanejo določeni otroci še bolj nemirni, drugi se še bolj zaprejo vase in si ne dovolijo prisluhniti.

Ali se bo kdaj končalo?

Zdaj se že dobro poznamo, junija in julija sem hodila enkrat na teden v vsakega od teh zbirnih centrov, zdaj pa vsakega obiščem enkrat na 14 dni. Enkrat z Mojco v Dom Majde Šile, drugič s socialno delavko Majdo Kristan v Pionirjeve barake v Bršljin.

Štiri barake so tu, tudi dvesto ljudi, precej žena z otroki, nekaj moških. Izposojam knjige, evidentiram želje.

V barakah spijo, imajo skupen jedilni prostor (tam izposojam). Ko je še bilo lepo vreme, so bili veliko zunaj, pred barakami na klopcah, zdaj pa bivajo v sobah, vsaka je majhen otoček v vsemirju.

Odrasli so depresivni. Obnavljajo doživetja, tako se nekako izčistijo od strahot. Ni prihodnosti, vsaj ne take, kot so si jo želeli, ampak, ne glede na vse, si želijo domov, nazaj na tisto prst zemlje, čeprav pogorišče, bojo že zmogli.

Varljivost imetja. Kaj imamo in kaj smo? Zakaj je taka naša usoda? Same neznanke. Zakaj ravno nam?

A vendar, ko bodo nekoč na svojem, mogoče ne bodi ti centri v njihovih očeh ostali samo gola streha in prehranjevanje, mogoče bo v njih tlela vsaj majhna lučka spomina na kakšno prebrano stran, na tisti dan, v zraku prepolnem žarečega poletja, ko se jih je nenadoma dotaknila podoba, zgodba iz neke takrat prebrane knjige v nekem mestu, na bolj severni strani neba od njihove – v Sloveniji.

Jadranka Matić-Zupančič

Tebi, dobra duša!

Leto 1992 je leto Evrope, ampak ne tega maja.

Strelj po moji preteklosti so moja begunska sedanjost.

Časovna neizogibnost drsi v prihodnost in mi, prosvetni delavci, počasi ureničujemo začrtane načrte in programe, delamo z željo, da se tisto najbolj grdo pozabi, da smo z učenci in jih učimo ljubezni, smeha, matematike, jezika.

Tukaj sem spoznala veliko domačinov, ki so vsi po vrsti dobri. To dokazujejo njihove solze, ki teko ob dogajanjih v Bosni. Ne jokajo samo starke in ženske za premražene, lačne, pobite, kdaj pa kdaj pade tudi težka moška solza, polna sočutja. Jokali bi tudi mi, če ne bi bilo tebe, duša. Sprejela si begunce, šolarjem pripravila dobrodošlico, omogočila prihod dedka Mraza, nudila razumevanje, spoznala nas z dobrimi ljudmi, da nam podaljšajo normalno življenje, otrokom šolske dni in zvonec obdobju, ki ne razume politike, mladim ljudem, da spoznajo znanje in življenje, brezbriznost mlademu naraščaju.

Tvoja zemlja, duša, nam je podarila med drugimi tebe, da nas pripelješ v knjižnico, na koncert, v gledališče, da bi mi, prosvetni delavci, naučili otroke na bivanje dobrih ljudi, pesmi, življenja, ljubezni.

Danes je 260. dan, odkar smo begunci, v zvezi ali brez nje z rojstnim krajem, z našimi najbližjimi. Zahvaljujoč tebi in tebi podobnim, pozabljamo na skrbi, ki nas zbuja ponoči, na dneve, v katerih se vračamo v preteklost, na nesreče in ubijanja, ki so prišla nad našo zemljo.

Hvala Bogu, pastirjem dobrote, in tebi za vse lepe trenutke, v katere ste vpletli sebe in svojo dobro dušo. Jaz in še mnogo takih v tej deželi smo hvaležni za vso dobroto, ki nam je bila dana, v želji, da se čimprej vrnemo, vsakdo na svoj prag, lahko rečemo samo HVALA.

Dolgo se te bomo spominjali po blagosti in dobroti, po sočutju in nesebičnosti, po tem, koliko je v nekem navadnem človeku ljudskosti in duše.

Jaz, anonimus, ki jih je preveč v tej deželi.

Prevedla Jadranka Matić-Zupančič

Obisk francoske delegacije v begunskem centru v Smihelu; foto: Janez Pavlin, 1993

Bog, zakaj?

Bog, kaj to počneš z mojim življenjem,
kaj ti je toliko krivo!?
Bog, zakaj štirinajsti rojstni dan
dočakam v tujem svetu in ne v
svoji hiši!?
Bog, zakaj me vsi ti ljudje
grdo gledajo, kaj sem jim naredila!?
Bog, zakaj se ne smem gibati
svobodno kot vsi drugi ljudje!?
Bog, zakaj mi je vojna uničila mladost!?
Bog, zakaj mi, otroci delamo pokoro namesto drugih!?
Bog, kaj to delaš z mojim življenjem,
kaj ti je toliko krivo!?

Amra Isić, 8. razred

Moja žalost

Čas beži in odnaša vse,
samo tvoje lase iz mojih misli
ne bo nikoli odnesel.

Ko se spomnim tvojih črnih oči,
mi solze privro na lica
in na jok mi gre.

Čas nosi vse z vetrom življenja,
samo tvojih oči nikoli od mene
ne bo mogel odnesti.

Bolečina prebada moje srce
z ostro puščico življenja,
ampak tebe ni in ni.

Edina Salihović, 8. razred

Dala sem in bom spet

Dala sem ti in bom spet
in nocoj in zdaj
poljub v mraku
nekemu fantu.

Temu fantu je ime Sabastijan,
njega ima rado srce moje.
Rada ga imam bolj kot
kogarkoli, on je fant mojega življenja.

Sandra Barunčić, 5. razred

Rada bi bila ptica

Rada bi bila ptica,
ki leti nad svetom,
da bi nekega lepega dne
odletela v svoj rojstni kraj.

Rada bi bila ptica,
da bi odletela k svojemu očetu,
da bi ga vsaj malo videla,
in se potem vrnila nazaj.

Rada bi bila ptica,
da bi odletela k svojemu bratu
in da bi se mu spustila na ramo
in izpovedala, kam vse letim.

Rada bi bila ptica,
ki bi nosila ljubezensko pismo,
in majhen cvet,
ki se skriva v jutranji rosi.

Alma Turkanović, 7. razred

Pesmi prevedla: Jadranka Matić-Zupančič

KO SPIM, SANJAM

Ko spim, zmeraj sanjam nekaj nemogočega. Tako sem nekoč razmišljal o svoji hiši.

Prišel sem na dvorišče in zagledal odbita vrata. Vstopim v hišo in vidim vse razmetano. Iščem to in ono, ampak ničesar ni, vse so odvekli.

Grem na kraj, kjer smo skrili nekaj stvari, ampak tudi od tukaj so vse odvekli. Našel sem »daljinskega«, ampak televizorja ni. Šel sem iz hiše, a na pragu moja Bucka. Shujšana, sama kost in koža. Vzamem jo v naročje in se začnem pogovarjati. Tako pogovarjajoč se z mačko obhodim tetkino in svojo hišo. Obšel sem še hlev – krave odpeljane. V lopi ni bilo voza niti mojega kolesa. Ko sem prišel v klet, sem tam našel samo stari štedilnik. V zaklonišču sem našel več kot deset preprog – tega niso hoteli, leseno klop, ker je niso mogli odnesti, so vso preluknjali. Z Bucko sem hodil skozi vas; niti temelji džamije se ne vidijo, vse je izropano.

Ko naenkrat – strel, v tem trenutku se zbudim.

Da bi vsaj Bucko prinesel.

Prevod: Jadranka Matić-Zupančič

Almir Sendijarević, 6. razred

Amra Asić: Gospodica, tempera,
Novo mesto 1992

DRUŽBENA VPRAŠANJA
Rast 1–2/1993

Navihanci (foto: Marko Kapus)

SOODVISNOST KAKOVOSTI, INOVACIJ IN POSLOVNEGA USPEHA

Izbrani problem in vidik obravnavanja

Sodobni trg se je v zadnjih letih bistveno spremenil, ne le pri nas, temveč tudi v sodobnih visokorazvitih gospodarskih sistemih. Hkrati s spreminjanjem tržnega okolja podjetja se spreminja tudi pojmovanje kakovosti ter inovacij in inoviranja. To vodi k nujni redefiniciji pojmovanja poslovnega uspeha, ki ga ni več mogoče izražati in meriti samo s tradicionalnimi merili, kot so prihodek, dobiček, vrednost premoženja, delnic ipd. V prispevku poskušava najti nekaj sklepov, ki lahko koristijo tehničkim in drugim izobražencem, ki se ubadajo z vprašanji medsebojne povezanosti in soodvisnosti kakovosti, inovacij in poslovnega uspeha.

Kakovost na osnovi inoviranja – ena od temeljnih značilnosti razmer »trga kupca«

V dosedanjem razvoju tržnega gospodarstva lahko zaznamo štiri tipične razvojne faze trga, pojmovanega kot načina spravljanja izdelkov v uporabo (slika 1).

slučajnostni trg + trg proizvajalcev	prevlada rutine(rstva) in neodvisnosti inoviranja od sodobno pojmovane kakovosti	doslej v YU, a enako tudi v SLO
trg kupcev + državno podprt trg kupcev	prevlada hudega konkurenčnega pritiska in zato odvisnosti kakovosti od inoviranja	razviti Zahod

Slika 1: Štiri razvojne faze trga

Za prvo, najzgodnejšo razvojno fazo je značilno slučajno srečevanje kupcev in prodajalcev. Njej sledi t. i. trg proizvajalcev. Ti dve fazi prežema skupna značilnost, ki se na eni strani kaže v prevladi proizvajalca in prodajalca nad kupcem, na drugi strani pa v prevladi rutine(rstva) in v neodvisnosti kakovosti od inoviranja. Slovenska gospodarska struktura je še v veliki meri takšna, da jo lahko uvrstimo v drugo fazo. Naslednji razvojni fazi sta trg kupcev, kjer kupec odločilno vpliva na izbiro in kakovost izdelkov, in pa državno podprt trg kupcev, kjer država zagotavlja potrebno infrastrukturo (fiskalni sistem in denarna politika, uvožno-izvožni režimi, davčni sistem, predpisani zdravstveni in drugi standardi kakovosti, »ombudsman« ipd.) za konkurenčno sodelovanje podjetij na domačem in svetovnem trgu. Za ti dve fazi je značilna prevlada hudega konkurenčnega pritiska, ki določa nenehno povečevanje pomena kakovosti, zato prihaja tudi do vse večje odvisnosti kakovosti od inoviranja.

Ne spreminja pa se samo trg, hkrati z njim se spreminja tudi pojmovanje inovacij, kakovosti in poslovnega uspeha. Slednjega ni več mogoče meriti samo s tradicionalnimi merili, kot so prihodek, dobiček, vrednost premoženja ali delnic, temveč dosti širše. **Poslovni uspeh** zato prej opredeljujemo kot finančno ali kako drugače izraženo korist od celotnega poslovanja (proizvajanja + priprave + organiziranja + vodenja + analiziranja + kadrovanja + itd.), ki v tržnem gospodarstvu omogoča evropsko normalne osebne prejemke zaposlenih, lastnikov in tistih v družbeni infrastrukturi ter akumulacijo za nove investicije.

Tako pojmovanega poslovnega uspeha se seveda ne da dosegati z rutinskim poslovanjem in s produkcijo izdelkov, ki le stežka najdejo svojega kupca, saj ne zadovoljujejo njihovih potreb tako, kot kupec to pričakuje in je pripravljen plačati. Tako pojmovan poslovni uspeh se lahko dosega le v poslovnem sistemu, ki ga označuje nenehno izboljševanje poslovanja, ker ima zadosten inovacijski potencial za stalno inoviranje. Pri tem pa je treba pravilno razumeti pojme inovacije, invencije in potencialne invencije. Oglejmo si sodobne opredelitve navedenih kategorij:

- **inovacija** je vsaka koristna in samo koristna novost;
- **invencija** je nova zamisel, le majhen del njih postanejo inovacije;
- **potencialna inovacija** pa je tehnično in/ali ekonomsko in/ali organizacijsko in/ali pravno in/ali ekološko ipd. izvedljiva invencija, ki še ne daje dokazane koristi (posredne ali neposredne); je torej vmesna faza med invencijo in inovacijo.

Osnovni motiv in gonilo inoviranja je v iskanju takih rešitev, ki bodo na najboljši možni način zadovoljile kupce (sedanje ali potencialne). Ni nujno, da gre vselej za končnega kupca, gre lahko tudi za notranje odjemalce, saj se kakovostnega izdelka ne da narediti, če ni kakovosten tudi proces, v katerem ta izdelek nastaja. Očitno je torej, da sta inoviranje in kakovost neločljivo povezana. **Kakovost** zato definiramo kot »skladnost z zahtevami odjemalca« in jasno je razviden trend, da je vse višja in vse bolj povezana z razvojem trga.

Kot je razvidno iz slike 2, sodobni trg uveljavlja vse več zahtev, da je ponujen izdelek, storitev in/ali proces: poceni (od okoli 1960), poceni in kakovosten (od okoli 1970); poceni, kakovosten in na izbiro (od okoli 1980); poceni, kakovosten, na izbiro in enkratni (od okoli 1990). Poslovno nabrežje je tako vse bolj polno razbitin podjetij, ki niso bila pripravljena sprejeti navedenih sprememb, ki jih je prinašal čas; podjetij, ki niso pravočasno doumela, v čem leži skrivnost konkurenčnega obstoja in zmagovanja.

Do šestdesetih let je bil ključ konkurenčnega uspeha v delitvi dela, mehanizaciji in obvladovanju masovne proizvodnje, s katero so se dosegali učinki ekonomske obsega. Velike količine istorodnih izdelkov so omogočale nizke proizvodne stroške po enoti produkta in temelj konkuriranja na svetovnih trgih je bila nizka prodajna cena. Konec šestdesetih let se je pričelo kazati, da kupci niso zadovoljni zgolj z nizko ceno, temveč zahtevajo tudi primerno kvaliteto, ki je množice skorajda identičnih produktov niso več mogle zagotavljati. Tako je prišlo v sedemdesetih letih do močnega pritiska na izboljševanje kakovosti proizvodov, ko so zlasti Japonci postavili na glavo dotedanje pojmovanje, da ni mogoče narediti izdelka istočasno poceni in kvalitetno.

Leta	Tržne zahteve	Merilo izvedbe	Tip podjetja
1960	Cena	Učinkovitost	Učinkovito podjetje
1970	Cena Kvaliteta	Učinkovitost + kvaliteta	Kvalitetno podjetje
1980	Cena Kvaliteta Izbira	Učinkovitost + kvaliteta + fleksibilnost	Fleksibilno podjetje
1990	Cena Kvaliteta Izbira Unikatnost	Učinkovitost + kvaliteta + fleksibilnost + inovacijska moč	Inovativno podjetje

Slika 2: Razvojni tipi podjetij

Ker je kvaliteta vselej tisto, kar dojemata kupec kot primerno uporabno vrednost, hitremu spreminjanju preferenc kupcev seveda ni bilo moč slediti brez fleksibilne proizvodnje. Zato je naslednji val, ki je obilil svetovna podjetja, izpostavil potrebo po hitro prilagodljivih proizvodnih procesih, s katerimi je mogoče proizvajati čimbolj raznolike izdelke in z njimi zadovoljiti vse bolj izbirčne kupce. Stvar gre tako daleč, da ni več dovolj, da se kupca zadovolji, kupca je treba navdušiti in očarati.

Tako morajo danes podjetja, ki žele konkurirati na svetovnih trgih, istočasno obvladovati učinkovitost proizvodnje, kvaliteto in fleksibilnost. Šele ko so zgrajeni ti temelji, se lahko podjetje uveljavi kot inovativno podjetje, torej kot podjetje, ki se je sposobno nenehno odzivati na spremenjene pogoje poslovanja in zadovoljevati spreminjajoče okuse kupcev.

Danes je jasno, da se lahko konkurira še samo z inovativnostjo, praksa pa hkrati tudi kaže, da se opisanih razvojnih faz ne da preskakovati ali pa le z izjemnimi odpori. Podjetje se ne more posvetiti kvaliteti, če ni učinkovito, fleksibilno lahko postane šele tedaj, ko je obvladalo tako učinkovitost kot kvaliteto, in inovativno, ko obvladuje vse predhodne faze.

Povsem jasno pa je tudi, da postaja hitrost, s katero se podjetja odzivajo na tržne zahteve, najpomembnejše konkurenčno orožje v prihodnjem desetletju. Podjetja, ki se ne odzivajo na zahteve kupcev po zadovoljevanju njihovih plačilno sposobnih potreb, so obsojena na propad. Čas med zasnovo produkta in njegovo dostopnostjo za kupce je vse krajši in hitrost postaja osrednje konkurenčno orožje.

Vemo, da se velika večina slovenskih podjetij nahaja v prvi razvojni fazi, ko rešujejo predvsem probleme z učinkovitostjo, na svetovnih trgih pa uspevajo konkurirati le z nizko ceno. Čaka jih torej dolga pot preko kvalitetnega in fleksibilnega do inovativnega podjetja. Na tej poti bodo potrebovali ogromno sodobnega svetovnega znanja, prilagojenega njihovim potrebam. Novih problemov se, žal, pač ne da reševati z zastarelim znanjem in s starimi metodami, kajti, če se spremeni igra, po starih pravilih ni več možno igrati.

Iz tega lahko sklenemo dvoje:

SKLEP 1: Poslovni uspeh je odločilno odvisen od kakovosti, te pa ne moremo dosegati brez inoviranja kot ustvarjanja koristi iz invencij v rednem poslovanju.

SKLEP 2: Kakovost kot celovito obvladovanje kakovosti (CEOKA) ali popolno obvladovanje kakovosti (POK) je po svojem bistvu le drug izraz za nenehno izboljševanje poslovanja, torej za inoviranje.

Demingovih štirinajst pravil popolnega obvladovanja kakovosti je jasna slika povezanosti kakovosti, inoviranja in menedžmenta zaradi truda za poslovni uspeh.

Deming, eden od veteranov popolnega obvladovanja kakovosti (POK, CEOKA), je že leta 1951 postavil naslednjih štirinajst pravil:

- Odloči se za stalno izboljševanje izdelkov in storitev (z inoviranjem in raziskovanjem). Cilj ni preživetje, ampak preživetje v konkurenčnem boju, ki je odvisen od inovativnosti.
- Sprejmi novo poslovno filozofijo in zavračaj slabo delo in storitve.
- Opusti odvisnost od množičnega nadzora na koncu proizvodne linije. Raje porabi denar za izboljšanje procesov.
- Nehaj iskati dobavitelje z najnižjo ceno, če ne zagotavljajo najboljše kakovosti, saj povzročajo visoke stroške.
- Nenehno izboljšuj svojo proizvodnjo in izvajanje storitev, zmanjšuj izmet in druge oblike zapravljanja ter hkrati dviguj kakovost.
- Vpelji usposabljanje, urejeno in pravilno, ne le z besedami.
- Vpelji vodenje z vzorom: nadrejeni naj ne ukazujejo podrejenim, ampak naj jim pomagajo, da opravijo svoje delo kar najbolje.
- Odstrani strah podrejenih pred postavljanjem vprašanj, saj so pogoj za izboljšanje kakovosti in učinkovitosti.
- Zlomi pregrade in ovire med strokovnimi področji; oddelki pogosto tekmujejo med seboj, namesto da se skupno trudijo v korist podjetja.
- Odpusti vsiljevanje parol in kratkoročnih ciljev, naj si jih ljudje postavijo sami.
- Opusti številčno izražene obvezne količine, kajti pogosto se iztečejo v neučinkovitost in visoke stroške, saj se ljudje trudijo doseči predpisane količine ne glede na stroške in kakovost.
- Odstrani ovire za ponos zaposlenih, ki imajo obliko nejasnosti nadrejenih in nekakovostne opreme, kajti ljudje želijo dobro opraviti delo.
- Vpelji dosleden program šolanja in preusposabljanja za vodstvo in druge, kajti spoznati morajo nove metode.
- Vodi akcijo za izvedbo transformacije, vzpostavi ekipo vrhovnega vodstva, ki naj načrtno uvede kakovost.

Za praktično izvedbo teh pravil pa je potrebna jasna, kakovostna in inovativna politika poslovanja in razvoja podjetja, torej ustrezna menedžerska podlaga za uveljavljanje sodobne kakovosti, inventivnosti in inovativnosti na poti do poslovnega uspeha.

Potreba po celovitem obravnavanju kakovosti

Gre torej za to, da napravimo nekaj podobnega, kot so storili Japonci, ki so trideset let pred ZDA in Evropo sprejeli kakovost in inoviranje za del bivanja svoje poslovne filozofije. Tako imajo danes:

- najmanj brezposelnih in drugih ekonomskih znakov krize, a žal tudi
- največ samomorov med mladimi, ki ne zdržijo prezgodnje vključitve v neusmiljeno konkurenčno izločevalno vojno, iz česar lahko potegnemo nadaljnji sklep:

SKLEP 3: Nujna nista le kakovost in inoviranje tehnično-tehnoloških značilnosti poslovanja in življenja, ampak njune celote.

Zato je treba jasno pokazati, da kakovost, inoviranje, poslovni uspeh, znanje, motiviranost – niso samo tehnični problemi, četudi so tudi to, a le delno.

Vse to in drugo je tudi in predvsem:

- problem človeka (bolj rutinerskega ali bolj inovativnega po vrednotah in znanju), zlasti vplivnejšega;
- problem aktiviranja, pridobivanja in razvijanja bolj inovativnih vrednot in znanja ljudi;
- problem menedžmenta in lastnikov in zlasti njihove inovativnosti, saj ostali predvsem sledijo njim kot vzorom;
- problem politike poslovanja in drugih politik podjetij (in države, ki je tu zunaj izbranega vidika).

Zato se zdijo smiselni naslednji sklepi:

SKLEP 4: Pri obravnavanju problemov kakovosti, inoviranja in poslovnega uspeha je nujno (dialektično) sistemsko razmišljanje, ki postavlja za podlago poslovnega uspeha hkrati:

- ustvarjalnost, izraženo kot inventivnost in inovativnost, in merjeno kot kakovost, sestavljeno iz vseh štirih prej omenjenih značilnosti, in
- celovitost, izraženo kot splet (= sistem):
 - globalnega razmišljanja in
 - razmišljanja o podrobnostih in
 - razmišljanja o medsebojnih soodvisnostih in
 - razmišljanja o nenehnem spreminjanju, ki iz vsega tega izhaja.

SKLEP 5: Uspešen, kakovosten in inovativen trud za kakovost, inovativnost in poslovno pa tudi družbeno uspešnost poslovanja se začne z oblikovanjem, sprejetjem in uresničevanjem politike podjetja, ki postavi v ospredje kakovost in inovativnost kot neločljiva dvojčka.

SKLEP 6: ISQ 9000 je prvi korak sodobne politike podjetja, ki ostaja le prvi in ne vodi k poslovnemu uspehu, če ne preraste v nenehen proces namenskega iskanja invencij, razvijanja njih v potencialne inovacije in dalje v inovacije, ki jih odjemalci sprejemajo kot doseženo kakovost.

SKLEP 7: Program uporabe ISQ 9000 kaže zasnovati na marketinškem načelu, da najbolje živi tisto podjetje, ki ima v središču zasnove svoje politike namen:

- navdušiti svoje odjemalce s čim bolj kakovostnimi in dobrimi izdelki, ki so čim bližje svetovnemu vrhu,
- razviti in aktivirati ustvarjalnost čim večjega dela svojih pripadnikov kot inventivnost in inovativnost, torej kot vir kakovosti.

Pasti na potovanju v kakovost

Praksa podjetij, ki že dlje časa uvajajo poslovanja po principih popolnega obvladovanja kakovosti, nas opozarja na nekatere pasti, v katere se rada ujamejo podjetja, ki začno svoje potovanje v kakovost. Le-te so:

- Neprimerno vodenje menedžmenta (iskanje hitrih rezultatov, zanemarjanje množične inventivne dejavnosti, enačenje POK z zmanjševanjem števila zaposlenih, zanemarjanje kupcev, odsotnost delegiranja in pooblaščenja itd.);
- nerazumevanje temeljnih konceptov POK (ignoriranje koncepta $85/15 = 85\%$ težav je posledica 15% vzrokov, podcenjevanje pomena timov za izboljševanje kakovosti itd.);
- premajhen poudarek izobraževanju (premalo in prehitro izobraževanje, preveč formalno izobraževanje itd.);

- napačen izbor POK projektov (reševanje samo velikih problemov, premajhna osredotočenost);
- neprilagojena organizacijska struktura (posebna organizacijska enota za POK, oddelki za kakovost, poudarek testiranjem in naknadnim kontrolam itd.);
- nezadostna raziskava kupcev in drugih odjemalcev;
- nerazumevanje kulture podjetja.

Katerakoli od teh pasti zadošča, da proces popolnega obvladovanja kakovosti ne steče. Seveda pa tega ne bomo vedeli, dokler v lastnem podjetju modela ne bomo preskusili, saj sicer pademo v največjo izmed vseh možnih pasti: to je, da se s problemom kakovosti sploh ne ukvarjamo.

Pomen ljudi

V jedru kakovosti, inovativnosti in doseganja poslovnega uspeha je človek s svojim znanjem, vrednotami in čustvi. Zato so najuspešnejša svetovna podjetja, ki so doumela bistvo doseganja kakovosti, še posebej pozorna na ljudi. Uveljavljajo se posebni modeli soupravljanja vseh zaposlenih in poseben kodeks odnosov med podrejenimi in nadrejenimi, po katerem so pravice podrejenih istočasno odgovornost nadrejenih. Takšen kodeks je prikazan v sliki 3.

VODSTVENA PRAVILA ali PRAVICE ZAPOSLENIH

- Vsak podrejeni ima pravico vedeti, kaj se zahteva od njega!
- Vsakdo ima pravico, da izkoristi svojo priložnost za uspeh, zato je treba vsakemu omogočiti dostop do informacij, izobraževanja, časa, prostora in budžeta!
- Vsakdo ima pravico, da izve, kako opravlja svoje delo (feed-back)!
- Vsakdo ima pravico do pomoči, kadar in koliko jo potrebuje!
- Vsakdo ima pravico do nagrade za dosežene izide!

Viri:

1. Mulej, M., ur. Managerski vidiki inovativnega poslovanja. Zbornik 13. PODIM (posvetovanja ob dnevu inovatorjev v Mariboru. – Naše gospodarstvo (Maribor) 39 (1983) (1–2)
2. Rebernik, M., Ekonomika inovativnega poslovanja. – Gospodarski vestnik, Ljubljana 1990
3. Mulej, M., in soavtorji, Teorije sistemov in (Dialektična) teorija sistemov. – UM, Ekonomsko-poslovna fakulteta Maribor, 1992
4. Mulej, M., in soavtorji, Raziskovalna projekta »Inovativna družba« in »Celovita ustvarjalnost mnogih«. – Za MZT, 1988–1992.

Slika 3: Vodstveni kodeks

Ni zelo verjetno, ampak zelo neverjetno, da Slovenija in njeni prebivalci postanemo ne le pravno, ampak tudi ekonomsko svobodni, ne da v svojo politiko države in podjetij in šolstva itd. postavimo na osrednje mesto ljudi, ki obvladujejo

KAKOVOST, INVENTIVNOST, INOVATIVNOST IN POSLOVNI USPEH.

Zato končajmo z naslednjimi sklepi:

SKLEP 8: Ljudje in podjetja, ki tožijo, da so razmere poslovanja težke in zahtevne in da država premalo pomaga iz težav, so sumljivo blizu rutinerskemu namesto inovativnemu tipu vrednot, znanja in obnašanja.

SKLEP 9: Ljudje in podjetja, ki jemljejo npr. nepopustljivost države glede sorazmerno težkih pogojev poslovanja in gospodarjenja kot spodbudo za nenehno lastno krepitev lastne inventivnosti, inovativnosti in kakovosti, so dosti bližje evropskemu trgu kupca.

SKLEP 10: Ljudje z značilnostmi iz sklepa 9 so dosti bolj kot ljudje iz sklepa 8 primerni za najvplivnejše vloge v sodobnih razmerah, ko se Slovenija mora čim bolj pospešeno iztrgati iz prevlade razmer trga proizvajalca in rutinerstva, da bi ona in mi kot njeni prebivalci preživeli in

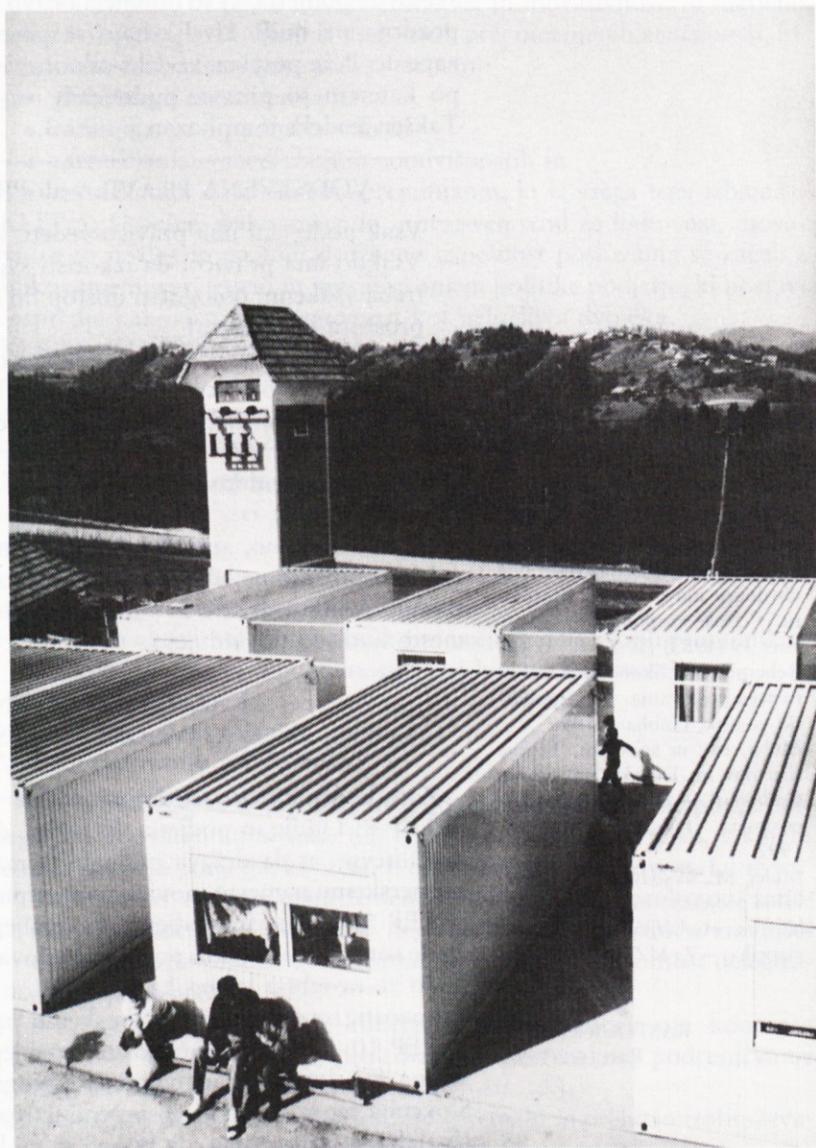
Matjaž Mulej in
Miroslav Rebernik
SOODVISNOST KAKOVOSTI,
INOVACIJ IN POSLOVNEGA
USPEHA

postali del zahoda, tj. inovativne družbe, enakopravno namesto kolonialno.

Povzetek spoznanj

Kakovost se dosega z nenehnim inoviranjem. Oboje je pogoj za poslovno in s tem osebno preživetje. Zato je neločljivo od pojma tržno gospodarstvo. Le-to je resnično šele, ko prevladajo na trgu razmere trga kupca. V njih se najbolj znajdejo inovativna podjetja, a to lahko postanejo šele po razvojnih fazah, ki jih označujejo pojmi učinkovito, kakovostno in fleksibilno podjetje. Najvplivnejši, to je vodilni in vodstveni delavci so najbolj, a ne edini odgovorni za tak napredek. Dosegli ga bodo toliko več in toliko hitreje, kolikor bolj bodo znali in hoteli – s pooblaščenjem – aktivirati svoje podrejene delavce in napraviti iz njih ustvarjalne sodelavce.

»Kje si, zemlja domača?« (foto:
Marko Kapus)

RASTOČA KNJIGA
Rast 1 – 2/1993

Borut Križ PRAZGODOVINSKO GROBIŠČE NA KAPITELJSKI NJIVI V NOVEM MESTU

Kapiteljska njiva, Novo mesto, raziskovalna izkopavanja grobišča; foto: B. Križ, 1992; iz fototeke ZVNKD Novo mesto

V začetku prvega tisočletja pred našim štetjem se je število prebivalstva v naših krajih močno povečalo. To je bil čas pozne bronzaste dobe in začetka železne dobe. Dolenjska pokrajina je nudila ugodne življenjske pogoje. Konfiguracija zemljišča, obilje rodovitne prsti, ugodne klimatske razmere in dovolj tekočih voda so omogočili preživetje večjemu številu prebivalstva.

Dolenjska leži na križišču prometnih poti, ki so povezovala antični evropski svet, torej Balkanski polotok z Grčijo na čelu z Italijo in srednjo Evropo ter Panonsko nižino, zato so se na naših tleh pojavljali različni vplivi in materialne dobrine iz vseh predelov.

Nazadnje, morebiti celo najpomembnejše pa je dejstvo, da se na Dolenjskem nahajajo bogata ležišča železove rude, že kar na površini in da je bil ravno čas začetka 1. tisočletja pr. n. št. čas, ko so ljudje začeli z množično uporabo železa. Tej srečni okoliščini in pa spretnost naših prednikov, ki so znali železovo rudo poiskati in taliti ter izdelovati železne predmete, smemo pripisati razcvet, blaginjo in pomen dolenjske halštatske kulture. Domnevamo, da so bili halštatskodobni prebivalci Dolenjske ilirskega porekla. Na delno že naravno zavarovanih hribih in gričih so zgradili utrjena naselja, ki so predstavljala tako upravni, vojaški, verski kot tudi trgovski in produkcijski center posameznega območja. Ljudje so živeli v lesenih, včasih tudi v delno kamnitih hišah, ki so stale bodisi v

utrjenem gradišču bodisi kot kmetije v okolici.

Eden največjih in najpomembnejših haltaštškodobnih centrov pri nas je bilo Novo mesto. Utrjeno prazgodovinsko naselje je ležalo na Marofu in verjetno še na območju Kapiteljskega hriba v centru mesta. Pripadajoča grobišča pa so ležala po vsej bližnji okolici.

V zadnjih letih potekajo obsežne raziskave poznobronzaste in železnodobnega grobišča Kapiteljska njiva v Novem mestu. To leži na severozahodnem izrastku Marofa, med Bršljinom in Mestnimi njivami in obsega površino preko 20.000 m². Dosedanje raziskave Dolenjskega muzeja iz Novega mesta in Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto so pokazale, da so v začetku 1. tisočletja pr. n. št. tedanji prebivalci Novega mesta začeli to površino uporabljati za pokopališče. Dobrih dvesto let so tu pokopavali svoje mrtve v velike, lončene žare, ki so jih napolnili s pepelom iz grmade, dodali pa so še kakšen droben kovinski, steklen ali lončen predmet, ki ga je pokojnik pred smrtjo verjetno uporabljal v vsakdanjem življenju. Grobovi so bili plitvo vkopani v rahlo padajoče pobočje tik pod kopastim vrhom Kapiteljske njive. Po skromnih ostankih sklepamo, da so bile žene pokrite z manjšimi kamnitimi ploščami. Na prehodu iz 7. v 8. stoletje pr. n. št. pa je prišlo do bistvenih družbenih sprememb, ki so se odražale v bistveno spremenjenem načinu pokopava-

Gomila II, grob 31; foto: B. Križ, 1992, iz fototeke ZVNKD Novo mesto

nja. Žgan način pokopa je zamenjal »modernejši« način skeletnega pokopavanja v lesenih krstah.

Druga, večja, predvsem pa vidnejša sprememba je bila, da so pokojnike polagali v grobove, ki so jih izkopavali v poprej nasute, velike zemljene gomile. Gomile, ki so bile v tlorisu okrogle oblike, so v premeru merile od nekaj metrov do 30 ali 40 m, v višino pa so segle tudi do 5 m in več. Grobovi so razporejeni v krogu po obodu gomile, le izjemoma se v sredini pojavlja centralni grob.

V skeletnih grobovih so pokojniku položili v krsto lončeno ali kovinsko posodje, nakitne predmete in orožje, najdemo pa tudi dele njihove oblačilne noše.

Tako imamo na Kapiteljski njivi v Novem mestu obsežno plano nekropolo z žganimi grobovi, od katerih je bilo doslej odkritih 53 žganih grobov. Na istem mestu, nad žganimi grobovi, pa so bile nasute še zemljene halštatske gomile s skeletnimi grobovi.

Doslej je bilo na Kapiteljski njivi v Novem mestu raziskanih in izkopanih šest prazgodovinskih gomil.

J. Pečnik, R. Hoernes in F. Brattina so že davnega leta 1894 izkopali dve prazgodovinski gomili, material pa poslali v Naravoslovni muzej na Dunaj. Do sredine osemdesetih let našega stoletja je najdišče ostalo v senci drugih prazgodovinskih najdb v Novem mestu. Zaradi intenzivne poljske obdelave in strojnega, globokega oranja na njivi, ki danes prekriva grobišče, pa so se na površju zemlje pojavili posamezni arheološki predmeti. Uničenje, ki je pretilo grobišču, je spodbudilo zavarovalno izkopavanje Dolenjskega muzeja, ki je v letih 1987 in 1989 pod vodstvom kustosa T. Kneza izkopal **gomilo I** s 45 grobovi, s centralnim, žal že oplenjenim, a iz

kamna zgrajenim grobom. V gomili je ležal tudi grob s skledasto čelado in ukrivljenim mečem mahairo, ki predstavlja precejšnjo redkost.

Leta 1990 je delo nadaljeval Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, ki je v treh letih izkopal tri prazgodovinske gomile.

Gomila II

Gomila je bila v tlorisu bolj ovalne oblike, z dimenzijami 20 x 16 m. V njej se je ohranilo 36 skeletnih grobov, ki so bili razporejeni v krogu po obodu gomile, zapolnjevali pa so tudi celotno notranjost kroga, kar je dokaj nenavadno in presenetljivo. Grobovi so bili vkopani v rumeno-oranžno, peščeno ilovico. Poleg običajnih nakitnih pridatkov v ženskih in orožja v moških grobovih v tej gomili izstopajo lončene posode tako po obliki kot po pestrosti ornamenta. Lončene posode so v glavnem dobro žgane, so črne, rjave in rumene barve. Ornament je vrezan ali pa plastično izstopajoč, pojavi se tudi ornament, ki je slikan, kar je precejšnja redkost. Po številu in kvaliteti pridatkov je izstopal **grob 17**, ki je poleg dveh lončenih posod vseboval še štiri bronaste sponke različnih tipov, par masivnih bronastih zapestnic, bronaste obročke, ogrlico iz koščenih jagod, železen nož in utež za statve.

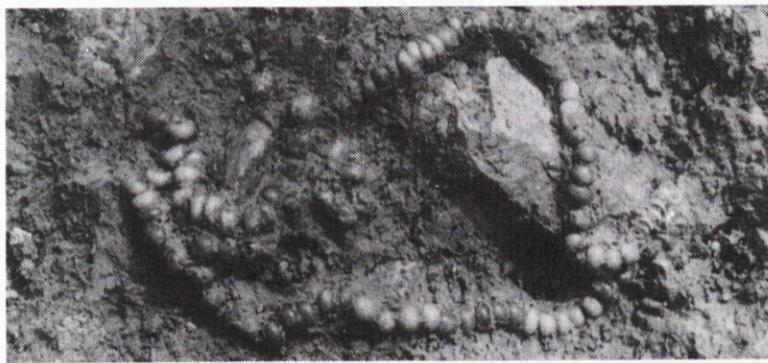
Po analizi pridatkov v grobovih lahko nastanek gomile II postavimo v sredino 7. stoletja pr. n. št., pokopavanje pa je trajalo nepretrgano do 4. stoletja pr. n. št.

Gomila III

Z izkopom gomile, ki je bila v tlorisu okrogle oblike in je v premeru merila 30 m, smo pričeli že leta 1991. V celoti je vsebovala 56 skeletnih grobov, ki so bili vkopani v krogu, po obodu gomile.

Grobovi so bili vkopani v različnih nivojih, včasih so se celo »prekrivali« in neredko je mlajši grob poškodoval starejšega.

Pridatki v grobovih v gomili III so v primerjavi z gomilo II bogatejši in številnejši. Izstopajo ogrlice iz raznobarnih steklenih jagod, jantarne ogrlice, množica železnih in bronastih zapestnic, v moških grobovih pa železne tulaste in plavutaste sekire, železne sulične osti in noži. V gomili sta se pojavila tudi dva bogatejša groba, kjer sta

Gomila III, grob 20; foto: B. Križ, 1992, iz fototeke ZVNKD Novo mesto

bila pokopana pripadnika višjega, aristokratskega sloja. V **grobu 12** smo že leta 1991 našli ornamentirano bronasto situlo, bogato pasno garnituro, sulico, sekiro in konjsko opremo, v **grobu 22** pa bronasto zajemalko s 60 cm dolgim tordiranim ročajem, pasno ploščo, sulico, sekiro in množico lončenih posod.

Tudi tu lahko ugotovimo, da je bila gomila nasuta že v 7. stoletju, v uporabi pa je ostala vse do 4. stoletja pr. n. št.

Gomila IV

V primerjavi z ostalimi prazgodovinskimi gomilami, odkritimi na Kapiteljski njivi kakor tudi z ostalimi doslej raziskanimi gomilami na Dolenjskem, predstavlja ta izjemo. Tu smo namreč odkrili le tri grobove, ki tvorijo nekakšen krog s premerom 5 metrov. Po izkopu grobov smo ugotovili, da so pridatki v vseh treh grobovih dokaj skromni, predvsem pa je

pomembno, da so bili vkopani približno sočasno, dokaj zgodaj v 7. stoletju pr. n. št.

Po arheoloških raziskavah v letu 1992 smo tako ponovno potrdili nekaj ugotovitev, nekaj stvari pa smo odkrili prvič.

Potrdili smo obstoj lesenih krst ali vsaj nekakšnih lesenih konstrukcij v grobovih, z najdbami posameznih lončenih posod ali tudi drugih arheoloških predmetov nad samim grobom in ne v njem pa lahko dokažemo obredne daritve po pokopih.

Po legi posameznih grobov ali pridatkov pa moramo ugotoviti, da je bilo kar precejšnje število prazgodovinskih grobov z modernim poljedelstvom uničeno. Zato moramo računati z večjim številom pokopov v gomilah, kot jih v resnici najdemo z arheološkim izkopavanjem.

V letu 1992 je arheološko terensko delo na Kapiteljski njivi potekalo od sredine marca do konca oktobra. V šestih mesecih in pol terenskega dela smo izkopali površino 1350 m in pri tem odkrili preko 80 skeletnih halštatskodobnih grobov in 16 žganih grobov iz časa kulture žarnih grobišč.

Arheološko izkopavanje so finančno omogočili Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Občina Novo mesto s sredstvi za kulturo in raziskovalno dejavnost. Z dosedanjimi raziskavami je bilo izkopano približno 15 odstotkov celotne površine prazgodovinskega grobišča, ki je eno največjih tovrstnih v Evropi. Dosedanji rezultati, tako materialni kot nova spoznanja, so pričakovana.

Nova arheološka izkopavanja še dodatno utrjujejo pomen prazgodovinskega Novega mesta, tako da Novo mesto postaja neizbrisni arheološki pojem v kulturni zavesti Evrope.

Jože Škufca UPANJE V USPEH JE POL ZMAGE

Marija Darovec-Lavrič

Marija Darovec-Lavrič živi v Žužemberku kot upokojena učiteljica in je februarja letos prestopila osmo desetletje življenja. V Žužemberku je nekaj let poučevala na nižji gimnaziji, kasneje, vse do upokojitve leta 1965, pa na osemletki. Še vedno je duhovno trdna in sveža. Z zdravjem ni v najboljših odnosih, ima pa voljo in moč in nenazadnje prepričanje, da si je pred davnimi leti izbrala pravi poklic.

Doma je iz Gorenje Straže, iz hiše, kjer so v letih po prvi svetovni vojni stanovale učiteljice. To je bil tudi vzrok, da je že kot otrok začela sanjati o učiteljskem poklicu. In potem se je začelo. Leta 1934 je v Ljubljani končala pet letnikov učiteljskega z zrelostnim izpitom. Prošnji za namestitev je sledil negativen odgovor. Iz bednostnega fonda ji je bilo omogočeno začasno delo učiteljice v Brežicah in Zabukovju nad Sevnico. Nato pa je kar štiri leta čakala na odrešitev doma, v Gorenji Straži. Kulturno-prosvetno delo ji je bilo v teh letih edina tolažba.

Prva državna zaposlitev ji je bila dodeljena v Čatežu pod Zaplazom, od koder se je 1943. leta vrnila domov, in po odloku upravne komisije za slovensko osvobodeno ozemlje poučevala v Vavti vasi. Leta 1944 jo je okupatorska vojska odpeljala v Šentpetr pri Novem mestu z naročilom, da bo učila na tamkajšnji osnovni šoli, pa so jo Nemci mobilizirali za prisilna dela zunaj šole. Kolikor so ji omogočale okoliščine, je rada delala z otroki in pomagala ljudem v težavah. Teh pa v vojnih vihrah ni bilo malo.

Po osvoboditvi je bila najprej časna šolska upraviteljica v

Gradcu pri Kostanjevici, zatem pa učiteljica v Mirni Peči in Šentpetru pri Novem mestu.

Leta 1949 ji je bilo določeno učiteljsko mesto na nižji gimnaziji v Žužemberku. Program je bil zahtevnejši kot za osnovno šolo, zato so ga lahko uresničevali le sposobni in zagreti učitelji. Šolo je tedaj vodil preizkušeni pedagog France Mrvar, ki je imel tudi največ zaslug, da je bila med vojno porušena šola že v dobrih dveh letih po osvoboditvi na novo zgrajena in usposobljena za pouk. Na šoli sta bila po dva oddelka vsakega razreda nižje gimnazije. Učitelji so bili pravi umetniki, da so tako rekoč iz nič veliko napravili. Učil je bilo malo, primanjkovalo je zvezkov in še zlasti učbenikov. Govorjena beseda učiteljev nam je pomenila največ. Kar požirali smo razlage, saj nismo poznali ne radia, ne televizije in tudi časopisov nismo imeli. Dolenjski list je začel izhajati šele leta 1950. Ravnatelj, iznajdljiv in preudaren mož, je kdaj pa kdaj nasmejan prinesel v razred sveženj zvezkov, svinčnike, peresnike in kakšno steklenico črnila, ki ga je varčno nalival v črnilnike, vdlane v klopi. Skromna zaloga knjig v šolski knjižnici je bila redno v prometu. Telovadnice nismo poznali in o tehnični delavnici ni bilo ne sluha ne duha. V tistih letih so bili prevozi učencev v šolo še pravi tabu. Žužemberk je bil še vedno v ruševinah in moreče vzdušje vojne dediščine je opozarjalo, da tod pred nekaj leti ni bilo lahko. S sten so izginile Stalinove podobe, toda ruščina kot tuji jezik je še nekaj let ostala v predmetniku. Učil jo je ravnatelj, ki si jo je naučil v ruskem ujetništvu med prvo svetovno vojno.

Učitelji so bili naši vzorniki,

avtoritete. Zato nam ni bilo vseeno, kako smo bili pri njih sprejeti, zapisani. Učiteljica Marija Darovec je prihajala med nas vedno temeljito pripravljena. Pri njenih urah ni nihče počival. Za to ni bilo priložnosti ne pri razlagi, ne pri utrjevanju in ne pri preverjanju. Natančno je vedela, kaj mora v posamezni učni uri doseči. Ne s prisilo slabih ocen in ne s pripombami, da se ne učimo, ampak z delom. Domače naloge je natančno opredelila in nikoli ni bilo nejasnosti, kaj je treba napraviti do prihodnje učne ure. Učence je poznala in klicala po imenih in za vsakega je dokaj dobro vedela, kaj in koliko zmore.

»Učitelj mora biti človek, strokovnjak in pedagog. Avtoriteto si ustvari z delom. Skrbi je treba pustiti doma, v šoli pa se posvetiti učencem,« mi je, polna prepričevanja, da ima prav, pred nedavnim zatrejala na svojem domu v Žužemberku. »Je pa treba volje in moči. Šola, učenci in učitelji morajo biti eno, pa se vse preмага,« je dalje razvijala svoje pedagoško prepričevanje in reči moram, da je govorila resnico, ki ji danes pravimo prijazna in uspešna šola. Bo že res, da vse, kar naj bi bilo značilno za dobro šolo, ni od danes, saj so jo pomagali ustvarjati uspešni učitelji že zdavnaj pred sedanjimi tovrstnimi razmišljanji in hotenji. In ko je še povedala, da je bila učiteljica z dušo in telesom, se mi je začelo v spominih potrjevati vse tisto, kar se je pri njenem pouku dogajalo, udejanjalo: jasno organizirano delo, sodelovanje, spodbujanje, ustvarjanje, dobri rezultati in skupno zadovoljstvo. Poučevala je več predmetov, toda njena poklicna specialiteta je bila matematika in njej se je kasneje pridružila še nemščina. Med učenci je izžarevala svojevrsten optimizem, ki ga v nobeni pedagoški situaciji ni zatajila.

Vse, kar smo napisali doma, je pregledala in presodila, kaj je bilo uspešno in kaj sprejeto s pridržki in pripombami.

»Veliko je odvisno od tega, kdo vodi šolo, čeprav je res, da šola raste in pade z učiteljem. Delo učitelja je težko in odgovorno, toda lepo. Spet bi se odločila za pedagoški poklic,« je še pribila na koncu pogovora.

Čez kakšno leto bo mimo že tretje desetletje, odkar je odložila strokovno in pedagoško literaturo, toda njene misli o poslanstvu šole in učitelja v njej so zelo sodobne in sveže. V največje zadovoljstvo in zadoščenje ji je bilo, da so bili njeni učenci, če so si izbrali pravi poklic, pri nadaljnjem šolanju uspešni. Za vsakega je imela razumevajočo besedo, saj je brezmejno zaupala v mlada pokolenja. Njeni učenci pa se je spominjamo tako rekoč z nedeljivo hvaležnostjo. Prav gotovo tudi zato, ker ni nikoli delala nobenih razlik, med učenci. Zato, ker se je zavedala, da krivice bolijo. V šoli še posebej.

Še bolj občutljivi zanje so bili učenci, ki so v šolo prihajali iz zakotnih in odmaknjenih vasi že tako revne Suhe krajine. Rane ponižan in preziran pa bolijo in globoko v (pod)zavesti tudi ostanejo. Učiteljica Marija Darovec-Lavrič je znala povezovati izobraževanje in vzgojo. V učencih je vedno videla ljudi. Zato je bil njen pouk human, toda niti malo ne ohlapen v delu in zahtevah. Skrbna je bila njena setev in zato nikoli niso bili vprašljivi sadovi njenega pedagoškega dela.

Njej in drugim učiteljem, ki so pred leti razdajali svoje duhovne moči v naših šolah, pa bodi povedano, da lahko zbledijo za zasluge podeljene kolajne, ne more pa zbledeti dediščina, ki so jo kot zaslužni pedagoški delavci vnesli v rast in zavest mladih pokolenj.

Helena Mrzlikar **PREBUJA SE TURIZEM NA KMETIJAH**

Vse od svojega izvira se reka Krka napaja s svežo barvo zelenja, ki jo skoraj v vseh letnih časih košato obdaja z obeh strani obrežja. Njen tok je umirjen in daje občutek spokojnosti. Narava pa je oblikovala tudi slapove, ki nena doma pretrgajo tišino in v ozvočju z mlinskimi kolesi ustvarijo svojevrstno melodijo. Bližajoča pomlad bo ob slapovih ponovno prebudila vrsto starih kostanjev, katerih beli cvetovi se na nizko spušenih vejah zrcalijo na vodni gladini. Prizori, ki so že bogve kolikokrat ovekovečeni na slikarskem platnu...

Tam, kjer se reka razlije med travnike, kot bi globoko zajela sapo, stoji kmetija gospe Jože Koren in njene družine. Kmetija nosi od nedavnega ime Turistična kmetija Koren. To je dopolnilna dejavnost za vso družino, vendar lepa narava ni dovolj za takšno dejavnost, potrebno je tudi znanje in pridne roke, ki povežejo vse dogajanje v harmonično celoto.

O turizmu na kmetijah je bilo v zadnjem času že precej rečenega in tudi storjenega. Gospa Korenova, vaša kmetija stoji na desnem bregu reke Krke, pod slikovitim žužemberškim gradom. Vaša družina je prva, ki se je uradno pričela ukvarjati s kmečkim turizmom. Kaj vas je usmerilo v to dejavnost?

»Vse svoje življenje sem se z ljubeznijo posvečala kuhanju in strežbi hrane. Po upokojitvi sem sklenila, da svoje znanje o pripravi hrane lahko na nek način ponudim ljudem, ki se kot obiskovalci teh krajev ustavijo tudi pri nas, kjer si lahko potešijo lakoto in žejo.«

Slišala sem že marsikatero pohvalo, ki je bila izrečena na račun vaše postrežbe. Kaj najraje pripravite vašim gostom?

»S hčerko, ki se v svojem poklicu ukvarja s predelavo mleka, sem se doma lotila pripravljati skuto in raznovrstne namaze iz nje. Najprej napravim iz svežega mleka in s pomočjo sirila skuto, ki ji nato vmešam različne dodatke.«

In kateri so ti dodatki?

»Največkrat je to sezonsko sadje, kot so jagode, borovnice, maline ali pa dodam različna zelišča, ki dajo namazu bolj pikanten okus in se lepo poda tudi k ribjim jedem.«

Kako se znajdete, če vas obišče velika skupina gostov?

»Večjih presenečenj ne doživim, ker se večje skupine vnaprej prijavijo. Ponavadi se domenimo tudi, kaj bi radi pojedli in popili.«

Nad čim se navdušujejo gostje, gospa Joža?

»Nekateri so navdušeni nad tipičnimi domačimi jedmi, vendar želja ni toliko, ker ljudje tudi bolj malo poznajo stare jedi. Največkrat kar pravijo, naj pripravim kaj dobrega.«

In kaj je za vas tisto »dobro«?

»To so ponavadi razni cmoki, rada napravim tudi slane ali sladke štruklje z orehi, pa žgance vseh vrst s kislim zeljem, v katerem mora tudi kaj »stopiti«. Mnogi se navdušujejo nad ribjimi jedmi, ki so pri nas tudi na voljo.«

Kot vem, je prav v tem delu reke prijetno ribariti in pogosto prihajajo sem tudi tuji gosti.

»Pri nas se ustavijo tudi te vrste gosti, ker želijo, da jim te ujete ribe potem pripravimo. Če pa tehi, jim je treba slabo voljo hitro pregnati kar z našimi ribami.«

In kdaj je pri vas najbolj prijetno?

»Vsi letni časi imajo v naši dolini svoj čar. Najlepše pa je poleti za tiste, ki se želijo osvežiti v reki, saj imamo v ta namen urejeno kopaljšče. Na voljo imamo tudi čoln in kanu, komur se zahoče vožnje po reki, in kolesa za ogled okolice. Za vse, ki radi pešajo, pa so urejene peš poti na obeh straneh brega.«

Kaj ljudje najbolj cenijo?

»Iz izkušenj vem, da jih pritegne sama lokacija hiše, ki je tik ob

vodi, lep pogled na rečne slapove in grad. Res je lep pogled na vse to predvsem ob sončnih jutrih. No, tudi hrana jim tekne in se zaradi nje tudi vračajo, kot sami pravijo. Več pa bo gotovo treba narediti glede čistoče samega rečnega obrežja pa tudi samega kraja, kar pa je odvisno od nas vseh.«

Torej, zagotovo drži, da smo turizem ljudje in prav to leto stopamo v leto turizma 1993/94 z lepo izdelanim slovenskim programom. Prvo mesto v programu zavzema urejenost okolja in prijaznost ljudi. Bo to kar držalo, kajne?

No, kot pravi pregovor, da ena lastovka še ne prinese pomladi, sem pa prepričana, da tako zastavljeni cilji Korenove turistične kmetije vodijo k uspehu.

Biba Dobovšek- Sethna JAPONSKI OBRAZI

»Statistično se na določeno število ljudi neizbežno rodi prizadet človek. Ob stiku s takim človekom si predstavljam, da je on prizadet namesto mene in sem mu zato lahko hvaležna. V globalnem pogledu imajo prizadeti ljudje prav tako vlogo v družbi in njihovo življenje ima še poseben smisel.« S temi besedami opisuje svoj odnos do prizadetih ljudi Kiko Kinoshita, ki je učiteljica na šoli za umsko prizadete otroke v okraju Machida, v predmestju Tokia.

Življenje je Kiko zaneslo daleč od domačega kraja, ne toliko v prostorskem kot v družbenem in misljenjskem smislu. Rojstni kraj Katsunuma, ki slovi po dobrem vinu, leži v kotlini Yamanashi, zahodno od Tokia. Kamorkoli seže oko, se ti pogled zaustavi ob »zidu« gora. Tako fizično okolje vpliva na mišljenje ljudi, ki ga je

Kiko občutila kot zelo ozkega. Kot majhna deklica je hrepenela po avanturah, širjavah in morju, medtem ko jo je okolje obremenjevalo. V osnovni šoli je sovrstniki niso sprejeli medse, ker je bila drugačna od njih. Do ljudi je postala nezaupljiva in zatekla se je v svet knjig. Ob branju evropskih in ameriških avtorjev se je v njej zbudilo zanimanje za svet v celoti. V sebi je nosila željo, da bi obiskala kraje, o katerih je brala v knjigah. Vendar takrat potovanje v tujino še ni bilo tako običajno kot danes in tako je ostalo le pri sanjah.

S pomočjo knjig si je Kiko pridobila tudi prve prijateljice. Z lastno voljo je premagala plašnost in ponudila sovrstnicam v branje besedila, za katere je menila, da so kvalitetna. Tako si je izoblikovala krog prijateljic, ki so si izmenja-

vale knjige, kasneje pa tudi misli in ideje. V šestem razredu osnovne šole ji je prišla v roke knjiga o državi Inkov in o njihovih domnevnikih stikih z vesoljskimi bitji.

Začela se je zanimati za vesolje in za višje sile, ki so nad mislijo človeka. Pogovori sovrstnic o idoli in fantih je niso pritegovali. Bolj jo je zanimal človek in smisel njegovega bivanja. Iskanje jo je privedlo v cerkev švedskega misijonarja, ki je bil prvi tujec, s katerim je Kiko prišla v stik. Zdelo se ji je neverjetno, da je ta človek odšel tako daleč od doma, da bi na Japonskem širil nauk o ljubezni med ljudmi. Po končani srednji šoli se je Kiko vpisala na dveletno šolo za oblikovanje, kjer se je specializirala za tekstil. Študij je bil zelo zanimiv, saj je prvič v življenju spoznala, kako lahko pri ustvarjanju slike, dizajna ali pri barvanju vlaken odkriva in izrazi samo sebe.

»Japonske šole ne spodbujajo dijake k osebnemu izrazu in jim ne pomagajo pri iskanju smisla življenja. Otroke navajajo na uniformiranost celo v umetniškem izražanju s tem, da hvalijo tiste, ki jim čim bolj uspe posnemati sprejete oblike.«

Kasneje je kot učiteljica za likovni pouk skušala popraviti ta zmotni pristop. Veliko pozornosti je posvetila otrokom, ki do tedaj niso marali likovnega pouka, ker niso znali »lepo risati«. Z novimi metodami in tehnikami jim je pokazala, kako lahko uživajo pri ustvarjanju slike, kipa ali modela.

Želja, da bi pomagala drugim in istočasno odkrivala samo sebe, je Kiko pripeljala do sedanjega poklica na šoli za umsko prizadete otroke. Tehnike likovnega pouka prenaša na otroke, ki so po svojih sposobnostih umsko najbolj prizadeti. Le-ti se ji zdijo najbolj neposredni in iskreni. Kiko jih uči ročnih spretnosti s pomočjo ustvarja-

nja mozaikov, s tkanjem ter šivanjem, telesne spretnosti pa s plesom, ritmiko in celo maratonom. Njeni varovanci ne razumejo pomena besed, zato jim mora vsa navodila nazorno pokazati. Otroci jo opazujejo in nato posnemajo. Kiko izbira projekte zelo pazljivo, da niso pretežki in da dobijo otroci občutek, da so nekaj dosegli. Z na novo pridobljeno samozavestjo so nato bolj motivirani za nadaljnje posege.

Kiko je mnenja, da v šolanju prizadetih otrok Japonska še precej zaostaja za ostalimi razvitimi deželami, kjer težijo za tem, da bi prizadete otroke čim bolj integrirali v normalni šolski sistem. Japonsko ministrstvo za šolstvo osredotoča vso pozornost v vzgajanje normalnih otrok, medtem ko zanemarjajo šolanje otrok s posebnimi potrebami. V sedanjem šolskem sistemu je Kiko proti temu, da bi prizadete otroke vključevali v redno šolo. Prizadeti otroci potrebujejo posebno pomoč in pozornost, ki je en sam učitelj v običajnem razredu s štiridesetimi dijaki ne more nuditi. Veliko pa bi od takega programa pridobili normalni otroci, ki se ponavadi ne zavedajo, da taki otroci obstajajo. Tako osveščeni otroci bi bili nato bolj pripravljeni nuditi pomoč in oporo prizadetim otrokom.

Kljub polni zaposlitvi Kiko vedno najde čas za sprostitev in bogatenje duha. Za dobro telesno počutje trenira maraton. Vsak dan preteče deset kilometrov, ki je razdalja od njenega doma do šole in nazaj. Enkrat tedensko se uči tradicionalnega japonskega aranžiranja cvetlic – ikebane, pri kateri je prostor strogo določen in nato razdeljen na tak način, da je končen rezultat popolno ravnotežje. Na glasbeni šoli nadaljuje z igranjem baročne piščali, ki ga je začela med svojim štiriletnim bivanjem na Nizozemskem.

V šolskih počitnicah Kiko s potovanjem po svetu uresničuje željo iz svojih otroških let. Čeprav ne obvlada tujih jezikov, vedno hitro najde stik z domačini. Na Kitajskem je lahko komunicirala s pomočjo pismenk, ki so jih Japonci prevzeli od Kitajcev v 8. stoletju in jih nato priredili svojemu jeziku. Kitajci so na Kiko naredili vtis veselih in duhovno močnih ljudi. Ko se jim je opravičila zaradi grozot, ki so jih japonski vojaki izvajali nad njimi med zadnjo svetovno vojno, so ji odvrnili, da je to preteklost, ki je ni vredno oživljati. Sedaj gledajo na Japonce kot narod, ki je izredno priden in uspešen pri svojem delu in od katerega se lahko veliko naučijo.

Kiko je dvakrat obiskala tudi Slovenijo. Dežela je nanjo naredila vtis zahodnjaške dežele, ki je polna energije in vitalnosti. Pri nas se je srečala z nekaterimi ženskami, ki so se ji zdele zelo ustvar-

jalne in samostojne. Upa, da bosta ta vitalnost ter ustvarjalnost dobili še popolnejši izraz v novi, neodvisni Sloveniji.

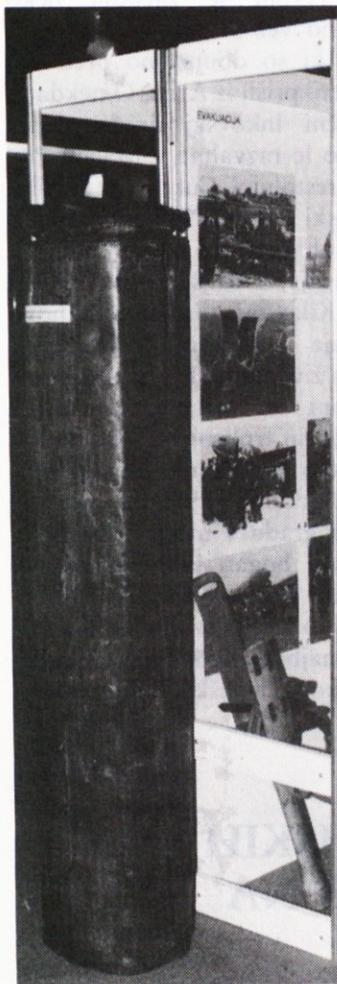
V Peruju je začutila neko posebno vez s tamkajšnjimi Indijanci, ki so domnevno pred več tisočletji prišli iz Azije. O nekdanji mogočni inkovski državi danes pričajo le razvaline v Machu Picchu, prestolnici Cuzco in Tortilli. Inkovski potomci živijo v revščini, ki v obiskovalcu zbuja občutek usmiljenja. V daljšem stiku z njimi pa je Kiko začutila, da je njihovo življenje podobno občečloveškemu življenju, ki je napolnjeno s smehom in veseljem, pa tudi z žalostjo in trpljenjem. Materialno bogastvo je nepomembno in minljivo. Podobno je propadanju peččenega gradu v mestu Tortilla, v nekdanji bogati inkovski državi. Kar daje življenju smisel, je ljubezen, ki jo Kiko s svojim delom razdaja najbolj nebogljanim predstavnikom človeške družbe.

Zdenko Picelj REŠEVANJE ZAVEZNIŠKIH LETALCEV MED NOB NA SLOVENSKEM (Razstava v Dolenjskem muzeju)

Otvoritev razstave

Po gostovanjih v več slovenskih krajih se je tudi v Novo mesto preselila zanimiva razstava z naslovom Reševanje zavezniških letalcev med NOB na Slovenskem. Razstavo so 5. februarja 1993 odprli v Dolenjskem muzeju, ki je bil tudi pobudnik in organizator prenosa razstave. Pri tem je sodelovala tudi občinska organizacija ZZB Novo mesto. S sponzorskimi prispevki so jih omogočili tovarna zdravil Krka in zavarovalnici Tilia ter Adriatic.

Samo razstavo je pripravil organizacijski odbor pri IO ZZB Slovenije v sodelovanju z Muzejem novejšje zgodovine iz Ljubljane in Letalsko zvezo Slovenije. Avtorji razstave so publicist in fotoreporter Edi Šelhaus, predsednik iniciativnega odbora za organizacijo letalskega muzeja Slovenije Janez Žerovc in muzejski svetovalec v Muzeju novejšje zgodovine Matija Žgajnar. Razstava je popestrjena še z nekaterimi letalskimi modeli zavezniških in nemških letal, ki so

Z razstave; foto: Ludvik Tončič; iz fototeke Dolenjskega muzeja

jih uporabljali med drugo svetovno vojno, in letalskimi jopiči, kar je za to priložnost prispeval Novomeščan Tone Furlan.

Otvoritvi razstave je poleg precejšnjega števila obiskovalcev prisostvovala tudi gospa Vlasta Sajovic, ena od rešiteljic zavezniških skupin med drugo svetovno vojno na Slovenskem. Vse navzoče sta najprej pozdravila ravnatelj Dolenjskega muzeja Bojan Božič in predsednik občinske organizacije ZZB Novo mesto Ludvik Golob. O sami razstavi je spregovoril Edi Šelhaus, ki je med drugim povedal, da bodo s to razstavo v juniju gostovali tudi v ZDA. Poleg tega pa pripravljajo letos poleti srečanje še živih ameriških letalcev iz zavezniškega letala, ki je bilo aprila 1944 sestreljeno pri Podgradu, in njihovih rešiteljev. Razstavo je s priložnostnim nagovorom odprl sekretar za družbene dejavnosti v občini Novo mesto Danijel Brezovar.

Vsebina razstave

Od 27. junija 1943, ko je prišla v Glavni štab Slovenije britanska vojaška misija pod vodstvom majorja Williama Jonesa iz Kanade, je bilo zagotovljeno sodelovanje tudi z zahodnimi zavezniki. Le-ti so začeli pošiljati pomoč v orožju, tehničnem materialu, vojaški opremi, zdravilih, hrani in drugem. Zavezniška letala so spuščala take pošiljke na posebej za to pripravljenih spuščališčih. Največ jih je bilo na Štajerskem, nekaj na Notranjskem in Primorskem, na Gorenjskem je bilo nekaj časa na Veliki Planini, na Dolenjskem pa največ v Beli krajini.

Najstarejše spuščališče v Beli krajini je bilo v bližini Drag pod Gorjanci. Redno je delovalo od jeseni 1943 do 21. aprila 1944, ko so nemška letala bombardirala vas Drage in povzročila veliko mate-

rialno škodo. Po tem napadu je bilo to spuščališče, kamor so zavezniška letala odmetavala pomoč le ponoči, opuščeno. Na nasprotnem koncu Bele krajine, pri Starem trgu, je bilo drugo tako spuščališče. Letala so tu odlagala pomoč od spomladi leta 1944 do spomladi 1945. Spuščališče, ki je zagotovo imelo največji promet, pa je bilo na Gmajni, blizu Črnomlja v smeri proti Gradacu. Delovati je začelo jeseni 1944, nanj pa je prihajala pomoč večinoma podnevi. Za ta namen je bil iz kamenja sestavljen in z apnom pobeljen velik križ, da je bil viden že z velike višine. V Beli krajini je delovalo še eno spuščališče, in sicer v okolici Goleka pri Dragatušu. Delovalo je od spomladi 1944 do spomladi 1945.

Vedno tesnejše sodelovanje in potrebe so narekovale izgradnjo partizanskega letališča. Za kaj takega pa so morali biti dani pogoji od primerne zemljišča do varnega zaledja. Prvo letališče so partizani zgradili sredi leta 1944 v Loški dolini pri Nadlesku. Vendar je delovalo le kratek čas. Na Rakeku so domobranci namestili Rupnikov udarni bataljon, ki je vedno pogosteje vdiral na osvobojeno ozemlje Loške doline. Po sovražnem napadu na letališče septembra 1944 se je zato partizansko vodstvo odločilo zgraditi letališče na drugem, varnejšem kraju, in sicer pri Otoku v Beli krajini. Letališče so začeli urejati že spomladi 1944, ko so ravnali teren, sekali grmovje ter zasipavali jarke. Uporabljati so ga začeli oktobra 1944.

Glavni štab Slovenije je glede delovanja in varnostnih ukrepov na letališču v juliju 1944 izdal navodila, s katerimi je bil najstrožje prepovedan dostop do letališča vsem, ki niso bili tam zaposleni. Tudi letališke posadke so smele na letališče le, če so morale opraviti

kakšno delo. Med delom se ni smel nihče oddaljovati, po opravljenem delu pa so morali vsi zapustiti letališče. Za vsako letalo posebej je bila sproti določena delovna skupina z vodjo, ki je imela nalogo, da raztovori iz letala dospeli material in pomaga ljudem pri vkrcavanju v letalo. Na letališču oziroma v njeni neposredni bližini so morala biti ločena zborna mesta za ranjence, za moštvo, ki je pomagalo pri transportu na letališču, za evakuirano prebivalstvo, za dospeli material in transportna sredstva. Prispeli material pomoči je bilo treba evakuirati še isto noč. Za vse delo na letališču je bil odgovoren komandant letališča.

Ista pravila, ki so veljala za letališče v Nadlesku, so veljala tudi za letališči Otok in Krasinec, ki je začelo delovati nekoliko kasneje zaradi vse večjih potreb in ker letališče v Otoku ni več zmoglo vsega prometa, saj je evakuacija ranjencev in civilnega prebivalstva ter množina dospelega vojnega materiala vedno bolj naraščala.

Preko omenjenih dveh letališč v Beli krajini so se vračali v svoje enote tudi zavezniški letalci, ki so imeli srečo, da so se ob rešitvi iz zadetih letal znašli med partizani. Prav temu, reševanju zavezniških letalcev, je posvečena glavnina razstave.

Po kapitulaciji in zasedbi južne Italije so si zavezniki zgradili močne baze in več letališč v okolici Foggie in 1. novembra 1943 tam ustanovili 15. zračno armado. Od tam so njihova letala B 17 in B 24, imenovane leteče trdnjave, dnevno preletavala nad slovenskim ozemljem in bombardirala vojaške in druge pomembne objekte po vsem južnem delu nemškega rajha, ki je vključeval tudi Avstrijo, Madžarsko, Romunijo, Hrvaško in Slovenijo. Zavezniki so imeli sicer premoč v zraku, ven-

dar so se Nemci vztrajno upirali in srdito napadali. Njihovi lovci, predvsem pa protiletalska obramba so poškodovali in sestrelili marsikatero zavezniško letalo. Iz obstreljenih, včasih tudi gorečih letal so se poskušali letalci rešiti s padali. Vsi so bili poučeni, da je Bela krajina osvobojeno ozemlje, kjer se nahaja tudi njihova vojaška misija in letališča, od koder se bodo lahko vrnili v svoje baze. Prav tako pa so bili tudi seznanjeni, da je na slovenskem ozemlju poleg nemških in domobranskih postojank tudi razmeroma številčna in močna partizanska vojska, ki ima svoje baze pretežno v gozdovih, na kapah pa imajo rdeče zvezde, po katerih jih bodo tudi prepoznali. Zato je razumljivo, da so v primeru, ko so bila njihova letala zadeta in težko poškodovana, želeli skočiti na partizansko ozemlje in priti v roke partizanom. Žal se to ni vedno zgodilo. Veliko je namreč primerov, ko so del posadke zajeli Nemci in domobranci, del pa partizani. Usode teh letalcev so bile popolnoma različne. Nemci so jih odgnali v vojna taborišča ali jih celo postrelili, medtem ko so jih partizani rešili in jih preko letališč v Beli krajini poslali nazaj v njihove baze. Prav tako so partizani poskrbeli za težko ranjene letalce, ki so jih najprej pozdravili v partizanskih bolnišnicah in jih nato poslali v njihove baze. Vse padle in umrle v bolnišnicah so pokopali z vojaško častjo in, če je bilo le mogoče, tudi s cerkvenim obredom. Po vojni pa so njihove posmrtno ostanke prenesli v njihovo domovino.

Na razstavi zasledimo tudi dva pomembna dokumenta, ki navajata, kako naj se ravna z zavezniškimi letalci. Prvo je navodilo štaba VII. korpusa NOV in POJ o postopku z zavezniškimi letalci in vojnimi ujetniki. Po tem navodilu je bilo treba takoj rešiti material in

letalce, da niso prišli v roke sovražnika. Letalce naj se obravnava kot goste. Če so bili ranjeni, se jim nudi zdravniška pomoč, težje ranjence pošlje v partizanske bolnišnice, ostale pa v zbirališčno bazo v Semič. Organizacijski štab slovenskega domobranstva pa je izdal 2. decembra 1943 navodilo in zapoved, da morajo domobranci ujete letalce z zaplenjenim orožjem in drugim materialom takoj izročiti Nemcem.

Zrušena letala in padala so bila pomembna surovina za partizanske delavnice. Ne le da so usposobili marsikatero radiooddajno postajo, generator, popravili težko letalsko strojnico in drugo orožje, ampak so uporabili še ves drugi material. Tako so iz pločevine izdelovali kuhinjsko posodo, krožnike, sklede, žlice, zajemalke in drugo, iz padalskih vrvic so med drugim pletli vrvi, konjske uzde, vajeti, opremljali sedla, iz padal so šivali maskirne obleke za partizane, žensko in moško perilo, srajce, bluže, gledališke zavese in drugo.

Partizani pa niso reševali samo letalcev, ampak tudi vojne ujetnike, ubežnike iz nemških taborišč. Poleg njih pa tudi zavezniške skupine, ki so jih zahodni zavezniki

na okupirano ozemlje spuščali s posebnimi nalogami.

V Sloveniji je znanih najmanj 33 krajev, kjer so se zrušila zavezniška letala. Po doslej zbranih podatkih so partizani in domačini od januarja 1944 do maja 1945 rešili 303 ameriške in 30 britanskih letalcev, 454 britanskih in 121 francoskih vojnih ujetnikov ter sprejeli v svoje vrste nad tisoč zlasti sovjetskih ujetnikov, ki so pobegnili iz nemških vojaških enot ali iz koncentracijskih taborišč.

Tako je Slovenija tudi po tej strani prispevala pomemben delež v skupnem boju z zavezniki proti fašističnim in nacističnim osvajalcem v drugi svetovni vojni.

Od tedaj je minilo skoraj pol stoletja. Ohranile so se dragocene vezi med rešenimi in rešitelji. Nekateri še vedno obiskujejo naše kraje in se spominjajo dogodkov iz druge svetovne vojne ter se srečujejo z ljudmi, ki so jim pomagali v najhujših trenutkih njihovega življenja. Nedvomno je bila pomoč, ki so jo Slovenci dajali zbeganim, nemočnim in ranjenim letalcem, človekoljubno dejanje. Mnogi preživeli letalci so po vojni izjavili, da so se tedaj ponovno rodili.

Z razstave; foto: Ludvik Tončič; iz fototeke Dojlenjskega muzeja

ODMEVI IN ODZIVI
Rast 1-2/1993

Bojan Božič DRAGOTINE KAPITELJSKE CERKVE V NOVEM MESTU

Razstava ob petstoletnici Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu

Petstoletnica Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu je dogodek, ki gotovo ne more in ne sme mimo nas.

Na enem izmed pogovorov je proš g. Jožef Lap nekako takole obrazložil priprave na praznovanje: »Priprave na petstoletnico so se pričele v času, ki cerkvi in podobnim obletnicam ni bil ravno naklonjen. Razmišljal sem o vrsti aktivnosti in se ubadal z misljo, kako jih uresničiti. Nisem si predstavljal, da bo ta obletnica tako slovesno obeležena.«

Kolumbovo potovanje in odkritje novega sveta, razmah islama in grožnja Turkov Evropi, smrt Ulricha II. Celjskega, prevzem oblasti nad današnjo Slovenijo, ustanovitev ljubljanske škofije so osnovni mejniki, v katere lahko postavimo ustanovitev Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu, odločitev za to pa povežemo z duhovnimi in političnimi argumenti.

Gotovo bodo zgodovinarji ob preučevanju virov natančno pojasnili začetke Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu. Za ta članek bodi dovolj dejstvo, da so duhovniki, zbrani v krogu šentrupeškega župnika Jakoba Auersperga, zaprosili cesarja Friderika III, naj jim pri cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu dovoli skupno bivanje in skupno molitev duhovnikom predpisanih molitev. Cesar je tej prošnji 27. aprila 1493 ugodil. Odločitev je povzročila kar precej negotovanja s strani oglejskega patriarha, ki je Jakobu Auerspergu celo zagrozil z izobčenjem,

če takoj ne preneha s pripravami na ustanovitev Kolegiatnega kapitlja. Tedanja politična situacija in razmerje sil je bilo na strani Novomeščanov. Friderikov sin Maksimiljan I. je sprejel očetovo voljo in 21. decembra 1493 potrdil ustanovitev Kolegiatnega kapitlja. Sklep o tem pa je 30. aprila potrdil tudi papež Aleksander VI.

Ta kratek izsek iz zgodovine naj pomaga razumeti aktivnosti ob praznovanju petstoletnice Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu. V prispevku ne bom izpostavil vseh, poudarim naj predvsem temeljno dejanje – razstavo.

Razstavo smo načrtovali v Dolenjskem muzeju še pred uradnim sklepom Skupščine občine Novo mesto o ustanovitvi odbora za pripravo praznovanj za to obletnico. Osnovna naloga, ki smo jo opredelili v Dolenjskem muzeju, je bila preučiti in predstaviti galerijo portretov kapiteljskih proštov, ki je gotovo edina te vrste v Sloveniji. Načrtovali smo tudi predstavitev kapiteljske zakladnice na samostojni razstavi. Ob poteku priprav pa smo se odločili, da na eni razstavi predstavimo obe vsebini. V treh prostorih Dolenjske galerije bomo predstavili:

- galerijo portretov kapiteljskih proštov
- cerkveno posodje
- cerkvena oblačila
- arhivsko gradivo (predvsem listine)

Povezovalna nit razstave so slike novomeških proštov, vzpo-

redno s portreti pa bodo na ogled oblačila, posodje in listine, tako da bodo razstavljeni eskponati sami nakazovali delovanje, dejanja in pridobitve posameznega prošta. Pred vstopom v razstavní prostor bo možno na video posnetkih videti posamezne obrede in uporabo razstavljenega gradiva pri obredih. Za lažje razumevanje bodo poskrbele uvodne razlagalne tabele, ki bodo razstavo umestile v zgodovinski kontekst.

V spodnji galerijski dvorani bo osrednja pozornost namenjena proštovemu oltarju in črni Materi Božji. Opozoriti je treba tudi na to, da bo del predmetov razstavljen kar na mestu samem (in situ) v kapiteljski cerkvi, kriпти in prošti. Za ogled teh eksponatov bodo dana posebna navodila. Razstava bo opremljena z različnimi glasbenimi vložki in različnimi vsebinskimi projekcijami. Razstavo sta strokovno pripravila Majda Pungerčar in Jožef Matijević, oblikoval pa jo je Marjan Loboda.

V projekt, ki je nastajal dve leti in pol, so se vključili tudi zunanji sodelavci: dr. France M. Dolinar, France Baraga, dr. Lev Menaše, Marjetica Simoniti in Tone Miklavžin. Našteti so prispevali tudi strokovne tekste, ki bodo objavljeni v razstavnem katalogu, izdanem za razstavo. V ta sklop sodita tudi vabilo in plakat.

Poleg klasične predstavitve v medijih, na tiskovnih konferencah in vodenjih po razstavi načrtujemo tudi okrogle mize, strokovne posvete, tečaj vezenja, prikaz nastajanja liturgičnih oblačil, promocije.

Razstavo bomo slovesno odprli 23. aprila ob 20. uri in bo na ogled do sredine septembra.

Poleg razstave pa bodo tudi druge aktivnosti v organizaciji

Odbora oz. Kolegiatnega kapitlja samega. Pri tem pa ne gre pozabiti in prezreti prizadevanja za ureditev zunanosti prošti, ureditev Kapiteljske knjižnice, organizacijo duhovnih aktivnosti, izdajo laserske plošče s Hladnikovo glasbo, serije razglednic, stenskega kalendarja 1993 in monografije. To je le del načrtovanih aktivnosti, ki bodo spremljale te slovesnosti.

Razstava ne bo v celoti odgovorila na vsa porajajoča se vprašanja. Teh se je v petstoletni zgodovini nabralo kar nekaj, če ne preveč. Razstava prinaša odgovore le v zvezi z razstavljenim gradivom.

Izostreno sliko petstoletne zgodovine pa bodo prispevali strokovnjaki različnih strok, ki se bodo zbrali na znanstvenem simpoziju 22. in 23. aprila 1993. Udeležbo so potrdili tako slovenski kot tuji znanstveniki, ki bodo vlogo Kolegiatnega kapitlja poskušali predstaviti z različnih vidikov (gošpodarski, kulturni, cerkveni, politični). Na simpoziju bodo predstavljena najnovejša spoznanja in dognanja. Vsi prispevki in razprave pa bodo objavljeni v posebni številki Dolenjskega zbornika. Na ta način bodo iztrgani pozabi in pa na voljo vsem, ki se bodo v bodoče še ukvarjali z zgodovino Novega mesta.

Kolegiatni kapitelj v Novem mestu je sestavni del Novega mesta. Običajna predstava o tem je kapiteljska cerkev, ki je kot posebnost in po bogastvu simbol Novega mesta. Krka v vznožju in cerkev na hribu sta razpoznavna znaka in simbola mesta. Kolegiatni kapitelj je v svoji zgodovini opravil pomembno kulturno in duhovno poslanstvo. Je sestavni del kulturne zgodovine mesta in zato je prav, da ob tem visokem jubileju doživi svojo predstavitve z razstavo, besedo in prireditvami.

Danilo Breščak MARINKA DRAŽUMERIČ, ANDREJ HUDOKLIN, MIRA IVANOVIČ: KRAJINSKI PARK LAHINJA

Pred leti, a še ne v tako davni preteklosti, smo bili priča izredno nasilnim, do narave povsem brezobzirnim posegom, kakršne so regulacije strug rek in potokov. Vodnogospodarska podjetja so se jih enako ihtavo in hlastavo lotevala tako na Primorskem in Štajerskem kot na Gorenjskem in Dolenjskem. Enako se je nekaj let ali desetletij prej dogajalo po Evropi. In kakor lahko sedaj izvemo iz literature, da ponekod v Nemčiji regulirane struge zopet »regulirajo«, in to tako, da jih vračajo vsaj približno v nekdanjo naravno podobo, se podobna razmišljanja pojavljajo tudi ponekod pri nas.

Mogoče pa je tudi druga pot, pot spoznavanja in prepoznavanja obvodnih območij, njihovega bogastva flore in favne, vključevanje subtilnih človekovih posegov vanje, takih, ki so prerasli v kategorijo kulturne dediščine in njihove zaščite.

Pričelo se je s Podturnščico. Potoček v dolini tik pred Dragatušem je bil predmet prvega projekta regulacije v tem prostoru. Vsem prizadevanjem novomeškega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine navkljub je bila struga izravnana, obrežna vegetacija posekana, upoštevané pa so bile le nekatere od zahtev. Že tedaj se je ob inventarizaciji območja ugotovilo, da gre za izreden biotop, za vrsto redkih rastlin, katerih rastišča so bila s posegi ogrožena ali celo uničena.

Podobna naj bi bila usoda Lahinje. Oboroženi z več znanja in izkušenj so se naravovarstveniki

lotili tega problema še bolj temeljito. Izvedena je bila inventarizacija prostora, pri čemer je bila vključena vrsta zunanjih sodelavcev, in bolj, ko je bilo temeljito poznavanje terena, bolj je zorela odločitev, da do regulacije Lahinje ne sme priti. Še več, zorela je strokovno utemeljena zahteva, da se tako bogato območje zavaruje kot krajinski park. V njem smo priča prepletanju ohranjene naravne krajine in področij, v katerih je sledove svojega delovanja zapustil človek v preteklih tisočletjih.

»Krajinski park Lahinja je le majhen vzorec sveta v osrčju Bele krajine sredi kraškega ravnika v povirju Lahinje in Nerajčice, sredi obdelanih polj, prostranih gozdov in gručastih vasi. V njem se še zrcali podoba nekdanje belokranjske elementarnosti in trdega življenja, ki ga ljudje z druge strani Gorjancev in Kočevskega Roga prepoznavajo po belih brezah, belem platnu, pisanicah, Zelenem Juriju in mehko razgibani krajini z zasanjanimi vasmí, slikovitimi cerkvicami in starimi domačijami, ki pa vse bolj tonejo v pozabo,« je slikovito zapisano v vodniku po parku.

Lepo opremljen vodnik po parku, v katerem nas biologa Mira Ivanovič in Andrej Hudoklin ter umetnostna zgodovinarica Marinka Dražumerič popeljejo in nas seznanijo z njegovo vsebino, je nastal kot rezultat večletnega raziskovalnega dela v Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine. Razglasitvi v letu 1988 so sledile javne razprave in predstavitve parka, izdelana je bila študija o

Danilo Breščak
M. DRAŽUMERIČ, A. HUDOKLIN,
M. IVANOVIČ: KRAJINSKI PARK
LAHINJA

razvojnih možnostih, organizirana predavanja, obiski šolske mladine in strokovnjakov, markirane pešpoti, izdana zloženska z osnovnimi informacijami, postavljene usmerjevalne in opozorilne table na glavni cesti, priponka, v pripravi so razglednice in film. Vse to je bilo storjeno s ciljem, da bi park z vso pestrostjo ponudili javnosti, ga približali ljudem, ki v njem živijo in vidijo v njem možnost razvoja.

Pomemben del v teh prizadevanjih gre tudi varovanju kulturne dediščine. Tu gre predvsem za območje okljuka pri Pustem Gradcu, izjemnega naravnega ambienta z dokazano kontinuiteto naselitve od prazgodovine naprej. Slučajne arheološke najdbe so zelo zgovorne. V tem sklopu je še cerkev Vseh svetnikov, Klepčeva žaga in mlin, lesene brvi, pa antično grobišče na Šipku in prazgodovinsko pri Nerajcu. Sklop torej, ki mu težko najdemo primerjavo.

Vodnik ima na koncu kratek angleški povzetek in pregledno karto v merilu 1 : 7000. Izšel je kot 181. zvezek zbirke vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, ki jo izdaja Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine, zalaga pa Založba Obzorja v Mariboru.

In na koncu, pa ne nazadnje. 19. februarja 1993 je bilo nosilki projekta Krajinski park Lahinja, dipl. biologinji, samostojni konservatoriki novomeškega zavoda, Miri Ivanovič, podeljeno Steletovo priznanje. Steletove nagrade in priznanja podeljuje Slovensko konservatorsko društvo za izjemne dosežke na področju varovanja naravne in kulturne dediščine.

V začetku marca je bila v Kulturno-informacijskem centru Križanke v Ljubljani odprta razstava, predstavljen vodnik ter prvič predvajan video film o parku.

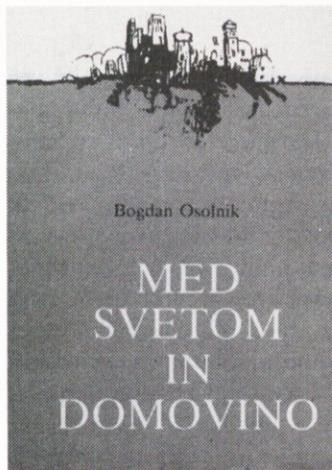
Franci Šali NOVOSTI DOLENJSKE ZALOŽBE

Bogdan Osolnik: MED SVETOM IN DOMOVINO

Bogdan Osolnik, znani in zagnani javni družbeni delavec, nekoč partizan, kasneje pa aktiven borec za svobodno življenje in sožitje ljudi, ljudstev in narodov sveta, že drugič podoživlja svoj čas in naš čas – poln upa in brezupa. Namreč, pred leti je v spominih opisal svojo mladost, ki se je iztekla v narodnem osvobodilnem boju, zdaj pa je z novo knjigo zajel obdobje skoraj štirideset let po koncu druge svetovne vojne, v katerem se je kot novinar, diplomat in ambasador dobre volje

ukvarjal z mednarodnimi odnosi. Pripoved prične s prikazom začetkov svojega dela pri časopisu Ljudska pravica, pri katerem se je kot urednik prvič srečal z zunanjo politiko, katera ga je, ne da bi takrat slutil, spremljala in zaposlovala domala vse do današnjih dni. Z izkušnjo zrelega, poštenega in darom privlačnega pripovedovalca nam v knjigi opiše svoje delo, prizadevanja in vtise v Avstriji, kamor je bil poslan iz Beograda v zvezi z zahtevo takratne Jugoslavije in pričakovani Slovenci, da bodo končno koroški Slovenci le priključeni k matičnemu narodu. Seveda se to ni zgodilo. Velike sile so odločile

ODMEVI IN ODZIVI
Rast 1–2/1993

Bogdan Osolnik

MED SVETOM IN DOMOVINO

drugače, pri čemer je bila odločilna Stalinova politika, kateri ni bilo do tega, da se zaradi Trsta ali Celovca zaplete v novo svetovno vojno, čeprav bi mu bilo po drugi strani povšeči, da pride do vnovičnega lokalnega prelivanja krvi, in sicer v skladu s strategijo, kako je treba ameriškemu imperializmu, kjer koli je že mogoče, škodovati, mu puščati kri. Osolnik zelo podrobno in živo opisuje obdobje življenja med koroškimi Slovenci, pri čemer razgrinja pripetljaje in dogajanja, ki že nakazujejo vso mrakobnost in zapletenost prihajajočih povojnih mednarodnih razmer in težko pot za tiste sile in gibanja, ki se jim hoče ustvarjati za človeka in narode bolj svoboden in pravičen svet. Pri tem ne skriva svojega prvega velikega razočaranja niti ne upanja, da bo nekoč na svetu morda le zavladalo dobro in razumno.

Po nekaj letih bivanja doma, ki jih opiše predvsem z vidika rastočega agresivnega Stalinovega pritiska na Jugoslavijo in našega spopada z njim, drugič zapusti državo. Poslan je bil na diplomatsko delo v Zvezno republiko Nemčijo (1952–1954); in tam je priča odločilnih dogodkov, s katerimi se je le-ta suvereno in uspešno vključila v zahodnoevropsko gospodarstvo in obrambno skupnost, čeprav ji ni uspelo preprečiti razdelitve nemškega naroda na dve državi.

Zatem ga pot zanese v Sovjetsko zvezo (1954), kjer opravlja funkcijo opolnomočenega ministra v veleposlaništvu SFRJ. Stalin je mrtev. Začenja se obdobje Hruščova in proces normalizacije sovjetsko-jugoslovanskih odnosov ter mednarodnega popuščanja oziroma sodelovanja velikih sil.

Avtor nam razkriva doslej še nepoznane okoliščine in dogodke v sovjetsko-jugoslovanskih odno-

sih, razmere v tej veliki deželi in nekatere zanimive podrobnosti iz diplomatskega življenja v Moskvi.

Izredno vrednost dajejo popisovanju tega časa in razmer pogovori s sovjetskimi voditelji, še posebej s Hruščovom.

Morda bi se knjiga po avtorjevem odhodu iz te države in vrnitvi v domovino lahko končala, a Osolnik se je odločil, da v njej popiše tudi svoje kasnejše delo na področju zunanje politike v Družbenopolitičnem zboru Skupščine SFRJ, ko je več kot deset let (1969–1981) predsedoval Zunanjepolitičnemu odboru. Pravzaprav gre za drugi zorni kot prizadevanja in sodelovanja v procesih mednarodnega iskanja boljše in varnejše prihodnosti. To je čas delovanja evropskih parlamentarnih skupin, ki so veliko prispevale k uveljavljanju helsinških procesov v Evropi, in številnih gibanj za svet brez jedrskega in drugega orožja ter odnose svobodnega pretoka idej, informacij in ljudi.

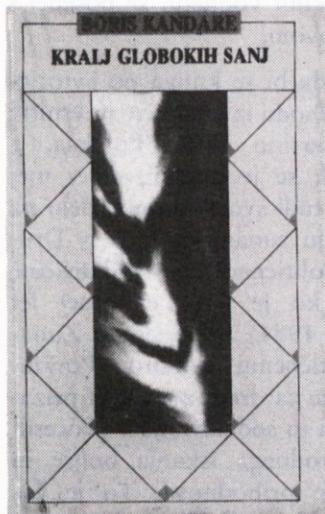
Posebna draž knjige je Osolnikov način pisanja in popisovanja srečanj s številnimi ljudmi in dogodki. Bralec začuti pero poštenega, iskrenega, srčnega in preudarnega človeka, predanega idealom humanizma, ki se brezpogojno zaveže ljudem, svojemu in drugim narodom – v njih stremljenjih k sreči in svobodi, za kar je bil pripravljen prenašati tudi številne osebne in družinske napore in odrekovanja, seveda vselej skupaj s svojo družico Maro.

Bi rekel: Pot ni bila lahka, a vreden je je bil človek, ki je na njo stopil in po njej hodil, vse do danes!

Knjigo sta izdali Založba Obzorja in Dolenjska založba, natisnila pa jo je Tiskarna Novo mesto.

Boris Kandare: KRALJ GLOBOKIH SANJ

Zbirka SIGA, 13. knjiga

Mladi pesnik Boris Kandare prinaša v zbirko Siga pesmi, ki jih je mogoče in možno čutiti in misliti le na način, ki ga terja branje čiste poezije. Z njo torej drugače skoraj ni mogoče komunicirati. V njej ni nikakršnih scen, povzetih iz stvarnega sveta, čeprav je zrasla z njim. Je tako raztekočinjena, razkapljena in vplinjena, da je vse stvarno nevidno in komaj zaznano in začuteno. Morda so še najbolj pri tleh naslovi posameznih pesmi, s katerimi so prizemljene kakor z drobnimi, tankimi nitmi: visoko visoko lebdeče in potopljene v vesoljne globine nadzemnega. Tam v nadzemnem so zemeljske, vendar kot globoke sanje, in pesnik je njih kralj in stvaritelj. Ljubi in čuti boleče! Iz bolesti tke dihljaje, jih veže v izpovedi, ki jih zmoremo zaznati, zgolj občutiti in skoraj docela le na tej, čutni ravni doživeti. Skoraj nobenih stvarnih podob ne dajejo, ne porajajo skoraj nobenih predstav tega sveta; skoraj ne ali le-tu in tam, skozi prisposode! Le slutiti in čutiti je možno, kako ga pesnik globoko živi in doživlja. Drsi mu v mrak: modro je pohojeno, razbite ladje vlačimo za sabo; ko potujemo vse dlje in vse globlje, pozabljamo na Zemljo, na gozd kot zeleni opoj treznosti in zares pravi zemeljski vonj. Izmikamo se svetlobi, drsimo v sence, mrak, noč, za kar ni krivo sonce, saj »nobeno sonce ne preti z nočjo«. Trave obtožujejo in njih besede so hude. Žarki upanja izginjajo v čeljustih prego-stega sita in gosti se noč. Zdi se, da je temu tako zaradi ljudi, ki so

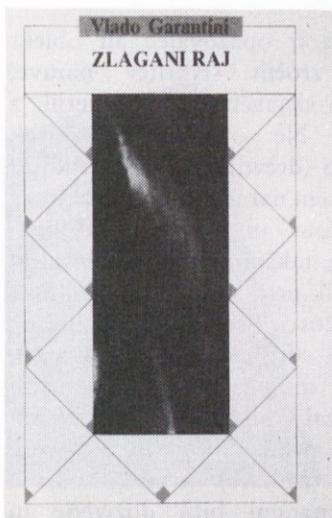
dlani upestili in ne zmorejo več sipati srčne svetlobe na polja upanja in smisla. Pred njimi se zapirajo cvetovi, zaradi njih umirajo upi in izginjata občutljivost in čutečnost. Zlo, se pravi, ljudje, ki porajajo hlad, prezir te prisilijo, da lahko zreš neobčutljivo, brez kančka duše. Zato, zaradi vsega mrakobnega, grenkega, je pesnik kakor »sledi neožetih oči« trpeče, razbolele mlade duše, ki je že videla in skusila dovolj, preveč.

Upor je v prošnji, v upanju, da ga bo nebo (recimo temu energija svetlobe) povleklo in iztrgalo iz zakopanosti v sesirjenost, mlakužasto blatnost in ga vrglo v kakšno reko, v stržen sonca, bi rekel.

Toda brez bučanja, pravi, ker ni sam na svetu, na kar se tako rado pozabi. Terja torej zaznavanje drugega in drugih. Življenjem je naloženo dihati! Važno spoznanje in sporočilo brezdušnemu in malignemu egocentризmu! Seveda mu je zoprno dihati kakorkoli in karkoli, čeprav tega ne pove naravnost in razvidno, pač pa v jeziku čiste poezije. Zato je njegova zbirka pesmi, kljub navidezni odtrganosti, neneposrednosti, vendarle živa rana, prizadeta z ostrimi rezili sedanjega časa, iz katerega kliče in nas vabi k okušanjju in ohranjanju treznega zelenega vina in k vdihavanju naravnega »parfuma sveta«. Res, zares se mu spleča slediti, ko pravi in te vabi že na začetku zbirke z verzom: »Peljiva prste na sprehod čez prvo stran«, do konca, do poslednje pesmi!

Vlado Garantini: ZLAGANI RAJ

Zbirka SIGA, 14. knjiga

Zlagani raj, pesniški prvenec Vlada Grantinija, pesnika, ki ga je življenje priklenilo in zadržalo v zagorskih tesnih, na zemlji in med ljudmi svoje mladosti in svoje srčne usode, je pretanjena govornica o pomenu ljubezni, pa naj si bo to človek ali naj bodo to stvari, s katerimi živi skoraj vsak dan, ali pa vrednote večnostnega hrepenenja in stremljenja. Poje o njej kot o svetlobi, brez katere bi brezciljno taval in se nenehno zgubljal, in ne bil trden v sebi. Zaveda se in čuti njeno časnost, njen ritem in trenutke, ko se mu približuje, ko je z njo in je z njim, ko mu polzi in ga zapušča, ko mu ubeži, ga pusti samega in osamljenega. Zanj to ni le najdražja oseba. Ljubezen je tudi njegovo mesto. Govori o njem in je z njim v vsem. Oba se starata. V marsičem sta spremenjena. Ono ni več takšno, kakršnega je zaznamoval čas rdeče skušnje in prizkušnje. Zazira se v hiše na robu mesta. Stare so, ubožne in ljudje v njih so tudi takšni. Mladost je drugod in je drugačna. Hoče se ji boljšega in lažjega kruha in več udobja. Dolina je skoraj pozabljena, mesto komaj še diha, težko hrope. Čas je za vse, kar ima rad in kar ljubi, neusmiljen. Sreče je vse manj, zanj je že skoraj izgubljena. Veliko je zlaganega, največ tam, kjer ni človečnosti, skromnosti, kjer ni časa za drobne stvari in reči, kjer se

pozablja na zemljo, tradicijo, sočloveka. Pesnik, rojen v bregu, je stisnjen v breg, v tesni časa; čuti usihanje v sebi in v prostoru, a pri-govarja si, kako mora in še zmore naprej, za svojimi hrepenenji in k svojim zvezdam, čeprav je minevanje in umik tudi zanj neizbežna usoda.

Vse tri cikle, *Spomin*, *Z roba mojega mesta*, *Zlagani raj*, bogate tudi akvareli slikarja Zlatka Rudolfa. To so nežni nanosi sipin vesoljnih galaksij, ki kdaj pa kdaj sipljejo svojo moč kakor slapi vode; to so strme tesni, soteske, grape ujete tesnobe, so polzeča prodna kamenja; je prihajanje oblačnih gmot v polja neskončne vesoljne praznine ali pa bližajoče se orkansko neurje, ki se utegne zdaj ždaj razpočiti, preklati in razbesneti nad zemljo, ljudmi; to so tudi tihe, v globoki sneg ujete smrekovine samote. Res škoda, da ni bilo dano se še bolj verno barvno približati originalom.

Pesmi Vlada Garantinija so izšle v Sigi, ki je spet nekoliko spremenila naslovno podobo. Zgubila je svoj položeni sijaj in se, hote ali nehote, približala nepoliranemu, raševnemu življenju. V njenih knjižicah pa bodo poslej tudi pregledi že izdane literature. Takšne omike bodo deležne tudi druge zbirke Dolenjske založbe. Vpeljal pa jo je lektor Tiskarne in tehnični urednik založbe Peter Štefančič.

France Režun: NA MEJAH Z NEZNANIM

Zbirka NA KRILIH DOMIŠLJIJE, 3. knjiga

Na mejah z neznanim je tretja knjižica v zbirki *Na krilih domišljije*. Če gre pri prejšnji, Zrcalo Franceta Tomšiča, za zgodbe, ki iz stvarnosti, takšne, kakršne smo vajeni, gredo v prostrane dalje možnega, za zdaj še stvarno, resnično neobstoječega, gre pri tej – Franceta Režuna, za takšne, ki tja čez, onstran, čez rob obstoječega niti ne gredo, se pravi, da ostajajo v polju stvarnosti resničnih stvari, katerim pridajajo zmožnosti in lastnosti, ki jim jih sicer po merah in merilih znanstvenega uma odrekamo. Režunove zgodbe so torej bližje filozofskemu in poetičnemu zrenju na stvar in v stvar samo. V njih ni skoraj nič jutrišnjega možnega dosežka človeškega uma ali možnih dosežkov in stanj človeške civilizacije, zakaj vse, kar te zgodbe so, so lahko bile ali so kadarkoli in kjerkoli. Pogoj za njih obstoj sta le človek in narava v medsebojni duhovni prepletenosti in enovitosti, pri čemer je on pogosto le medij tistega, kar se dogaja v njenem svetu, recimo, v gozdu oziroma v njegovem rastju.

Drevesa so, recimo, stvarnost z lastno duhovnostjo! Režunu tako uspe pronikniti naravi pod kožo in jo zreti v njenih vzgibih znotraj in navzven. Izhodišče, subjekt zrenja ni samo človek, je, recimo, tudi drevo, je gozd, so vsa velikanška drevesa v nenasitni agoniji z vesoljno svetlobo, pri čemer je člo-

vek zgolj opazovalec ali objekt vanj zročih stvaritev narave, seveda dejaven in v razmerjih z njimi. Ne opazuje le človek naravo (drevo), pač pa se tudi in predvsem narava (drevo) ukvarja s človekom in njegovim delovanjem, takšnim ali drugačnim! Travnik pričakuje kosce in »trave pred kosci... so mirno čakale, da zareže ostrina kos tudi vanje«, »stari mlin« je »molčal in se pogrezal v negibnost in premišljanje o nekdanjih časih...«, »tudi zanje« (za kače) »je bilo sosodstvo z neznanimi bitji doživetje in vedele so, da sonce pripada vsem«. Torej, čeprav imajo Režunove zgodbe skoraj vselej svojo tostranost; realno, razpoznavno resničnost prostora in dogodka ali dogajanja, saj so sad piščevega dolgoletnega taborniškega življenja s naravo, sad številnih izletov, pohodov, taborjenj, recimo, ob Krki, Kolpi, morju, so hkrati vse bolj ali manj obogatene z iracionalnim, skrivnostnim, pozaveščnim bivanjem vsega, kar živi ali obstaja hkrati s človekom.

Režunove zgodbe bogate Oračeve ilustracije. Upravičeno lahko rečemo, da je ta slikar, Janko Orač, soavtor omenjene knjige. Vanjo je namreč samostojno, pa vendar v duhovni navezi z Režunovo poetiko in filozofijo uspešno vgradil podobe, motive nadrealističnega, ekspresivnega soočanja z naravo oziroma njenimi strukturami deli in okruški.

Boris Paternu: RAZPOTJA SLOVENSKE PROZE

SEIDLOVA ZBIRKA, 8. knjiga

Paternujeva besedila – razprave, članki, eseji, predavanja – so pravzaprav premišljeno izbran literarno-teoretsko utemeljen sondažni pregled slovenske proze od njenih začetkov do najnovejšega časa, kateremu je dodan še zapis o ruski prozi ter sklepni premislek o znanosti, ki se ukvarja s književno umetnostjo.

V dvanajstih besedilih avtor poda svoj pogled na razvoj slovenske ustvarjalnosti v besedni umetnosti, začenši z duhovno-kulturno analizo slovenske reformacije.

Potem osvetli literarno-zgodovinski in jezikovni pomen Levstikovega Martina Krpana, se potlej posebej pomudi pri Kersniku in razumništvu tistega časa. Ko premišlja o njegovih romanih, se še zlasti zadrži pri oceni vloge literarnega jezika, pri njegovi psihološki in estetski funkciji in vplivu na bralca. Tehten je tudi njegov prispevek k boljšemu razumevanju Bartolovega romana *Alamut*.

Predstavi takratno literarno situacijo ter družbeno-filozofsko zavest, njun vpliv na nastanek in vsebino tega dela, ki je presenetljivo hitro in uspešno prodrlo v svet, doma pa je bilo skoraj zavrženo in pozabljeno.

V naslednjih študijah se avtor pomudi pri piscih in besedilih ob katerih raziskuje povezanost med arhaiko in modernizmom (Ciril Kosmač), preobražanje in razvoj romana z vojno tematiko (Marjan Rožanc, Vladimir Kavčič, Peter Božič), s posebnim poudarkom na pripovednem pristopu, ki izpričuje otroško perspektivo gledanja na vojni čas. Pobljže Paternu predstavi tudi začetna zrela prozna besedila Pavleta Zidarja in osvetli njih nemajhen pomen za rast slovenske pripovedne literature, hkrati pa razkriva čas in okoliščine, v katerem so nastajala. Pozornost usmeri tudi h koroškemu pisatelju Messnerju. Spregovori o avtorju, o njegovem življenju, in ovrednoti pomen njegovega dela za slovensko književnost. Študije o slovenski pripovedni prozi zaključuje esej o Florjanu Lipušu. Avtor odkriva nekatere posebnosti njegove proze, ki jih povezuje z literarnimi vplivi nemških literarnih krogov.

Paternujeve študije slovenske proze niso le prispevek k boljšemu in popolnejšemu zrenju in razumevanju njene ustvarjalne poti in razpotij, pač pa so tudi tehten teoretski prispevek k rasti sodobne literarne vede o slovenskem pripovedništvu.

P A T E R N U

»Jej, da boš velik, močan!« (foto: Marko Kapus)

KRONIKA

Januar – marec 1993

JANUAR

2. januarja 1863 je izšla prva številka slovenskega političnega časnika Naprej, ki ga je uredil Fran Levstik.
3. januarja 1883 se je rodil v Novem mestu pisatelj Milan Pugelj (umrl leta 1929).
6. januarja 1903 se je rodil slikar in grafik Miha Maleš (umrl 1987).
7. januarja 1868 se je rodil slovenski skladatelj in zdravnik Anton Schwab (umrl leta 1938).
7. januarja 1893 je na Dunaju umrl pesnik, znanstvenik in izumitelj Jožef Stefan.
8. januarja 1943 je na Osankarici pri Treh kraljih padel Pohorski bataljon.
11. januarja 1943 je v Ljubljani umrl slikar Ivan Vavpotič.
19. januarja 1868 je v ZDA umrl misijonar in jezikoslovec Friderik Baraga.
25. januarja 1863 se je rodil književnik in narodni buditelj Ivan Trinko-Zamejski.
26. januarja 1883 se je v Ljubljani rodil slikar Maksim Gaspari (umrl leta 1980).
27. januarja 1893 je v Ljubljani umrl jezikoslovec in literarni zgodovinar Josip Marn.
27. januarja 1573 je Ilija Gregorič pozval kmete k upor.
29. januarja 1833 je umrl skladatelj Janez Krstnik Novak, avtor glasbe za Linhartovo komedijo Ta veseli dan ali Matiček se ženi.

JANUAR 1993

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 1. januarja – Tega dne je bila odprta za javnost Galerija Štoviček, kjer so razstavljene stvaritve pokojnega akademskega kiparja in medaljerja Vladimirja Štovička. Ogled je možen dvakrat tedensko, in sicer ob torkih in četrtek od 15. do 18. ure. Obiskovalce lahko seznanja z umetnikovimi deli njegova hčerka, akademska kiparka in pedagoginja Vladka Štoviček. Galerija je pričela nastajati pred štirimi leti, še za časa umetnikovega življenja. Razstavljena dela vsebujejo prikaz Štovičkovega ustvarjanja od študentskih let do njegove smrti. Ob svoji osemdesetletnici je umetnik zbirko zapustil krški občini, ta pa naj bi razstavila njegova dela v obnovljenih prostorih Valvasorjeve hiše. Ker jim to do sedaj ni uspelo, so se odločili za to rešitev.

GROSUPLJE, 8. januarja – V grosupeljski knjižnici so predstavili novo knjigo patra Štrumblja Iz prakorenin v drevo s podnaslovom Šmarska kotlina od prazgodovine do sedanjosti župnije. Avtor je domačin, rojen v Paradišču in se je po dolgoletnem duhovniškem poklicu posvetil prevajanju in pisateljevanju. Ta knjiga, izdal jo je župnijski urad Šmarje-Sap, je izšla tik pred novim letom.

KRONIKA
Rast 1–2/1993

NOVO MESTO, 8. januarja – V novomeški fotogaleriji VISTA–21 je bila odprta razstava fotografij Boruta Peterlina, dijaka Srednje lesarske šole v Novem mestu. Naslov razstave je Noni – avtor se v fotozgodbah spominja svoje babice.

NOVO MESTO, 10. januarja – V Domu kulture je bila gledališka premiera Ženske, ki govorijo v dveh delih, in sicer premiera prvega dela Pentagon, naslednji dan pa premiera drugega dela Poligon. Avtor in režiser je Emil Hrvatini. V igri je nastopilo pet mlajših igralk, scenograf je bil Boštjan Debelak, kostumograf Luka Žan, skladatelj Borut Kržišnik in dramaturginja Helena Pivec.

KRŠKO, 16. januarja – V Kulturnem domu je nastopil krški pihalni orkester Videm. Na koncertu so predstavili melodije, ki so jih posneli na CD ploščo in kaseto. Sedemdesetčlanski orkester, ki je lani slavil 35-letnico, vodi Drago Gradišek. Ustanovitelj in prvi dirigent je bil Vladimir Šega, njegovo delo je nadaljeval Maks Umek.

METLIKA, 16. januarja – V Kulturnem domu je bil tradicionalni koncert metliške godbe pod vodstvom dirigenta Ivana Jerine. Sodelovali so tudi učenci glasbene šole iz Metlike.

OTOČEC, 16. januarja – Kulturno društvo Otočec je priredilo kulturno-zgodovinski večer na temo Zgodovina šentpeterske fare. Gost je bil grof De Villavencenzo Margheri.

KOČEVJE, 18. januarja – V Likovnem salonu je bila odprta razstava Kostel v zgodovini. Na njej so bili prikazani stari dokumenti (urbar iz leta 1494), knjige o Kostelu, staro orodje in fotografije iz novejših časov. Pod vodstvom mentorja, mag. Stanislava Južniča, so razstavo pripravili učenci prvih letnikov Srednje šole Kočevje.

NOVO MESTO, 18. januarja – V Adrii Caravan je spet stekla proizvodnja. Zaradi znanih težav je proizvodnja stala od lanskega poletja. 670 delavcev, vključno s tistimi, ki so še zaposlenih, je bilo doma na čakanju ali so stavkali.

*

19. januarja je minilo 125 let, odkar je v Marquettu ob Gornjem jezeru (na meji med ZDA in Kanado) umrl naš veliko rojak Friderik Baraga (1797–1868), tamkajšnji škof in dolgoletni misijonar med Indijanci, proučevalec njihovih navad, običajev in jezika, doma iz Male vasi pri Dobrniču.

NOVO MESTO, 21. januarja – V Dolenjski galeriji je bila otvoritev razstave akademske slikarke Haiguin Wang, ki od leta 1983 živi v Ljubljani. Slikarko in njeno delo je predstavil dr. Milček Komelj, v kulturnem programu je nastopil glasbenik Lado Jakša.

LJUBLJANA, 22. januarja – Umrli je pisatelj Marko Švabič. Rodil se je 2. marca 1949 v Ljubljani.

NOVO MESTO, 22. januarja – V Domu kulture se je predstavilo Kulturno društvo iz Šentjerneja. Nastopili so: pihalni orkester z dirigentom Sandijem Frankom, mešani pevski zbor z zborovodjo Sonjo Pirc in Šentjernejski oktet z vodjo Milanom Pavličem.

*

Begunske otroke v Dijaškem domu v Šmihelu je obiskala ga. Helena Jaffe iz Pariza in jim v imenu organizacije Svobodna Francija izročila glasbene instrumente.

KRONIKA
Rast 1–2/1993

KRŠKO, 23. januarja – Tu so nastopili igralci SLG iz Celja z Molièrovo igro Namišljeni bolnik.

LJUBLJANA, 25. januarja – Poslanci državnega zbora so s tajnim glasovanjem izvolili 15 ministrov v slovenski vladi.

*

Bralke revije Jana so v anketi za Slovenko leta 1992 na drugo mesto izbrale Damjano Bihar, mamu novomeških četverčkov, ki so se prvi rodili v samostojni državi Sloveniji.

KOČEVJE, 28. januarja – V Šeškovem domu je bila predstavitev 2. številke revije Zelena veja, katere glavni in odgovorni urednik je Stane Mlakar.

*

Tukajšnji pevski zbor Svobode je ob slovenskem kulturnem prazniku nastopil v nekaterih kočevskih vaseh.

*

V muzeju Kočevje so pripravili razstavo Božidarja Jakca Risbe z zasedanja zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju.

29. januarja pa so predvajali filme Božidarja Jakca iz obdobja 1933–1943, ki jih je predstavil Ivan Nemanič iz Arhiva Slovenije.

LJUBLJANA, 28. januarja – Novomeščan Marjan Ravbar, zaposlen kot raziskovalec na Inštitutu za geografijo v Ljubljani, po rodu iz Vavte vasi, je uspešno ubranil disertacijo Suburbanizacija v Sloveniji in tako postal doktor geografskih znanosti. Njegovo doktorsko delo govori o razvoju obmestnih naselij slovenskih mest.

LJUBLJANA, 28. januarja – V Jakopičevem razstavišču je bila razstava Varstvo naravne in kulturne dediščine Slovenije v letu 1992. Dolenjska, ki jo obvladujeta Ljubljanski regionalni ter novomeški Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, je bila tudi predstavljena. Precejšnje zanimanje je vzbudil novomeški odlok o razglasitvi naravnih in kulturnih spomenikov. Posebej je bil predstavljen krajinski park Lahinja.

NOVO MESTO, 28. januarja – V prostorih Zavarovalnice Tilia je imel predavanje z diapozitivni alpinist Vanja A. Furlan o lanskim himalajskih odpravah.

DOBOVA, 30. januarja – V Prosvetnem domu je bil koncert Mešanega pevskega zbora Stane Vogrinc pod vodstvom prof. Jurice Grakalića. Kot gostje so nastopili godba z Loč, mladinski pevski zbor OŠ Dobova in tamburaški ansambel in dekliški pevski zbor MI tamburica iz Hrvatskega Leskovca.

NOVO MESTO, 30. januarja – Mešani pevski zbor Revoz je s slavnostnim koncertom v Domu kulture praznoval 15-letnico. Nastopil je z izborom priljubljenih ljudskih pesmi na temo Od srca do srca ter z nekaj umetnimi pesmimi. Večer sta popestrila novomeški oktet Adoramus in skupina Copacabana. Danes zbor šteje 43 članov. V tem času je naštudiral 180 pesmi, imel 150 nastopov. Ves čas je njegov zborovodja Slavko Rauch.

FEBRUAR

9. februarja 1943 so italijanski okupatorji na Ligojni pri Vrhniku ustrelili pesnika Ivana Roba.

14. februarja 1933 je izšla prva številka neodvisne slovenske revije Sodobnost.

15. februarja 1573 je bil v Zagrebu usmrčen vodja slovensko-hrvaškega kmečkega upora Matija Gubec.

18. februarja 1923 se je rodil kritik, esejist in kulturni delavec Bojan Štih (umrl leta 1986).

19. februarja 1923 je umrl pisatelj Ivan Tavčar.

22. februarja 1873 je umrl jezikoslovec Peter Dajnko.

24. februarja 1903 se je rodil v Sv. Ivanu pri Trstu pisatelj, dramatik, esejist in kritik Vladimir Bartol (umrl leta 1967 v Ljubljani).

27. februarja 1893 je bilo v Ljubljani ustanovljeno naše prvo planinsko društvo.
28. februarja 1943 je bila v Polhograjskih Dolomitih sprejeta izjava treh ustanovnih skupin OF (KPS, krščanskih socialistov in sokolov), bolj poznana kot dolomitska izjava.

FEBRUAR 1993

BREŽICE, 2. februarja – V brežiški knjižnici je bila predstavitev pesniške zbirke Dragice Dani Srečavanja. Knjižico je ilustriral Rudi Stopar, oblikoval pa Peter Simič. Pesniška zbirka je izšla pri Dolenjski založbi Novo mesto v zbirki Siga. Prireditve sta organizirali Knjižnica Brežice in Zveza kulturnih organizacij Brežice. Pogovor s pesnico je vodil Franci Šali, vodja Dolenjske založbe.

CERKLJE OB KRKI, 3. februarja – V tukajšnji vojašnici je v okviru slovenskega kulturnega praznika nastopil pesnik Miroslav Gutman iz Novega mesta. Sledil je razgovor s pesnikom, ubran na temo pesnik in vojak, tenkočutnost in vojna, ljubezen in smrt, ki ga je vodil Janez Švajncer.

BREŽICE, 4. februarja – V galeriji Posavskega muzeja je bila otvoritev razstave Moji obrazi akademske slikarke Marije Starič-Jenko.

FARA, 4. februarja – V prostorih Ljubljanske banke so odprli razstavo del kočevskega slikarja, samouka Ivana Gederja.

METLIKA, 4. februarja – V počastitev slovenskega kulturnega praznika se je v Ganglovem razstavišču temu mestu predstavilo najmlajše slovensko mesto Trebnje, ki je predstavilo del svojega likovnega, glasbenega in literarnega ustvarjanja. Tu je bila otvoritev razstave umetniških del iz trebanjske Galerije samorastnikov. Nastopil je tudi trebanjski oktet pod vodstvom Tatjane Mihelčič.

NOVO MESTO, 4. februarja – V galeriji lokala Pri slonu je bila odprta razstava slik Mixage Marije Robič, študentke 4. letnika oblikovanja tekstilij in oblačil na Tekstilni fakulteti v Ljubljani.

Novomeški frančiškani so pripravili literarni večer s pesnikom in gledališkim igralcem Tonetom Kuntnerjem v počastitev slovenskega kulturnega praznika.

KOČEVJE, 5. februarja – V Likovnem salonu je bila otvoritev del slikarja, fotografa in filmskega snemalca Rudija Klariča, kostelskega rojaka, ki živi in dela v Avstriji.

NOVO MESTO, 5. februarja – V Dolenjskem muzeju je bila odprta razstava Reševanje zavezniških letalcev med NOB na Slovenskem, katere avtorji so Edi Šelhaús, Janez Žerovc in Matija Žgajnar.

PODZEMELJ, 5. februarja – V osnovni šoli so skupaj z Dolenjsko založbo iz Novega mesta pripravili pred slovenskim kulturnim praznikom literarni večer. Ravnatelj šole Toni Gašperič je predstavil pesnico Vesno Pečavar in njeno zbirko Zlati grad, Tatjano Splichal in njeno knjižico Sara ter Toneta Pavčka in njegovo zadnjo pesniško zbirko Majhen dober dan. Vse tri knjige je izdala Dolenjska založba. Na prireditvi so nastopili tudi učenci Glasbene šole Črnomelj pod vodstvom Silvestra Mihelčiča.

SEMIČ, 5. februarja – V Domu društva upokojencev je bil v počastitev slovenskega kulturnega praznika koncert učencev glasbene šole iz Črnomlja, Metlike in Semiča.

ČRNOMELJ, 6. februarja – Na koncertu ob slovenskem kulturnem prazniku so podelili Župančičeva priznanja. Dobitnik letošnje Župančičeve plakete je etnolog Julijan Strajnar iz Ljubljane, Župančičeva diplome so prejeli: Anton Kralj, glasbeni pedagog iz Črnomlja, Pavla Miklošič, kulturna delavka iz Adlešičev, Zdenka Pezdirc, voditeljica dragatuške folklorne skupine, Meta Štaudohar, zbirateljica ljudskega izročila iz Predgrada, in Franc Šprajcer, folklorist iz Semiča. Na koncertu je nastopila igralka in pevka Jerca Mrzel, ki je zapela v prvem delu pesmi raznih avtorjev, v drugem pa Prešernove pesmi.

FARA, 6. februarja – V tukajšnjem Domu kulture je nastopila gledališka skupina Kulturnoprosvetnega društva Planina iz Sel pri Celovcu z veseloigro Pavliha in Mica. Igro je režiral Franci Kočan, uglasbil Dejan Mesec, prevedel Milan Jesih. Nastop je organiziralo Turistično-kulturno društvo v počastitev slovenskega kulturnega praznika.

SEVNICA, 6. februarja – V dvorani Gasilskega doma je tukajšnja Zveza kulturnih organizacij priredila koncert v počastitev slovenskega kulturnega praznika. Nastopili so sopranistka Sonja Hočevnar, tenorist Rajko Koritnik, pianist Davorin Žitnik, moški pevski zbor Papirničar iz Radeč in mešani pevski zbor Primož Trubar iz Loke.

NOVO MESTO, 8. februarja – V Domu kulture je bila slavnostna prireditev v počastitev slovenskega kulturnega praznika. Nastopili so Novomeški simfonični orkester pod vodstvom Zdravka Hribarja, recitator Aleš Valič s Prešernovimi pesmimi in slavnostni govornik dr. France Bernik, predsednik SAZU, ki je govoril predvsem o zgodovini in nalogah Slovenske akademije znanosti in umetnosti danes ter o prispevku Dolenjske k tej ustanovi. Na slovesnosti so podelili odličja Zveze kulturnih organizacij Novo mesto: Zdravku Hribarju za glasbeno delovanje, Niku Golobu za delo pri likovnem izobraževanju in mešanemu pevskemu zboru Revoz ob 15-letnici delovanja. Odličja je naslikal novomeški slikar Janko Orač.

KOČEVJE, 9. februarja – Skupščina občine je priredila koncert v počastitev slovenskega kulturnega praznika. Nastopili so učenci glasbene šole, učenke 3. letnika Srednje šole in moški pevski zbor Svoboda iz Kočevja.

NOVO MESTO, 10. februarja – V avli poslovne stavbe Krka, tovarna zdravil, je bila odprta razstava akademskega slikarja in kiparja Erika Lovka iz Postojne.

KOČEVJE, 11. februarja – V Šeškovem domu so odprli razstavo V svetu lutk, ki jo je postavil Muzej novejšje zgodovine iz Celja. Razstavljene so bile lutke iz Maribora, Ljubljane ter različnih vrtcev in marionete iz ljubljanskega lutkovnega gledališča.

NOVO MESTO, 11. februarja – V 6. številki Dolenjskega lista so izšli Dolenjski razgledi (št. 14, 6. snopič), urednik je Milan Markelj.

KOČEVJE – Tu so ustanovili Kulturno-umetniško društvo Center za mladinsko kulturo, ki bo zbiral mlade pesnike, pisatelje, glasbenike, slikarje, fotografe idr. Predsednik društva je Robert Burnič.

Prva prireditev je bila predstavitev pesniških zbirk Zorana Predina Sonček je in Vlada Kreslina Namesto koga roža cveti.

KRONIKA
Rast 1–2/1993

DUNAJ, 14. februarja – Mešani pevski zbor Gallus iz Ribnice je nastopil s svojo izvedbo Gallusove maše Missa canonica in nekaterih Gallusovih motetov. Gostovanje in nastop na Dunaju je omogočil tamkaj živeči Ribničan Tone Levstik.

MIRNA PEČ, 14. februarja – Tukajšnji amaterski gledališčniki so predstavili letošnjo predstavo komedije Zares čuden par Neila Simona, ki jo je režiral Jožef Matijević.

NOVO MESTO, 17. februarja – Tega dne se je upokojil novomeški pediater, primarij, dr. Alojz Boh, ki je postavil temelje dolenske pediatrije; od začetka, leta 1960, pa do upokojitve je bil na čelu pediatričnemu oddelku v novomeški bolnišnici. Leta 1991 je prejel najvišje slovensko priznanje za zdravstvo nagrado dr. Jožeta Potrča.

ČRNOMELJ, 18. februarja – V Kulturnem domu je priredila Glasbena mladina Bele krajine pri Glasbeni šoli Črnomelj v okviru Glasbenomladinskega odra koncert, na katerem sta se predstavila nadarjena mlada slovenska glasbenika, klarinetist Mate Bekavec iz Ljubljane in pianistka Adriana Magdovski iz Maribora.

Oba sta zmagovalca z državnih tekmovanj učencev in študentov glasbe.

V spomin na prvo zasedanje SNOS, ki je bilo v tem mestu 19. in 20. februarja 1944, in v počastitev občinskega praznika je bila v kulturnem domu slavnostna akademija. Med gosti so bili dr. Ciril Zlobec, podpredsednik SAZU, predstavniki sosednjih občin ter italijanske prijateljske občine Terzo ali Aquileia, ki je poleg dr. Lojzeta Krakarja, prof. Lojzeta Kambiča in KS Tribuče dobila plaketo občine.

NOVO MESTO – V galeriji Gospodična so zaprli razstavo 24 dolenskih in belokranjskih umetnikov, ki so darovali svoja dela v korist gradnje nove porodnišnice. Na ta način je bilo zbranih 230 tisoč tolarjev, 40 tisoč pa je prispevala LDS iz Novega mesta.

TREBNJE – Obnovili so porušeni severovzhodni vogal Baragovega gradu z okroglim stolpom.

LJUBLJANA, 19. februarja – Slovensko konservatorsko društvo je v Narodni galeriji podelilo Steletovo nagrado in priznanja. Eno od slednjih je prejela tudi dipl. biologinja Mira Ivanovič, konservatorica za naravno dediščino na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto.

NOVO MESTO, 22. februarja – V razstavišču Službe družbenega knjigovodstva so odprli razstavo Likovni jezik Dolenske založbe, ki je predstavila oblikovanje in ilustracije del te založbe.

Na otvoritvi sta bila gosta pesnika Tone Pavček in Janez Kolenc. Razstavljali pa so: Jovo Grobovšek, Jože Kumer, Darja Malarič, Janko Orač, Lucijan Reščič, Peter Simič in Rudi Stopar.

Pod pokroviteljstvom Izvršnega sveta Skupščine občine Novo mesto so v hotelu Metropol predstavili dve knjigi Društva piscev zgodovine NOB, in sicer Zapiski iz življenja Josipa Rusa, ki jo je napisal prof. dr. Veljko Rus, in Pol stoletja avtorja Lada Ambrožiča-Novljana.

BREŽICE, 23. februarja – Radio Posavje – Studio Brežice je organiziral v prostorih Prosvetnega doma predstavo komedije Raya Cooneya Zbeži od žene.

LJUBLJANA, 23. februarja – V Moderni galeriji je bila razstava slik, plastik, grafik in risb Jožeta Gorjupa (1907–1932). Dela so iz zbirke Gorjupove galerije v Kostanjevici na Krki.

WASHINGTON, 25. februarja – Slovenija je postala članica Svetovne banke, od 15. januarja pa je že članica Mednarodnega denarnega sklada.

KRŠKO, 26. februarja – Valvasorjeva knjižnica in Literarni klub Bena Zupančiča Krško sta v prostorih knjižnice pripravila literarni večer, na katerem so predstavili svoja novejša dela Slavica Jerkovič, Matija Mirtič, Tatjana Verstovšek in Jožica Vogrinc. V glavnem programu so nastopili gojenci krške glasbene šole pod vodstvom Draga Križaniča.

LJUBLJANA, 26. februarja – V dvorani hotela Union je Društvo glasbenih umetnikov Slovenije podelilo letošnji Betetovski nagradi za glasbeno poustvarjalnost pianistu Leonu Engelmanu in dirigentu Stanetu Jurgnu ter Betetovski listini za zgledno sodelovanje pri širjenju glasbene kulture oddelku za resno glasbo slovenskega programa Radia Trst A in založbi Editon Bizjak iz Ljubljane.

Gospodarska zbornica Slovenije je podelila najvišja državna priznanja za gospodarstvo, ki so jih letos prejeli: Metod Dragonja iz Leka, Jože Grah iz Nane-Ntu, Anton Gros iz Planike, Bruno Miklavec iz Mercator–Trgoavto, Jože Testen iz MIP-a in Vinko Wernig iz Petrola.

LJUBLJANA, 27. februarja – Fondacija ženska podjetnost je razglasila Ano Dejanovič-Jankovič iz Stare Cerkve pri Kočevju za podjetnico leta 1992. Je lastnica in direktorica podjetja Feniks marketing iz Ljubljane. Nagrado ji je podelil Minister za gospodarske dejavnosti dr. Maks Tajnikar.

NOVO MESTO, 27. februarja – Frančiškanski mešani pevski zbor Hugolin Sattner je imel v avli Zavarovalnice Tilia koncert.

V Domu kulture je bil koncert pihalnega orkestra Videm iz Krškega pod vodstvom Draga Gradiška.

LJUBLJANA – Na letošnjih Dnevih plesa, ki sta jih organizirala ZKO Slovenije in Cankarjev dom, je sodelovala tudi plesna skupina Terpsihora iz Novega mesta. Skupina je nastala po združitvi plesne skupine Terpsihora, ki jo je vodila Marta Štemberger, zdaj predsednica društva, in Teora, ki jo je vodila Mojca Hotko, zdaj namestnica predsednice.

PREČNA, 30. februarja – Tukajšnje amatersko gledališče je uprizorilo komedijo Fadila Hadžića Glavnik. Komedijo je prevedel in režiral Franc Plut.

ZUŽEMBERK – Na osnovni šoli so za letošnji šolski delovni projekt izbrali življenje in delo Leonarda da Vincija. V projektu, ki ga je vodila pedagoška delavka mag. Jelka Mrvar, so sodelovali učenci sedmih in osmih razredov. Gost dneva je bil dr. Dimitrij Rupel, nekdanji zunanji minister in pisatelj; na šoli so pripravili tudi pregledno razstavo njegovih knjižnih del.

MAREC

10. marca 1908 se je rodil na Čatežu ob Savi partizanski poveljnik, plodovit zgodovinar NOB in prvi predsednik Društva piscev zgodovine NOB Lado Ambrožič-Novljan.

15. marca 1883 se je rodil v Gorici slikar in grafik Saša Šantel (umrl leta 1945 v Ljubljani).

21. marca 1893 se je rodil pesnik Janko Glazer, eden od poznih nadaljevalcev moderne (umrl leta 1975).

29. marca 1773 se je rodil botanik Franc Hladnik (umrl leta 1844).

nih 18 črtic iz avtoričinega življenja. Avtorico je predstavil Toni Gašperič, ki je napisal tudi spremno besedo v knjigo, ki jo je natisnil Sitotisk Bucik v Semiču.

ČRNOMELJ, 2. marca – V galeriji Miniart so odprli razstavo izdelkov oskrbovancev Doma starejših občanov iz Črnomlja. Razstavo, ki jo je podprla tudi občinska skupščina, so postavili ob peti obletnici delovanja doma.

NOVO MESTO, 3. marca – Hrvaški kulturni klub je v hotelu Metropol pripravil predavanje o migracijah Hrvatov. Predaval je dr. Ljubomir Antić iz Zagreba, ki je tudi predsednik saborskega odbora za človekove pravice. Ob tej priložnosti je predstavil tudi svojo novo knjigo (iz cikla treh knjig) Hrvati in Južna Amerika. Organizator novomeških javnih tribun Hrvaškega kulturnega kluba je dr. Emil Lučev iz Novega mesta.

*

Moški pevski zbor Otočec in mešani pevski zbor GIP Pionir sta priredila skupen koncert v Domu kulture.

RAKA, 3. marca – Tu je bilo središče potresa, ki so ga čutili po vsej Dolenjski; potres ni povzročil škode, le večje vznemirjenje ljudi.

NOVO MESTO, 4. marca – V avli poslovnih prostorov tovarne zdravil Krka je bila otvoritev razstave skulptur Ivana Dvoršaka, ki je predstavil predvsem ciklus Kurentov.

*

V galeriji Pri slonu je bila razstava slik Novomeščanke Irene Čelič z naslovom Tisočere podobe. Umetnica je tisti dan nastopila še v Domu kulture s plesno improvizacijo Plesala je z luno.

SEVNICA, 4. marca – Zveza kulturnih organizacij Sevnica je pripravila v dvorani gasilskega doma dramsko-pevsko-glasbeno-scenski projekt Inscenacija songov Bertholda Brechta v režiji Edvarda Milerja. Kot igralca in pevca sta nastopila Barbara Levstik in Ivan Rupnik, harmoniko je igral Sebastjan Erno, na tolkala pa Jure Zadnikar. Scenografijo je pripravila Meta Hočevarjeva.

NOVO MESTO, 4. marca – V Dolenjskem muzeju so odprli razstavo slik reliefov Blanke Stepančič iz Ljubljane. Slikarko je predstavil ravnatelj muzeja Bojan Božič, uvodno besedilo dr. Ivana Sedeja pa je prebrala Jerica Pezdič.

Razstavo je pripravil Dolenjski muzej v sodelovanju z Galerijo Ivan Napatnik iz Velenja, prav tako sta obe ustanovi skupaj izdali katalog, ki ga je oblikovala avtorica, uvodno besedilo pa napisal dr. Ivan Sedej.

RIBNICA, 5. marca – Dijaki kočevske gimnazije so v domu TVD Partizan uprizorili igro Andreja Rozmana Legenda o poldrugem Slovencu, ki jo je režirala Vesna Poštrak.

ČRNOMELJ, 6. marca – Zveza kulturnih organizacij in občinska skupščina Črnomelj sta pripravili koncert Šopek Belokranjcem v kulturnem domu. Nastopila sta mešani pevski zbor iz Črnomlja pod vodstvom Ani Jankovič-Šober in mešani pevski zbor Dr. Bogdan Derč Kliničnega centra in Pediatrične klinike iz Ljubljane pod vodstvom Venčeslava Zadravca.

KRŠKO, 6. marca – V Kulturnem domu je gostovalo Prešernovo gledališče iz Kranja s komedijo Zbeži od žene.

KRONIKA
Rast 1–2/1993

NOVO MESTO – Umril je Ljubo Kretič, ki je bil do upokojitve v letu 1987 skoraj petindvajset let vodja novomeške porodnišnice.

RIBNICA – Tu je umrl Franc Levstek, znani športni in javni delavec. Rodil se je 1910. leta v Žigmaricah nad Sodražico.

LJUBLJANA, 9. marca – V Cankarjevem domu je bila premiera novega slovenskega celovečernega filma *Ko zaprem oči*, režiser in scenarist je Franci Slak.

KOČEVJE, 10. marca – V prostorih podjetja Kovinar so odprli razstavo fotografij Janeza Konečnika pod naslovom *Slike iz narave v skrbi za naravo*.

SEVNICA, 10. marca – Na tukajšnjem gradu so pripravili razstavo pisank – pirhov. Obiskovalci so lahko spoznali zgodovino slovenskih, predvsem belokranjskih in prekmurskih pirhov in velikonočne čestitke iz časov Maksima Gasparija.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 11. marca – V tukajšnji osnovni šoli je bila predstavitev knjige Toneta Pavčka *Majhen dober dan*; sodeloval je tudi avtor in izdajateljica knjige *Dolenjska založba*.

NOVO MESTO, 11. marca – V hotelu Metropol je bila predstavitev knjige Bogdana Osolnika *Med svetom in domovino*, o kateri sta spregovorila poleg avtorja še vodja Dolenjske založbe Franci Šalji in recenzent knjige dr. Janko Pleterški; Staša Vovk je prebrala nekaj odlomkov iz knjige.

Knjiga je izšla v sodelovanju z Dolenjsko založbo pri Založbi Obzorja v Mariboru.

Naslednja predstavitev je bila v Trebnjem 18. marca v knjižnici Pavla Golie.

BREŽICE, 12. marca – Posavski muzej in Likovni salon Celje sta pripravila razstavo *Odsotnost figure*.

JUGORJE, 12. marca – V gostilni Petra Badovinca na Jugorju je bila predstavitev knjige *Težko, a lepo* Marije Nemanič, ki jo je predstavil Toni Gašperič, nastopil je tudi sekstet črnomaljske glasbene šole. Knjiga je izšla pri Mohorjevi družbi v Celovcu.

METLIKA, 13. marca – V Ganglovem razstavišču je bila otvoritev razstave keramike kiparke Lidije Maček-Stanič iz Karlovca. Nastopil je tudi kitarist Tone Črnugelj, študent ljubljanske glasbene akademije.

NOVO MESTO, 14. marca – Karitas Slovenije in Hrvaški kulturni dom Novo mesto sta organizirala v frančiškanski cerkvi dobrodelni koncert pod naslovom *Otroci Slovenije otrokom Hrvaške*. Nastopila je sopranistka Liljana Malnar-Talajić, na orglah pa jo je spremljal prof. Mario Penzar.

NOVO MESTO, 16. marca – V frančiškanski cerkvi je bil koncert mešanega pevskega zbora Ljubljanski madrigalisti. 35-članski zbor vodi Matjaž Šček. Na koncertu, ki ga je organiziral Dom kulture, so izvajali Gallusove motete in madrigale, v drugem delu pa Mašo za štiriglasni zbor švicarskega skladatelja Franka Mastina.

FARA, 19. marca – V prostorih Ljubljanske banke je bila odprta razstava del mag. Janeza Černača, kočevskega slikarja.

LJUBLJANA, 19. marca – V Kulturno-informacijskem centru Križanke so odprli razstavo *Krajinski park Lahinja*. Poleg fotografij so predstavili še kratek film o tem parku.

NOVO MESTO, 19. marca – V gostilni Na hribu je bil svojevrsten kulturni večer, ki ga je pripravil Rudi Škof. Likovna dela je predstavil Novomešan Toni Vovko, nastopil je belokranjski harmonikaš Silvester Mihelčič, novomeški prošt Jože Lap je pripovedoval o svojem življenju in o letošnji 500-letnici Kolegiatnega kapitlja, pesnica Marija Pilko je prebrala nekaj pesmi, večer pa je zaključil pevec Ladko Korošec.

*
V Galeriji Dolenjskega muzeja je bila 6. skupščina Kulturno-umetniškega društva Žumberak, na kateri so pregledali svoje dveletno delo. Za novega predsednika društva so izvolili Milana Carja.

*
Italijanski senator in nekdanji predsednik republike Francesco Cossiga, ki je bil na večdnevem obisku v Sloveniji, je 19. marca obiskal kartuzijo Pleterje in Kostanjevico.

ČRNOMELJ, 20. marca – V črnomaljskem kulturnem domu je ZKO pripravila deseto revijo otroških folklornih skupin Bele krajine pod naslovom Igraj kolce. Nastopilo je osem skupin iz Bele krajine in ena iz Maribora.

NOVO MESTO, 19. in 20. marca – V Domu kulture je folklorno društvo Kres priredilo Večer ljudskih plesov in pesmi, skupino sta vodili Majda Nemanič in Branka Moškon.

KRŠKO, 20. marca – V Kulturnem domu so nastopili Ljubljanski madrigalisti.

ŠENTJERNEJ, 20. marca – Pihalni orkester Iskra je priredil v osnovni šoli koncert v počastitev materinskega dne.

BLANCA, 21. marca – V Kulturnem domu so v počastitev materinskega dne nastopili mešani pevski zbor Svobode iz Brestanice pod vodstvom Janka Avsenaka. Po tem je bila okrogla miza o družini, na kateri je sodeloval dr. Tone Kunstelj.

LJUBLJANA, 21. marca – Na TV Slovenija je bil predvajan film Krka – poročilo o reki. Ta ekološki 40-minutni dokumentarec je posnela ekipa Filmal Pro v koprodukciji s TV Slovenijo, režiral ga je Filip Robar-Dorin, scenarij je napisala Aleša Valič.

GROSUPLJE, 22. marca – Založba Modena iz Grosupljega je v prostorih Društva slovenskih pisateljev predstavila tri nove pesniške zbirke Pesmi za malopridne otroke M. Vrjamina (psevdonim), Jurija Hudolina Ajdbog in ptičvolkača in Fatamorgana ali kankan nekega klovna avtorja Novice Novakoviča.

LJUBLJANA, 22. marca – V 90. letu je umrl prof. dr. Oton Bajc, eden od pionirjev slovenske kirurgije. Leta 1948 je prišel v Novo mesto, kjer je bil do 1976. leta predstojnik kirurškega oddelka Splošne bolnišnice, od leta 1963 do 1976 pa tudi njen direktor.

KRŠKO, 24. marca – Krška skupščina je izvolila za novega predsednika Danila Siterja.

NOVO MESTO, 24. marca – V Domu kulture je gostovalo Slovensko ljudsko gledališče iz Celja z otroško predstavo Čarovnik iz Oza.

*
V Študijski knjižnici je Staša Vovk predstavila pesniško zbirko Ugrabljeno jutro primorske pesnice Darje Mozetič-Kravanje.

KRŠKO, 25. februarja – Tu so predstavili monografijo Kozjanski odred mag. Tomaža Teropšiča, ki je strokovni vodja in namestnik direktorja v Posavskem muzeju Brežice. Knjigo, ki bo izšla aprila, bo izdala Založba Obzorja Maribor.

KRONIKA
Rast I–2/1993

NOVO MESTO, 25. marca – Novomeška skupščina je izvolila za novega predsednika Francija Koncilijo, ki je tako nadomestil prejšnjega župana Marjana Dvornika, ki je prevzel mesto državnega sekretarja v ministrstvu za promet in zveze.

SEVNICA, 25. marca – V občinski knjižnici je bila predstavitev knjige sevniškega rojaka in zgodovinarja dr. Janka Prunka Slovenski narodni vzpon.

TREBNJE, 25. marca – Društvo izdelovalcev domače obrti je pripravilo v osnovni šoli 6. razstavo domače obrti in kulinarike, uvodno besedo je imel etnolog dr. Janez Bogataj.

NOVO MESTO, 26. marca – V Dolenjski galeriji so odprli razstavo novomeškega slikarja Jožeta Kotarja, ki ga je predstavil umetnostni zgodovinar in kritik Franc Zalar; nastopila sta še kantavtor in kitarist Tomaž Pengov ter kitarist Bojan Drobeš.

RIBNICA, 26. marca – V galeriji Miklove hiše so odprli razstavo izbranih del Gojmira Antona-Kosa (1896–1970). Pred tem je bila na ogled v Moderni galeriji v Ljubljani. Umetnikovo življenje in njegova dela je predstavila kustosinja prof. Breda Ilich-Klančnik.

DVOR, 27. marca – V Domu kulture je gostoval Metliški mestni pihalni orkester pod vodstvom Ivana Jerine.

SEVNICA, 27. marca – Ob 15-letnici je Delavska godba na pihala priredila slavnostni koncert v Kulturni dvorani pod vodstvom prof. Franca Zupanca.

TREBNJE, 27. marca – V Kulturnem domu je gostovala folklorna skupina Ivan Navratil iz Metlike.

NOVO MESTO, 29. marca – V Glasbeni šoli Marjana Kozine je nastopil mladi pianist Erik Šuler, učenec prof. Sijavuša I. Gadžijeva iz Moskve.

Iz časnikov Dolenjski list, Delo in Dnevnik
izbral in priredil:
Peter ŠTEFANČIČ

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Milan ANIČIČ, elektrotehnik iz Ljubljane

Antonija BAKSA-SRNEL, ekonomski tehnik v AM-Cosmosu, Ljubljana

France BARAGA, mag. teologije, arhivar, samostojni kulturni delavec iz Ljubljane

France BERNIK, dr. literarnih znanosti, akademik, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana

Milka BOBNAR, prof. slovenskega jezika, upokojena, iz Novega mesta

Bojan BOŽIČ, specialni pedagog, ravnatelj Dolenjskega muzeja v Novem mestu

Daniilo BŔEŠČAK, dipl. arheolog, direktor Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novem mestu

Dragica DANI, dipl. sociologinja v Vidmu Krško, iz Brežic

Biba DOBOVŠEK-SETHNA, prof. angleškega in italijanskega jezika, živi v Tokiu na Japonskem, po rodu iz Novega mesta

Helena DUGOJNIĆ, prof. hrvaškega jezika, iz Sarajeva, sedaj poučuje v osnovni šoli za begunce iz BiH v Novem mestu

Iris FINK, socialna pedagoginja v Svetovalnem centru za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani, iz Novega mesta

Ivan GREGORČIČ, prof. slovenskega jezika na Osnovni šoli Mirna, z Rakovnika pri Šentrupertu

Miha JAPELJ, doktor kemijskih znanosti, redni univerzitetni profesor, raziskovalec, pomočnik generalnega direktorja Krke, tovarne zdravil v Novem mestu

Mirko JELENIČ, pravnik, predsednik Rdečega križa Slovenije, iz Črnomlja

Duškanka KNEŽEVIĆ, dijakinja Ekonomske srednje šole v Novem mestu, z Mirne

Tine KURENT, univ. prof., dr., inž. arhitekture, upokojen, iz Ljubljane

Borut KRIŽ, dipl. arheolog in zgodovinar, arheolog konservator na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novem mestu

Milan MARKELJ, novinar-urednik pri Dolenjskem listu v Novem mestu

Jadranka MATIĆ-ZUPANČIČ, prof., bibliotekarka v Študijski knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu

Mira MATIJAŠEVIĆ, prof. telesne vzgoje, iz Siska (Hrvaška), sedaj je učiteljica in ravnateljica na osnovni šoli za begunce iz BiH v Novem mestu

Špela MIKUŽ, dijakinja Srednje kmetijske šole Grm, iz Ševnice pri Mirni

Polona MRVAR, dijakinja Gimnazije Novo mesto, iz Žužemberka

Helena MRZLIKAR, predm. učiteljica gospodinjstva, svetovalka za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti na Kmetijskem zavodu Ljubljana, oddelek Novo mesto

Matjaž MULEJ, dr. ekonomskih znanosti, prof. na Ekonomsko-poslovni fakulteti v Mariboru

Stojan PELKO, prof. filozofije in sociologije kulture, samostojni kulturni delavec, raziskovalec na oddelku za sociologijo kulture, glavni urednik revije Ekran, član uredništva revije Problemi

Željko PEROVIĆ, vlakovni odpravnik na postaji v Rogatcu

Zdenko PICELJ, prof. zgodovine in sociologije, kustos v Dolenjskem muzeju v Novem mestu

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Miroslav REBERNIK, dr. ekonomskih znanosti, docent na Ekonomsko-poslovni fakulteti v Mariboru

Rudi ROBIČ, dipl. inž. gradbeništva, upokojen, iz Ljubljane

Franci ŠALI, prof. sociologije, vodja Dolenjske založbe pri Tiskarni Novo mesto, iz Vavte vasi

Franc ŠETINC, upokojen novinar, politik, iz Ljubljane

Jože ŠKUFCA, prof. slovenskega jezika, predstojnik Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in šport – enota Novo mesto

Tomislav ŠKRBIČ, študent Filozofske fakultete v Zagrebu, iz Novega mesta

Alfonz ŠTERBENC, dipl. sociolog, iz Novega mesta

Smiljan TROBIŠ, predm. učitelj kemije in biologije, iz Novega mesta

Za izid te številke RASTI so prispevali:

MINISTRSTVO REPUBLIKE SLOVENIJE ZA KULTURO,
SKUPŠČINA OBČINE NOVO MESTO,
SKUPŠČINA OBČINE ČRNOMELJ

in naslednje delovne organizacije:

• BRAMAC •

Hvala za kulturno gesto
ZAVAROVALNICI TILIA,
ki je sponzorirala stroške tiska te
dvojne številke revije.

RAST
RAST
RAST

**REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
IN DRUŽBENA VPRAŠANJA**

Letnik IV, leto 1993, št. 1–2 (15–16)

ISSN 0353-6750 UDK 05 (497.12)

USTANOVITELJ IN
IZDAJATELJ

Tiskarna Novo mesto – Dolenjska založba, zanjo Franci Šali

SVET REVIJE

Janez Slapnik, predsednik, Albert Felicijan (Sevnica), Mihael Glavan (Grosuplje), Ksenija Khalil (Črnomelj), Tatjana Lampret (Grosuplje), Rosana Maček (Litija), Stane Peček (Trebnje), Nataša Petrov (odg. urednica), Jože Primc (Kočevje), Marko Stepan (Metlika), Jože Škufca (gl. urednik), Staša Vovk (Novo mesto), Boris Žužek (Litija)

UREDNIŠKI ODBOR

Jože Škufca (glavni urednik), Nataša Petrov (odgovorna urednica), Janez Gabrijelčič (»rastoča knjiga«), Ivan Gregorčič (literatura), Milan Markelj (kultura), Marjan Ravbar, Lucijan Reščič, Rudi Stopar, Franci Šali (družbena vprašanja), Alfonz Šterbenc

LIKOVNI UREDNIK

Lucijan Reščič

LEKTOR

Peter Štefančič

NASLOV UREDNIŠTVA

RAST, Tiskarna Novo mesto – Dolenjska založba, 68000 Novo mesto, Ragovska 7 a (telefon: 068/21-134, 24-498)

TAJNIK

Peter Štefančič

Rokopise sprejema tajništvo revije, lahko pa jih pošiljate posameznim urednikom. Prispevki naj bodo pisani s širšim razmakom in širokim robom; priporočljiv obseg: največ 10 tipkanih strani. Rokopisov in drugega (nenaročenega) gradiva ne vračamo.

Naročnino sprejema tajništvo uredništva. Letna naročnina za fizične osebe je 1200 SIT, za pravne osebe 2000 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 400 SIT.

Žiro račun: Tiskarna Novo mesto Dolenjska založba – za revijo Rast št.: 52100-601-10472

NAKLADA

1000 izvodov

TISK

Tiskarna Novo mesto

Po mnenju Ministrstva Republike Slovenije za kulturo (št. 415–325/92 z dne 1. julija 1992) je revija uvrščena med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

RAST je naslednica trebanjske revije SAMORASTNIŠKA BESEDA Izhaja štirikrat letno (marca, junija, septembra in decembra)

Popravki iz prejšnje številke

V prispevku Ivana Gregorčiča Polemika z avtorjem knjige Naši kraji:

- str. 494: namesto: »To izve...« – prav: »To izvede...«
namesto: »Retorično vprašanje seveda aplicira...« – prav: »Retorično vprašanje seveda sugerira...«
- str. 495: namesto: »Toda dvom o človeku...« – prav: dvom v človeka

82
RAST 1993

KNJIŽNICA M. JARČA
Domoznanski oddelček

200701937, 1/2

COBISS c

TISKARNA NOVO MESTO

DOLENJSKA ZALOŽBA